

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПРИСТАШ АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 327.7:341.232:351.746.1(477):355.01(470:477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії
Галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А.С. Присташ

Науковий керівник: КОППЕЛЬ Олена Арнольдівна, доктор історичних наук,
професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Пристаиш А.С. Трансформація міжнародного безпекового середовища: сучасні виклики та загрози для України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». – Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2025.

Наукова праця присвячена комплексному дослідженню сутності міжнародного безпекового середовища, методам оцінювання його стану в умовах глобальної турбулентності та трансформації, спричиненої повномасштабною російсько-українською війною. Агресія РФ проти України визначена в цьому дослідженні каталізатором змін в системі міжнародної безпеки через переорієнтацію підходів до забезпечення безпеки. Досліджено роль та ефективність міжнародних інституцій, таких як ООН, ОБСЄ та НАТО, шляхом всебічного аналізу їхньої діяльності з підтримання міжнародної безпеки, запобігання конфліктам та врегулювання криз, а саме – російсько-української війни. Також надано оцінку новим форматам співпраці (коаліційним, мінілатеральним та двостороннім), які сформувалися у відповідь на ескалацію загроз та підвищення рівня непередбачуваності міжнародної системи.

За результатами дослідження здійснено оцінку стану міжнародного безпекового середовища під час російсько-української війни відповідно до виявлених під час аналізу категорій. Інтегровано SWOT-аналіз, що дало змогу визначити ключові тенденції, сильні та слабкі сторони сучасних моделей безпеки, а також окреслити можливості й ризики, які формують подальшу динаміку безпекових процесів.

У процесі дослідження виявлено відсутність юридичного закріплення поняття «міжнародне безпекове середовище», що впливає на формування узгодженої державної політики у сфері безпеки та оборони, сповільнює адаптацію

та процес інтегрування до стандартів провідних міжнародних інституцій, насамперед НАТО. У дисертації обґрунтовано необхідність удосконалення відповідного термінологічного та інституційного забезпечення з метою підвищення ефективності національної системи реагування на зовнішні виклики.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження міжнародного безпекового середовища» досліджено сутність міжнародної безпеки та міжнародного безпекового середовища, систематизовано ключові підходи до їхнього трактування та встановлено відмінності між традиційними й сучасними концепціями процесів, які мають місце в міжнародній системі. Здійснено аналіз стратегічних та оборонних оглядів деяких з країн НАТО з метою виявлення ключових категорій, необхідних для оцінювання стану середовища безпеки.

У другому розділі «Міжнародні та регіональні безпекові організації в умовах кризи системи міжнародної безпеки» розкрито діяльність ключових міжнародних безпекових організацій, таких як ООН, ОБСЄ та НАТО, у контексті трансформації їхніх підходів із забезпечення та гарантування безпеки й оборони з початку російсько-української війни. Виявлено зміну акцентів: від пріоритетності дипломатичних механізмів до посилення військово-політичної складової. Досліджено еволюцію дій, прийнятих рішень і практичних інструментів, впроваджених для підтримки України з 2014 року та дотепер, що дозволило висвітлити еволюцію їхньої ролі та ефективності в сучасній системі безпеки.

У третьому розділі «Сучасні форми та особливості міжнародної безпекової співпраці у протидії російській агресії» досліджено еволюцію нових форматів міжнародної безпекової взаємодії, що сформувалися у відповідь на російсько-українську війну. Проаналізовано діяльність Формату «Рамштайн», коаліційних та мінілатеральних форматів співпраці, а також двостороннього співробітництва між Україною та країнами-партнерами у сфері безпеки та оборони. Оцінено їхній вплив на зміцнення оборонних спроможностей держави та трансформацію підходів до міжнародної безпеки.

У четвертому розділі «Трансформація міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни: оцінка та сценарії розвитку»

здійснено інтегральну оцінку сучасного міжнародного безпекового середовища на основі результатів теоретичного та емпіричного аналізу, проведеного в попередніх розділах роботи. Виконано комплексний SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища, а також безпекової позиції України, що дало змогу ідентифікувати ключові сильні та слабкі сторони, зовнішні можливості й загрози, а також обґрунтувати напрями підвищення стійкості держави в умовах довготривалої трансформації безпекових процесів.

Висновки дисертаційної роботи віддзеркалюють основні результати наукової праці.

У дисертаційному дослідженні вперше проведено комплексний аналіз трансформацій міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни. Зазначене вдалося реалізувати через всебічне дослідження діяльності ключових безпекових інституцій (ООН, ОБСЄ, НАТО) та альтернативних форматів співпраці, які набули пріоритетності під час російсько-української війни. Зокрема, дослідження показало, що роль таких організацій, як ООН та ОБСЄ, змінилася від превалювання дипломатичних і превентивних механізмів до орієнтування на гуманітарний та моніторинговий формат.

Удосконалено понятійний апарат терміну «міжнародне безпекове середовище», що розуміється як результат динамічної взаємодії його суб'єктів: держав, міжнародних організацій, регіональних альянсів та інших акторів міжнародних відносин, з питань забезпечення власних інтересів та стратегічних можливостей.

Уточнено також методи забезпечення безпеки, включно з новими форматами співпраці, двосторонніми угодами та малими регіональними коаліціями, що доповнюють традиційні міжнародні механізми. Обґрунтовано, що ці інструменти посилюють оборону держав, мають гнучку та адаптивну систему реагування на загрози, а також доповнюють чинні колективні безпекові механізми.

У межах дисертаційного дослідження набуло розвитку методологічне забезпечення дослідження міжнародного безпекового середовища, зокрема комплексне поєднання теоретичних, емпіричних та аналітичних підходів.

Розширено застосування SWOT-аналізу для оцінки взаємозв'язку внутрішніх спроможностей визначених суб'єктів та зовнішніх загроз. Такий підхід значно підвищує точність і надійність аналітичних висновків і забезпечує більш гнучке поєднання традиційних та нових методів дослідження у зв'язку з комплексним дослідженням трансформацій безпекового середовища у кризових умовах.

Практичне значення результатів полягає у можливості використання отриманих висновків і рекомендацій для формування та вдосконалення державної політики безпеки, оцінки сучасного міжнародного безпекового середовища та планування стратегічних рішень на національному та регіональному рівнях.

Ключові слова: міжнародні відносини, глобальний порядок, світовий порядок, міжнародна безпека, міжнародна система, регіональна безпека, безпека, міжнародні організації, міжнародна співпраця, євроатлантична інтеграція України, США, НАТО, ООН, Рада Безпеки, російсько-українська війна, безпекові гарантії.

ABSTRACT

Prystash, A. S. – Transformation of the international security environment: current challenges and threats for Ukraine. – Qualified Doctor of Philosophy research on the rights of a manuscript.

The dissertation was prepared by the adjunct (PhD Student) for the degree of Doctor of Philosophy in International Relations, speciality 291 “International Relations, Public Communications, and Regional Studies”. The research work was performed at the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2026.

Scientific research is devoted to a comprehensive examination of the nature of the international security environment and to methods for assessing it in the context of global turbulence and transformation caused by the full-scale Russian-Ukrainian war. In this work, the Russian Federation's aggression against Ukraine is identified as a catalyst for change in the international security system, driving a reorientation of security approaches.

This paper examines the role and effectiveness of international institutions such as the UN, the OSCE and NATO through a comprehensive analysis of their activities in

maintaining international security, preventing conflicts, and resolving crises, specifically the Russian-Ukrainian war. It also assesses new formats of cooperation (coalitions, minilateral and bilateral) that have emerged in response to the escalation of threats and increased uncertainty in the international system.

The research results were used to assess the state of the international security environment during the Russian-Ukrainian war, using the categories identified in the analysis. A comprehensive SWOT analysis was conducted, enabling the identification of key trends, strengths, and weaknesses of contemporary security models, as well as outlining opportunities and risks that shape the dynamics of security processes.

In the course of the research, the absence of a legal definition of the concept of “international security environment” was revealed, which affects the formation of a coordinated state policy in the field of security and defense, slows down adaptation, and the process of integration into the standards of leading international institutions, primarily NATO. The dissertation substantiates the need to improve the relevant terminological and institutional support in order to increase the effectiveness of the national system of response to external challenges.

The first chapter, “Theoretical and Methodological Basis of Research into the International Security Environment”, provides a theoretical and methodological analysis of the essential nature of international security and the international security environment, systematically outlines key approaches to their interpretation, and determines the differences between traditional and contemporary concepts of security processes. Strategic and defense reviews of some NATO countries are analyzed to identify the key categories required to assess the security environment.

The second chapter, “International and Regional Security Organizations in the Context of the Crisis of the International Security System”, analyzes the activities of key international security organizations – the UN, OSCE, and NATO – and their evolving approaches since the beginning of the Russian-Ukrainian war. The shift in emphasis from the prevalence of diplomatic mechanisms to the strengthening of the military-political component was examined, as were the dynamics of decision-making and the practical

instruments of support for Ukraine from 2014 to the present, which enabled a clearer understanding of their evolving role in the regional and global security architecture.

The third chapter, “Modern Forms and Features of International Security Cooperation in Response to Russian Aggression”, explores the evolution of new formats of international security cooperation that have developed in response to the Russian-Ukrainian war. It analyzes the activities of the Ramstein Format, defense coalitions, small regional alliances, and mechanisms for deepened bilateral cooperation between Ukraine and its partners. Their impact on strengthening the state’s defense capabilities and transforming approaches to international security is assessed.

Chapter four, “Transformation of the International Security Environment in the Context of the Russian-Ukrainian War: Assessment and Development Scenarios”, conducts an integrated assessment of the current international security environment, drawing on theoretical and empirical analyses from previous chapters. A comprehensive SWOT analysis of the international security environment and Ukraine’s security position was conducted, which enabled the identification of key strengths and weaknesses, external opportunities and threats, and justification of directions for increasing the state’s resilience in the context of the ongoing transformation of security processes.

Conclusions of the dissertation reflect the main results of the scientific work.

The dissertation research is the first comprehensive analysis of the transformations in the international security environment in the context of the Russian-Ukrainian war. It was achieved through a thorough study of the activities of key security institutions (the UN, OSCE, NATO) and alternative cooperation formats that became a priority during the Russian-Ukrainian war. In particular, the research revealed that the role of organizations such as the UN and the OSCE has shifted from a prevalence of diplomatic and preventive mechanisms to a focus on humanitarian and monitoring formats.

The conceptual framework of the term “international security environment” has been refined, understood as the result of dynamic interaction between its actors: states, international organizations, regional alliances, and other actors in international relations, on issues of securing their own interests and strategic opportunities.

Methods of ensuring security, including new formats of cooperation, bilateral agreements, and small regional coalitions that complement traditional international mechanisms, have also been clarified. The study argues that these instruments strengthen state defense, feature a flexible, adaptive response to threats, and complement existing collective security mechanisms.

Within the framework of the dissertation research, methodological support for the study of the international security environment was developed, in particular, a comprehensive combination of theoretical, empirical, and analytical approaches. The application of SWOT analysis has been expanded to assess the relationship between the internal capabilities of specific actors and external threats. Such an approach significantly increases the accuracy and reliability of analytical conclusions. It enables a more flexible combination of traditional and new research methods in a comprehensive study of transformations in the security environment in crisis conditions.

The results are of practical importance, as the conclusions and recommendations can be used to shape and improve state security policy, assess the current international security environment, and inform strategic decisions at the national and regional levels.

Keywords: International relations, global order, world order, international security, international system, regional security, security, international organizations, international cooperation, euro-atlantic integration of Ukraine, USA, NATO, UN, Security Council, Russian-Ukrainian war, security guarantees.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Prystash, A. (2024). Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна безпека». *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 3(20), 34–45. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-34-45>
2. Koppel, O., & Prystash, A. (2024). International security organizations in the face of transformation of the international security system. *Actual Problems of International Relations*, 1(160), 17–24. <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.160.1.17-24>
3. Prystash, A. (2025). The assessment of current threats to the national security of the Baltic States and Finland in the context of the Russian-Ukrainian war. *Modern Historical and Political Issues*, 51, 31–45. <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.31-45>
4. Prystash, A. (2025). International security transformation: The effectiveness of small alliances in the European security architecture. *Society and Security*, 3(9), 25–29. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-3\(9\)-25-29](https://doi.org/10.26642/sas-2025-3(9)-25-29)
5. Prystash, A. (2025). Analytical Instruments to Assess the Condition of the International Security Environment: Strategic Reviews, Global Indexes and Estimation Criteria. *Society and Security*, (5(11)), 50–54. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-50-54](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-50-54)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Присташ, А. (2023). Трансформація системи міжнародної безпеки: нові виклики та загрози. *Scientific Collection «InterConf»*, (170), 13–14. <https://archive.interconf.center/index.php/conferenceproceeding/article/view/4336>
7. Присташ, А. (2023). Система міжнародної безпеки в умовах трансформації. У *X Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень»* (с. 186–187). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка.
8. Присташ, А. (2023). Сутність поняття «міжнародна безпека». У *Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському*

національному університеті імені Тараса Шевченка» (с. 421–422). Київ: Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

9. Присташ, А. (2023). Роль ООН в умовах російсько–української війни. У *Військова освіта й наука: сьогодення та майбутнє* (с. 249–250). Київ: ВІ КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

10. Присташ, А. (2024). Наслідки глобалізації у сфері міжнародних відносин. У *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки: збірник конференції* (сс. 143–148). Львів: ISPC. https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ZBIRNYK_2024-2-1.pdf

11. Присташ, А. (2024). Стратегічна концепція НАТО 2022 — місце України. У *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* (с. 360–361). Київ: ВІ КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

12. Присташ, А. (2024). Криза сучасної системи міжнародної безпеки: питання ефективності. У *Матеріали міжнародної наукової конференції «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України»* (с. 121–123). Львів: ISPC. <https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Conference-proceedings-04-2024.pdf>

13. Prystash, A. (2025). European security at risk – resource and capacity mobilization. У *VII Міжнародна наукова конференція «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: переформатування геополітичного ландшафту»* (с. 146–149). Lviv: ISPC. <https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/Conference-proceedings-04-2025.pdf>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА	23
1.1. Теоретичні підходи до дослідження поняття «міжнародна безпека»	23
1.2. Зміст категорії «міжнародне безпекове середовище», методика з оцінки досліджуваного поняття	42
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	67
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ БЕЗПЕКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗИ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	70
2.1. Криза міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни	70
2.2. Роль ООН та ОБСЄ в умовах новітніх викликів системі міжнародної безпеки, а саме – російсько-української війни	87
2.3. Діяльність НАТО в умовах стабілізації воєнно-політичної обстановки в Східній Європі.....	106
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	133
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ФОРМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ.....	137
3.1. Мінілатеральні формати в сучасній системі міжнародної безпеки	137
3.2. Коаліційні механізми взаємодії України з партнерами у сфері безпеки	147
3.3. Двостороння співпраця у сфері безпеки та оборони як інструмент до подолання кризи міжнародного безпекового середовища	162
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	175
РОЗДІЛ 4. ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ОЦІНКА ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ	179

4.1. Оцінка міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни.....	179
4.2. SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища: військово-політичний вимір	189
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4	211
ВИСНОВКИ.....	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	224
ДОДАТКИ.....	248

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

G7 – Країни Великої сімки

GPI – Глобальний індекс миру

SIPRI – Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру

БПЛА – Безпілотний літальний апарат

ВПК – Військово-просиловий комплекс

ВРУ – Верховна Рада України

ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй

ГУР МОУ – Головне управління розвідки Міністерства оборони України

ЄС – Європейський Союз

ЗСУ – Збройні сили України

КНР – Китайська Народна Республіка

КМУ – Кабінет Міністрів України

МБ – Міжнародна безпека

МБС – Міжнародне безпекове середовище

МЗС – Міністерство закордонних справ України

МОУ – Міністерство оборони України

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ОВТ – Озброєння та Військова Техніка

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОПК – Оборонно-промисловий комплекс

ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

ПВО – Протиповітряна оборона

ПРО – Протиракетна оборона

РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй

РЕБ – Радіоелектронна боротьба

РФ – Російська Федерація

ВСТУП

На сьогоднішній день міжнародна спільнота зіткнулася з чималою кількістю викликів і загроз різного типу та сфери потенційного виникнення, що насамперед вплинуло на зміну сталих правил та підходів до забезпечення безпеки акторами міжнародних відносин. Раніше сформовані традиційні принципи щодо надання пріоритету підтримці миру і врегулювання криз міжнародним організаціям та колективним механізмам стримування проявили критичну вразливість у 21 столітті.

Довготривала російсько-українська війна, яка еволюціонувала від локального конфлікту до регіонального із застосуванням усіх видів озброєння та техніки, стала ключовим каталізатором трансформацій у системі міжнародної безпеки.

Воєнна агресія РФ проти України, повномасштабне вторгнення в суверенну державу у 2022 році та численні порушення міжнародного порядку зруйнували довіру до чинних інституцій, що спровокувало ланцюг змін у безпековому середовищі. Насамперед це вплинуло на динаміку взаємодії ключових суб'єктів міжнародних відносин з питань протистояння РФ та загрозам, які походять від її ворожих дій проти України та країн НАТО. Крім того, це сприяло розробленню та формуванню нових підходів до гарантування безпеки, а також інструментів її забезпечення.

Так, євроатлантичний простір увійшов у фазу активної мілітаризації, що докорінно змінило міжнародне безпекове середовище та зумовило потребу в теоретичному дослідженні його стану, актуальних тенденцій під час розбудови взаємовідносин між його суб'єктами, а також осмисленні нових підходів безпеки в умовах війни на території Європи.

Відтак актуальність дослідження зумовлена:

Браком наукових оцінок. Існує потреба теоретичного розуміння сутності поняття «міжнародне безпекове середовище», що стало центральним аспектом дискусій міжнародної спільноти та опинилося у фокусі обговорення під час

зустрічей лідерів країн НАТО та ЄС з питань миру та врегулювання російсько-української війни.

Відсутністю єдиного підходу та критеріїв з оцінки відповідної категорії. Зазначене породжує необхідність виявлення ключових елементів, обов'язкових для оцінювання стану міжнародного безпекового середовища, що є об'єктом аналітичного розгляду низки стратегічних та оборонних оглядів країн НАТО з метою вироблення єдиного переліку відповідних категорій для подальшого об'єктивного охарактеризування актуального стану чинної системи безпеки.

Послабленням ролі міжнародних організацій з безпеки, зокрема ООН, ОБСЄ, а також трансформацією НАТО. Низька ефективність інституцій з питань врегулювання російсько-української війни, втрата ними легітимності через членство агресора (РФ) в РБ ООН та ОБСЄ, а також поява нових форматів та напрямів співпраці у сфері безпеки та оборони в євроатлантичному просторі під час російсько-української війни актуалізує дослідження з метою виявлення ключових тенденцій в безпековому середовищі.

Потребою інтеграції України до євроатлантичного та європейського безпекового просторів. Дослідження ролі та місця України у чинній системі міжнародної безпеки, виявлення актуальних та потенційних викликів і загроз у середовищі є необхідною складовою для формування стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів держави з метою забезпечення національної безпеки та стійкості.

Відсутністю юридичного закріплення поняття «міжнародне безпекове середовище» в чинних документах стратегічного рівня. Інституціалізація досліджуваного поняття, узгодження сутності відповідно до стандартів країн-партнерів є необхідним етапом у межах стратегічного та оборонного планування держави. Відсутність єдиного понятійного апарату позбавляє методологічної основи для подальших досліджень за відповідним напрямом, а також знижує ефективність аналітичної роботи, експертних оцінок та міжнародної взаємодії.

Метою дослідження є оцінка стану міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни та формування комплексного уявлення щодо місця України в новій конфігурації безпеки.

Виконання визначеної мети дисертаційної роботи та відповідних завдань дасть змогу окреслити стратегічні пріоритети України для посилення національної безпеки в сфері зовнішньополітичної діяльності держави.

Відтак зазначена мета зумовила виконання наступних завдань:

- узагальнити класичні та сучасні підходи до трактування поняття «міжнародна безпека» в теорії міжнародних відносин;
- з'ясувати сутність поняття «міжнародне безпекове середовище» та виявити критерії оцінки відповідного середовища;
- дослідити російсько-українську війну як подію, яка проявила кризу в системі міжнародної безпеки;
- проаналізувати діяльність міжнародних та регіональних безпекових організацій, а саме: ООН, ОБСЄ та НАТО в умовах тривалої війни Росії проти України;
- з'ясувати особливості міжнародної співпраці у сфері безпеки та оборони з протидії експансіоністській політиці РФ в період трансформації міжнародного безпекового середовища;
- здійснити оцінку міжнародного безпекового середовища та України в умовах російсько-української війни;
- визначити перспективи України в міжнародному безпековому середовищі шляхом здійснення SWOT-аналізу;
- запропонувати рекомендації щодо стратегічних орієнтирів України під час реалізації зовнішньополітичної діяльності держави в умовах стримування та протидії агресору.

Об'єктом дослідження є система міжнародної безпеки.

Предметом дослідження є трансформація міжнародного безпекового середовища в умовах новітнього виклику системі міжнародної безпеки, а саме російсько-української війни.

Хронологічні рамки дослідження визначені часовими межами. Так, вихідною точкою аналізу є 2014 рік, незаконне захоплення Російською Федерацією Кримського півострова – початок російської агресії проти України. Верхній поріг часового виміру відображено сучасними подіями, що мають місце в міжнародному безпековому середовищі та які окреслюють зміну парадигми міжнародної безпеки насамперед у євроатлантичному середовищі через російсько-українську війну. Разом з тим, у певних аспектах цієї роботи згадуються більш ранні події з метою визначення чинників та обставин, що вплинули на кризу системи міжнародної безпеки.

Територіальні рамки дослідження охоплюють Євроатлантичний та Європейський безпековий простір, який зазнав змін в умовах російсько-української війни. Водночас основну увагу цього дослідження приділено організаціям, союзам та країнам, які становлять стратегічний інтерес для України в умовах протистояння агресору – РФ.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та визначених завдань авторкою використані методи теоретичного та емпіричного пізнання. Зокрема:

аналіз та синтез з метою дослідження теоретичних підходів до визначення міжнародної безпеки, стратегічних оборонних оглядів країн НАТО, індикаторів загроз та викликів;

індукції, дедукції під час аналізу змін та трансформацій у безпекових підходах країн НАТО, ЄС;

компаративний та метод аналогії дали змогу порівняти глобальні емпіричні індикатори безпеки, стратегії та моделі безпеки, реакції та дії країн НАТО, ЄС під час російсько-української війни;

системний підхід з метою узагальнення категорій та критеріїв з оцінювання міжнародного безпекового середовища;

контент-аналіз з метою кількісного та якісного аналізу документів стратегічного планування, нормативно-правових актів;

тренд-аналіз для дослідження динаміки воєнно-політичних рішень у період 2014-2025 років;

статичний аналіз дав змогу дослідити рівень оборонних спроможностей країн НАТО, РФ, динаміки витрат та військової активності з використанням відповідних безпекових індикаторів;

а також такі спеціальні методи дослідження безпеки:

SWOT-аналіз із метою систематизації виявлених під час дослідження сильних і слабких сторін, можливостей та загроз відповідних суб'єктів;

сценарний аналіз дав змогу розробити потенційні варіанти розвитку подій в міжнародному безпековому середовищі.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є ґрунтовним та всебічним дослідженням актуального стану міжнародного безпекового середовища, здійсненим через аналіз трансформацій, які відбулися в системі міжнародної безпеки унаслідок російсько-української війни.

У підсумку отримано такі наукові результати:

Вперше:

- надано обґрунтування російсько-українській війні (з 2014 року та дотепер) як події, яка проявила кризу системи міжнародної безпеки та дала поштовх до трансформації підходів із забезпечення безпеки й оборони в євроатлантичній та європейській архітектурі безпеки за допомогою контент-аналізу стратегічних оборонних оглядів країн-членів НАТО, а також рішень та резолюцій ООН, ОБСЄ, глобальних індикаторів безпеки;

- підтверджено мілітаризацію міжнародних відносин у зв'язку з переорієнтацією суб'єктів міжнародних відносин з інституційно-дипломатичних механізмів врегулювання конфліктів (спорів) на посилення оборонних спроможностей держав із метою силового стримування противника – РФ. У межах зазначеного виявлено зростання ролі коаліційних, мінілаторальних та двосторонніх форматів співпраці у сфері безпеки як інструменту з реагування на сучасні загрози, в основі яких закладено такі ключові категорії як «інтерес» та «загроза»;

- запропоновано перспективну методикку оцінювання стану міжнародного безпекового середовища з переліком необхідних аналітичних критеріїв для врахування, на основі якої здійснено комплексний SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища у відповідності до фаз російсько-української війни. Це дало змогу виявити взаємозалежність спроможностей і викликів ключових суб'єктів, які становлять інтерес дослідження, а також оцінити безпекову ситуацію в Україні в динаміці та забезпечити системне бачення залежності зовнішньополітичних пріоритетів держави від загроз та викликів, виявлених під час російсько-української війни.

Удосконалено:

- дефініцію понять «міжнародне безпекове середовище» та «оцінка міжнародного безпекового середовища»;

- методологічний підхід оцінювання стану міжнародного безпекового середовища, що побудований на поєднанні інституційного, структурного та стратегічного рівнів оцінювання, який відображає комплексний аналіз стратегічних оборонних оглядів, звітів та оглядів наукових установ відповідних акторів міжнародних відносин, фахової оцінки з глобальними емпіричними індикаторами;

- підходи до визначення зовнішньополітичних пріоритетів держави через ведення обов'язкової оцінки стану міжнародного безпекового середовища, а також урахування категорій «інтерес» і «загроза» з метою розширення та поглиблення потенційних партнерств (союзів, альянсів).

Уточнено:

зміст поняття «трансформація» міжнародного безпекового середовища, що розуміє під собою ключові каталізатори змін, такі як: агресивна політика РФ, криза міжнародних безпекових організацій та зміна підходів держав до гарантування власної безпеки;

роль міжнародних організацій з безпеки, таких як НАТО, ООН, ОБСЄ, а також альтернативних методів забезпечення оборони країн в умовах трансформації

архітектури безпеки з точки зору їхньої спроможності реагувати на сучасні загрози і виклики, а саме російсько-української війни;

уявлення щодо нової парадигми міжнародної безпеки, яка орієнтована на розширення та поглиблення малих регіональних форматів та двосторонньої співпраці у сфері безпеки та оборони.

Набуло подальшого розвитку:

методологія оцінювання стану міжнародного безпекового середовища та загроз через комплексний аналіз змін стратегічних підходів держав, урахування глобальних емпіричних індикаторів, експертних оцінок, що надає змістовності та сприяє комплексному уявленню про сучасний стан архітектури безпеки та потенційних/прогнозованих змін в системі;

підхід до аналізу ефективності міжнародних організацій із безпеки (ООН, ОБСЄ, НАТО) через здійснення послідовного, хронологічного та системного дослідження впливу події (у межах цього дослідження – російсько-української війни) на воєнно-політичну діяльність інституцій.

Практичне значення одержаних результатів окреслюється науковою новизною та актуальністю цієї роботи. Водночас вони можуть бути використані для науково-дослідної, навчальної та прикладної мети.

Відтак результати дослідження поглиблюють наукові знання щодо сутності міжнародного безпекового середовища, методів та інструментів, необхідних для оцінювання його стану.

Розроблені практичні кроки та аналітичні інструменти дають змогу відстежувати зміни в системі міжнародної безпеки в динаміці, виявляти виклики та загрози для зацікавлених суб'єктів міжнародних відносин та потенційно можуть бути інтегрованими до роботи аналітичних центрів, експертних та наукових установ.

Одержані результати презентують актуальну оцінку міжнародного безпекового середовища за виокремленими категоріями у контексті російсько-української війни та можуть бути застосовані для оптимізації відповідних напрямів співробітництва у сфері безпеки та оборони, а також імплементовані у процес

стратегічного та оборонного планування з метою вироблення дієвих підходів гарантування безпеки держави.

Результати дослідження чітко окреслюють рекомендації з розробки та вдосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення національної безпеки за напрямом зовнішньої політики держави.

Матеріали дослідження, ідеї та висновки, зроблені в цій роботі, можуть використовуватися в процесі розроблення лекційних курсів, семінарів та спецкурсів, що стосуються питань міжнародної безпеки, міжнародних відносин, зовнішньої політики окремих держав тощо, за відповідними спеціальностями.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота, її положення та висновки є самостійною науковою працею, у якій презентовано авторський підхід щодо обґрунтування теоретичних основ дослідження міжнародного безпекового середовища, а також містить практично-орієнтовані рекомендації щодо зовнішньополітичних пріоритетів України в умовах протистояння РФ.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи, висновки та результати апробовані авторкою на українських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема:

VII Міжнародній науковій конференції «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: переформатування геополітичного ландшафту», проведеної в Центрі міжнародної безпеки та партнерства Львівського національного університету імені Івана Франка у 2025 році;

X Міжнародній науковій конференції «Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Українська формула миру для нового світового порядку», проведеної в Центрі міжнародної безпеки та партнерства Львівського національного університету імені Івана Франка у 2024 році;

X Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень», проведеної в стінах Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2023 році;

Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», проведеної в стінах Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи знайшли своє відзеркалення у 13 публікаціях, 5 з яких опубліковано у періодичних фахових виданнях за напрямом дослідження, які входять до міжнародних наукометричних баз, 8 тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, десяти підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дослідження — 275 сторінок. Дисертація включає 21 додаток на двадцяти восьми сторінках. Водночас до наукової праці включено 5 таблиць. Список використаних джерел містить 226 пунктів на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Теоретичні підходи до дослідження поняття «міжнародна безпека»

Розуміння сутності та змісту міжнародного безпекового середовища передбачає врахування великої кількості складових, факторів та обставин в сучасній системі міжнародної безпеки. Зміни, які відбуваються у цьому середовищі, мають об'єктивні закономірності у процесі розвитку міжнародних відносин, водночас їхнє розуміння лежить в основі визначення першочергових причин та можливих наслідків.

Базовим поняттям у межах дослідження міжнародного безпекового середовища є поняття «міжнародна безпека». Відтак аналіз підходів до його трактування є необхідним етапом, який дає змогу окреслити межі безпекового середовища, а також чинники та обставини, які його формують у кожному історичну епоху.

Водночас зміни у світовій архітектурі безпеки вимагають осмислення понять, а саме: «міжнародна безпека» та «міжнародне безпекове середовище» відповідно до сучасних викликів та загроз, оскільки їхнє співвідношення та відмінності формують уявлення актуального середовища існування світової спільноти.

Проблематиці дослідження міжнародної безпеки присвячені численні роботи як в українській науковій спільноті, так і в закордонній. Зазначене поняття завжди було одним із центральних у теорії міжнародних відносин, водночас його трактування змінювалося відповідно до історичних періодів і викликів, які поставали перед світовою спільнотою тощо.

Міжнародна безпека завжди була предметом дослідження вчених та дослідників у процесі еволюції політичної думки, починаючи від класичних філософських вчень, завершуючи постпозитивістськими школами.

Оскільки досліджувана категорія не сформувалася водночас та не стала результатом окремої наукової дисципліни, вона увібрала в себе інтелектуальні

здобутки праць мислителів, які розпочинали з аналізу природи влади, конфлікту, питань війни і миру тощо. Відтак еволюцію підходів до визначення міжнародної безпеки можна умовно досліджувати відповідно до таких послідовних хвиль, як: філософські вчення, класичні теорії (реалізм та лібералізм), модерністські та раціоналістичні підходи, а також конструктивізм та секторальні теорії безпеки.

Водночас варто розпочати з дослідників, праці яких стали фундаментом політичної думки та основою для подальшого розвитку концепцій міжнародної безпеки.

Інтелектуальним надбанням для теорії реалізму стали праці мислителя доби Відродження Н. Макіавеллі, який стверджував, що успішне забезпечення зовнішньої політики держави можливе за умови спрямованості на досягнення інтересів держави, в основі яких благо її громадян. Питання захисту держави необхідно розглядати через запровадження жорсткої послідовної політики без прив'язки до моралі та релігійної складової, а застосування воєнної сили необхідне для захисту від завоювання.

Також, Н. Макіавеллі сформулював декілька правил для успішної зовнішньої політики держави. Наприклад, дії держави мають бути орієнтовані на превентивні заходи щодо посилення чи об'єднання суперників, крім того, підтримувати бажаний для себе дисбаланс сил у зовнішньому оточенні, а також мають базуватися на її силі та можливостях. Цікавим є твердження, що держава мусить бути обережною щодо допомоги іншим країнам з метою уникнення набуття спроможностей останньою. Щодо безпекової політики співробітництва дослідник зазначав, що бути членом могутнього альянсу не гарантує захист держави, адже інтерес гегемонів – це підпорядковувати собі слабких (Machiavelli, 1998).

Значної системної змістовності поняття «безпека» набуло у працях англійського філософа Т. Гоббса, який об'єднав проблеми безпеки з виживанням держави, де страх перед загрозами дає поштовх до пошуку суспільством засобів та методів колективного захисту. Саме тому, Т. Гоббс вважав, що прогрес цивілізації можливий за умови безпечних умов для розвитку життєдіяльності суспільства (Hobbes, 1996). Під суб'єктом міжнародних відносин він розглядав державу, яка

наділена абсолютними правами на владу, де безпека – невід’ємний елемент громадського суспільства, а чинні закони повинні слугувати для добробуту та захисту громадян від зовнішніх та внутрішніх загроз. Водночас Т. Гоббс заперечував будь-які договірні відносини між народом та державою, тим самим руйнуючи ідею народного права на повстання чи революцію. Підхід до абсолютної влади, відповідно до ідей дослідника, не несе у собі свавілля держави, а навпаки, головною метою є забезпечення добробуту більшого числа громадян. Також держава зобов’язана забезпечити внутрішній мир та порядок, збагачення громадян та захист від загроз ззовні (Hobbes, 1994).

Іншим мислителем, про якого варто згадати у межах еволюції підходів до розуміння безпеки, є Ж.-Ж. Руссо. Метою вчень мислителя є самозбереження держави, яке є головною ціллю (Rousseau, 1997).

У своєму трактаті «Про суспільну угоду» він також наголошував, що саме закони та уряд забезпечують благо народу, водночас там, де сила закону припиняється, не може існувати свободи та безпеки ні для кого.

Ідеї, закладені у численних працях Н. Макіавелі, Т. Гоббса та Ж.-Ж. Руссо, дали інтелектуальне підґрунтя для формування реалістичного погляду на природу загроз, анархічність влади та системи міжнародних відносин. Водночас лише у 20-му столітті зазначені ідеї почали систематизуватися у більш обґрунтовані концепції, що відобразилися в межах класичного реалізму.

Творцем однієї з перших теоретично наповнених наукових парадигм безпеки став Е. Г. Карр. У праці «Двадцятирічна криза» дослідник критикує підходи ліберального ідеалізму, а саме мораль і міжнародне право як гарантію миру у міжнародному середовищі (Carr, 1939). Автор визначає безпеку держави похідною від політичної реальності, а не від чинних нормативно-правових норм. Центральним твердженням реалістичного підходу Е. Карра є ідея, що безпека неможлива без чіткої та формалізованої декларації домовленостей між відповідними суб’єктами. Зазначене, у свою чергу, потребує узгодження інтересів і переважаючої сили:

«Не може бути міжнародної безпеки без реального узгодження інтересів і реального балансу сил» (Carr, 1939).

Так, держава має бути наповнена владою та мати неабиякі ресурси, а саме – мати комбіновану перевагу у військовій, економічній та ідеологічній складових. Вищезазначене дасть змогу мати панівну позицію у загальній міжнародній системі.

Прихильником ідей класичного реалізму також є Г. Моргентау. У праці «Політичні відносини між націями: боротьба за владу та мир» дослідник надав теоретичної змістовності категорії «міжнародна безпека». Автор зазначив, що стану безпеки у міжнародному середовищі можна досягти лише через баланс сил. Однак, зважаючи на те, що держави діють в умовах анархії, ймовірність виникнення конфліктів та війн неабияк зростає. У межах своїх досліджень він також визначав основні інструменти для забезпечення стану безпеки, а саме владу та силу. Так, сила, на думку дослідника, сприймається як застосування фізичного насилля, прояв могутності, що призводить до відмови від політичної влади та національних інтересів держави. За таких умов її домінуючою складовою виступає військова міць. Такий напрям ведення державної політики Г. Моргентау тлумачить як імперіалістичний, адже переважає інтерес впливу, який реалізується через насилля. Так, американський вчений запропонував ідею, що характеризує національний інтерес як прояв усієї наявної сили держави, за допомогою якої досягаються дедалі ширші потреби у міжнародних відносинах, адже це призводить до підкорення інших держав та народів (Morgenthau, 1948).

Таким чином, міжнародна безпека за Г. Моргентау розглядається через політичну безпеку держави, яку можна досягти у процесі реалізації власної могутності, де основним інструментом є баланс сил.

Крім того, у межах дослідження класичних підходів до визначення міжнародної безпеки, варто згадати про праці Р. Арона. У роботі «Мир і війна: теорія міжнародних відносин» дослідник стверджує, що завдання держави як елемента міжнародної системи – забезпечити власну безпеку, тобто її виживання. За умов життєвої загрози для існування є можливе застосування збройних сил. Водночас регулювання відносин у системі міжнародних відносин базується на

конфігурації співвідношення сил, наявній кількості наддержав та взаємовідносинах між ними. Діяльність міжнародних організацій, які повинні гарантувати мир, автор ставить під сумнів і не вважає їх достатньо ефективними (Aron, 1966).

У дослідженні Р. Арона міжнародна безпека розглядається як багатовимірне, комплексне та системне явище, у якому насамперед домінує могутність держави, баланс сил та ймовірність війни.

Під час дослідження праць представників школи класичного реалізму принципове значення має огляд роботи А. Уолферса «Розбіжності та співпраця: есеї з міжнародної політики». Ідеї, представлені в цій праці, стали основою сучасних досліджень за напрямом безпеки, зокрема стратегій держав під час розбудови взаємовідносин з іншими акторами міжнародних відносин. Так, дослідник виокремив два різновиди цілей під час реалізації національних інтересів: перший – «цілі володіння» – орієнтований на досягнення конкретних матеріальних цілей, якими, відповідно, можна доповнити власні стратегічні активи та спроможності. Другий різновид – «цілі середовища», що передбачає формування придатного міжнародного безпекового середовища.

Міжнародна безпека розглядається автором як середовище, наповнене подіями, водночас загроза в межах системи виникає як наслідок конкретних агресивних дій суб'єктів, які складно передбачити. Насамперед через те, що держави очолюють люди з різними психологічними особливостями, поведінкою та амбіціями під час реалізації «національного я». Розбіжності, що виникають між державами, передусім пов'язані з відмінностями індивідуальних рис, зокрема цінностей, мотивації, темпераменту тощо. Відтак А. Уолферс наголошує на важливості аналізу поведінки держави як організованої спільноти та людей, які перебувають у її межах, для більш об'єктивного визначення стану чинного середовища та гарантування безпеки. Досягнення балансу у відносинах з різними акторами міжнародних відносин може бути здійснено через міжнародні партнерства, особливо у військово-політичній співпраці в рамках колективної оборони (Wolfers, 1962).

Загалом, в аналізі підходів до міжнародної безпеки, особливо в межах теоретичної школи політичного реалізму, слід зазначити, що основна увага приділяється ідеї анархічної природи міжнародного безпекового середовища, де держава, як головний актор, прагне вижити та забезпечити абсолютний контроль. Одночасно безпека розуміється в термінах наявної військової сили та її підвищення. Таким чином, міжнародна безпека розглядається з точки зору влади держави та здатності захищати свої інтереси.

Підсумовуючи, теорія політичного реалізму ґрунтується на підходах і принципах класичної школи теорії міжнародних відносин, а саме:

держава є головним суб'єктом міжнародних відносин, діючи відповідно до своїх національних інтересів.

в умовах анархії безпекового середовища та домінування влади держави змушені вживати заходів для забезпечення безпеки, тобто, збільшувати свою власну силу.

компонентом державної влади є її військова потужність, яку необхідно посилювати.

сила та військова потужність держави стають перевагою у її відносинах з іншими акторами міжнародних відносин.

міжнародна безпека визначається переважною конфігурацією балансу сил у світі.

Парадигма політичного реалізму зазнала суттєвого переосмислення, а фактично нового трактування, саме у період з 1950-х по 1980-ті роки, що було нерозривно пов'язано з активним формуванням напряму модернізму. Цей етап, безперечно, детермінувався нестримним прагненням міжнародної спільноти трансформувати тогочасні міжнародні відносини, які часто були досить аморфними, у чітку, вимірювану й надійно верифіковану науковими методами модель функціонування міжнародної системи. Крім того, поява парадигми модернізму стала відповіддю на технологічний та науковий прогрес, зміни у світовій політиці. Варто наголосити, що зазначена інтелектуальна течія насамперед

асоціюється з фундаментальними працями таких визначних дослідників, як М. Каплан, К. Фрідріх, К. Дойч.

Ідеї цього напрямку ґрунтуються на дослідженні стану міжнародних відносин через аналіз змінних міжнародної політики, перспектив міжнародного співробітництва, можливості створення альянсів, а також ймовірності виникнення конфліктів та війн. Тобто, пояснюють взаємини між суб'єктами міжнародних відносин та політику держав за допомогою моделей і наочних змінних.

Прихильники парадигми модернізму критикували ідеї політичного реалізму та ідеалізму у зв'язку зі значними «спрощеними смисловими структурами» та упущенням низки нових чинників і явищ у міжнародному житті, які впливали на формування міжнародного безпекового середовища (Bell, 1988).

Відповідно, модернізм визначає нові загрози для держави, серед яких: технологічні інновації, інформаційні виклики тощо. У контексті забезпечення безпеки означено, що країни більше не можуть обмежуватися лише військовими методами реагування. Натомість, виявлена необхідність володіти широким інструментарієм для протидії тероризму, кіберзагрозам, питанням екологічної безпеки та економічній безпеці. Зазначене також підтверджує розширення безпекового середовища на нові сфери життєдіяльності світової спільноти. Так, у питаннях забезпечення безпеки держава має реалізовувати політику як у національному, так і в міжнародному напрямках, зважаючи на глобальність наявних загроз.

Під час дослідження напрямів модернізму, серед яких біхевіоризм, системні теорії, структурний реалізм та неолібералізм, вдалося виявити таке.

Прихильники біхевіоризму надавали перевагу дослідженню міжнародної системи через чіткі кількісні дані та виявляли ті положення і конфігурації міжнародних відносин, які б базувалися на математичних даних та об'єктивних доказах. Так, кінцевою метою дослідження є розроблення універсальної, послідовної та замкненої теорії, за допомогою якої можна як пояснити відповідні явища в системі, так і прогнозувати майбутні, методом детального розрахунку минулих подій.

Системні теорії міжнародних відносин ґрунтуються на ідеї, що події та дії суб'єктів є закономірними. Відповідно, метою дослідження є пошук та з'ясування тих усталених закономірностей, рівнів і логіки, які сформувалися у період еволюції системи міжнародних відносин, та на їхній основі розроблення ймовірних майбутніх моделей відповідних систем.

Теорія неореалізму розглядає державу як основний елемент у розбудові міжнародних відносин. Відомо, що такі представники теорії неореалізму, як К. Волц, Д. Копеленд, Р. Гілпін, Дж. Міршаймера розглядали проблеми безпеки через такі категорії, як баланс сил, загрози, порушення територіальної цілісності, наявність та розподіл військової сили тощо.

У цьому контексті цікавою є праця К. Волца «Теорія міжнародної політики». Автор розкриває прагнення держави до лідерства над іншими суб'єктами міжнародних відносин і, відповідно, стверджує про наявність постійного конфлікту інтересів. Водночас відкрите протистояння, на думку К. Волца, відбувається лише за умови полярності міжнародної системи. Відтак виокремлюються три типи такої полярності, а саме: біполярний, мультиполярний та уніполярний (Waltz, 1979).

Водночас основною категорією дослідження в теорії неореалізму залишається структура взаємовідносин між самостійними державами, а також союзи та організації, які вони утворюють.

З процесами глобалізації та зростаючою залежністю інтересів держав у різних сферах життєдіяльності активну роль у системі міжнародних відносин почали відігравати міжнародні міжурядові та неурядові організації. На міжнародні міжурядові організації було покладено функцію забезпечення безпеки та підтримки миру для держав, які утворили об'єднання, на основі чинних норм міжнародного права та багатосторонніх міжнародних договорів. Деякі з дослідників критично оцінюють значення різного роду організацій в системі міжнародних відносин. Це пов'язано зі значним зменшенням рівня автономності національної держави як незалежного суб'єкта у формуванні та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики країни. Водночас у питанні гарантування безпеки членство в міжнародній

організації означало забезпечення обороноздатності держави, оскільки інтеграція до безпекового союзу розширює військово-політичний потенціал за рахунок сильніших союзників.

Таким чином, міжнародне безпекове середовище у період розвитку теорії неореалізму доповнилося міжнародними організаціями та інституціями, які взаємопов'язані економічними, політичними, соціальними зв'язками.

У 1980-х роках популярності почали набувати ідеї неолібералізму. Варто зауважити, що ця течія уособлює поєднання різних теоретичних концепцій, серед яких необхідно виокремити плюралізм. Зазначена теорія відображає синтез таких складових, як ідеологічна та економічна. Відповідно, підвищення рівня транснаціональності міжнародної системи сприяло встановленню довготривалого взаєморозуміння між державами світу.

Помітну роль в ідеях лібералізму відіграє налагодження міжнародної взаємовигідної співпраці. Мета такої співпраці насамперед полягає в мінімізації можливості виникнення конфліктів між державами. Неабияку роль у реалізації зазначеної цілі покладено на міжнародні інституції. Водночас відповідно до підходів лібералізму безпека не є пріоритетом держави. Передусім це пов'язано з орієнтуванням на розбудову економічної співпраці між державами та сприяння транскордонній вільній торгівлі. Зазначене, на думку прихильників цієї течії, слугує превентивним елементом для запобігання виникнення конфлікту, оскільки взаємопов'язані економіки не зацікавлені у війні одна проти одної. У разі наявності суперечки міжнародні організації, такі як ООН, покликані вирішувати конфлікт ненасильницькими дипломатичними методами.

Яскравими представниками цієї теорії є Р. Кохен та Дж. Най. Так, наприклад, Р. Кохен стверджував, що анархія у міжнародних відносинах не є перешкодою до співпраці. Насамперед він пов'язував це із раціональною природою держав та вигодою. Крім того, наявність міжнародних інституцій дає змогу забезпечити прозорість у взаємовідносинах між зацікавленими сторонами. Безпека держави забезпечується через формалізовані правила та механізми врегулювання спорів та конфліктів. Відповідно, міжнародна безпека розглядається дослідником як

результат ефективного функціонування узгоджених правил та процедур (Keohane, 1984).

Під час дослідження праць Дж. Ная вдалося виявити, що у своїх працях він розвивав концепцію «м'якої сили». У питаннях забезпечення безпеки він надав перевагу альтернативним інструментам, а саме: політичним, економічним, дипломатичним та культурним методам впливу на протиположні військовим (Keohane & Nye, 1977).

Часто, серед прихильників ідей неолібералізму згадують про Ф. Фукуяму як одного з його найрадикальніших представників. Насамперед це пов'язано з концепцією «кінця історії». Так, дослідник стверджує, що поширення ідеї ліберальної демократії стає основою для розбудови довготривалої міжнародної стабільності.

У праці «Сильна держава: Управління і світовий порядок у XXI столітті» Ф. Фукуяма виокремлює ідею складності побудови сильної держави у світовому суспільстві, де традиційні форми безпеки є мало дієвими у забезпеченні внутрішньої та зовнішньої політики держави (Fukuyama, 2004). Водночас одним із дієвих кроків до вирішення внутрішніх проблем є зміни панівних режимів, забезпечення соціальної безпеки та економічного добробуту для її громадян. У контексті посилення зовнішньої безпеки держави, автор розглядає забезпечення її конкурентоспроможності та можливості протистояти новим глобалізаційним викликам.

Крім того, своєї актуальності у постбіполярний період набула ідея глобального управління Ф. Фукуяма. Відповідно до якої має бути створена спеціальна універсальна політична організація, яка у своїй діяльності не орієнтується на обмежених національних інтересах держав. Пріоритетом такої організації є цінності та інтереси усіх людей, які мають бути в основі кожного окремого суб'єкта міжнародних відносин, що формують безпекове середовище. Стабільності міжнародної безпеки можна досягнути у процесі гармонізації міжнародних відносин через співробітництво. Так, держави мають змогу реалізувати свої інтереси до тих пір, поки це не порушує цінностей світової

спільноти. Зазначене, у свою чергу, підтверджує взаємозалежність національної та міжнародної безпеки у контексті забезпечення стабільності міжнародного безпекового середовища.

У процесі розвитку суспільства у період 1980-1990-х років на противагу ідеям модернізму почала формуватися течія постмодернізму. Насамперед це зумовлено потребою науковців пояснити «жорсткі моделі» міжнародних відносин через соціальну складову, надати ідентичності, особливості культури, значення норм та усталених традицій тощо для кожної держави, яка знаходиться в системі. Крім того, раціональні моделі модернізму так і не змогли пояснити виникнення загроз та небезпек у загальній міжнародній системі. Відтак основними ідеями постмодернізму є безпека як наслідок дискурсу сторін, а загрози створюються відповідними політичними наративами.

Однак, варто зауважити, що постмодернізм у теорії міжнародних відносин так і залишився методологічно фрагментарним, що зумовило формування нової течії.

Так, після завершення холодної війни, у час активних змін у світовій політиці, з'являється альтернативний підхід у теорії міжнародних відносин – конструктивізм. Зазначений підхід розглядає міжнародну безпеку як взаємодію ідей, ідентичностей та усталених норм, а не лише матеріальних чинників. Загрози, які виникають у системі міжнародних відносин, мають соціальний характер. На думку А. Вендта, прихильника теорії конструктивізму, політичні дії держави як у внутрішньому, так і зовнішньому прояві є результатом сформованих потреб її суб'єктів. Відтак інтерес не є стійким і може трансформуватися, впливати на взаємодію між іншими акторами міжнародних відносин та визначати спільні уявлення щодо подальшої співпраці (Wendt, 2005).

Питання забезпечення безпеки у конструктивізмі представлене існуючими нормами, які визначають поведінку усіх суб'єктів міжнародних відносин, належними стандартами поведінки та легітимізують їхні дії у процесі реалізації політики як членів міжнародного співтовариства у контексті формування безпекового середовища.

Розширення ідей конструктивізму на соціальні процеси у міжнародних відносинах створило передумови до виникнення секторальних теорій безпеки. Серед них: теорії Копенгагенської школи, ризикового суспільства, а також концепція «human security».

Найбільш відомими представниками Копенгагенської школи є дослідники Б. Бузан та О. Вейвер. Автори у своїх працях запропонували застосовувати термін «сек'юритизація» у міжнародних відносинах (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998). Так, дослідники апелюють до того, що будь-яке питання, яке постає перед державою та загрожує її інтересам, трансформується в питання безпеки. Б. Бузан та О. Вейвер висловлюють глибоке переконання у пріоритетності саме політичного розвитку держави, до елементів безпеки вони відносять економічну, політичну, військову, екологічну та соціальну сфери залежно від інтерпретації самої загрози (Wæver, 2007). Однак поява будь-якої загрози для держави співставляється з її невдалою політикою, де кожна сфера життя може бути сек'юритизована.

На думку І. Чарських, ідеї конструктивізму щодо безпеки зводяться до високого рівня взаємопорозуміння між акторами міжнародних відносин, які, реалізуючи власні інтереси, повинні поважати інтереси інших, таким чином мінімізуючи ймовірність виникнення конфлікту (Чарських, 2022).

У 1990-х роках популярності набула парадигма критичної безпеки. Метою вчень дослідників цієї теорії є обґрунтування природи внутрішніх конфліктів, етнічних війн, а також зростання кількості недержавних акторів міжнародних відносин.

Найбільш відомою працею, в якій викладено ключові підходи цієї парадигми, стала «Емансипація, а не сила чи порядок, робить людей і держави більш безпечними» (Booth, 1991) авторства К. Бута. Поняття безпеки дослідник пояснює шляхом мінімізації таких загроз, як: бідність, голод, катастрофи, репресії тощо. Відтак об'єктом безпеки, на думку автора, є насамперед людина та спільноти.

Теорія «human security» також притримується схожого підходу. Традиційному уявленню про безпеку через «захист кордонів» прийшла категоризація видів небезпек відповідно до сфер життя суспільства, наприклад,

економічної, продовольчої, екологічної, політичної тощо. Так, ціллю безпеки є створення сприятливих умов для життя людини, за яких вона змогла б реалізувати свій потенціал (United Nations Development Programme, 1994).

Відомим представником теорії ризикового суспільства вважається У. Бек. У своїй праці «Суспільство ризику: на шляху до нової сучасності» дослідник описує загрози нового характеру, серед яких: фінансові кризи, ядерні катастрофи, кіберзагрози тощо. Відтак автор наголошує на розмитті кордонів держави та неможливості локалізувати їхнє поширення. Крім того, У. Бек дає розуміння, що ризики, які виникають внаслідок загроз, набувають системності, відповідно безпекове середовище розглядається автором як невизначене (Beck, 1992).

Серед дослідників постбіполярного періоду також обов'язково потрібно згадати Д. Болдуїна, який розкриває концептуальне підґрунтя аналізу безпеки та уніфікує його форми. Праці дослідника поглиблюють наукове пізнання щодо багатовимірності загроз, дають методологічний інструментарій для аналізу стану безпеки за допомогою застосування чіткого набору питань-специфікацій, серед яких: для кого, які цінності потрібно захистити, наскільки безпека абсолютна тощо.

Ключовими здобутками Д. Болдуїна за напрямом дослідження дефініції «безпека» є введення в сферу дослідження гнучких специфікацій. Науковець критикував визначення безпеки у її вузькому розумінні. Так, аналіз стану безпеки здійснюється від рівня індивіда до суспільства, від військової сфери до економічної, культурної, екологічної тощо, що робить відповідне середовище багатовимірним. Разом з тим безпека не є абсолютною метою держави, оскільки вона конкурує з іншими цінностями, наприклад, економічне благополуччя, свобода, добробут тощо:

«Безпека цінується окремими особами, сім'ями, державами та іншими суб'єктами. Однак безпека – це не єдине, що вони цінують: і прагнення до безпеки вимагає жертвування іншими цінностями» (Baldwin, 1997).

Таким чином, під час аналізу концепцій з визначення міжнародної безпеки вдалося виявити абсолютну різноплановість ідей, які зображені в ключових

розбіжностях. Основними категоріями, які є основою дослідження та викликають дискурс серед прихильників відповідних ідеологій, можна виокремити такі: суб'єкт міжнародних відносин (держава, міжнародні організації тощо), інтерес, загроза та відповідно співробітництво (методи співпраці).

Порівняння різних теорій продемонструвало, що міжнародна безпека, а отже, і середовище, у процесі еволюції суспільства набули багатовимірності. Виявлено перехід від класичних підходів наукових шкіл теорії міжнародних відносин, починаючи від домінування влади та анархічної світобудови до сучасних концепцій, які орієнтовані на актуальні процеси в межах світової політики, де дії суб'єктів безпекової системи визначаються глобальними процесами, співпрацею та соціальним характером взаємовідносин.

Разом з тим в межах дослідження цієї проблематики доцільно здійснити аналіз праць української школи міжнародних відносин.

З набуттям незалежності Україною низка дослідників активізувала роботу з вивчення відповідної категорії.

Насамперед варто розглянути тлумачення міжнародної безпеки в Енциклопедії Сучасної України, яка увібрала в себе дослідницьку думку найвідоміших представників України (The Encyclopedia of Modern Ukraine, 2018).

Відповідно, досліджувана категорія розглядається як стан, який гарантує мир для кожного народу та держави, відповідно до наявної системи гарантій, механізмів та інших заходів, що унеможливають застосування сили. Обов'язок із забезпечення безпеки покладено на держави та міжнародні інституції.

У такий же спосіб знаходить відображення дослідження І. Храбана, який розглядає забезпечення міжнародної безпеки як взаємопов'язаний процес усіх світових акторів в умовах нових геополітичних викликів та загроз, яким неможливо протистояти самотійно. Держава виступає захисником національних інтересів у взаємодії з іншими країнами, водночас їхній міжнародний статус визначається економічною та військовою могутністю (Храбан, 2008).

Надзвичайно вагомий, якщо не визначальний, внесок у розбудову української наукової думки, особливо у сфері безпекових питань, зробив

В. Горбулін. Він, зокрема, запропонував багатовимірну дефініцію «безпека» через урахування різноманітних компонентів – військового, економічного, інформаційного, технологічного та інших – а також через інтеграцію глобальних процесів безпосередньо у типологію загроз. Дослідник твердо переконаний, що система безпеки формується внаслідок цілеспрямованого залучення держав (як правило, тих, що мають слабші внутрішні спроможності) до відповідних міжнародних структур, коаліцій, союзів чи альянсів, що має на меті спільне, консолідоване протистояння чітко окресленим небезпекам (Горбулін, 2010).

Серед цінних наукових здобутків дослідника варто виокремити теорії стратегічного планування у сфері міжнародної безпеки. Так, набули розвитку методології аналізу суб'єктів середовища, оцінювання вразливостей та ризиків, а також сценарне прогнозування.

Заслуговує уваги підхід А. Нікітіна, який дослідив співвідношення національної та міжнародної безпеки. На його думку, кожен з видів безпеки має на меті реалізацію ідентичних інтересів як на рівні держави, так і на міжнародному рівні. На безпекове середовище та на світобудову впливають різноманітні чинники, серед яких А. Нікітін виділяє: міжнародні конфлікти, війни, суперництво країн за розширення географії впливу, дії країн-агресорів, тероризм, поширення зброї масового ураження тощо. У своїх працях автор наголошує на необхідності створення нових універсальних механізмів безпеки, зважаючи на сучасні виклики та загрози, а також прогнозування майбутньої ситуації на регіональному та міжнародному рівнях (Нікітін, 2024).

У праці «Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу» В. Ф. Загурська-Антонюк виокремлює інструменти забезпечення безпеки, які були ефективні під час холодної війни та на початку 1990-х років, однак більше не мають місця у світі, який сповнений постійних змін. Монополію національних держав визначено ослабленою у зв'язку з наявними міжнародними інституціями, організаціями та неурядовими акторами міжнародних відносин. Авторка звернула увагу на те, що налагодження міжнародного співробітництва має бути в основі

забезпечення безпеки не лише глобально, але й локально, тобто розглядатися з інтересів кожної окремої держави (Загурська-Антонюк, 2020).

У межах досліджень міжнародної безпеки також необхідно згадати таких представників української академічної традиції: інституційне підґрунтя формування та розвитку міжнародного порядку, значення міжнародних організацій, проблеми інтеграції України до європейського безпекового середовища тощо, представлені в роботі В. Копійки (2016); праці Г. Перепелиці (2012) зосереджені на природі міждержавних конфліктів, трансформації міжнародного порядку, зокрема на теренах Східної Європи, шляхи та методи врегулювання воєнних криз тощо; питання еволюції світової політики, глобального порядку та вплив на міжнародну безпеку зосереджені у роботах В. Манжолі (2018); наслідки глобалізації та нових безпекових загроз для системи міжнародної безпеки досліджені у працях О. Коппель (2016).

Крім того, за напрямом дослідження можна виокремити декілька інтелектуальних ліній – дослідницьких підходів, що презентують різні трактування відповідно до детермінантів міжнародної безпеки – від пріоритетності міжнародних інституцій, військової сили, до асиметричних загроз, норм та положень, які визначають сучасні процеси в середовищі.

Саме у цьому контексті чітко виокремлюється інституційно-структурний підхід, котрий розглядає питання гарантування безпеки крізь призму функціонування формалізованих механізмів стримування, усталених норм та відповідних інституцій.

Серед сучасних науковців, які активно працюють у даному напрямі, конче варто згадати М. Паламарчука, котрий, зосереджуючись на розподілі сфер відповідальності та відповідних зобов'язань, розглядає систему безпеки; О. Резнікову, яка, у свою чергу, досліджує безпеку через систему жорстко закріплених правових обов'язків, що виступають гарантом підтримання стабільності; тоді як О. Хара фокусує своє наукове пізнання на інтеграційних можливостях, що відкриваються перед Україною, апелюючи до першочергової важливості спільних інтересів та цінностей.

Дослідники політико-нормативного інтелектуального підходу орієнтовані на дослідженні безпеки, де ключову роль відіграють норми та принципи міжнародного права. Відтак безпека в міжнародному середовищі гарантується спільним визначенням загроз. Серед прихильників цього підходу варто згадати О. Кондратенко, Н. Кінаш.

Розглядаючи міжнародну безпеку через призму міжнародного права, варто вказати, що об'єктом безпеки визначається держава, об'єднання держав на підставі укладання відповідних міжнародно-правових договорів щодо співпраці чи доктрин міжнародного права. Водночас суб'єктом, враховуючи сучасний стан справ, можуть бути як міжнародні або неурядові організації, так і окремі індивіди, відповідно до національних інтересів держави залежно від загроз та викликів, з якими вона стикається (Кінаш, 2023). Забезпечення безпеки базується на міжнародній співпраці з питань забезпечення миру й безпеки та міжнародного правопорядку. Досягнути цього можна у процесі реалізації міжнародних угод та договорів, правових принципів та норм, метою яких є не лише уникнення конфліктних ситуацій, а й захист прав та свобод усіх суб'єктів міжнародних відносин.

Інструментами забезпечення можуть бути різного роду договори про забезпечення власної безпеки між заінтересованими сторонами; утворення союзів або вступ до міжнародних чи регіональних організацій з метою підтримання безпеки; визнання верховенства права (Присташ, 2024).

Серед наукових розвідок, що тяжіють до силового й оборонно-аналітичного осмислення, чільне місце посідають праці таких інтелектуалів, як М. Сунгуровського, В. Бадрака, М. Самусь, О. Мусієнка та інших.

Саме в руслі цього підходу найбільшого резонансу стали напрацювання М. Сунгуровського, котрий зосередив своє наукове пізнання на ключовій ролі військової потуги та оборонних спроможностей держав у загальному середовищі безпеки. За його переконанням, лише наявність таких критичних можливостей здатна ефективно усунути загрозу агресії, так як діяльність міжнародних

інституцій, які покликані забезпечувати світовий мир та стабільність, не зможе належним чином компенсувати брак цієї національної сили.

Окремим напрямом виступає інтелектуальне пізнання, яке зосереджене на дослідженні гібридних та інформаційних загроз, когнітивних та психологічних інструментів впливу, що абсолютно видозмінюють природу сучасних конфліктів та визначають середовище безпеки.

Високу наукову цінність у цій сфері мають напрацювання О. Литвиненка, особливо ті, що стосуються розробки інноваційних підходів для протидії гібридним загрозам, які справедливо визнані новою, вкрай небезпечною реальністю для суверенних держав. Розвиток партнерств та інтегрування до колективних механізмів захисту є життєво необхідним кроком в умовах глобальної нестабільності. Події, свідками яких ми є сьогодні – від проблематики російсько-української війни та значного приросту локальних збройних конфліктів до неконтрольованого обігу зброї – вимагають негайного переосмислення цих питань і їхнього винесення далеко за межі суто національного аспекту на міжнародний рівень. Відтак безпека в міжнародному середовищі, відповідно до праць науковця, визначається як структура взаємозв'язків між державами, інституціями, організаціями тощо, яка орієнтована на стримування агресії та забезпечення усталеності порядку через колективні механізми та міжнародне право. Водночас забезпечення такої безпеки можливе лише за умови стійких інститутів, які спроможні до протистояння насамперед гібридним впливам (Lytvynenko, 2017).

Аналіз геополітичного ракурсу визначення безпеки засвідчує, що ця дефініція розглядається як невід'ємна складова національної безпеки, що базується на безумовній реалізації національного інтересу. Водночас досягнення інтересу держави можливе шляхом управління наявними або ж потенційними викликами та загрозами. Ключовими перевагами держави у формуванні її внутрішньої та зовнішньої політики виступають просторові чинники: географічне розташування, загальний розмір території, приналежність до геостратегічного регіону, характер розміщення природних ресурсів, забезпечення доступу до морських шляхів, конфігурація кордонів та показники густоти населення. Надзвичайно важливим

елементом для гарантування безпеки, окрім зазначеного, визнається також наявність потужної воєнної сили та здатність держави мобілізувати її в максимально стислі терміни.

У межах цього ж підходу міжнародна безпека вивчається в значно ширшому контексті, включаючи історичні закономірності, властиві конкретному регіону. Оскільки військовий потенціал визнається одним із найважливіших інструментів державної політики, сила автоматично перетворюється на вирішальну перевагу в боротьбі за домінування та сфери впливу; саме через це конфлікти та суперечності між основними акторами міжнародних відносин неминуче виникають як прямий наслідок геополітичного суперництва та критичного дисбалансу сил у системі.

Таким чином, варто зазначити, що на теперішній час наявна чимала кількість праць українських науковців, які надають теоретико-методологічного обґрунтування сучасним процесам, що трапляються в системі міжнародної безпеки. Так, Україна тісно інтегрована до світового дискурсу з питань дослідження відповідної категорії.

Здійснивши огляд численних праць українських дослідників, можна дійти висновку, що міжнародна безпека у 21 столітті уособлює безпеку кожної окремо взятої країни, відтак вона глибоко взаємопов'язана з національною. Насамперед через сучасні загрози та виклики в безпековому середовищі, які мають наслідки для всієї міжнародної спільноти. Питання регулювання відносин, подолання криз, забезпечення миру сьогодні покладено не лише на світових лідерів, але й на низку міжнародних організацій.

Так, зміст поняття «міжнародної безпеки» видається найбільш обґрунтованим у такому формулюванні:

«система міжнародних відносин, заснована на додержанні усіма країнами загально визнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та розбіжностей між ними за допомогою сили або погрози» (Horbulin, 2017).

Отже, міжнародна безпека передбачає багатогранну взаємодію з метою гарантування миру, яка виключатиме існування загроз у будь-якому їх прояві для

кожної держави. У свою чергу, це передбачає створення системи заходів у різних сферах життєдіяльності міжнародної спільноти, наприклад, політичній, економічній, військовій та правовій. З огляду на це, ключові дійові особи міжнародної арени – як суверенні держави, так і міжнародні організації – несуть на собі визначальну місію. Ця місія полягає у неухильному забезпеченні стабільного рівня безпеки, що досягається виключно шляхом беззастережного виконання усіх тих зобов'язань та вимог, які були накладені на чинними міжнародними угодами, конвенціями та двосторонніми чи багатосторонніми договорами.

1.2. Зміст категорії «міжнародне безпекове середовище», методика з оцінки досліджуваного поняття

Події воєнного характеру в Україні у 2014 році, анексія Росією Криму – зумовили перегляд концепту міжнародної безпеки, її інструментів та чинних міжнародних правових норм. Крім того, у повсякденній діяльності міжнародних організацій, які покликані гарантувати мир, дедалі частіше став вживатися термін «міжнародне безпекове середовище» в контексті російсько-української війни, що, у свою чергу, спонукало академічну спільноту до більш глибокого аналізу сутності цього поняття.

Зазначене поняття стало результатом поєднання теоретичної та практичної складових дослідження системи міжнародної безпеки. Де, у зв'язку з розвитком теорії міжнародних відносин, безпека почала уособлюватися як результат тісної взаємодії її суб'єктів, спільних умов та обставин, які визначають характер кооперації. Зазначене, також, сформувало потребу урядів та альянсів до осмислення не лише загроз для політики безпеки, але й комплексного дослідження середовища, у якому вони виникають.

Досліджувана категорія набула свого поширення після Холодної війни у зв'язку з появою нових нетрадиційних загроз (наприклад, гібридні війни, ШІ, кіберзагрози тощо) для системи національної безпеки, які значно масштабувалися, вийшли за межі окремої держави та призвели до розмиття кордонів.

Представники академічної спільноти дійшли висновку, що такі сталі категорії, як «баланс сил» та «стримування», не спроможні повною мірою охарактеризувати нові процеси: тероризм, кіберзагрози, інформаційні війни тощо, що мають місце у сучасній системі міжнародної безпеки. Зазначене дало поштовх до розвитку ідеї аналізувати не лише суб'єктів міжнародних відносин, але й середовище, у якому вони функціонують.

У межах зазначеного почала формуватися теоретична основа з визначення МБС, яка знайшла своє віддзеркалення в працях дослідників Копенгагенської наукової школи – Б. Бузана, О. Ваєвера, Я. Вілда, а також З. Бжезинського.

Так, Б. Бузан у своїй праці «Люди, держави і страх: проблема національної безпеки в міжнародних відносинах» пояснює МБС як залежність акторів міжнародних відносин, де відповідне середовище формується через колективну відповідальність регіональних та міжнародних структур у протидії загрозам (Buzan, 1991).

У спільній роботі дослідників Б. Бузана, О. Ваєвера, Я. Вілда «Безпека: нова система аналізу» розкрито ідею «секторального аналізу безпеки», де досліджувана категорія уособлюється як залежність сфер життєдіяльності держави, а саме: військової, політичної, економічної та соціальної (Buzan, Wæver, Wilde, 1998).

Неабиякого розвитку категорія «міжнародне безпекове середовище» набула завдяки працям З. Бжезинського, а саме: «Велика шахівниця: американська перевага та її геостратегічні імперативи», «Вибір: глобальне панування чи глобальне лідерство». Незважаючи на те, що автор не використовує досліджуване поняття буквально, він описує динамічне міжнародне середовище, у якому саме поведінка суб'єктів міжнародних відносин формує глобальну безпеку. Безпекове середовище набуває глобального масштабу, в основі якого існує взаємозалежність інтересів, сили та простору. Так, досліджуване поняття визначається З. Бжезинським як взаємодія військових спроможностей держав та їхніх альянсів в умовах подолання глобальної чи регіональної напруги та протистояння непередбачуваних (загрозливій) поведінці іншої країни (Brzezinski, 2000, 2004).

Зазначені праці дали поштовх до запровадження досліджуваного поняття в мову державного оборонного планування, стратегічні концепції та оборонні огляди.

В умовах сьогодення, дослідження міжнародного середовища безпеки обумовлене низкою обставин. Однак, це дослідження побудоване на аналізі російсько-української війни як події, яка дала поштовх до трансформації всієї системи міжнародної безпеки. Крім того, вироблення певної стійкості до реагування на наявні загрози та виклики вимагають взаємодії коаліції держав, союзів, міжнародних організацій тощо, де свого значення набуває визначення змісту терміну «міжнародне безпекове середовище».

Однак, розуміння сутності заданої категорії можливе за умови дослідження поняття «безпекове середовище» як базового рівня в системі міжнародної безпеки.

Серед академічних праць сучасників цікавою є робота А. Свейна «Навколишнє середовище та безпека у XXI столітті». Так, середовище визначено частиною глобальної безпеки, де через транснаціональний характер нових загроз формується взаємовплив між акторами міжнародних відносин, що, у свою чергу, визначає стабільність у світовій спільноті. Так, дослідники розкривають МБС через аналіз середовища в трансдисциплінарному сенсі (Swain, 2023).

У межах дослідження даної проблематики серед представників академічної української спільноти, цікаві ідеї викладені в науковій статті С. Свешнікова, В. Бочарнікова, А. Прима, О. Дергильова «Чинники безпекового середовища, важливі для розвитку сил оборони України». А саме, здійснено аналіз категорії безпекового середовища відповідно до загальнотеоретичних основ та поглядів політичного реалізму. Так, невід'ємними складниками визначено міжнародні суб'єкти та міжнародні відносини. Водночас досліджувана категорія охоплює взаємини між суб'єктами у всіх сферах національної безпеки держави у її зовнішньому та внутрішньому прояві. До числа суб'єктів включено політичні партії, об'єднання, держави, коаліції, міжнародні бізнес-структури тощо. Важливе значення у процесі дослідження безпекового середовища мають умови, обставини

та чинники, що здійснюють значний вплив на досліджувані відносини (Свешнікова та ін., 2023).

Варто погодитися, що центральним елементом за умов дослідження визначеного поняття є категорія інтересу суб'єкта міжнародних відносин. Оскільки його визначення дає змогу розкрити істинні потреби та виявити суперечності між заінтересованими сторонами. Натомість, дослідження наявних ресурсів формує уявлення щодо внутрішніх спроможностей, технологічного розвитку, економічного потенціалу та могутності держави. Вищезазначене формує подальші дії досліджуваного суб'єкта (держави, альянсу, організації тощо), які матимуть безпосередній вплив на взаємини з іншими країнами та можуть визначатися як ризик для безпекового середовища.

У публікації О. Житника безпекове середовище має таке трактування: «комплекс актуальних для певної географічної території факторів, що впливають на рівень державної та національної безпеки і створюють певний стан» (Житник, 2018).

У спільній роботі «Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби» авторів В. Богданович, О. Ільшова, В. Комарова та В. Олексіюк безпекове середовище оцінюється через визначення загроз та небезпек у різних сферах життя (наприклад, геополітичне, дипломатичне, військове, інформаційне тощо), які завдають шкоди національним інтересам держави та, у подоланні наслідків, вимагають відповідної співпраці з міжнародними організаціями з безпеки, союзниками, партнерами тощо. Оцінювання стану безпекового середовища покликане сприяти забезпеченню національної безпеки держави та можливе за умови проведення постійного комплексного моніторингу викликів та загроз (Богданович та ін., 2021).

Уваги заслуговує дослідницька позиція Н. Калюжної. У науковій статті «Методи прогнозування еволюції безпекового середовища» вона розглядає переваги та недоліки формалізованих та неформалізованих методів прогнозування розвитку відповідного середовища в умовах викликів глобального масштабу. У межах виявлених результатів досліджено, що неформальні методи розглядають

безпекову ситуацію через призму історичних умов та подій, тенденцій на глобальному та регіональному рівнях, національні інтереси головних акторів міжнародних відносин і різного роду прогресуючі невизначеності. В основі формалізованих методів прогнозування закладено математичний інструментарій обчислення, відповідно до якого формується оцінка воєнно-політичної обстановки та відповідні показники, що впливають на стан безпеки (Калюжна, 2023).

Вдалося помітити закономірності щодо класифікації безпекового середовища на внутрішнє та зовнішнє. Під внутрішнім розглядається діяльність країни на державному рівні з метою забезпечення дієвого функціонування демократичних інститутів та гарантування порядку і безпеки в державі загалом. Зовнішнім проявом безпекового середовища визначаються зусилля держави в протидії наявним або прогнозованим зовнішнім загрозам. Водночас визначаються рівні такого середовища відповідно до поширення небезпек, а саме: глобальне (або світове), регіональне, національне.

Так, глобальне середовище безпосередньо пов'язують із глобалізаційними викликами, які у своєму масштабі здатні заподіяти шкоди не лише акторам міжнародних відносин, але й існуванню світової спільноти загалом. До них, зазвичай, відносять кліматичні, екологічні та техногенні катастрофи, демографічні проблеми, голод, війни, тероризм тощо. Відповідно, регіональний рівень обмежується сукупним станом безпекового середовища в регіоні, національний – окремої країни.

Результати здійсненого аналізу дають підстави вважати, що безпекове середовище визначає рівень безпеки окремої держави від наявних загроз. Воно дає розуміння чинників, обставин та умов, які визначають національну політику у сфері безпеки та оборони. Крім того, воно визначає рівень національної стійкості, наявних ресурсів та можливостей. Саме визначення стану національного безпекового середовища формує загальне уявлення щодо структури міжнародної системи, оскільки дає змогу оцінити масштаб загроз для всієї світової спільноти.

Категорія «міжнародного безпекового середовища» є більш складною та багатогранною, вона містить у собі всі аспекти життя міжнародної спільноти та

вимагає відповідної взаємодії. Дослідження сутності міжнародного безпекового середовища зумовлене необхідністю визначення стану наявної системи міжнародної безпеки. Крім того, актуальним залишається розуміння тенденцій у подальшій розбудові міжнародних відносин.

Центр дослідження безпекового середовища «Прометей» трактує досліджуване поняття як динамічне явище, яке формується відповідно до стану міжнародних відносин, де вагомим чинником впливу є боротьба держав за реалізацію різних моделей національної та регіональної безпеки (Центр дослідження безпекового середовища «Прометей», б.р.). Саме змінний характер безпекового середовища впливає на появу викликів та загроз або ж навпаки – переваги та можливості для суб'єктів міжнародних відносин.

При дослідженні праць української академічної спільноти вдалося виявити низку робіт за відповідним напрямом.

У дисертаційній роботі Я. Швечикова-Плавська сформульовано думку, що міжнародне безпекове середовище виникає як результат взаємодії між країнами з питань посилення безпеки в різних сферах життєдіяльності (політичній, військовій, економічній, соціальній, гуманітарній тощо). Водночас вплив на середовище можуть здійснювати інтеграційні процеси країн до різних безпекових систем, їхнє протистояння або ж наявність спільних інтересів. Тобто, дії акторів міжнародних відносин можуть впливати як на погіршення відносин, так і на їх покращення (Швечикова-Плавська, 2017).

На думку В. Манжоли, досліджувана категорія має динамічний характер, оскільки є комбінацією різних внутрішніх процесів у державі, а саме: політичних, військових, економічних, соціокультурних. Зазначене визначає наявні можливості держави за умов реалізації національних інтересів у сфері безпеки (Манжола, 2016).

Методологічну новизну має праця І. Свиди щодо формалізації методів оцінювання воєнної небезпеки для держави через застосування системного, багатоетапного підходу. Так, автор пропонує оцінювання безпеки відповідно до рівнів її забезпечення за допомогою застосування шкали вірогідності загроз. Крім

того, І. Свида пропонує враховувати низку чинників, серед яких: зовнішні (міжнародна безпека, воєнно-політична обстановка тощо) та внутрішні (здатність сил безпеки та оборони, економічний потенціал, оборонне планування тощо), а також розкриває необхідність врахування військової спроможності противника та його намірів. Безпека для держави оцінюється відповідно до рівня воєнної небезпеки, що дає змогу обґрунтувати прийняті рішення у сфері державного управління за напрямом національної безпеки (Свида, 2009).

У контексті зазначеного, варто нагадати про загальні вимоги до оцінки загроз, сформовані в сучасній системі міжнародної безпеки. Передусім вони базуються на урахуванні чинників, які формують небезпечну перспективу, з визначенням сфери життєдіяльності спільноти, рівня виникнення (глобальний, регіональний, національний) та, відповідно, досліджується їхня ймовірність. На підставі урахування цих показників розробляється відповідний прогноз та сценарії (потенційні, реальні, безпосередні) подальшого розвитку подій.

Відтак, МБС відображає динамічну систему взаємозв'язків між усіма її суб'єктами за різними напрямками життя міжнародного суспільства, у межах якої формуються умови забезпечення національної та колективної безпеки від загроз.

Трансформації, які відбуваються в міжнародному середовищі, мають значний вплив на національне, що зумовлює їхню взаємозалежність. Наприклад, дослідники В. Горбулін та О. Литвиненко охарактеризували середовище навколо України як загрозливе через низку викликів, які виникли внаслідок відповідних тенденцій (Горбулін, В., & Литвиненко, 2009). Серед чинників, які вплинули на стан безпеки, науковці виокремили такі:

занепад системи міжнародного права, при якому членство України в таких організаціях як ООН, ОБСЄ та НАТО не гарантує відсутність загроз для її суверенності;

сповільнення інтеграційного процесу України до євроатлантичного безпекового простору проявило відсутність волі Заходу та посилило трансатлантичну солідарність;

швидке поширення глобальних загроз та викликів, а саме: тероризму, наркотрафіку, розповсюдження озброєння тощо;

зростання кількості заморожених конфліктів навколо України проявило неспроможність дипломатичних, військових чи інших компонентів США та ЄС з приборкання агресивних країн.

Загалом, спроможності демократичних міжнародних інститутів у подоланні різних типів викликів та загроз оцінено як низькі, що в основному вплинуло на кардинальну трансформацію міжнародного середовища безпеки.

Вищезазначене дає підстави вважати, що категорія МБС орієнтована на дослідження таких питань: діяльності інституцій, які покликані гарантувати та забезпечувати мир у її системі; норм та принципів міжнародного права, які визначають правові межі життя її суб'єктів; загроз та викликів, які становлять загрозу та порушують усталений порядок.

Так, питання, яке заслуговує на увагу – це міжнародно-правове регламентування формування та функціонування досліджуваного середовища відповідно до загроз міжнародній безпеці. Незважаючи на те, що поняття «міжнародне безпекове середовище» майже не визначається напряду, цю категорію можна розкрити через принципи та норми, закріплені в базових документах міжнародного права.

Юридичною основою євроатлантичної підсистеми міжнародного безпекового середовища вважається Північноатлантичний (Вашингтонський) договір 1949 року. Так, ст. 5 цього Договору регламентує принцип колективної оборони як відповідь на виклики в міжнародному середовищі (North Atlantic Treaty, 1949).

Іншим міжнародним документом, який також закріплює принципи колективної безпеки, є Статут ООН. Крім того, визначено, що міжнародне безпекове середовище має функціонувати за принципом миру, заборони будь-яких агресивних дій щодо інших акторів міжнародних відносин, а також домінування дипломатичного врегулювання конфліктних ситуацій. Зазначене закріплене в ст. 1, ст. 2(4), ст. 39-51 (Глава VII) Статуту ООН. Правовою підставою для відповіді на

загрози нового покоління та транснаціональні виклики є Резолюція РБ ООН (United Nations, 1945).

Нормативної сили щодо функціонування європейської системи безпеки закладено в Гельсінський Заключний акт НБСЄ від 1975 року, де висвітлено основні принципи взаємовідносин між країнами. Хоч цей документ не несе юридичного зобов'язання, однак він закладає правила стандарту поведінки у взаємовідносинах суб'єктів міжнародних відносин. Так, формування безпекового середовища можливе в разі дотримання прав та свобод людини, недоторканності кордонів, невтручання у внутрішні справи іншої країни та мирного врегулювання спірних питань (OSCE, 1975).

У Європейській стратегії безпеки міжнародне безпекове середовище визначається як стратегічна ціль, де Європейський Союз розглядає виклики, цілі та комплекс превентивних дій, необхідних для мирного існування в умовах наявних та нових загроз (European Union, 2003).

Приміром, у період розповсюдження ядерної гонки озброєнь у другій половині 20 століття постало питання стабілізації міжнародного середовища. Зазначене було досягнуто через прийняття Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1968 року. Так, ст. 1, ст. 2, ст. 4 цього документа стали основою для врегулювання питань ядерної безпеки як нової та невід'ємної складової безпекового середовища (United Nation, 1968).

Під час врегулювання різного роду конфліктів актуальним виявилось питання розвитку гуманітарного напрямку як складової міжнародного безпекового середовища. Так, Женевською конвенцією від 1949 року та Додатковими протоколами було наголошено щодо дотримання прав поводження з військовополоненими, пораненими, цивільним населенням, введено заборону щодо застосування тортур тощо. Цей документ став першим із питань юридичного врегулювання дій в умовах збройних конфліктів у міжнародному середовищі (United Nations, 1949).

Заслуговує на увагу Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, відповідно до якого реалізується індивідуальна юрисдикція та відповідальність за

персональні дії особи, групи осіб за тяжкі злочини перед міжнародною спільнотою, що, у свою чергу, порушують наявний стан безпекового середовища. Так, відповідно до статей 5-8 цього Статуту такими категоріями злочинів вважаються – «планування, підготовка, ініціювання та здійснення акту агресії», а також геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини (International Criminal Court, 1998).

Зазначені міжнародно-правові документи є каркасом в архітектурі міжнародного безпекового порядку, визначають зміст, структуру, механізми й інструменти реагування, а також регламентують відповідні правила поведінки для країн-підписантів. Відповідно, порушення принципів та норм міжнародного права безпосередньо впливає на рівень стабільності середовища та безпеки всієї світової спільноти.

Під час аналізу нормативно-правової бази щодо визначення безпекового середовища України стало очевидним, що це поняття окреслює трансформації, які відбулися у зв'язку з російським широкомасштабним вторгненням.

Варто зазначити, що дослідження за напрямом «безпекового середовища» є поширеними в різних галузях науки. Також надано певного трактування в чинних положеннях законодавства України як необхідний елемент під час забезпечення національної безпеки.

Так, цей термін вживається у Законі України «Про національну безпеку України» (2018) у контексті визначення наявного та прогнозованого стану системи національної безпеки, відповідно до результатів якого розробляються інші концептуальні, стратегічні, нормативно-правові документи щодо реалізації державної політики у питаннях національної безпеки та оборони (Закон України «Про національну безпеку України», 2018).

До такого роду документів належать: Стратегія національної безпеки України, Стратегія забезпечення державної політики, Концепція забезпечення національної стійкості тощо. Також постановою № 530 від 12.05.2023 Кабінету Міністрів України було утворено Міжвідомчу робочу групу з питань забезпечення безпекового середовища в Україні для налагодження координації дій органів державної влади для виявлення загроз у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Однак постанова не містить чіткого визначення поняття «безпекове середовище», а діяльність групи здебільшого спрямована на виявлення та реагування на внутрішні загрози (Кабінет Міністрів України, 2023).

У Стратегії воєнної безпеки України (2021) опис безпекового середовища становить її основну частину та розкривається через аналіз реальних та потенційних загроз і викликів глобального, регіонального та національного характеру (Президент України, 2021).

У межах реалізації оборонної політики України варто розглянути Наказ Міністерства оборони України від 22 грудня 2020 року № 484 про Порядок організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони. Відповідно до Наказу, безпекове середовище держави розглядається як категорія майбутнього, тобто прогнозований у довгостроковій перспективі стан, спричинений наявними глобальними економічними, політичними, технологічними, екологічними чи природними процесами, які становитимуть загрози національним інтересам держави, її цінностям, а також можуть призвести до застосування сил оборони з метою їхнього подолання (Наказ Міністерства оборони України, 2020).

Водночас у законодавстві України не простежується чітко визначеного єдиного підходу до трактування поняття «безпекове середовище».

Таким чином, здійснений аналіз нормативно-правової бази щодо визначення досліджуваного поняття дає підстави вважати, що міжнародне безпекове середовище передбачає виявлення умов, обставин та чинників, які впливають на актуальний стан системи міжнародної безпеки. Важливе значення має дослідження тенденцій розвитку взаємовідносин між суб'єктами міжнародних відносин у питаннях наявних інтересів та суперечностей під час реалізації відповідної політики з безпеки з питань протидії загрозам.

Крім того, стан міжнародного безпекового середовища розкриває належність до глобальної структури безпеки країни, яка становить інтерес, природу наявних конфліктів на її території, джерела загроз, тенденції формування зовнішньої

політики тощо. Так, оцінювання міжнародного безпекового середовища безпосередньо пов'язане з розумінням національних реалій держави.

Варто звернути увагу, що міжнародне середовище формується відповідно до наявних та потенційних загроз, тому його оцінка передбачає врахування регіональних та глобальних процесів у різних сферах життя, які впливають на безпеку не лише окремої держави, а й коаліцій, альянсів, організацій тощо.

Зважаючи на вищевикладене, стає очевидним, що невід'ємною складовою дослідження міжнародного безпекового середовища є виявлення загроз, які можуть вплинути як на зміну та трансформацію взаємовідносин акторів міжнародних відносин, так і на стан міжнародної системи загалом.

У межах зазначеного виникає необхідність розгляду питання оцінки міжнародного безпекового середовища. Зважаючи на те, що ця категорія почала вживатися поступово в галузі дослідження безпеки в контексті забезпечення оборони країн, де її застосування є найбільш поширеним, постає питання подальшого аналізу стратегічних та оборонних оглядів держав світу.

Так, одним із методів здійснення оцінки стану МБС є аналіз аналітичних документів із безпеки держав та організацій. Така методика насамперед дає змогу виявити та сформулювати перелік критеріїв та елементів, на які орієнтується один із суб'єктів міжнародних відносин для обґрунтування стану міжнародного безпекового середовища.

Із цією метою пропонується здійснити аналіз деяких документів оборонного та безпекового планування держав-прихильниць євроатлантичної системи безпеки, де відповідна категорія дослідження розглядається найчастіше.

Першим офіційним документом, у якому вживано досліджувану категорію, є підготовлений Національною дослідницькою радою США оборонний огляд «Технології для Військово-Морських Сил та Корпусу Морської Піхоти США, 2000-2035: становлення збройних сил 21 століття» від 1997 року (National Academy Press, 1992).

Так, одну з глав даного документу присвячено міжнародному безпековому середовищу, яке характеризується як динамічне та багатовимірне явище, що

визначає майбутнє політики у сфері безпеки. Також вперше окреслено ключові елементи, які мають вплив на досліджуване середовище, серед яких окрему увагу приділено інформаційній та технологічній революції, яка спричинила появу нових непередбачуваних загроз для США:

«Майбутні виклики безпеці виникатимуть не лише через володіння передовою зброєю, але й через поширення знань та здатність інтегрувати технології в асиметричні стратегії» (National Academy Press, 1992).

Окрему увагу в згаданому оборонному огляді приділено потенційним регіонам нестабільності, що мають вплив на загальний стан МБС, зокрема США, а саме: Східна Європа та пострадянський простір, Близький Схід, Азійсько-Тихоокеанський регіон.

Так, цей оборонний огляд розглядає МБС через потенційні загрози та виклики, які мають вплив на військову політику країни, зокрема ВМС ЗС США, що визначатимуть подальші дії держави в контексті забезпечення безпеки та оборони.

Під час дослідження більш сучасних стратегічних концепцій, оглядів та звітів, прийнятих в умовах російсько-української війни, виявлено таке:

у «Стратегічній концепції НАТО-2022» зазначено, що анексія Криму у 2014 році та повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році кардинально змінили безпекове середовище. Крім того, агресивні дії Росії визнано загрозою для трансатлантичної спільноти. Аналізуючи цю концепцію, варто зазначити, що структурно, у свої побудові вона є чітким планом готовності протистояти викликам та загрозам. Стратегія протистояння Альянсу змінам у безпековому середовищі містить такі пункти: цілі і принципи, стратегічна обстановка, основоположні завдання, забезпечення успіху в майбутньому (North Atlantic Treaty Organization [NATO], 2022).

У «Білій книзі з питань європейської безпеки – Готовність 2030» безпекове середовище характеризується як небезпечне, сповнене загроз для європейської системи безпеки, що значно впливає на політичне, економічне життя міжнародної спільноти, а отже, на міжнародний порядок. Категорія безпекового середовища розглядається через аналіз стратегічного та геополітичного

середовища (European Commission, 2025). Також огляд надає оцінку сучасного стану міжнародних відносин, готовності країн Європейського Союзу до протистояння наявним загрозам, а саме – поведінці ворожих акторів міжнародних відносин, які своїми діями завдають шкоди іншим.

Неабиякої уваги приділено військовим можливостям союзу та подальшим крокам у посиленні європейської системи безпеки через посилення співпраці між союзниками, масштабування оборонної промисловості та посилення європейської оборони загалом. Відтак надано своєї класифікації країнам на ті, які породжують загрозу, які є партнерами, та які становлять інтерес (European Commission, 2025).

Таким чином, під час здійснення оцінки стану безпекового середовища приділено увагу спільним для оборонних стратегій НАТО та Європи питанням актуальної обстановки в міжнародних відносинах з визначенням викликів та загроз для інтересів демократичної спільноти, джерел походження та подальших стратегічних кроків у врегулюванні ситуацій для подолання небезпек.

З метою виявлення інших складників дослідження безпекового середовища, запропоновано розглянути стратегічні огляди з безпеки таких країн Європи, як Велика Британія та Франція – держави, які володіють ядерною зброєю, отже, мають більший вплив на систему європейської безпеки; Німеччина – як «лідер об'єднаної Європи» та економічна потуга Європейського Союзу.

В «Інтегрованому огляді безпеки, оборони, розвитку та зовнішньої політики Великої Британії» від березня 2023 року безпекове середовище розглядається як результат конкуренції між державами у багатополлярному світі. Відповідно визначається як мінливе та таке, що потребує адаптування світової спільноти, пошуку шляхів до захисту демократичних цінностей від загроз (Government of the United Kingdom, 2021).

Для підтвердження наданої оцінки у цьому огляді визначено ключові тенденції, що формуватимуть міжнародне середовище до 2030 року через аналіз потенційних ризиків, загроз, а також країн, які їх породжують. Особливу увагу приділено методам стримування та протидії визначеним небезпекам у контексті

забезпечення інтересів як Великої Британії, так і демократичним цінностям загалом.

Згідно зі «Стратегією національної безпеки та розвитку оборонного промислового комплексу Німеччини», безпекове середовище перебуває у стані кардинальних змін у зв'язку з порушеннями європейського порядку безпеки. Причиною цього визначено загарбницьку війну Росії проти України, яка стала найбільшою загрозою для існування євроатлантичної спільноти. Загалом, огляд базується на аналізі викликів для Німеччини та країн-партнерів і сфер подальшої діяльності з метою їх подолання. Важлива роль у протистоянні небезпекам відводиться міжнародній співпраці (Federal Ministry of Defence of Germany, 2024).

Національний стратегічний огляд Франції від листопада 2022 року характеризує безпекове середовище як змінне, де відбувається інтенсивне протистояння між традиційними силами та прихильниками «гібридних стратегій». Зазначений документ окреслює чітку мету подальшої оборонної політики Уряду, а також визначає класифікацію середовища на національне та міжнародне. Крім того, у цьому документі надається оцінка стану системи міжнародних відносин, визначаються виклики та загрози для Франції, чинники та джерела їх походження. Далі зосереджено увагу на необхідних кроках для врегулювання безпекового середовища, які визначені як десять стратегічних завдань для Уряду Франції (Government of France, 2022).

Безперервний моніторинг міжнародного безпекового середовища став невід'ємною частиною політики безпеки держав Балтійського моря, а також тих країн, які мають спільний кордон суходолом із найбільшим агресором 21 століття – Росією.

Так, відповідно до «Національної оцінки загроз», яку щорічно проводять Департамент державної безпеки Литовської Республіки і Служба оборонної розвідки та безпеки при Міністерстві національної оборони Литовської Республіки, у міжнародному безпековому середовищі простежуються тенденції до розбудови та формування антизахідної коаліції держав. Виділено джерела загроз національній безпеці, де основна увага приділена намірам та діям Росії щодо подальшої ескалації

в Україні та підготовки до конфронтації з НАТО. Крім того, проведено аналіз безпекового стану й інших кризових регіонів, які загрожують існуванню чинного міжнародного порядку (State Security Department and Defence Intelligence and Security Service of the Republic of Lithuania, 2025).

У підготовленому огляді Службою зовнішньої розвідки Естонії «Міжнародна безпека та Естонія 2024» міжнародне безпекове середовище визначається як система, яка сповнена викликів, де західний порядок та цінності перебувають під загрозою. Цей звіт побудований на детальному аналізі внутрішньої та зовнішньої безпекової політики основного джерела цієї загрози для європейської спільноти – Росії. У контексті протистояння агресору розглянуто шляхи подолання кризи через посилення співпраці з партнерами та розроблення спільної оборонної політики країнами демократичного світу (Estonian Foreign Intelligence Service, 2024).

Цікавим у контексті розгляду цього питання є Щорічник «Зовнішня та безпекова політика Латвії», підготовлений Латвійським інститутом зовнішньополітичних досліджень, який став зібранням глибокої аналітики академічної наукової спільноти з питань зовнішньої безпеки та оборони, а також відіграє важливу роль у розробленні Концепції національної безпеки Латвії. Відповідно до цього огляду, міжнародне середовище розглядається як непередбачуване у зв'язку з підривом стратегічної стабільності та механізмів контролю над озброєнням у світі. Також проаналізовано низку викликів національній безпеці Латвії та європейській системі загалом, визначено безпекові пріоритети, роль та значення партнерів і організацій у подоланні міжнародної кризи (Ministry of Foreign Affairs of Latvia, 2024).

В «Урядовому звіті щодо зовнішньої та безпекової політики Фінляндської Республіки» надано характеристику сучасного безпекового середовища, що склалося навколо Фінляндії, викликам для діяльності міжнародних інституцій у сфері безпеки, країною-членом яких вона є, а також загальним змінам сил у регіоні. Серед загроз визначено незаконне повномасштабне вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 року, що є продовженням агресивних дій Росії в Грузії у 2008 році, у Криму та на Сході України у 2014 році (Government of Finland, 2023).

Важливою частиною цього звіту є визначення інтересів, цілей, пріоритетів, а також можливостей у поглибленні та розбудові міжнародної співпраці з іншими суб'єктами міжнародних відносин, що позитивно вплине на майбутній стан міжнародного безпекового середовища загалом.

Оцінка міжнародного безпекового середовища в «Стратегічному оборонному огляді Міністерства національної оборони Республіки Польща» надається через деталізований аналіз низки загроз та викликів національній безпеці Польщі як складової частини євроатлантичної системи безпеки. Водночас визначено глобальні тенденції міжнародних відносин, баланс сил у світі, засоби та методи досягнення цілей джерелом загрози – Росії. Також проаналізовано основні стратегічні інтереси агресора щодо західної спільноти, серед яких виділено створення нового міжнародного порядку, що ґрунтується на так званому «концерті сил» (Ministry of National Defence of the Republic of Poland, 2023).

Під час дослідження питання в контексті діяльності країн Північно-Балтійської вісімки виявлено, що міжнародне безпекове середовище визнано вразливим, а європейська архітектура безпеки – зруйнована внаслідок війни Росії проти України. Водночас у таких звітах, як «Рік Балто-Нордичного співробітництва», виокремлено пріоритети налагодження та поглиблення співпраці в межах Союзу, а також координаційних дій у межах міжнародних організацій. Окремим напрямом роботи визначено притягнення агресорів (а саме Росії) до відповідальності за скоєні злочини проти України через налагодження роботи з удосконалення норм чинного міжнародного права. Також огляд звіту містить питання посилення військової безпеки та стримування, зміцнення стійкості та шляхи й методи реалізації зазначеного (Nordic-Baltic Cooperation Report, 2023).

В огляді групи з аналізу політики безпеки «Безпека та оборона Королівства Данія до 2035 року» оцінка середовища проведена через аналіз геополітичних тенденцій у світі, де важливе місце займає російсько-українська війна та її наслідки для Західного світу. В іншому розділі огляду описано загрози політиці безпеки Данії, де чітко визначено країни та явища як джерела небезпеки. Відповідно, неабиякої уваги приділено методам протидії, а саме питанням співпраці із

союзниками та партнерами, починаючи від міжнародних організацій, завершуючи налагодженням двостороннього співробітництва. Також, окремим розділом є дослідження наслідків для Збройних Сил Данії та держави загалом до 2035 року в процесі реалізації нової політики безпеки та оборони (Government of Denmark, Ministry of Defence, 2023).

У щорічній доповіді Норвезької розвідувальної служби «Фокус – 2025» визнано, що безпекова ситуація в Норвегії стає все більш загрозливою, а конфліктна ситуація між країнами-прихильниками авторитарного режиму та Західним світом – все більш очевидною. Під час дослідження стану системи міжнародної безпеки основну увагу приділено російсько-українській війні як трансформаційному чиннику. Зміст доповіді побудований на охарактеризуванні дій країн, які визнано джерелами загроз, серед яких виокремлено: Росію та Китай. Аналіз присвячений геополітичним та стратегічним інтересам, способам їх досягнення, військовій могутності та спроможності. Водночас значну увагу приділено військово-політичним відносинам між Росією та Китаєм, а також перспективі їхнього поглиблення. Надано оцінку питанню розширення їхніх сфер впливу на країни Близького Сходу та Африки в контексті посилення дисбалансу між Заходом та Глобальним Півднем (Norwegian Intelligence Service, 2025).

У «Резолюції з питань оборони Уряду Швеції на 2025-2030 роки» забезпечення стабільного міжнародного безпекового середовища реалізується через посилення колективного оборонного потенціалу НАТО. Водночас зазначено, що досягнення поставленої мети можливе лише через посилення національного військового потенціалу, що і є предметом розгляду цієї резолюції. Відповідно, зосереджено увагу на масштабуванні Збройних Сил Швеції, переведенні в стан підвищеної готовності, накопиченні та оновленні військової техніки, посиленні кіберстійкості тощо (Government of Sweden, 2024).

Таким чином, подолання загроз для євроатлантичної системи безпеки, частиною якої є Швеція, вбачається в удосконаленні сил безпеки та оборони, а також налагодженні та поглибленні співпраці з відповідними міжнародними інституціями.

Отже, під час аналізу документів та звітів оборонних відомств, наукових установ та організацій провідних країн-членів НАТО з оцінки міжнародного безпекового середовища виявлено, що міжнародна спільнота, безсумнівно, переживає кризу архітектури міжнародної безпеки, зміну геополітичної ситуації у зв'язку з російсько-українською війною та через оголошені експансивні наміри Росії. Водночас перелік елементів, які досліджуються, у більшості країн євроатлантичної та європейської систем – тотожний.

Однак, варто зауважити, що чіткого критерію щодо їхнього виокремлення немає, оскільки аналіз здійснюється відповідно до пріоритетів та інтересів кожної окремої держави.

У контексті оцінки безпекового середовища Великої Британії, Франції та Німеччини, згідно зі згаданими вище оглядами, виявлено, що більша увага приділена національним інтересам кожної з країн. Водночас їхня реалізація передбачає дії як на національному, так і на міжнародному рівні з метою посилення колективної безпеки. Також досліджуються тенденції в середовищі безпеки, потенційні виклики та загрози, джерела їхнього походження.

Під час аналізу досліджуваної категорії в документах країн Балтії, Фінляндії та Польщі є очевидним, що оцінка середовища здійснюється насамперед через докладний огляд загроз та викликів, рівня їхнього впливу та наслідків для національної безпеки. Відповідно до цього визначаються подальші пріоритети у сфері безпеки та оборони.

Також цього сценарію дотримуються загалом усі країни-члени регіонального співробітництва Нордично-Балтійської вісімки, де увага приділена проблемам вироблення стратегії з протистояння та колективної стійкості. Розвиток військової складової як критерій оцінки міжнародного безпекового середовища присутній у більшості оборонних оглядів, наприклад, у Резолюції з питань оборони Уряду Швеції.

Водночас спільними елементами з оцінки досліджуваної категорії, відповідно до аналізу зазначених вище звітів та оглядів, є:

стан міжнародної безпеки та головні тенденції;

рівень стабільності в регіоні;
інтереси, цінності та пріоритети;
коло суб'єктів міжнародних відносин;
загрози та їх джерела;
наявний потенціал та спроможності;
дії, необхідні для забезпечення безпеки.

Під час дослідження цього питання в розпорядчих документах оборонних установ України виявлено, що оцінка надається саме безпековому середовищу країни і визначається як сукупність усіх чинників та обставин, які виникають між суб'єктами в різних сферах зовнішньої та внутрішньої діяльності держави та мають подальший вплив на їхні відносини. Під суб'єктами маються на увазі держави, коаліції, міжнародні корпорації тощо, які за реалізації власних інтересів можуть впливати на прийняття рішень щодо застосування саме воєнної сили.

За напрямом дослідження документів оборонного планування України варто згадати про Опорний варіант воєнно-політичної обстановки МОУ (далі – Опорний варіант ВПО). Він являє собою аналітичну модель зовнішніх та внутрішніх чинників, що мають безпосередній вплив на безпеку держави та на підставі якого відбувається прийняття стратегічних рішень з розбудови ЗС України. У контексті цього дослідження він є цінним через представлені критерії методологічної оцінки небезпек (зокрема воєнного характеру) (Міністерство оборони України, n.d.). Так, відповідно до положень Опорного варіанту ВПО послідовно здійснюється низка ключових аналітичних процедур:

оцінювання фактичного рівня загрози, що включає ретельний аналіз характеру воєнної активності, оцінку її масштабів, а також визначення готовності до застосування сили;

грунтовний аналіз спроможності потенційного противника, що досягається шляхом виявлення чисельності його збройних формувань, оцінки рівня підготовки особового складу, ОВТ тощо та відповідно оцінюється ескалаційний потенціал;

виявляються наміри шляхом аналізу стратегічних документів, риторики керівництва та дій, спрямованих на реалізацію національних інтересів;

надається оцінка стану системи міжнародних відносин з урахуванням характеру взаємовідносин між суб'єктами, балансу сил в регіоні тощо;

а також надається оцінка власним спроможностям, боєготовності, здатності забезпечення, управління та стримування й оборони.

У «Методичних рекомендаціях з організації та проведення оборонного огляду» опис безпекового середовища передбачає формування принципів, завдань, елементів, які мають аналізуватися, а також фінальні результати (Кабінет Міністрів України, 2018).

Коло завдань, які визначаються під час здійснення такого огляду, справді широке, водночас у контексті даного дослідження варто виділити такі:

аналіз концептуальних документів (праць, концепцій, доктрин, аналітичних праць тощо) іноземних або державних експертів із питань зовнішньої та внутрішньої політики;

оцінювання складових воєнної могутності досліджуваного об'єкта, де важливе значення має показник готовності до застосування воєнної сили задля реалізації власних цілей та інтересів. До того ж, така оцінка включає світовий, регіональний та національний рівні;

аналіз інтересів та виявлення суперечностей з іншими суб'єктами міжнародних відносин, особлива увага приділена регіонам довкола України;

формування відповідних сценаріїв воєнно-політичного характеру, які можуть передбачати залучення сил оборони.

Варто підкреслити, що згідно з методичними рекомендаціями щодо опису безпекового середовища, визначено оцінку ризиків відповідно до такої класифікації: чинники, що породжують ризики, вірогідність (можливість) їхньої реалізації, наслідки та оцінка впливу на національні інтереси України (Кабінет Міністрів України, 2018).

Більше того, надано визначення поняттю «майбутнє безпекове середовище» як прогнозованому стану безпеки для національної безпеки України, який оцінюється через аналіз сукупності чинників, які мають вплив на міжнародні відносини. Такий аналіз зумовлений розвитком технологій та наявними

геополітичними викликами, політичними, економічними та військовими процесами, співвідношенням сил у світі тощо.

Здебільшого, питання дослідження майбутнього середовища безпеки покладено на відповідні оборонні та безпекові установи та підрозділи, такі як: Головне управління розвідки Міністерства оборони України, Служба зовнішньої розвідки України, науково-дослідні центри МОУ та ЗС України та інші.

Крім того, оцінка майбутнього середовища з безпеки передбачає розроблення прогнозованих сценаріїв воєнного характеру як на середньострокову, так і на довгострокову перспективу. Зосереджено увагу на питаннях виявлення обставин та чинників, які становлять загрозу, відповідно визначається їхній характер та вірогідність. Надається опис чинних сил (сторін конфлікту/учасників відносин тощо), що передбачає виявлення інтересів, пріоритетів та цілей, а також можливості застосування військової складової проти України. Відповідно, формування сценаріїв та прогнозів безпекового середовища також включає ймовірність залучення сил та засобів оборони України до потенційної військово-політичної ситуації.

Таким чином, зважаючи на особливості оцінки безпекового середовища, представлені в оборонному огляді України, загальний перелік критеріїв доповнюється таким елементом, як оцінка воєнної могутності та готовності до застосування сили проти іншого суб'єкта міжнародних відносин.

Проведений аналіз свідчить, що процес оцінки такого середовища як міжнародне передбачає врахування низки елементів, виявити які можливо наступними методами:

аналіз аналітичних документів із безпеки, звітів державних інституцій та наукових установ відповідних держав – це можуть бути стратегічні концепції з безпеки, білі книги з оборони, звіти НАТО, ООН, SIPRI Yearbook, Global Peace Index, IISS Military Balance тощо (як, наприклад, це зроблено вище в тексті дисертації);

використання емпіричних показників щодо виявлення загроз, збройних конфліктів, військових витрат на оборону або ж на розвиток ОБТ;

а також здійснення аналізу на підставі наданої оцінки експертів у відповідній галузі, наприклад, CEPA, Atlantic Council, Rand.

У межах зазначеного, авторкою запропоновано здійснити огляд деяких зі згаданих вище методів оцінки стану безпеки в системі міжнародних відносин.

Що стосується виявлення стану та тенденцій розвитку міжнародного середовища, важливим інструментом є використання емпіричних індикаторів. Ці показники дають можливість кількісно оцінити рівень безпеки, об'єктивність висновків під час аналізу наявного стану міжнародної системи, а також здійснити порівняльну характеристику по регіонах або державам.

До основних емпіричних індикаторів, за допомогою яких можна здійснити оцінку міжнародного безпекового середовища, належать:

Глобальний індекс миру (Global Peace Index – GPI) – розробляється щорічно Інститутом економіки та миру як кількісна оцінка рівня миру в 163 країнах світу. За основу взято 23 кількісних та якісних показників, які класифіковані за групами: рівень суспільної безпеки, тривалість наявних конфліктів, інтенсивність ведення бойових дій та рівень мілітаризованості (Institute for Economics & Peace [IEP], 2024).

Крім того, використовується низка критеріїв для надання оцінки, серед яких: стан політичної стабільності, військові витрати тощо. Використання такого виду даних дозволяє дослідити стан безпекового середовища в динаміці (до та після конфлікту).

Індекс глобального конфлікту (Global Conflict Tracker – GCT), розробником якого є Рада з міжнародних відносин. Зазначений індикатор представляє карту світу з наявними конфліктами та відповідною класифікацією – «обмежені», «значні», «критичні» для США (Council on Foreign Relations [CFR], 2024). Крім того, відповідно до даних індексу глобального конфлікту, можливо розглянути такі параметри, як:

тип конфлікту, серед яких – цивільна війна, кримінальне насильство, міждержавний, політична нестабільність, територіальний спір, транснаціональний тероризм;

статус збройного конфлікту, а саме: «погіршений», «без змін», «покращується», втрати серед цивільного населення та військових, а також відображається ступінь територіальної ескалації.

Так, використання зазначеного індексу дає можливість оцінити гарячі стадії конфліктів та їхнє географічне поширення.

Індекс геополітичного ризику (Geopolitical Risk Index – GPR), розробниками якого вважаються дослідники Даріо Кальдара та Маттео Яковіелло. Цей індекс побудований на основі підрахунку згадок про геополітичну напруженість, загрози та ризику, які згадуються в статтях та публікаціях ЗМІ тощо. Серед досліджуваних тем також є війни, тероризм, ядерні загрози, поширення озброєння тощо (Caldara & Iacoviello, 2024).

Індекс співвідношення військових потенціалів держав (Military Balance) демонструє кількісну та якісну оцінку особливостей збройних сил держав та їхню спроможність, яка включає загальну чисельність персоналу, ОВТ, рівень підготовки та потенціал тощо.

Обґрунтування даних глобальної динаміки та значення емпіричних даних можна здійснити через використання експертних оцінок з аналізу міжнародного безпекового середовища, які надають огляд як ситуації загалом, так і її контекстуальних аспектів.

На думку наукової спільноти в галузі політології та міжнародної безпеки, використання емпіричних даних разом з експертними оцінками дозволяє отримати більш надійні дані для оцінювання системи міжнародної безпеки. Так, Б. Бузан наголошував, що лише експерти можуть надати трактування даних у контексті соціального конструювання безпеки (Buzan, 1991).

Серед інших переваг використання цього методу є такі чинники:

на основі статистичних даних експерти мають можливість розробляти сценарії майбутніх подій або дій конкретних суб'єктів, що особливо важливо в контексті російсько-української війни, де емпіричні показники не надають характеристик геополітичним чи регіональним зрушенням у системі безпеки;

експертні оцінки якісно інтерпретують складні явища та події в категорії наміри, чинники, обставини та достовірність, наприклад, за допомогою аналізу сигналів у сфері дипломатії, змін у стратегічних концепціях чи доктринах тощо;

також, цей метод дає змогу одержувати актуальний та цілісний аналіз за тематикою дослідження, оскільки наведені вище емпіричні індикатори здебільшого оновлюють дані лише впродовж певного періоду часу.

Серед найбільш відомих аналітичних установ та інституцій з питань аналізу сучасних викликів і загроз для міжнародної безпеки є такі:

Атлантична рада (з англ. Atlantic Council);

RAND Corporation (з англ. Research ANd Development);

Центр стратегічних і міжнародних досліджень США (з англ. Center for Strategic and International Studies – CSIS);

Інститут Європейського Союзу з питань безпеки (з англ. European Union Institute for Security Studies – EUISS);

Фінський інститут із міжнародних відносин (з англ. Finnish Institute of International Affairs – FIIA);

Німецький інститут із міжнародних питань та безпеки (з нім. Stiftung Wissenschaft und Politik – SWP).

Серед українських інституцій, які займаються аналізом геополітичних подій у різних сферах міжнародних відносин, зокрема з питань безпеки, необхідно виділити:

Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД);

Український центр економічних та політичних досліджень ім.

О. Разумкова

Інститут зовнішньополітичних досліджень;

а також інститути та науково-дослідні центри в секторі безпеки та оборони України.

Підбиваючи підсумки, використання методу експертних оцінок, за потреби, дає змогу наповнити змістом надані кількісні емпіричні показники. Він є вдалим інструментом для доповнення інформації прогнозами та висновками, оскільки з

його допомогою можна підтвердити точність аналітики в умовах динамічних подій та викликів у сфері міжнародних відносин з питань безпеки та оборони.

Іншим аналітичним методом оцінки міжнародного безпекового середовища є SWOT-аналіз, який слугує додатковим інструментом і використовується в поєднанні з емпіричними індикаторами, як-от показники військових витрат, індекс миру тощо.

За допомогою SWOT-аналізу можливо оцінити слабкі та сильні сторони країни, організації, альянсу тощо. Це, у свою чергу, може включати наявні оборонні спроможності, фінансові можливості, а також окреслювати загрози та виклики внутрішнього та зовнішнього прояву. Відповідно до цього, можна моделювати сценарії подальших кроків у подоланні небезпек через виявлення перспективних партнерств, союзів тощо.

Крім того, отримані результати від проведеного SWOT-аналізу часто враховуються в стратегічних документах та концепціях із безпеки та оборони, наприклад: Оцінка РБ ООН, Стратегічний компас ЄС, Процес оборонного планування НАТО, у стратегіях із питань національної стійкості тощо.

Таким чином, оцінка такого середовища, як міжнародне, може здійснюватися різними методами залежно від поставлених цілей. Водночас комплексне, а отже, змішане застосування таких інструментів, як емпіричні показники, експертний огляд, аналіз відповідних звітів та стратегічних документів держав дає змогу сформулювати найбільш об'єктивний та змістовно наповнений огляд, що становитиме наукову та методологічну цінність дослідження.

Висновки до розділу 1

1. Авторкою розглянуто основні підходи наукових шкіл міжнародних відносин до трактування поняття «міжнародна безпека». Визначено, що вищезазначене поняття є центральним у теорії міжнародних відносин. Воно уособлює стан захищеності кожної окремої держави та міжнародної системи загалом. Водночас розуміння змісту «міжнародна безпека» є необхідним

методологічним підґрунтям під час дослідження сутності міжнародного безпекового середовища.

Аналіз змісту поняття «міжнародна безпека» також дає змогу окреслити еволюцію підходів до його трактування, що, у свою чергу, відображає природу сучасних загроз та викликів для суб'єктів міжнародних відносин. Окрім цього, визначено, що це поняття у його сучасному трактуванні враховує низку сфер життєдіяльності міжнародної спільноти.

На думку авторки, дослідження підходів наукових шкіл до трактування поняття «міжнародна безпека» також дало розуміння його багатогранності й водночас окреслило теоретичні рамки, параметри та критерії, необхідні для наукового обґрунтування категорії «міжнародне безпекове середовище».

2. Виявлено, що базовою одиницею під час розкриття змісту поняття «міжнародне безпекове середовище» є безпекове середовище окремої держави. Разом із тим, у 21 столітті ця категорія не обмежується національними межами, а переплітається з іншими суб'єктами міжнародних відносин, вибудовуючи каркас для взаємодії в міжнародній системі безпеки. Відповідно, визначення безпекового середовища на національному та регіональному рівнях дає обґрунтування причин для співпраці/конфлікту, визначає загрози та виклики, а також подальший потенціал та динаміку взаємовідносин між акторами міжнародних відносин.

У свою чергу, міжнародне безпекове середовище є результатом взаємодії його суб'єктів та відображає наявні умови, принципи та механізми, сформовані в самій системі міжнародної безпеки.

Під час здійснення дослідження відповідної категорії, авторка розглянула низку методів з оцінки міжнародного безпекового середовища. Зазначене дало змогу окреслити та запропонувати перелік необхідних елементів для обов'язкового охарактеризування під час обґрунтування стану відповідного середовища.

Авторка приходить до висновку, що оцінка міжнародного безпекового середовища – це багатоетапний та послідовний процес аналізу стану системи міжнародної безпеки (чи чітко визначеного регіону), який містить дані щодо актуального його стану та сформованих тенденцій, а також дій, інтересів, намірів

та спроможностей визначених суб'єктів міжнародних відносин, наявних та потенційних загроз і викликів. Відповідно до такої оцінки формуються та розробляються прогнози розвитку подій, рішення щодо співпраці, військових коаліцій та об'єднань, гуманітарної допомоги тощо. Загалом, оцінка міжнародного безпекового середовища формується з використанням низки інструментів та є невід'ємною складовою в розбудові політики безпеки країн міжнародної спільноти.

Основні наукові положення цього розділу опубліковані в працях:

Присташ, А. (2023). Сутність поняття «міжнародна безпека». У Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (сс. 421–422). Київ: Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

Prystash, A. (2024). Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна безпека». Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, 3(20), 34–45. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-34-45>

Присташ, А. (2025). Аналітичні інструменти для оцінки стану міжнародного безпекового середовища: стратегічні огляди, глобальні індекси та критерії оцінки. *Society and Security*, (5(11), 50–54. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-50-54](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-50-54)

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ БЕЗПЕКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗИ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Криза міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни

Чинна система міжнародної безпеки була побудована в межах світового порядку, сформованого після завершення Холодної війни. Вона уособлювала собою розбудову взаємовідносин між усіма акторами міжнародних відносин на основі дотримання загально визнаних принципів та норм міжнародного права. У разі виникнення конфліктних (спірних) ситуацій пріоритет надається саме консенсусним та дипломатичним методам вирішення спорів, а не силі чи погрозам.

На Організацію Об'єднаних Націй було покладено роль гаранта підтримання і зміцнення миру, міжнародної безпеки, поглиблення зв'язків між державами з моменту її створення у 1945 році (United Nations, 1945).

Однак, в умовах глобалізаційних змін та швидких темпів розвитку інформаційних технологій, сформована система міжнародної безпеки зазнала кризи. Переломним моментом у безпековій системі часто вважають саме 2007-2008 роки. Насамперед це пов'язано з Мюнхенською промовою Путіна 10 лютого 2007 року, яку провідні міжнародні аналітичні інституції визначають початком відкритого ревізіонізму РФ та «точкою неповернення» в європейській системі безпеки. Наприклад:

аналітичний огляд № 276 Центру досліджень у сфері безпеки (Center for Security Studies):

«Промова Путіна в Мюнхені в 2007 році вважається поворотним моментом, коли путін попередив, що якщо розширення НАТО не зупиниться, Росія почне чинити опір» (Center for Security Studies, 2022).

Офіційна позиція уряду Великої Британії представлена таким висловлюванням:

«...у своїй знаменитій негативній промові на Мюнхенській конференції з безпеки навесні 2007 року ... він атакував саму ідею розширення НАТО ... Ця промова, яка зараз вважається поворотним моментом ...» (UK Government, 2024).

У статті Ф. Кемпе «Відправлення з Мюнхена: Трамп знову запустив європейську історію» опублікованій на сайті Атлантичної ради, щодо Мюнхенської промови 2007 року зазначено:

«Те, що сталося після його промови в 2007 році, мало жахливі наслідки для цілого покоління. ... вторгнення в Грузію в 2008 році, а потім захоплення Криму в Україні в 2014 році ...» (Кемпе, 2025).

Так, цей етап у межах євроатлантичної спільноти названо «переломним» у зв'язку з відкритим проявом намірів Путіна щодо ведення агресивної зовнішньої політики та застосуванням воєнного вторгнення з метою силової зміни кордонів у 2008 році на території Грузії.

Також під час здійснення аналізу аналітичних звітів та праць представників академічної спільноти у сфері міжнародної безпеки вдалося виокремити певні сигнали у міжнародних відносинах, які відзначено як кризові в системі регіональної та європейської безпеки, а саме: агресивна політика РФ у Придністров'ї та Грузії, анексія Кримського півострова, посилення авторитарного режиму в Республіці Білорусь, постійні інформаційно-психологічні операції Росії проти країн ЄС та НАТО та неспроможність інституцій з безпеки ефективно діяти в умовах відновлення та підтримки миру (Аналітичний центр «Adastra», 2023).

Водночас особливо чіткого прояву слабкості та безпорадності наявна система міжнародної безпеки продемонструвала після початку російсько-української війни у 2014 році.

Початково локальна війна на теренах Східної Європи проявила відсутність юридичної сили чинних міжнародно-правових норм та міжнародних зобов'язань, виявила політичну слабкість багатьох держав світу та спричинила неабиякі зрушення в системі міжнародних відносин.

Міжнародне безпекове середовище наповнилося численними викликами та загрозами, що змусило світову спільноту звернути увагу на питання безпеки та

оборони й вибудувувати нове підґрунтя для налагодження співпраці в умовах безсилля міжнародних організацій, які покликані гарантувати та забезпечувати мир.

Події 2022 року, а саме широкомасштабне вторгнення Росії в Україну, завдали остаточного зламу чинному геополітичному порядку та змусили євроатлантичну спільноту до переформатування архітектури безпеки у зв'язку із застарілими методами та інструментами її забезпечення.

У низці закордонних наукових досліджень (Bugajski & Doran, n.d.; Larrabee & Flanagan, 2016; Konarzewska, 2016; Toucas, 2017) намір захоплення Чорного моря визначається як одна з причин російської агресії, оскільки воно має стратегічне значення для національних інтересів РФ у контексті подальшої реалізації антинатівської політики.

У дослідженні української академічної спільноти з питань виявлення причин та намірів Росії розпочати відкриту конфронтацію проти України простежуються доволі рівнозначні висновки – здебільшого це пов'язано саме з імперськими амбіціями держави-агресора та наміром руйнування сучасного світового порядку (Пунда, 2023; Буряченко, 2023; Шевченко & Зозуля, 2022).

У монографії Г. Перепелиці «Україна – Росія: війна в умовах співіснування» проведено глибинний аналіз українсько-російських взаємовідносин, їхньої еволюції, а також надано оцінку наслідкам цього конфлікту для міжнародної системи. Так, наміри Росії розкрито через дослідження її зовнішньополітичних національних інтересів, а саме – відновлення геополітичного впливу та становлення Росії як світового лідера, що бере активну участь в управлінні глобальними процесами. Досягти поставленого держава-агресор вбачає через повернення під свій повний контроль країн, які раніше входили до складу Радянського Союзу та Російської імперії (Перепелиця, 2015).

Знищення української державності розглядається як один із необхідних етапів для знищення європейської системи безпеки. Також, з метою нівелювання авторитету міжнародних організацій з безпеки, породжуються інші конфлікти воєнного характеру в межах ЄС та НАТО (Шевченко та ін., 2022).

Загалом, усталений порядок у міжнародних відносинах того періоду, а саме розширення складу акторів міжнародних відносин та розвиток відносин у бік багатополярності, дав змогу Росії розпочати процес відновлення геополітичного впливу (Перепелиця, 2015).

Сигналом для активних загарбницьких дій з боку Москви стало поглиблення стратегічних відносин між РФ і США у період 1990-х та 2000-х років (NATO–Russia Founding Act, 1997). Унаслідок цього, американська сторона та країни-члени НАТО здійснили переорієнтацію політики від розширення Альянсу на території Східної Європи на «policy of reassurance», тобто визнали пострадянський простір сферою інтересів партнера з метою уникнення конфронтації. Таким чином, країни як-от Україна, Молдова та Грузія втратили підтримку США в реалізації своїх євроінтеграційних намірів.

Політика ЄС щодо країн Східної Європи теж не мала чітко вираженої позиції, тому відносини з Україною мали периферійний характер. Так, оцінивши загальну геополітичну ситуацію та сформовані позиції США і ЄС, Росія розпочала експансію в Центрально-Східній Європі.

Події в Україні у 2013 році, Революція гідності українського народу проти свавілля тогочасної влади, а також підтримка європейських цінностей та європейського вектору розвитку зовнішньої політики України, змусили Москву пришвидшитись у реалізації власних намірів. Дослідження «RAND», «NATO StratCom COE», «Atlantic Council» та інші дають підтвердження, що підготовка до захоплення України тривала задовго до Майдану та розпочиналася з поширення ідеології «русского мира» на усьому пострадянському просторі з метою закріплення відповідних маркерів ідентифікації належності до російської держави серед населення (Shlapak & Johnson, 2019; NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2016, 2018; Atlantic Council, 2016, 2018).

Однак, усвідомлення РФ відсутності значної кількості прихильників ідей «русского мира» серед українського народу, які мали скласти ту критичну частку у суспільному русі проти державної влади України, змусило Росію схилитися саме до «жорсткої сили» та прямого збройного втручання (Гай-Нижник, 2022).

Так, 20 лютого 2014 року Російська Федерація вторглася на територію Криму та розпочала свій «перший етап» війни проти України, що де-юре завершився 24 березня 2014 року підписанням виконувачем обов'язків Президента України Указу №339/2014 «Про виведення українських військ з Криму та Севастополя» (Президент України, 2014).

Події такого масштабу, тривалості та інтенсивності на території України спричинили низку дебатів та дискурсів у міжнародній спільноті щодо класифікації конфлікту, правової та політичної оцінки та, відповідно, необхідних заходів зі стабілізації ситуації. Це пов'язано з бездіяльністю та нездатністю міжнародних організацій та інституцій, які покликані гарантувати мир, своєчасно виявити російсько-український збройний конфлікт, врегулювати та запобігти його подальшій ескалації.

У межах зазначеного, насамперед доцільно визначити порушення Росією чинних міжнародно-правових норм та принципів під час її агресивної війни проти України.

Період 2014-2022 років наповнений системними та постійними порушеннями з боку РФ, які є офіційно визнаними та задокументованими у доповідях таких організацій як ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС та інших міжнародно-судових органів.

Так, збройна агресія проти суверенної держави України, анексія Криму та вторгнення на Схід України розглядаються у контексті порушень таких міжнародно-правових норм:

ст. 2(4) Статуту ООН, що передбачає територіальну цілісність та політичну незалежність будь-якої держави. Крім того, порушення тих принципів, які стосуються захисту цивільного населення, порушення прав людини, примусові депортації, насильницьку асиміляцію тощо.

Будапештський меморандум від 5 грудня 1994 року, відповідно до якого Росія взяла на себе зобов'язання щодо виявлення поваги до суверенітету та незалежності України в межах кордонів станом на 1991 рік, зокрема п. 1 та п. 2:

«Російська Федерація... підтверджує своє зобов'язання поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України», «...зобов'язується

утримуватися від загрози силою або її використання проти територіальної цілісності або політичної незалежності України» (United Nations, 1994).

Двостороннього договору про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною та Росією від 14 січня 1998 року щодо взаємного незастосування сили, непорушності кордонів та невтручання у внутрішні справи:

«Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язуються поважати територіальну цілісність одна одної...», «...підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів» (Верховна Рада України, 1998).

а також положення Гельсінського Заключного Акту:

«Учасники надаватимуть належну повагу суверенній рівності кожної держави та правам, властивим її суверенітету», «Учасники поважатимуть територіальну цілісність кожної держави... Вони утримуватимуться від будь-якого порушення цієї території» (Organization for Security and Co-operation in Europe, 1975).

Водночас, у згаданий вище період НАТО визнало загрозливу діяльність РФ проти країн Альянсу та ЄС через численні порушення повітряного простору та незаконне вторгнення російських літаків до країн Балтії, Фінляндії, Польщі, Румунії тощо; кібератаки на урядові портали та інфраструктуру країн ЄС, втручання у вибори, масові дезінформаційні кампанії тощо. Зазначене також підтверджує порушення ст. 5 та 6 Статуту ООН, Європейської конвенції про кіберзлочинність, Міжнародних норм щодо суверенітету та невтручання, та Міжнародних норм цифрового суверенітету.

Зважаючи на воєнно-політичний характер порушень Росії під час широкомасштабної війни проти України, варто згадати про використання касетних боєприпасів, фосфорних та термобаричних боєприпасів, знищення критичної інфраструктури на всій території нашої держави. Такі численні агресивні дії РФ, задекларовані міжнародною спільнотою, підтверджують порушення Женевської конвенції (а саме розділ IV та Додатковий протокол I), Конвенції ООН про

конкретні види озброєння (International Committee of the Red Cross, 1980; United Nations Office for Disarmament Affairs, 1980).

Іншою категорією злочинів Росії, у рамках яких триває розслідування, збір, моніторинг та документування ситуацій, є порушення норм поведінки з українськими військовополоненими, нанесення фізичної та психологічної шкоди, неналежні умови утримання, тортури та насильство. Що також підтверджує повне недотримання норм та принципів Міжнародного гуманітарного права та низьку ефективність відповідних міжнародних організацій з притягнення РФ до відповідальності. Так, анексія РФ Криму поставила під сумнів чинне юридичне підґрунтя світового порядку та неабияк дестабілізувала безпекову ситуацію в регіоні (Капітоненко, 2016).

Таким чином, Росія є системним порушником загальновизнаних норм міжнародного, гуманітарного та кримінального права, взятих двосторонніх та багатосторонніх зобов'язань, а також норм безпеки окремих країн НАТО та ЄС.

Водночас відсутність рішучих кроків міжнародних безпекових інституцій з притягнення РФ до відповідальності за вчинені злочини проти України, починаючи з 2014 року, підтверджує слабкість та неефективність наявних міжнародних засобів, серед яких: дипломатія, санкційна політика, діяльність МКС тощо. Отже, система міжнародної безпеки функціонує в умовах відсутності жорсткого регулювання відносин між усіма її суб'єктами, що спричиняє порушення стабільності та передбачуваності безпекового середовища.

Так, з метою охарактеризування стану міжнародних відносин та загальної системи безпеки у період російсько-української війни, авторкою запропоновано здійснити огляд звітів відповідних установ та інституцій, а також наукових досліджень представників закордонної та української академічної спільноти за напрямом проблематики.

У загальному огляді «Стан міжнародної безпеки», підготовленому Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру у період 2015-2021 років, відзначено високий ступінь напруги між країнами-членами НАТО та Росією у зв'язку з наявними політичними розбіжностями щодо конфліктів в

Україні та на Близькому Сході (SIPRI 2024). Крім того, відзначено етап кризи у відносинах із США, що пов'язано з низкою обставин, серед яких – вихід РФ з Договору про звичайні збройні сили в Європі у 2015 році; втручання Москви у вибори в США у 2016 році; розгортання Росією крилатих ракет наземного базування (КРНБ) у 2017 році; модернізація стратегічних ядерних арсеналів та розвиток Космічних сил (зазначене стосується США і РФ) тощо. Загалом, зовнішня політика Росії, у зазначений період, розглядається США як відновлення статусу світової потуги та перетворення на геополітичний центр Євразії через формування збалансованого партнерства з Китаєм.

Крім того, у межах дослідження питання кризи безпекової системи у період з 2014 року та дотепер, варто відзначити зміну військового потенціалу та рівня милітаризації ключових суб'єктів, які становлять інтерес у межах цього дослідження, а саме Росії і НАТО в Чорноморському регіоні. Так, відсутність чіткої стратегії НАТО з розбудови архітектури безпеки, а також незначна увага з боку США і країн Європи, приділена питанням підтримки стабільної воєнно-політичної обстановки в регіоні Чорного моря, дали змогу Росії реалізувати намір з ізолювання Чорноморського басейну від впливу Заходу (Самусь, 2019; Клименко, 2019).

Анексія Росією Кримського півострову призвела до активних дій з боку євроатлантичної спільноти у напрямі перегляду і розвитку політики безпеки та оборони. Як наслідок, країни НАТО відзначили Чорноморський регіон стратегічним фронтом, у якому зосереджено три групи інтересів: перша – держави континентальної Європи та США, друга – РФ та Турецька Республіка як основні гравці визначеного регіону, третя – інші країни Чорноморського регіону, серед яких Україна, чії політичні інтереси у період до 2014 року відрізнялися від двох інших груп (Chitadze, Vdovychenko, & Albu, 2024).

Так, агресія Росії проти України стала основним джерелом регіональної нестабільності та спричинила боротьбу геополітичних гравців за панування в Чорному морі. Відбулася значна трансформація в міжнародному безпековому середовищі, а саме: посилення оборонної політики НАТО, значне збільшення (накопичення) військового потенціалу, розгортання нових американських баз у

Східному регіоні. Крім того, дії РФ вплинули на перегляд та оновлення програми стримування Альянсу, отже, активізацію дій з розвитку та поглиблення співпраці між його членами та іншими заінтересованими державами за відповідними напрямками загроз (Самусь, 2019; Клименко, 2019).

Таким чином, зростання рівня мілітаризації у Чорноморському регіоні пов'язане з російсько-українською війною, а зміни в міжнародному безпековому середовищі – з політикою суб'єктів (залучених сторін до конфлікту) з питань реалізації національних інтересів у межах реагування на виклики і загрози в системі безпеки (Chitadze, Vdovychenko, & Albu, 2024). Район Чорного моря став найбільшим районом угруповання з морською, сухопутною, повітряною і ракетною складовою Збройних Сил Росії у зв'язку з масштабною та інтенсивною мілітаризацією регіону у період 2014-2021 років.

Зазначене також підтверджують огляди СІПРІ у період з 2014 року до 2022 року, відповідно до яких відзначено чимале зростання активних збройних конфліктів у світі та військових витрат, розповсюдження зброї різних типів та видів, а також слабкість контролю над озброєннями та роззброєнням, що негативно вплинуло на міжнародну стабільність загалом (Stockholm International Peace Research Institute, 2014-2022).

Отже, безпекове середовище у період 2014-2021 років неабияк погіршилося на користь РФ та стало загрозливим не лише для держав, розташованих уздовж берегової лінії, але й надало загальної політично-економічної переваги у її геополітичному протистоянні демократичній спільноті (Центр оборонних стратегій, 2020).

У межах дослідження Європейського контингенту авторкою помічено зміну зосередження уваги міжнародної спільноти з питань подолання наслідків бойових дій в Україні до проблем розв'язання збройного конфлікту під егідою міжнародних інституцій та партнерів. Зазначене насамперед пов'язане з розбіжностями між головними акторами міжнародних відносин щодо визначення дестабілізуючих чинників у системі європейської безпеки.

Кризу системи міжнародної безпеки також можна простежити через трансформацію Спільної політики безпеки та оборони ЄС у період з 2014 року (European Parliament, 2013). Відповідно до цього документу, війна в Україні визначається переломним моментом в системі європейської безпеки, яка, перш за все, вплинула на кризу міжнародних відносин з часів завершення Холодної війни (Erciyas & Soydemir, 2022). Насамперед це пов'язано з низкою обставин та чинників, серед яких:

фрагментація інтересів країн-членів ЄС, що призвело до відсутності єдиного підходу у питаннях безпеки та оборони в Європі в умовах реалізації Росією експансіоністських намірів;

впровадження нових способів та напрямів співпраці між НАТО та ЄС з метою протидії новим викликам та загрозам в євроатлантичному регіоні;

повернення військової стратегії НАТО до політики стримування і колективної оборони з метою подолання агресії РФ. У свою чергу, це призвело до зміни командної структури сил оборони та безпеки Альянсу, збільшення чисельності військового персоналу у Східній і Центральній Європі з метою підсилення уразливого флангу;

збільшення державами-членами НАТО і ЄС оборонних видатків, а також посилення співпраці за напрямом модернізації спільного оборонно-промислового комплексу;

російсько-українська війна вплинула на усі сфери відносин між РФ, ЄС, США та країнами НАТО, що вплинуло на порушення усталеної архітектури міжнародної безпеки (Erciyas & Soydemir, 2022).

У межах зазначеного доцільно згадати про наявні безпекові вакууми в системі міжнародної безпеки, що сформувалися через (без)діяльність провідних геополітичних акторів у процесі реагування на загрозливі для міжнародної спільноти процеси (Гончар, 2023). До таких безпекових вакуумів насамперед можна віднести:

багаторічну імітацію діяльності безпекових організацій, країн-посередників щодо врегулювання збройних конфліктів у світі;

хібну політичну позицію Заходу щодо Росії після її військового вторгнення на територію України, а саме трактування збройної агресії РФ як «українська криза», «конфлікт в Україні»;

відсутність рішучих (жорстких) дій Заходу з реагування на порушення Росією численних міжнародних договорів, що спричинило безпековий вакуум не лише в Європі, а цілому – у світі (Гончар, 2023).

Дослідження СІПРІ у період 2022-2023 років підтверджує етап провалу діяльності міжнародних організацій з безпеки у зв'язку з неефективними механізмами притягнення агресора до відповідальності. Особливу увагу приділено діяльності РБ ООН, де Росія, будучи одним із п'яти постійних членів, користується правом вето під час прийняття рішень, незважаючи на порушення нею міжнародного права та здійснення акту агресії проти суверенної держави – України. Водночас система міжнародної безпеки характеризується як трансформаційна, що пов'язано з переглядом концептуальних підходів до політики безпеки та оборони серед держав-членів НАТО і ЄС, а також зростаючою роллю міжнародної співпраці (SIPRI, 2022-2023).

Криза системи міжнародної безпеки також проявилася через поглиблення міжнародної співпраці Росії з країнами авторитарного режиму та державами, які спонсорують тероризм (International Institute for Strategic Studies, 2024; AP News, 2025; Parliamentary Assembly of the Mediterranean, 2024).

Крім того, серед країн-членів Альянсу є впевненість у тому, що розбудова та поглиблення стратегічного партнерства між Росією та Китаєм, а також Північною Кореєю та Іраном, спрямована на формування альтернативної системи світового порядку з видозміненими міжнародними інституціями, створеними за часів Другої світової війни. Глобальним гравцем у зазначених процесах є Китай, який прагне стати на чолі контрольованого глобального управління, де неабияку роль відіграватимуть недемократичні режими.

Підтвердженням цього є задекларована позиція НАТО, відповідно до якої КНР визначається як виклик для чинної безпекової системи:

«Заявлені амбіції та примусові політики Китайської Народної Республіки продовжують становити виклик для наших інтересів, безпеки та цінностей. Поглиблення стратегічного партнерства між Росією та КНР і їхні взаємопідсилюючі спроби підірвати та переформатувати міжнародний порядок, заснований на правилах, є причиною глибокого занепокоєння» (НАТО, 2022, 2024).

Вищезазначена ідея нині звучить в інформаційному просторі відкрито, зокрема, на Саміті Шанхайської організації співробітництва в Тяньцзіні, який відбувся у період 31 серпня – 1 вересня 2025 року. Країни-члени ШОС прагнуть стати основою для подальшого формування архітектури безпеки усієї Євразії через розвиток «Великого євразійського партнерства» (Національний інститут стратегічних досліджень, 2025).

Військово-технічна співпраця РФ з такими країнами як Іран, Північна Корея, Венесуела, поглиблення відносин з Африканським союзом, посилює кризу в системі безпеки. Зазначене більшою мірою проявилось в умовах введення численних санкцій, впроваджених країнами НАТО та ЄС проти РФ через збройну агресію проти України. Відповідно з метою подолання санкційної ізоляції та відновлення нестачі в озброєнні та військовій техніці, Росія розпочала пошуки інших шляхів для посилення власних спроможностей (Гончар, 2023).

Вищезазначене, у свою чергу, дало змогу окреслити перелік чинників у системі міжнародної безпеки, які вплинули на послаблення рівня безпеки у світі. До них насамперед відноситься низька ефективність міжнародних безпекових організацій, що пов'язано зі слабкими механізмами їхнього функціонування з моменту їхнього створення. Крім того, зміна характеру загроз, перехід від традиційних до асиметричних способів ведення війни, що відповідно вплинуло на зміну уявлень про національну та міжнародну безпеку (Національний інститут стратегічних досліджень, 2016).

А також:

розкол єдності європейського суспільства та зниження темпів інтеграції до ЄС і НАТО країн, які виявили такий інтерес через створення РФ численної кількості «заморожених» конфліктів на їх територіях;

ведення Росією агресивних дій прихованого типу, а саме – гібридного, проти України та інших держав з метою підризу внутрішньої стабільності і національної стійкості;

імперські амбіції РФ та вирішення внутрішніх проблем в країні у процесі заміщення зовнішньою експансією проти суверенних держав з метою повернення їх до зони свого політичного впливу (такими країнами стали Молдова, Грузія, Україна);

відсутність вчасної і дієвої підтримки з боку міжнародної спільноти на загарбницькі дії Росії в момент вторгнення в Грузію та, як наслідок, в Україну (Національний інститут стратегічних досліджень, 2016).

Таким чином, проведене дослідження дало змогу відстежити кризу системи міжнародної безпеки у відповідності до фаз російсько-української війни, а саме:

Фаза I: Гібридна агресія (2014-2021 роки);

Фаза II: Повномасштабне вторгнення (2022 – дотепер).

Так, Фаза I ознаменувала початок кризи у міжнародних відносинах у зв'язку з:

ігноруванням сторонами-підписантами зобов'язань Будапештського меморандуму та загально визнаних норм міжнародного права;

відсутністю своєчасної правової класифікації «збройного конфлікту» Росії проти України, що дало змогу РФ підтримувати вигідні взаємовідносини з країнами Заходу;

політикою «занепокоєння» з боку провідних міжнародних інституцій з безпеки, відсутністю рішучих дій (більшою мірою санкції та дипломатичні заходи), що спровокувала дискредитацію інститутів гарантій безпеки (ООН, ОБСЄ тощо);

зростанням фрагментації (односторонніх дій держав) у міжнародних відносинах, відповідно, зменшення ролі колективних рішень.

Фаза II: Повномасштабне вторгнення (2022 – дотепер) стала наслідком політики «занепокоєння» та безкарності, відповідно спричинило ключові зміни у міжнародному безпековому середовищі. Серед таких факторів варто виділити:

масштабну ескалацію суверенної країни із застосуванням всіх видів ОВТ, включно із забороненими Женевською конвенцією видами;

порушення базових принципів Статуту ООН та інших загальновизнаних норм міжнародного права;

визнання РФ загрозою для усієї євроатлантичної спільноти, що вплинуло на аудит наявних безпекових та оборонних спроможностей НАТО та країн Європи;

розширення НАТО та формування нових ініціатив, коаліцій, союзів з поглиблення військової співпраці;

адаптацію національних та міжнародних оборонних стратегій і концепцій провідних країн світу та організацій у напрямі посилення національної стійкості, стримування та військових спроможностей;

поглиблення безпекової співпраці з Україною у форматі двосторонніх і багатосторонніх домовленостей, а також зростання міжнародної, гуманітарної, фінансової, політичної та військової підтримки;

ізоляцію Росії на міжнародній арені, формування блокового протистояння між західними демократіями та авторитарними режимами.

Виявити та підтвердити трансформаційні зміни у міжнародному безпековому середовищі вдалося через аналіз ключових емпіричних індикаторів з оцінки стану міжнародних відносин.

Відповідно до аналізу даних Military Balance, представлених у додатку А (рис. А.1), у період з 2014 року та дотепер спостерігається асиметрична трансформація, що відповідає змінам у системі міжнародної безпеки.

Так, НАТО демонструє зростання військових спроможностей з 2014 року у зв'язку з воєнним вторгненням РФ на територію України, що відобразилося у збільшенні чисельності персоналу, зокрема на східному фланзі, підвищенні оборонних видатків, поступовому накопиченні ОВТ.

Показники РФ свідчать про накопичення ресурсів, концентрацію сил і значні інвестиції у сферу безпеки та оборони. Водночас повномасштабне вторгнення вплинуло на спроможності агресора у бік зниження кількості ОВТ, особового складу, економічного потенціалу.

Дані щодо України демонструють значну військову трансформацію в умовах як гібридної війни, так і повномасштабного вторгнення, а саме: зростання чисельності сил безпеки та оборони, ОВТ, фінансових надходжень, що передусім пов'язано з підтримкою країн-партнерів.

Так, у період 2014-2021 років в Україні тривала війна з Росією різної інтенсивності відповідно до часового проміжку. Водночас показник GPI демонструє зниження позицій та підтверджує зростання внутрішніх і зовнішніх проявів напруги в державі. Вже у 2021 році Україна посіла 142 місце серед 163 країн світу.

Починаючи з моменту широкомасштабного наступу Росії на територію України і дотепер, відповідно до даних GPI поданих у додатку А (рис. А.2), виявлено, що станом на 2024 рік українська держава входить до п'ятірки найменш мирних країн у світі (Institute for Economics & Peace, 2024).

Водночас у відповідь на таке суттєве погіршення рівня миру в Україні спостерігається щорічне зростання військових витрат у світі, про що свідчать дані SIPRI, наведені у додатку А (рис. А.3).

Так, чималого підвищення досягнуто у 2021 році, коли глобальні витрати становили \$2,113 трлн, що на 0,7% більше, ніж у 2020 році. У період широкомасштабної війни показники були такими:

2022 рік – витрати становили \$2,24 трлн;

2023 рік – \$2,443 трлн;

2024 рік – \$2,72 трлн, що на 9,4% більше, ніж у 2023 році.

Крім того, Глобальний показник миру свідчить про зростання загальної напруги в Європі. Особливо після 2022 року, коли Росія уособлюється як джерело загрози для усієї євроатлантичної системи безпеки (Institute for Economics & Peace, 2024).

Водночас триває зростання рівня військових витрат на оборону серед європейських держав, особливо після 2022 року, що також пов'язано з агресивними діями Росії проти України, що більш детально представлено у додатку А (рис. А.4).

Так, у країн-членів НАТО частка ВВП на оборону з 1,3% у 2014 році підвищилася до 3,0% (подекуди 4,0%) у 2024 році.

Відповідно до звітних матеріалів Європейського оборонного агентства, критичне зростання загальних витрат на оборону відбулося саме у 2023 році у зв'язку з поновленням взятих зобов'язань країн-членів НАТО щодо виділення обов'язкових 2% ВВП (European Defence Agency, 2024).

Загальні військові витрати країн ЄС (беручи до уваги країни ЄС і Велику Британію), відповідно до даних SIPRI, подано у додатку А (рис. А.5). У 2024 році вони становили приблизно 457 млрд доларів (SIPRI, 2024). У 2014 році ця сума становила орієнтовно 250 млрд доларів.

Безсумнівними є показники авторитетного світового безпекового огляду – Мюнхенського індексу безпеки (Munich Security Index, MSI). Зазначений звіт публікується щороку перед проведенням Мюнхенської конференції з безпеки та представляє ключові виклики для міжнародної спільноти, зокрема країн G7, України та Росії.

Аналіз Мюнхенського індексу безпеки з питання впливу російсько-української війни на стан безпеки дозволив виявити трансформаційні зміни у період 2021-2024 років (Munich Security Conference & Kantar Public, 2024).

Так, у 2021 році стан безпеки вважався відносно стабільним, а основні занепокоєння міжнародної спільноти були пов'язані з пандемією COVID-19. Росія займала лише 24 місце серед загроз для країн G7.

Рік повномасштабного вторгнення – 2022 – став кризовим. Росія була визначена загрозою №1 у п'яти країнах Великої сімки. Крім того, занепокоєння у міжнародній спільноті були пов'язані із ядерними погрозами Москви, енергетичними викликами та високим рівнем дезінформації з боку агресора.

2023-2024 роки охарактеризовані як стан зниження піку конфлікту та сприйняття державами світу російсько-українського збройного конфлікту, відповідно, як стабілізації. У цей період Росія опускається у рейтингу пріоритетних загроз до 4-7 місця серед країн G7, поступаючись викликам, пов'язаним з міграцією, екологією та радикальним ісламізмом.

Здійснений аналіз глобальних емпіричних індикаторів дає підстави вважати, що погіршення безпекової ситуації в Україні у зв'язку з військовим вторгненням Росії вплинуло на загальний стан безпеки в регіоні Східної Європи та рівень напруги серед міжнародної спільноти в цілому.

Крім того, дії Росії стали основним джерелом глобальної нестабільності відповідно до Індексу миру у світі, особливо в перший рік широкомасштабного вторгнення до України. Водночас показники Мюнхенського індексу безпеки свідчать про зниження сприйняття Росії як основної загрози безпеки для деяких країн Європи та підтверджують адаптування світу до стану війни у регіоні Східної Європи.

Загальна динаміка дій країн ЄС і НАТО, починаючи з 2014 року, характеризується як трансформаційна – від «висловлення стурбованості» до «стримування» агресії, де важливе місце займає зростання рівня видатків на оборону, переоцінка наявних оборонних стратегій, адаптування до умов воєнної кризи.

Зазначене також підтверджують результати дослідження Ковалю О., що свідчать про зміну риторики низки країн європейської спільноти щодо російського вторгнення в Україну. Автор пропонує до огляду структуровану таблицю з ключовими фактами, які констатують переміни щодо кожної з країн-членів ЄС (Коваль, 2024).

Таким чином, проведений аналіз наукових праць академічної спільноти, звітів та доповідей кваліфікованих інституцій, а також використання міжнародних індикаторів, які сигналізують про зміни в міжнародному безпековому середовищі, дав змогу зробити такий висновок.

Незважаючи на те що зрушення в міжнародному безпековому середовищі пов'язані з численними політичними, економічними, військовими, інституційними та правовими обставинами і чинниками, показники, які свідчать про порушення стабільності, є доволі однозначними:

зниження ефективності інститутів колективної безпеки;

зростання кількості міждержавних війн та збройних конфліктів у світі, що пов'язано з ігноруванням норм міжнародного права у зв'язку з відсутністю жорстких механізмів притягнення агресора до відповідальності;

зростання рівня мілітаризації у світі;

політична фрагментація усталеного глобального порядку у напрямі формування блокового протистояння;

поява асиметричних загроз та транснаціональних викликів;

зростання рівня недовіри міжнародної спільноти до системи міжнародної безпеки, що простежується через зневіру в легітимність міжнародного права та здатність міжнародних організацій з безпеки, таких як НАТО, ООН, ОБСЄ, діяти ефективно.

2.2. Роль ООН та ОБСЄ в умовах новітніх викликів системі міжнародної безпеки, а саме – російсько-української війни

Сучасні міжнародні відносини побудовані на сталих правилах взаємовідносин між суб'єктами цієї системи. Контроль щодо їхнього регулювання, підтримання миру, стабільності та поваги одне до одного покладено на відповідні міжнародні організації, які є невід'ємними елементами архітектури міжнародної безпеки.

Сьогодні такими організаціями в європейському безпековому середовищі є ООН, ОБСЄ, НАТО. Відповідно до напрямку, проблематики та компетенції, кожна з цих організацій безпосередньо залучена до підтримання стабільності у світі. Водночас в умовах наявної кризи системи міжнародної безпеки постає питання дослідження їхньої діяльності та ефективності під час врегулювання конфліктів, а саме – російсько-української війни.

Під час дослідження наукових праць академічної спільноти простежується їхній розподіл на дві групи відповідно до зроблених висновків, де перша розглядає діяльність ОБСЄ як важливу платформу для багатосторонніх переговорів поза ООН, а Росія та країни ЄС можуть вести діалог із питань безпеки: А. В.

Войціховський та О. С. Бакумов (2023), А. С. Мороз (2023), В. Б. Дубовик (2020), С. Коларз (2023) та інші.

Друга група науковців схильна вважати, що російсько-українська війна продемонструвала слабкість наявних інституцій із безпеки, зокрема ОБСЄ, через недосконалий механізм прийняття рішень та відсутність юридичного примусу для країн-членів організації та її партнерів: Р. В. Вереша (2025), І. Я. Тодоров (2023), В. О. Пермінов, Н. М. Андріянова (2024) та інші.

Варто розпочати з того, що Україна з моменту набуття незалежності була активним суб'єктом міжнародних взаємовідносин та розвивала зв'язки з вказаними вище організаціями: як один із засновників ООН, член Ради Безпеки в періоди 1948-1949, 1984-1985, 2000-2001, 2016-2017 та ОБСЄ з 1992 року.

Однак, у момент найбільшої загрози для її існування, Україна опинилася сам на сам перед жорстоким ворогом. Чинні гарантії безпеки Будапештського меморандуму, норми та принципи міжнародного права, а також активна проєвропейська позиція жодним чином не вберегли її від територіальної ескалації та широкомасштабного вторгнення. Передусім це пов'язано з політичною слабкістю відповідних міжнародних інституцій, які покликані підтримувати міжнародний мир і порядок, а також у зв'язку з несвоєчасним усвідомленням РФ як реальної загрози демократичному устрою.

Так, у межах дослідження стану міжнародного безпекового середовища запропоновано здійснити огляд діяльності Організації Об'єднаних Націй та Організації з безпеки і співробітництва в Європі в контексті врегулювання російсько-української війни відповідно до визначених у попередньому підрозділі фаз війни.

Варто нагадати, що ООН є універсальним органом, який має неабиякий вплив на геополітичні процеси через реалізацію загальновизнаних принципів та норм Статуту Організації (United Nations, 1945). До ключових напрямів діяльності ООН належать:

підтримання миру і безпеки в міжнародній спільноті з відповідними повноваженнями врегулювання криз та конфліктів. Здебільшого такими

інструментами є дипломатичні, а також медіаторство у вирішенні спорів, у поодиноких випадках – миротворчі місії;

надання гуманітарної допомоги країнам, які потребують цього, через численну кількість чинних програм та фондів;

налагодження співпраці між державами за кількома основними сферами життєдіяльності – культура, охорона довкілля, торгівля тощо. Крім того, у процесі налагодження такого співробітництва та його врегулювання, ООН допомагає розробляти і впроваджувати відповідні норми міжнародного права.

Відповідно до зазначеного, ООН має широку мережу структурних підрозділів та установ, де Україна є активно представлена. Наприклад, наша держава є активним учасником у Генеральній Асамблеї, Раді Безпеки, Економічній і соціальній раді, а також залучена до діяльності Комісії з прав міжнародної торгівлі, соціального розвитку, розповсюдження наркотичних засобів тощо. Важливим напрямом, до якого залучена Україна, є діяльність ООН у сфері захисту прав людини та всіх основоположних документів: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Факультативні протоколи до них та Міжнародна конвенція з ліквідації всіх форм расової дискримінації тощо.

Окремої уваги, у межах підтримки діяльності ООН, заслуговує залучення України до миротворчих сил і засобів організації. Так, із затвердженням відповідної постанови Верховної Ради України в 1992 році, миротворчу діяльність було визнано пріоритетним напрямом зовнішньої політики держави. Відповідний досвід було набуто в операціях ООН на території колишньої Югославії, в Анголі, Афганістані, Кувейті, Лівані, Ліберії, Судані тощо, а також в операціях НАТО в Боснії та Герцеговині, Косово, Іраку.

Такого роду співпраця розглядалася Україною як можливість поглиблювати співробітництво з партнерами інших країн, а головне, бути залученою до формування колективної безпеки, підтримання миру та стабільності у світі. Однак, несвоєчасне усвідомлення міжнародною спільнотою РФ як загрози та подальша економічно вигідна співпраця країн євроатлантичного простору з агресором

змістили фокус держав євроатлантичного простору від подій в Україні у 2013 та 2014 роках. Активні міжнародні дипломатичні зусилля української держави не принесли бажаного та очікуваного результату під час воєнного вторгнення Росії на її територію.

Фаза I: Гібридна агресія (2014-2021 роки) – відповідь ООН та ОБСЄ

Глобальним порушенням принципів та норм Статуту ООН, що стосується територіальної цілісності, неподільності, суверенності та недоторканості держави, стала окупація Росією українського Криму.

У відповідь на такі агресивні дії Україною було надіслано лист № S/2014/136 від 28 лютого 2014 року до Ради Безпеки ООН із проханням провести екстрене засідання щодо ситуації, яка склалася, та яка безпосередньо порушує сталий міжнародний порядок і безпеку відповідно до статей 35 і 36 Статуту ООН (United Nations, 2014, S/2014/136).

Рада Безпеки, як відповідальний орган за підтримку миру і безпеки у світі, ініціювала засідання. Так, за підсумками зустрічі 15 березня 2014 року у відповідному звіті № S/PV.7138 було визнано, що дії Росії порушують ст. 2 Статуту організації, Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1975), а також Будапештський меморандум (1994). Крім того, було наголошено на необхідності взаємодії урядів РФ та України в подоланні суперечностей, розгортанні міжнародних спостерігачів від ОБСЄ або Організації Об'єднаних Націй у Криму з метою забезпечення прозорості щодо пересування та діяльності військових і воєнізованих сил у регіоні (United Nations Security Council, 2014). З огляду на підсумки проведеного голосування, дипломатичне врегулювання конфлікту, вочевидь, не входило до пріоритетів Російської Федерації. Цей висновок було зроблено після того, як вона скористалася своїм привілейованим правом вето, яке, як відомо, надається винятково постійним учасникам Ради Безпеки ООН.

Відповідно до Статуту ООН, на Раду Безпеки покладено обов'язки щодо визначення факту агресії та загрози миру і безпеці, а також прийняття рішень щодо необхідних заходів для врегулювання конфлікту на основі проведеного

розслідування. Серед таких заходів передбачено: примус, тобто заборона застосування сили проти іншої держави, введення режиму санкцій, ембарго або блокування агресора тощо (United Nation, 1945).

Особливістю постійних країн-членів Ради Безпеки є наявність права вето – це право скасувати певний план вирішення спорів, прийнятий більшістю голосів членів Ради Безпеки. Згадане право не регулюється Статутом ООН, проте згідно з деякими випадками, особливо в непроцедурному контексті, постійні члени відіграють головну роль у його схваленні (Falk, 2003).

Справді, Російська Федерація, скориставшись цим прерогативним правом, повністю унеможливила ефективну діяльність Ради Безпеки, що, своєю чергою, наочно продемонструвало всій міжнародній спільноті абсолютну неспроможність ООН гарантувати стабільний мир і безпеку у світі, як це передбачено її статутними обов'язками. Крім цього, такі безпрецедентні дії держави-агресора спровокували не лише підрив довіри до міжнародних інституцій, але й спричинили кардинальні та значущі порушення в системі чинного міжнародного права. Насамперед через те, що РФ, як держава-член Ради Безпеки ООН, була учасником Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, відповідно (далі – Пакт), зобов'язана виконувати як принципи Статуту ООН, так і набуті договірні зобов'язання щодо дотримання прав людини, які випливають із Пакту. Додержання вищенаведених міжнародних документів зобов'язує будь-якого суб'єкта міжнародних відносин не порушувати право на життя та не вчиняти агресії проти інших держав. Наслідком цього є зобов'язання не накладати вето на проєкт резолюції Ради Безпеки, який вимагає від агресора припинити ці незаконні дії (Peters, 2023).

Зважаючи на низьку ефективність Ради Безпеки в питаннях врегулювання російсько-українських відносин, ООН скликала засідання Генеральної Асамблеї, за результатами якої прийнято резолюцію № 68/262 «Про територіальну цілісність України» (United Nations, 2014, Res. 68/262).

Вищезгадана резолюція стала першим відображенням намірів міжнародної спільноти з підтримки України. Крім того, було офіційно зазначено позицію щодо засудження окупації Криму та невизнання результатів проведеного референдуму

на території півострову про приєднання до РФ. Підтримали це рішення 100 членів Генеральної Асамблеї. Також було запрошено до врегулювання конфліктної ситуації інші міжнародні і регіональні організації, серед яких ОБСЄ, для надання подальшої допомоги в захисті прав громадян України та національних меншин (LB.ua, 2014). Незважаючи на те, що резолюції Генеральної Асамблеї не несуть юридичного зобов'язання для суб'єктів міжнародних відносин, на відміну від резолюцій Ради Безпеки, вони є важливим проявом думки міжнародної спільноти (Public Broadcasting Service, 2022).

Так, Генеральною Асамблеєю ООН у відповідь на російську агресію було прийнято низку інших резолюцій, що зобов'язували Росію як державу-окупанта дотримуватися та виконувати норми і принципи міжнародного права, серед яких:

№ 71/205, № 72/190, № 73/263, № 74/168, № 75/192 щодо «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим і м. Севастополь, Україна» (United Nations General Assembly, 2016–2020);

№ 73/194, № 74/17, № 75/29 щодо «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів» (Михайловський, 2021; United Nations General Assembly, 2018-2020).

Водночас в умовах пошуку шляхів правового вирішення конфлікту та припинення насильства, було ініційовано створення Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на Сході України. Зазначена група передбачала вирішення спорів дипломатичним способом і була представлена представниками сторін конфлікту – України, Росії, а також ОБСЄ з метою моніторингу та верифікації режиму незастосування зброї і загального спостереження за військовою діяльністю в регіоні.

Зазначене стало наслідком розмов щодо розгортання миротворчих сил ООН на Сході України, однак за браком єдності з цього питання серед країн-членів Ради Безпеки, ідея не була реалізована. Крім того, складність полягала також у динамічній військовій обстановці в Україні через постійні бойові дії та загальну нестабільну ситуацію на лінії зіткнення сторін.

Хоча представники ООН жодним чином не були залучені безпосередньо до переговорних процесів, які фіналізувалися у форматі Мінських домовленостей у межах роботи Тристоронньої контактної групи, ця інституція все ж відіграла ключову, навіть вирішальну, роль у контексті міжнародного визнання згаданих угод та їхньої подальшої правової легітимізації на глобальному рівні. Так, наприклад, ухвалою резолюції № S/RES/2202 від 2015 року Рада Безпеки одноголосно затвердила Комплекс заходів із виконання Мінських угод. Крім того, цією резолюцією було закликано сторони конфлікту до їхнього виконання, а також оголошено підтримання суверенітету України, її територіальну цілісність і неподільність (United Nations Security Council, 2015).

Загалом, у період 2014-2021 років, під час російської агресії проти України, Організація Об'єднаних Націй, окрім політичної підтримки, спрямувала свою діяльність на декілька інших основних напрямів: моніторинговий та гуманітарний.

Так, у березні 2014 року було створено Моніторингову місію з прав людини в Україні, далі – УВКПЛ (ММПЛУ). Зазначена місія покликана здійснювати моніторинг та документування порушень прав людини, які виникають під час військового конфлікту, де особливо важливі категорії – діти, внутрішньо переміщені особи та інші вразливі групи населення. За результатами діяльності регулярно оприлюднюються квартальні звіти. До цих звітів, які є важливим джерелом інформації, включаються детальні відомості щодо обмежень фундаментальних прав і свобод, фіксація незаконних та відверто протиправних дій, випадків несанкціонованих затримань, а також усі форми насильства та негуманного поводження. Водночас, коли Місія виявляє конкретні проблемні питання, УВКПЛ оперативно надає відповідні фахові консультації, матеріально-технічну допомогу та активно сприяє задоволенню нагальних потреб постраждалих через впровадження різноманітних цільових ініціатив та спеціалізованих програм.

Внесок такої ініціативи є вагомим, адже завдає певного тиску з боку міжнародної спільноти. УВКПЛ використовується Радою ООН із прав людини як структурний підрозділ, отже, дає змогу здійснювати вплив на державу-агресора щодо відновлення демократії, верховенства права, а також дотримання прав

корінних народів, соціальних прав тощо (Київський національний торговельно-економічний університет, 2021).

Іншим напрямом діяльності ООН в Україні з 2014 року стало надання гуманітарної допомоги. Так, організація розгорнула широку мережу програм у різних сферах життя суспільства з метою надання допомоги вразливим верствам населення України. Серед агенцій, які розпочали свою роботу з 2014 року в Україні:

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, UNHCR;

Всесвітня продовольча програма, WFP;

ЮНІСЕФ (захист прав та свобод дітей);

Світова організація охорони здоров'я, WHO.

Крім того, серед напрямів гуманітарної ініціативи – організація та проведення робіт з розмінування територій; проведення навчальних тренінгів для населення щодо заходів безпеки; надання психологічної підтримки постраждалому населенню; відновлення інфраструктури (школи, лікарні тощо).

За попередніми підрахунками, загальна сума гуманітарної допомоги, надана ООН у період 2014-2021 років, становить близько 600 мільйонів доларів США. Зазначені кошти були мобілізовані в межах роботи Гуманітарних планів реагування, які оновлювалися на постійній основі Офісом ООН із координації гуманітарних питань відповідно до потреб (Devex, 2022).

Іншою міжнародною організацією, діяльність якої доцільно дослідити в умовах врегулювання збройного конфлікту між Росією та Україною, є Організація з безпеки та співробітництва в Європі.

Зазначена інституція є однією з найбільших регіональних установ, яка також опікується питаннями безпеки, а саме: здійснення контролю над озброєнням із метою підтримання стабільності у світі, сприяння регулюванню конфліктів, моніторинг дотримання норм міжнародного права та прав і свобод людини під час криз тощо.

ОБСЄ, як міждержавна структура, діє на основі добровільної згоди країн-учасниць організації на підставі низки міжнародно-правових документів, серед яких: Гельсінський Заключний акт, Паризька хартія для нової Європи та інші.

Під час *Фази I: Гібридна агресія (2014-2021 роки)* ОБСЄ відіграла вагомую роль як посередник у конфлікті. Так, у березні 2014 року українською стороною, у відповідь на окупацію Росією Криму, було подано запити до ОБСЄ з проханням розгорнути Спеціальну моніторингову місію з метою подальшого об'єктивного моніторингу подій, які відбуваються в зоні збройного конфлікту.

Розгортання моніторингової місії під час інтенсивного конфлікту є одним із базових інструментів ОБСЄ для зниження рівня напруги та деескалації конфлікту.

Так, за результатами було підписано Меморандум про взаєморозуміння між організацією та Урядом України, який набув чинності 13 червня 2014 року. Крім того, з липня 2014 року свою роботу розпочала Місія спостерігачів ОБСЄ, об'єктом спостереження якої були російські пункти пропуску «Гуково» та «Донецьк» (Міністерство закордонних справ України, 2022).

Зазначені моніторингові ініціативи ОБСЄ стали частиною мінських переговорних домовленостей, які були досягнуті через політичне сприяння організації з метою врегулювання російсько-української війни.

Мандат СММ ОБСЄ передбачав виконання чітко окреслених завдань, а саме:

здійснення контролю за режимом припинення вогню, відведення озброєння та військової техніки на визначені мінськими домовленостями відстані;

забезпечення роботи пунктів пропуску, встановлених на лінії зіткнення сторін;

реєстрація випадків порушення домовленостей між сторонами конфлікту (обстріли, випадки пошкодження цивільної інфраструктури, загибель цивільних тощо);

опублікування звітів, серед яких:

оперативні (щоденні) щодо поточних подій на лінії зіткнення, відведення військового озброєння та техніки, міни та боєприпаси, які не вибухнули, відомості щодо особового складу, ситуацію на КПВВ;

щотижневі з аналізом ситуацій, змін та тенденцій під час російсько-українського конфлікту;

тематичні аналітичні доповіді, що зосереджені на конкретних проблемних питаннях України (Organization for Security and Cooperation in Europe, 2021).

Діяльність зазначених місій потребувала щорічного погодження від Постійної Ради ОБСЄ через голосування та прийняття одноголосного ствердного рішення.

На початку своєї діяльності СММ ОБСЄ була доволі обмеженою у своїх ресурсах та можливостях. Організація поступово розширювала географічне охоплення територій для моніторингу та спостереження через створення центрів та передових патрульних баз поблизу ліній зіткнення. Наприклад, патрульні групи в населених пунктах Волноваха, Новоайдар, Попасна та інші. Так, на кінець 2021 року лише на території материкової України налічувалося орієнтовно 578 спостерігачів, включно з працівниками в головному офісі в м. Києві, а також 187 – у містах Чернівці, Дніпро, Івано-Франківськ, Харків, Херсон, Львів, Одеса з метою виконання інших завдань, не пов'язаних із військовим конфліктом (Swedish Centre for East European Studies, 2021).

Доведено, що діяльність зазначених місій мала позитивні наслідки на перебіг російсько-української війни, оскільки вплинула на зменшення кількості обстрілів, артилерійських атак у деяких інтенсивних точках поблизу населених пунктів, а також створила більш сприятливу атмосферу для життя цивільного населення на Сході України (Organization for Security and Cooperation in Europe, 2021).

Крім того, ОБСЄ надавала допомогу як посередник під час зустрічей на найвищому рівні між лідерами таких держав: Україна, Німеччина, Франція та Росія – Нормандський формат. Під час діяльності цієї ініціативи рішенням четвірки було створено Тристоронню контактну групу, яка складалася з представників ОБСЄ, України, Росії.

Як було зазначено вище, згадана група стала платформою для налагодження прямого діалогу між сторонами конфлікту та діяла в період з 6 червня 2014 року до початку російського широкомасштабного вторгнення в Україну.

Важливим напрямом діяльності в Україні, в умовах протистояння РФ, стала гуманітарна підтримка ОБСЄ. Так, з окупацією Криму на території України почали функціонувати такі інституції: «Управління з демократичних інститутів та прав людини» (БДППЛ), «Верховний комісар у справах національних меншин» (ВКНМ). Діяльність згаданих підрозділів ОБСЄ більшою мірою була сфокусована на правах людини та національних меншин, питаннях реабілітації, проведенні навчальних семінарів тощо. Завдяки їхній роботі було висвітлено численну кількість порушень Росією прав і свобод людини на окупованих територіях.

Оцінюючи спільні політичні досягнення у межах співпраці України з ОБСЄ, важливо згадати ухвалення Парламентською асамблеєю низки резолюцій (Кулик, 2016):

щодо «Порушення прав людини та основоположних свобод в Автономній Республіці Крим та Севастополі» – ця резолюція набула значущості через офіційну декларацію з боку організації до РФ припинити агресію та дотримуватися прав і свобод людини на анексованих територіях (Міністерство закордонних справ України, 2020);

щодо «Продовження очевидних, грубих та не виправлених порушень РФ зобов'язань у рамках ОБСЄ та міжнародних норм» (Міністерство закордонних справ України, 2020);

«Щодо викрадених та незаконно утримуваних в РФ українських громадян» (Міністерство закордонних справ України, 2015).

Зазначені резолюції дали змогу висвітлити російсько-український конфлікт на міжнародній арені та посприяли мобілізації ресурсів щодо підтримки України у сфері гарантування безпеки.

Варто зауважити про вагоме значення діяльності ОБСЄ в Україні до періоду широкомасштабного вторгнення Росії. На думку К. Спиридонової, ця організація відіграла важливу роль у підтриманні українських демократичних інститутів, сприяла політичним консультаціям та діалогам із подальшим укладанням двосторонніх та багатосторонніх угод із країнами-союзниками. Крім того, авторка

вважає ОБСЄ активним гравцем міжнародної спільноти, яка стала основною платформою для врегулювання конфлікту в його гострій фазі (Спиридонова, 2017).

Фаза II: Повномасштабне вторгнення (2022 – до теперішнього часу)

Початок широкомасштабного російського вторгнення на територію України спровокував збільшення масштабів допомоги та підтримки з боку усієї міжнародної спільноти. Позиція більшості країн-членів ООН стала більш чіткою та жорсткою по відношенню до Москви. Так, розпочаті Росією воєнні дії проти мирних міст України були рішуче засуджені ООН, крім того, збільшилися масштаби надання гуманітарної, політичної та правозахисної допомоги.

У контексті зазначеного, діяльність Ради Безпеки знову виявилася обмеженою. 25 лютого 2022 року було ініційовано проєкт резолюції щодо припинення військових дій та виведення російських військ з України, однак РФ знову використала надане постійним членам Ради право вето.

Загалом, починаючи з 2014 року, було проведено низку зустрічей у межах Ради Безпеки ООН щодо російських міжнародних правопорушень. Однак, жодних офіційних рішень прийнято не було через позицію Москви. Серед питань, які були на порядку денному:

- «збиття Boeing MH17» (резолюція S/2015/562) у відповідь на запит України щодо утворення міжнародної слідчої комісії з розслідування відповідного питання (United Nations Security Council, 2015, Res. S/2015/562);
- «щодо засудження повномасштабного вторгнення Росії на територію України та вимога негайного припинення вогню, виведення військ» (резолюція S/2022/155) (United Nations Security Council, 2022, Res. S/2022/155);
- «щодо невизнання проведеного Росією референдуму та незаконної анексії Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей України».

Тож, діяльність із відстоювання позиції міжнародного миру, безпеки та стабільності, а також роль рупора, були покладені на Генеральну Асамблею ООН. Так, за прийняття проголосували: 141 – «за», 5 – «проти», 35 – «утрималося», а 12 членів ГА ООН були відсутні. Резолюцією № ES-11/1 від 2 березня 2022 року

вкотре підтверджено територіальну цілісність і суверенність України та засуджено воєнну агресію РФ. Серед країн, які були проти – Росія, Білорусь, Еритрея, Північна Корея та Сирія (United Nations General Assembly, 2022, Res. ES–11/1).

Крім того, постійні обмеження, що виникають у роботі Ради Безпеки через використання Росією права вето для захисту власних актів агресії, призвели до прийняття Генеральною Асамблеєю резолюції № 76/262. Цією резолюцією запроваджено обов'язкову екстрену спеціальну сесію Генеральної Асамблеї у разі використання країною-членом Ради Безпеки права вето з метою роз'яснення причин його застосування. Зазначене, безсумнівно, не позбавляє можливості користуватися привілеєм вето, однак ставить під сумнів легітимність цього рішення перед усією міжнародною спільнотою (Peters, 2024). Прийняття резолюції стало першим значним кроком у реформуванні наявних механізмів діяльності ООН.

Історичним рішенням для ООН стало виключення Росії з Ради ООН з прав людини у зв'язку з постійними та жорстокими порушеннями прав людини під час військової агресії проти України, зокрема, які постали перед світовою спільнотою після звільнення Бучі.

Крім того, серед важливих рішень Генеральної Асамблеї під час широкомасштабної російсько-української війни, варто згадати надання сприяння ООН та іншим міжнародним організаціям щодо відшкодування збитків, завданих Росією у процесі агресії (резолюція № ES-11/5). Зазначене передбачало створення міжнародного реєстру з фіксуванням доказів завданої шкоди, втрат, ушкоджень тощо (United Nations General Assembly, 2022, Res. ES–11/5; Медвідь & Свястин, 2025).

В аспекті виявлення воєнних злочинів Росії Рада ООН з прав людини розширила коло власних завдань і створила Незалежну міжнародну комісію ООН з розслідування порушень в Україні. Завдяки роботі цієї комісії міжнародній спільноті було представлено численну кількість доказів воєнних злочинів РФ, що включають жорстоке поводження, тортури під час незаконного ув'язнення, а також

злочини, пов'язані з сексуальним та гендерним насильством (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, 2022).

Зазначений напрям діяльності ООН справді є вагомим, особливо у контексті мобілізації чималої гуманітарної допомоги для українців та біженців за кордоном.

Погіршення гуманітарної ситуації в Україні в умовах широкомасштабної війни спровокувало зростання обсягів допомоги від країн-партнерів та міжнародних інституцій. Основними видами такої допомоги стали:

медична, у зв'язку з неабиякою кількістю поранених військових та цивільного населення. Допомога включала: ліки, матеріали та обладнання відповідного призначення;

продовольча, у зв'язку з блокуванням українських портів та знищенням сільськогосподарської продукції;

відновлення інфраструктури та житла, пошкодженого унаслідок російських воєнних дій;

активізація роботи з захисту прав людини за категорією – внутрішньо переміщені особи.

Упродовж 2022 року загальна сума допомоги склала 3,4 млрд доларів США, у 2023 році – перевищила 5 млрд доларів США, 2024 – 4,4 млрд доларів (Радіо Свобода, 2023).

Не можна не згадати про значний внесок, який відіграла ООН як посередник у конфлікті, а саме – Міжнародну зернову ініціативу. Так, в умовах блокади Росією українських портів, перед міжнародною спільнотою постало питання щодо відновлення постачання зерна. З огляду на те, що Україна є одним із основних постачальників зерна до африканських країн, це питання було на порядку денному в ООН і розглядалося як обов'язкове до вирішення з метою подолання продовольчої кризи в країнах, які перебувають у зоні ризику, а також для підтримання економічної стабільності України в умовах ведення війни проти Росії.

Так, у квітні 2022 року була проведена зустріч між конфліктуючими сторонами з Генеральним секретарем ООН для розроблення та впровадження плану, який дав змогу експортувати зерно та іншу продукцію з трьох ключових

українських портів: Одеса, Чорноморськ, Південний. У липні 2022 року Чорноморська зернова угода була підписана.

Роль ООН у контексті вирішення цього питання полягала:
у розробленні дієвих та чітких гарантій безпеки для експорту зерна;
створенні Спільного координаційного центру для подальшої взаємодії та моніторингу виконання, дотримання сторонами угоди;
визначенні маршрутів та прокладанні безпечних коридорів зернових вантажів.

Незважаючи на складнощі, які виникали під час реалізації цієї ініціативи, завдяки ООН вдалося вивезти мільйони тонн зерна та сільськогосподарської продукції з України, що значно поповнило світові запаси, знизивши глобальний дефіцит зерна і вплинуло на стан продовольчої безпеки на міжнародному рівні.

Діяльність ОБСЄ в умовах широкомасштабної російської агресії також зазнала кризи. Окрім того, що дії Росії стали абсолютним порушенням основоположних принципів ОБСЄ, вони також виявили недієвість тих домовленостей, які були укладено безпосередньо за участі РФ.

Також діяльність організації виявилася вразливою через загальну процедуру прийняття рішень – оскільки ОБСЄ є міжурядовою організацією, усі рішення затверджуються на основі консенсусу. Відповідно, незгода однієї з держав-членів організації де-факто розглядається як право вето та надає можливість перешкоджати прийняттю рішень щодо подальшої діяльності організації, маніпулювати та просувати власні національні інтереси (European Platform for Democratic Elections, 2024).

Так, Росія, як член ОБСЄ, 24 лютого 2022 року відмовилася продовжувати дію мандату Спеціальної моніторингової місії, а згодом – мандат координатора проєктів ОБСЄ, ставши проти подальшої присутності ОБСЄ в Україні в цілому.

Офіційно мандат Спеціальної моніторингової місії завершився 31 березня 2022 року, разом міжнародний персонал організації покинув Україну упродовж перших двох тижнів широкомасштабного вторгнення. Звітом № 53/2022 від 6 березня 2022 року СММ підтвердила завершення евакуації усіх членів місії із

зони її діяльності, а також повну зупинку діяльності із звітування щодо обстановки в зоні конфлікту (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2022).

Агресивні дії Росії спровокували обурення та засудження з боку інших держав-членів ОБСЄ і змусили шукати інші шляхи для надання підтримки Україні. Таким чином, 1 листопада 2022 року була розроблена та впроваджена Програма підтримки ОБСЄ для України (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2022).

Вказана програма є позабюджетною ініціативою з метою уникнення вето під час процесу погодження виділення допомоги, відповідно вона фінансується країнами-однорумцями (European Platform for Democratic Elections, 2024). Підтримка спрямована на забезпечення першочергових безпекових потреб та викликів, виявлених під час російської агресії. Серед напрямів допомоги: розмінування територій та знешкодження вибухонебезпечних предметів; надання допомоги під час ліквідації надзвичайних ситуацій; психологічна підтримка уражених груп населення тощо.

В умовах ведення Росією жорстокої війни проти України, ОБСЄ розширила роботу з фіксування випадків порушення прав людини, які суперечать чинним принципам та нормам міжнародного гуманітарного права. Такими ініціативами організації стали:

постійно діюча під егідою «БДІПЛ – Ukraine Monitoring Initiative» (UMI), яка орієнтована на документування воєнних злочинів (тортур, депортацій, сексуального насильства, поводження з військовополоненими та інші), фактів ракетного обстрілу та інших видів ударів, пошкодження інфраструктури, загальної гуманітарної ситуації тощо, через здійснення моніторингу або ж організацію виїзних місій та проведення інтерв'ю по всій території України.

Також ОБСЄ активувала так званий «Московський механізм», який передбачає утворення короткострокової незалежної міжнародної місії для формалізації фактів і випадків порушення прав людини в Україні. Зазначена ініціатива ОБСЄ стала юридичним інструментом із відповідною політичною

легітимністю, діяльність якої має важливе значення для майбутніх міжнародних кримінальних проваджень проти Росії.

За результатами роботи представлених форм моніторингу ОБСЄ в Україні відбувається постійне опублікування матеріалів відповідно до встановлених термінів та періодів. Зазначені матеріали дають змогу оцінити поточний стан безпекового середовища в Україні та висвітлити його для міжнародної спільноти. Крім того, усі задекларовані випадки порушень прав і свобод людини та міжнародного гуманітарного права є важливими у контексті формування міжнародної доказової бази щодо злочинних дій Москви проти українського населення.

Результати представленої авторкою огляду дають змогу окреслити причини та обмеження діяльності ООН та ОБСЄ у період з 2014 року та дотепер з питань реагування на конфлікти, зокрема російсько-української війни.

Відтак низька ефективність зазначених організацій є наслідком більш широкого комплексу факторів, серед яких важливо виокремити інституційні, структурні, політичні та геополітичні.

Відповідно інституційні обмеження пов'язані насамперед з нормативними обмеженнями діяльності ООН та ОБСЄ. Відповідно до Статуту ООН та Гельсінського акту механізми реагування на конфлікти та загрози орієнтовані на їх дипломатичне врегулювання. Основою прийняття рішень є механізми консенсусної безпеки, наприклад, ООН передбачає розгортання миротворчих сил та впровадження санкційних заходів обмеження, однак за умови погодження усіма країнами-членами Ради Безпеки. Блокування рішення з боку будь-якої учасниці робить інституцію вразливою та унеможлиблює прийняття необхідних рішень. У свою чергу ОБСЄ не має інструментів врегулювання безпекових конфліктів, які мають юридичні зобов'язання. Таким чином, ці організації представляють собою прихильників «м'якої сили», що обмежує їхню ефективність, зокрема під час повномасштабної російсько-української війни.

Іншим чинником, який має політичне та геополітичне підґрунтя є фрагментація інтересів країн-членів організацій, що пов'язані з різним

трактуванням загроз та викликів, а також уявлень щодо меж застосування колективного тиску.

Інтенсифікація впливу країн Глобального Півдня: Китаю, Індії, Туреччини, а також регіональних блоків, зокрема Організації Ісламського Співробітництва (далі – ОІС), значною мірою впливає на ефективність таких інституцій як ООН та ОБСЄ через поглиблення геополітичної багатополлярності. Насамперед це пов'язано з бажанням зазначених суб'єктів міжнародних відносин здійснити перерозподіл сфер впливу, про що зазначено у підрозділі 2.1. даного дослідження. Прикладом відповідних намірів є дії таких країн як Туреччина та Катар, які активно просувають ідею формування альтернативних дипломатичних платформ з врегулювання російсько-української війни з метою створення паралельних форматів медіації. Крім того, зростання ресурсної спроможності та енергетичної значущості країн Глобального Півдня та ОІС формує здатність впливати на політичні процеси у межах організацій через поглиблення залежності від їхнього ресурсного потенціалу.

Варто зважати і на те, що майже всі 57 країн-членів ОІС представлені в ООН, що завдає значного ефекту на здатність підтримувати та блокувати відповідні рішення, орієнтовані на підтримання цінностей західної спільноти. Розвиток та поглиблення співпраці РФ з країнами Глобального Півдня та ОІС у цьому контексті має неабияке значення та розглядається насамперед як крок до формування електоральної противаги. Відтак спостерігається зниження одностайності у прийнятті колективних рішень такими організаціями, як ООН та ОБСЄ, що, у свою чергу, призводить до зниження їхньої ефективності.

Беручи до уваги вищезазначене, можна відмітити обмежений потенціал подальшого розвитку організацій без їхнього фундаментального реформування відповідно до сучасних загроз, викликів та змін у міжнародному безпековому середовищі.

Так, основні принципи, які мають бути закладені в основу змін для реорганізації інституцій з метою відновлення їхньої ефективності у наявному міжнародному безпековому середовищі, є такі:

ООН: забезпечення справедливого географічного представництва, що гарантуватиме легітимність суверенних держав; розроблення дієвих механізмів прийняття рішень з мінімізацією бюрократичних процесів; впровадження реальної системи покарань для держав-порушниць міжнародного порядку; забезпечення оперативності та адаптивності в роботі організації та структурних підрозділів; формування чітких зобов'язань в межах інституції для досягнення ефективних результатів у процесі реалізації покладених функцій.

ОБСЄ: видозміна чинного принципу «консенсусу», наприклад, на «consensus minus one» у разі прояву агресії однієї з країн-учасниць інституції; впровадження багаторічного планування бюджету організації з метою уникнення необхідності щорічного ухвалення; розроблення та довготривале закріплення чіткого кола повноважень підрозділів та установ ОБСЄ; надання інституційної автономії деяким підрозділам організації, наприклад БДПЛ, з метою уникнення політичного тиску з боку заінтересованих суб'єктів; поглиблення співпраці з іншими міжнародними організаціями за напрямками діяльності, які є менш ефективними в межах ОБСЄ; удосконалення мандатів місій організації відповідно до актуальних загроз та викликів, до прикладу, моніторинг та аналіз інформаційних, гібридних та кіберзагроз, енергетичної безпеки тощо.

Таким чином, події російсько-української війни, починаючи з 2014 року й дотепер, неабияк вплинули на ефективність таких міжнародних організацій, як ООН та ОБСЄ. В умовах неспроможності подолати вето країни-агресора, яка є безпосереднім членом організацій, ці інституції змінили вектор діяльності з безпекового на гуманітарний та моніторинговий формат. Однак, незважаючи на певні досягнення за вказаними напрямками роботи, основні функції організацій, такі як підтримка міжнародного миру та безпеки, запобігання конфліктам та їхнього врегулювання через дипломатію, не були реалізовані. Зазначене лише підтверджує необхідність глобальних змін та їхню трансформацію в системі управління, функціонування, реагування, ухвалення рішень та, звичайно, у складі учасників цих міжнародних установ. Події сьогодення вимагають урахування усіх уроків

російсько-української війни для подальшої стабілізації міжнародного безпекового середовища та формування нової архітектури безпеки.

2.3. Діяльність НАТО в умовах стабілізації воєнно-політичної обстановки в Східній Європі

Криза системи міжнародної безпеки, викликана війною Росії проти України, змусила наявних суб'єктів міжнародних відносин здійснити аудит чинних механізмів та інструментів, які покликані гарантувати безпеку та оборону, особливо – НАТО.

Виявити ключові зміни в діяльності Альянсу та, відповідно, структурні зміни можливо за допомогою застосування тренд-аналізу. Так, здійснено хронологічний огляд динаміки дій НАТО під час російсько-української війни у період з 2014 року до теперішнього часу.

Водночас варто розпочати з того, що Організація Північноатлантичного договору – військово-політичний альянс, який є ключовим представником принципів та цінностей системи колективної безпеки. Представляючи політичну складову, НАТО уособлює відданість демократичним цінностям, дипломатичним методам вирішення спорів і конфліктів, а також поглибленню взаємодії з питань оборони та безпеки з чинними членами та партнерами союзу. З боку військового складника, визначена організація як гарант колективної безпеки має змогу здійснювати та реалізовувати військову могутність альянсу з метою врегулювання криз відповідно до Статті 5 Вашингтонського договору.

Розглядаючи питання взаємовідносин НАТО – Україна, необхідно зазначити, що історія їхнього зародження та розвитку сягає етапу набуття незалежності українською державою. Відповідно, вони наповнені вже сформованою нормативно-правовою базою партнерства та мають чіткі й комплексні цілі у подальшій перспективі їхнього поглиблення.

Фаза I: Гібридна агресія (2014 – 2021 роки)

Окупація Росією Автономної Республіки Крим стала ключовим моментом у трансформації сенсів співпраці НАТО-Україна. Руйнування базових основ системи безпеки поставило під сумнів стабільність усього євроатлантичного регіону. Події 2014 року стали початком формування якісно нових об'єднань демократичних держав, міжнародних організацій, військово-політичних союзів (НАТО, ЄС, Ради Безпеки ООН, ОБСЄ тощо) та фінансово-економічних блоків на підтримку України.

Справді, російська військова присутність на території України змусила НАТО переглянути чинні механізми з регулювання криз, а також почати роботу з посилення військових спроможностей у Східному регіоні. Так, на початку вересня 2014 року було проведено одну з найбільших зустрічей на вищому рівні з представниками глав держав, урядів країн-членів НАТО, а також міжнародних організацій – Уельський саміт (НАТО, 2014a).

Згадана подія насамперед була присвячена питанням посилення колективної оборони Альянсу через перегляд застарілих ідей концепту безпеки та вдосконалення оборонних можливостей у зв'язку з появою нових викликів, пов'язаних з Росією. На Уельському саміті у вересні 2014 року було затверджено План готовності НАТО щодо реагування на зміни в безпековому середовищі, який включав створення у 2016 році Об'єднаних сил підвищеної готовності (VJTF) із сухопутною, морською та повітряною компонентами. Мета цього підрозділу – посилити оборонні спроможності через швидке розгортання військ на віддалених територіях Альянсу у разі прямої воєнної загрози.

Заразом на згаданому саміті було оголошено план розвитку оперативних спроможностей для подальшої підтримки різного роду операцій НАТО та Сил реагування. Зазначене передбачало попереднє спостереження за наземною обстановкою в регіоні для здійснення оперативного розгортання у 2017 році (НАТО, 2014b).

Прийняття таких рішень супроводжувалося відновленням багатоцільових навчань з відпрацювання і планування сценаріїв колективної оборони із залученням усіх країн-членів НАТО, зокрема в Чорному та Середземному морях.

У свою чергу, це передбачало збільшення оборонних видатків для всіх країн Альянсу з метою забезпечення їхньої військової здатності реагувати на виклики та загрози відповідно до загальних вимог організації.

Крім того, у відповідь на анексію Росією Криму НАТО висловило намір створити та розмістити чотири міжнародні батальйони на території Східної Європи, у такий спосіб посилюючи рівень власної військової присутності в регіоні. Згадані батальйони були представлені військовослужбовцями з 15 країн-членів Альянсу, чисельністю 4500 осіб, які виконують обов'язки на ротаційній основі з метою швидкого реагування на можливі загрози. Загалом, з 2014 року пріоритетним напрямом посилення безпеки НАТО став саме Балтійський регіон, де країни-члени Альянсу межують з РФ; водночас Чорноморський регіон втратив свою важливість.

Співпраця між НАТО та Україною знайшла своє вияв у розбудові та посиленні її оборонних спроможностей без прямого залучення військових формувань. Так, у 2014 році було започатковано Програму посилення можливостей НАТО з метою запровадження реформ для відповідності критеріям Альянсу та набуття відповідної взаємосумісності з військами країн-членів Організації. У межах цієї Програми Альянс на той момент вже співпрацював з 5 країнами з питань забезпечення безпеки Балтійського моря, серед яких були Фінляндія та Швеція (Ukraine to NATO, 2023a).

Постійне нарощування військових спроможностей Росією, організація військових навчань біля кордонів НАТО, як-от «Захід» і «Щит Союзу», та інформаційні атаки на низку країн-членів організації стали поштовхом до перегляду сфер стратегічної важливості для Альянсу.

Так, свої пріоритетності у 2014 році набули питання активізації патрулювання повітряного простору НАТО в регіоні Східного флангу, посилення військово-морської присутності в Чорному морі та розвиток навчальних баз для тренування сухопутних сил союзників, наприклад, багатонаціональна бригада Крайова (Румунія).

Патрулювання повітряного простору Альянсу стало відповіддю на порушення російськими літаками встановлених міжнародних меж. Так, вперше 28 та 29 жовтня 2014 року літаки-винищувачі РФ, серед яких: МіГ-31, Су-34, Су-24, Су-26, а також бомбардувальники Ту-95 без оголошення планів прольоту, перетнули межі європейського повітряного простору. Загалом, упродовж 2014 року дані Альянсу свідчать про понад 400 таких випадків порушень (Deutsche Welle, 2014).

Зміна безпекової ситуації в Чорному морі на користь Росії також змусила НАТО збільшити присутність Постійних морських груп у Середземному морі – розгорнути багатонаціональні військово-морські формування та посилити патрулювання вод Балтійського та Чорного морів. Водночас розпочалися роботи з трансформації Морської стратегії НАТО, а саме:

затверджено передову присутність Альянсу («Enhanced Forward Presence») у водах Балтійського та Чорного моря;

затверджено цільову передову присутність («Tailored Forward Presence») у водах Чорного моря, що передбачало формування повітряних, наземних та морських компонентів, збільшення присутності військового особового складу, проведення спільних навчань і підготовки з країнами, які взяли відповідні зобов'язання;

розроблення протоколу цифрового підводного зв'язку, що значно сприяє подальшій роботі за напрямом підводної комунікації між членами Альянсу та країнами-партнерами.

Зміни також було впроваджено і за напрямом протиракетної оборони НАТО – розширено Активну ешелоновану протиракетну оборону, що включало розгортання системи «Aegis Ashore» в Румунії та розміщення кораблів зі встановленою системою ПРО в м. Рота, Іспанія (НАТО, 2014b).

Вагомим кроком за напрямом військово-морської складової стало налагодження співпраці з ЄС з метою посилення власних спроможностей у протидії загрозам, зміцнення оборонної складової, а також протистояння викликам гібридного характеру.

Окрім посилення військового складника, НАТО оголосило про розширення механізму гарантування колективної оборони, а саме дії статті 5 Північноатлантичного договору, проти кіберзагроз і кібернападів, наслідки яких для системи оборони Альянсу визнано руйнівними.

Водночас у межах зазначеного важливо розкрити діяльність НАТО з позицій фактичної реалізації політичних рішень та їхнього впливу.

Що стосується політичного контексту прийнятих рішень на Уельському саміті 2014 року, передусім варто розпочати з того, що незважаючи на засудження Альянсом збройного вторгнення РФ на територію України, визнання факту порушення взятих зобов'язань, затверджених «Основоположним актом НАТО-Росія», норм і принципів «Римської декларації», організація офіційно декларує важливість розвитку стратегічного партнерства з агресором:

«Ми, як і раніше, вважаємо, що партнерство між НАТО і Росією на основі поваги міжнародного права буде мати стратегічне значення..., прагнемо до співробітництва та конструктивних відносин з Росією» (НАТО, 2014).

Підтримка України у межах декларації НАТО від 2014 року ґрунтується лише на інституційному реформуванні сектору безпеки та оборони з метою набуття оперативної сумісності з країнами-членами Альянсу. Водночас практичні кроки із захисту української суверенності, які знайшли б своє віддзеркалення у формі чіткого та послідовного плану дій, механізмів та заходів реагування з метою відновлення її безпеки, прийнято не було.

Зазначене підтверджує компромісний характер стратегічних рішень НАТО, обережність у зв'язку з побоюваннями прямої конфронтації з РФ, а також небажання радикальної зміни усталених підходів політики стримування в умовах вже розпочатої воєнної агресії проти суверенної держави на території Європи.

Дії НАТО щодо посилення оборонних спроможностей, окреслені авторкою вище, є свідченням того, що організація насправді не очікувала застосування РФ воєнної сили, не усвідомлювала у повній мірі масштабу загрози та об'єктивно не

мала відповідних сил, засобів та спроможностей до реагування. Відтак можна констатувати вразливість таких напрямів оборони Альянсу у 2014 році:

прогнозування ризиків та загроз через їхню помилкову оцінку, насамперед, що стосується Чорноморського регіону;

дефіцит інформаційної взаємодії між країнами-членами НАТО;

низький рівень сумісності систем військового зв'язку та інтегрованості засобів управління, необхідних у процесі оборонного планування та застосування сил і засобів при відсічі загрози тощо;

неготовність військової інфраструктури до потенційної повномасштабної війни на території євроатлантичного простору, зокрема: залізнична логістика, аеродроми, навчальні та тренувальні бази й полігони тощо;

нерівномірний розподіл сил та засобів Альянсу, про що свідчить низький рівень військової присутності на східному фланзі;

а також недостатня злагодженість військових підрозділів НАТО, що підтверджується зростанням кількості навчань та тренувань за відповідними напрямками.

На результати Варшавського саміту НАТО, проведеного у липні 2016 року, було покладено великі сподівання з боку української спільноти щодо переорієнтації Альянсу за напрямом впровадження жорсткіших механізмів стримування та адаптації до умов збройного протистояння високої інтенсивності.

Серед напрямів, які набули стратегічної пріоритетності для НАТО у 2016 році у контексті російсько-української війни, варто відмітити:

збільшення присутності на території східної частини Альянсу з метою підвищення рівня стримування та оборони;

розвиток спільних структур військового управління, підвищення рівня підготовки сил оборони, засобів та інфраструктури для подальшого використання з метою гарантування колективної безпеки;

удосконалення системи прийняття рішень з метою оперативності реагування як на військовому, так і на політичному рівнях;

розвиток військово-морського потенціалу Альянсу, зокрема в Середземному морі;

поглиблення співпраці з ЄС за напрямом протидії гібридним загрозам та викликам;

удосконалення стратегічного прогнозування та підвищення рівня ситуаційної обізнаності в регіоні через поглиблення співпраці з Фінляндією, Швецією та іншими заінтересованими партнерами з метою своєчасного реагування на загрози та виклики;

розвиток співробітництва з країнами, які є учасниками «партнерства розширених можливостей» за напрямом обміну розвідданими, проведення політичних консультацій, а також спільних навчань та тренувань.

Рішенням Варшавського саміту НАТО задекларовано важливість партнерства з Україною з погляду підтримки безпекової ситуації в євроатлантичному регіоні (НАТО, 2016).

Також серед рішень, які були націлені на підтримку України, варто відзначити запровадження першого Комплексного пакету допомоги з боку Альянсу, метою якого було забезпечення та виконання реформ сектору безпеки та оборони України відповідно до завдань, визначених у «Стратегічному оборонному бюлетені» (далі – СОБ), введеному в дію Указом Президента України № 240/2016 від 20.06.2016 (Міністерство закордонних справ України, 2019).

СОБ став практичним кроком для України у реалізації критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО. Як документ оборонного планування, він був спрямований на практичну реалізацію Воєнної доктрини України та Концепції розвитку сектору безпеки і оборони.

Впровадження згаданого Бюлетеню передбачало низку реформ, які безпосередньо вплинули на стан військової боєздатності України на початку широкомасштабного вторгнення росії. Важливими для сектору оборони стали такі впровадження:

надання консультативно-дорадчої, інформаційної, матеріально-технічної підтримки від Альянсу та країн-партнерів організації;

підвищення рівня оперативно-технічної сумісності ЗС України з військовими формуваннями членів Альянсу та перехід до оборонного планування, відповідно до власних спроможностей, що відповідає загальній Стратегії НАТО;

перегляд дублювання функцій між Міністерством оборони України та Генеральним штабом ЗС України. Відповідно розмежування посад Головнокомандувача ЗС України та начальника Генерального штабу, адаптування штабів ЗС України, а також органів військового управління на J (G, A, N)-структури;

впровадження STANAG («Standardization Agreement»), затвердження порядку дій та формування єдиної термінології й умов уніфікації технічних процесів, ОБТ сил НАТО;

поглиблення співпраці за Програмою удосконалення військової освіти («Defence Education Enhancement Program», DEEP), трансформація згаданого сектору відповідно до стандартів НАТО, а також адаптація навчальних програм та обмін досвідом в умовах протистояння війні з росією (Ukraine to NATO, 2023b).

З огляду на нагальну потребу набуття Україною практичного досвіду у роботі зі збройними силами, Альянсом було запроваджено міжнародні тренувальні місії для українських військовослужбовців:

«Об'єднана багатонаціональна тренувальна група – Україна» (JMTG-U), започаткована США та Канадою у 2015 році;

Операція «Unifier», «Об'єднана цільова група Збройних Сил Канади – Україна»;

Операція «Orbital», «Об'єднана цільова група Збройних Сил Великої Британії – Україна»;

тренувальна місія ЗС Литовської Республіки «LMTG-U» (Ukraine to NATO, 2023c).

Зазначені військові навчання дали оборонному сектору України безпосередній доступ до вивчення та переймання технологій та стратегій ведення війни НАТО, а також вплинули на загальний рівень підготовки

військовослужбовців ЗС України і дали змогу удосконалити власну організацію в різних аспектах військової діяльності.

З метою підтримки обороноздатності України у період 2014-2022 років НАТО розширило механізм допомоги через впровадження нових та продовження дії чинних трастових фондів (Institute for Strategic & Political Consultancy, n.d.). Такі цільові фонди реалізуються у межах індивідуальних проєктів за програмою «Партнерство заради миру», а саме:

«Трастовий фонд з модернізації системи командування, управління, комунікації та комп'ютеризації» (відома як С4), у межах якого розпочалася робота з залучення України до програми безпеки регіонального повітряного простору (RASP). Країнами-учасницями цього трасту стали: США, Польща, Туреччина, Данія, Ісландія, Латвія та Литва на чолі з Канадою, Великою Британією та Німеччиною (Солодкий, Лимар, Саєнко & Інститут світової політики, 2016).

«Трастовий фонд НАТО з реформування систем логістики й стандартизації ЗС України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби». Країнами контрибуторами стали: США, Туреччина, Данія, Канада, Болгарія та Бельгія на чолі із Чехією, Нідерландами та Польщею (Солодкий, Лимар, Саєнко & Інститут світової політики, 2016).

«Трастовий фонд з розвитку доброчесності для персоналу Міністерства оборони України та ЗС України» з метою посилення інституційного контролю та зменшення корупційних ризиків. Країнами учасниками стали: Чехія, Фінляндія, Болгарія, Норвегія, Польща, Швейцарія, Велика Британія (НАТО, 2019).

У межах ліквідації та мінімізації наслідків воєнних дій на Сході України було реалізовано більш вузьконаправлені фонди НАТО, а саме:

«Трастовий фонд НАТО з розвитку національної системи протимінної діяльності та протидії саморобним вибуховим пристроям». До участі в реалізації включено Міністерство оборони України, Службу безпеки України, Національну поліцію України, Національну гвардію України, Державну спеціальну службу транспорту, Державну прикордонну службу України та Державну службу України з надзвичайних ситуацій. У межах цього трастового фонду було проведено

численні навчальні та тренувальні заходи для представників сектору безпеки та оборони України, розроблено та прийнято відповідні військові стандарти (Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2021).

«Трастовий фонд для медичної реабілітації персоналу сектору безпеки та оборони України, що також включало протезування та розвиток системи медичної реабілітації в Україні», забезпечення відповідним обладнанням. Країнами-контрибуторами стали: США, Японія, Естонія, Фінляндія, Туреччина, Литва, Нідерланди, Швеція, Словаччина, Угорщина, Болгарія (Солодкий, Лимар, Саєнко & Інститут світової політики, 2016).

«Трастовий фонд з перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців ЗС України». До країн-контрибуторів увійшли: Туреччина, Португалія, Люксембург, Греція, Хорватія, Албанія на чолі з Норвегією (Солодкий, Лимар, Саєнко & Інститут світової політики, 2016).

«Трастовий фонд для утилізації непридатних боєприпасів» (зокрема тих, що стали непридатними внаслідок пожеж та вибухів на арсеналах у 2017-2018 роках), знешкодження протипіхотних мін, застарілої стрілецької зброї. Також, у межах впровадження цього фонду додатково було розроблено план дій щодо управління безпекою боєприпасів. До країн-контрибуторів увійшли: ЄС, Німеччина, Фінляндія, Ірландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Швейцарія, Туреччина (Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2021).

«Трастовий фонд з питань кіберзахисту» – з метою розвитку оборонних спроможностей України, програмного забезпечення, надання консультативної та технічної допомоги. Країнами-контрибуторами стали: Албанія, Естонія, Угорщина, Італія, Португалія, Туреччина, США та Румунія (Оборонно-промисловий комплекс України, 2023; Institute for Strategic & Political Consultancy, 2024).

Відповідно до дослідження М. Шпура, впровадження таких цільових фондів значно посилило напрям оборонно-технічного співробітництва з НАТО та дало змогу розвивати потенціал ОПК та ОВТ України у сфері контролю та управління, логістики та стандартизації, кіберзахисту, соціальної та медичної реабілітації у період ведення війни Росії проти України (Шпура, Андріянова, & Комолаєва, 2016).

Щодо співпраці у галузі кібербезпеки виявлено, що цей напрям став невід'ємним елементом у забезпеченні євроатлантичної системи безпеки. У 2016 році кіберпростір визнали новим полем для проведення військових операцій. Так, було започатковано ініціативу «віртуального кіберпотенціалу швидкого реагування» серед країн-членів НАТО; у 2018 році – створено Центр операцій у кіберпросторі, який увійшов до операційної системи кібероборони. Відомо, що до такої системи також входить: Центр реагування на комп'ютерні інциденти НАТО, група швидкого реагування у кіберпросторі, ініціатива «Розумна оборона», а також розташований у м. Таллінн, Об'єднаний центр передових технологій з кібероборони НАТО.

Водночас, окрім започаткування «Трастового фонду для України з питань кібербезпеки», для НАТО набуло важливості розширення сфери реагування й на інші інформаційні загрози.

Гібридна війна Росії проти України знайшла своє найбільше відображення саме у веденні інформаційної війни проти супротивника, що докорінно змінило сутність поняття «безпеки» та інструментів конвенційної війни. Так, у 2016 році було створено «Платформу Україна – НАТО з протидії гібридній війні» з метою обміну досвідом щодо гібридної стратегії Росії та вироблення стійкості до протидії загрозам, починаючи від кібератак та інформаційно-психологічних операцій і до маніпуляцій настроями суспільства.

Однак, потребує уточнення, що Варшавський саміт НАТО був проведений у період вже анексованого Криму, бойових дій на території Східної України та загалом через 2 роки з початку воєнної агресії РФ проти української держави. У межах зазначеного були прийняті рішення щодо посилення оборонних спроможностей Альянсу та підтримки України, які зафіксували не так повернення організації до колективного захисту, як межі політичної рішучості НАТО.

Насамперед це стосується відсутності будь-яких проявів підтримки українських інтеграційних зусиль, зокрема Плану дій щодо членства в організації, а також підтримки воєнного характеру, яка б включала надання необхідного

озброєння та техніки. Відтак Альянс обмежився формами непрямой безпекової допомоги з метою уникнення перетину «червоних ліній» з РФ та можливістю розвитку подальшого діалогу з агресором, про що було зауважено у декларації за результатами Варшавського саміту 2016 року.

Також проявом обережності НАТО стала відсутність військових сил постійного базування на східному фланзі. Створені сили швидкого реагування, розгорнуті на території країн Балтії та Польщі, були рівня батальйону, передбачали ротаційну основу, а не забезпечували постійне перебування військ і сил з метою запобігання загрозам.

Крім того, задеклароване рішення на Варшавському саміті щодо підвищення рівня готовності ПРО НАТО також варто розглядати як символ стримування та обережності, а не реального захисту. Зазначене пов'язано з акцентуванням уваги на посиленні складника ПРО на східному фланзі у зв'язку з: *«захистом від потенційних загроз, що походять з-поза меж євроатлантичного регіону»* (НАТО, 2016), а не з визнанням РФ як об'єкта потенційної загрози. Що передусім пов'язано з бажанням уникнути напруги у взаємовідносинах з агресором.

За результатами здійсненого аналізу діяльності НАТО у період 2018-2021 років та рішень, прийнятих під час таких зустрічей: Брюсельські саміти 2017, 2018 та 2021 років, Лондонський саміт 2019 року, вдалося виявити наступне.

Спільною рисою прийнятих рішень для вищевказаних зустрічей було консолідування та нарощування як політичної, так і практичної підтримки України, характер взаємовідносин з якою визначався як «партнерство підвищеної важливості».

Водночас рішення не стосувалися формалізації членства в організації та, відповідно, інституціалізації будь-яких гарантій безпеки. Більше того, відповідно до задекларованих політичних висновків Брюсельських самітів, підтримка України супроводжувалася обов'язковістю її національних зобов'язань, а не орієнтувалася на загрози, зокрема на темпах впровадження антикорупційних, судових та інших

реформ. Відтак простежується відсутність відповідної колективної реакції на ескалаційні дії РФ проти суверенної держави.

У межах зазначеного варто виокремити залежність надання допомоги Україні від національних інтересів ключових країн-членів НАТО. Так, міжнародній спільноті було продемонстровано відсутність консолідації серед членів організації та політизацію прийнятих рішень, що насамперед стосується затримки військової допомоги Україні з боку США у 2019 році.

Незважаючи на вище окреслені складнощі, Україна продовжувала бути активною у напрямі інтеграції в євроатлантичний простір. Зазначене, у свою чергу, знайшло свій вияв у наданні їй статусу партнера з розширеними можливостями у червні 2020 року, що стало політичним підтвердженням підтримки України з метою розбудови подальшої співпраці.

Отже, період 2014-2021 років став для НАТО етапом перезавантаження поглядів та цінностей щодо загальної системи оборони. Вперше, у 2014 році після анексії Криму, джерелом загрози європейській безпеці визнано Росію, що абсолютно змінило вектор стратегічної пріоритетності Альянсу, вплинуло на посилення військового потенціалу НАТО та його європейських союзників. Водночас дії організації засвідчили компромісний характер прийнятих рішень, балансування між посиленням оборонних можливостей та ескалаційними ризиками, що, як наслідок, не позбавило РФ наміру реалізувати імперські амбіції із захоплення суверенної держави – України.

Фаза II: Повномасштабне вторгнення (2022 – дотепер)

Так, «2022 рік став переломним моментом у системі міжнародної безпеки – рік широкомасштабного вторгнення Росії на територію України змусив Альянс переглянути ключові загрози колективній безпеці НАТО та сформувати нові позиції Альянсу» (Присташ, 2024).

Поява викликів гібридного характеру, швидке поширення кіберзагроз, ведення інформаційної війни високої інтенсивності та ядерний шантаж з боку Росії – підштовхнули Альянс до перегляду власних стратегічних цілей і завдань, шляхів їхньої реалізації, а також змусили розпочати процес вступу нових членів до

Організації під час широкомасштабної війни РФ проти України на теренах Східної Європи.

Практичним кроком з утвердження власних намірів стало прийняття нової Стратегічної концепції НАТО – 2022 на Саміті в Мадриді. Відповідно до вищезгаданого документу, загрози та виклики для країн Альянсу тепер є чітко ідентифікованими (НАТО, 2022).

Так, вперше за історію існування НАТО Росію було визначено прямою загрозою для безпеки членів Організації та стану миру в євроатлантичному регіоні. Також у переліку загроз були: кіберзагрози, технології, тероризм, конфлікти та нестабільність на Близькому Сході й в Африці, послаблення контролю над озброєнням, можливість застосування проти членів НАТО хімічної, біологічної, радіологічної, ядерної зброї, партнерство КНР і РФ як виклик міжнародному порядку, цінностям та інтересам Альянсу.

Відповідно, для реагування на такі загрози та їхні джерела, пріоритетними та основоположними завданнями визначено: стримування та оборону, запобігання і врегулювання криз, забезпечення безпеки через співпрацю.

У пункті стримування та оборони наголошується на оборонному пріоритеті НАТО, що насамперед передбачає збільшення фінансування не менше як до 2% ВВП з кожної країни-члена Організації, а також створення мультисуверенного Інноваційного фонду Альянсу венчурного капіталу з метою щорічного інвестування в розвиток новітніх технологій у сфері оборони та вирішення критичних проблем безпеки, наприклад: ШІ, опрацювання великих баз даних, рушії та космос, розвиток технологій подвійного використання, біотехнології тощо.

Також з метою реагування на можливі загрози на Східному напрямі НАТО відбулося посилення спроможностей щодо здійснення оборони. Оголошено про збільшення передової присутності військ Організації на морі, повітрі та на суходолі такими методами:

збільшення кількості міжнародних сил швидкого реагування та їхнє підкріплення національними силами підвищеного ступеню готовності.

Робота з посилення Східного флангу розпочалася з 2014 року, однак саме з 2022 року відбулося максимальне нарощування сил та засобів НАТО. Станом на 2024 рік налічувалося вісім бойових груп, чотири з яких дислоковані в країнах Балтії та Республіці Польща, дві – у Словаччині та Угорщині, інші – у Болгарії та Румунії. Загальна кількість військ зросла до 40 000 військовослужбовців, що згодом поповнилися 15 000 осіб від США, крім того, налічується 130 винищувачів та 140 кораблів Альянсу (Financial Times, 2024).

оновлення стратегій як колективної оборони, так і регіональних планів, через поглиблення взаємосумісності країн-членів НАТО, включно з об'єднаними системами ППО і ПРО, а також оптимізацією логістики з метою пришвидшення розгортання військ та техніки (Національний інститут стратегічних досліджень [НІСД], 2022).

У питанні забезпечення безпеки через налагодження та поглиблення співпраці, історичним рішенням для НАТО та для всієї системи євроатлантичної безпеки стало запрошення до організації нових країн. Так, трансформація міжнародного безпекового середовища, зміна балансу сил та локальні конфлікти, які дедалі частіше переходять у глобальний масштаб, змусили Швецію та Фінляндію відійти від політики нейтралітету й оголосити намір про приєднання до Альянсу.

Щодо України, у питаннях військово-політичної та економічної підтримки, під час Мадридського саміту 2022 року було прийняте чергове рішення щодо довгострокової допомоги, зокрема, розширення Комплексного пакету допомоги, що передбачало постачання необхідного медичного та протимінного обладнання, засобів для боротьби з дронами, засобів зв'язку та систем захисту від хімічних, біологічних, радіологічних загроз, а також оновлення ОВТ сучасним озброєнням НАТО.

Загалом, у період широкомасштабної війни проти України було проведено п'ять стратегічно важливих самітів НАТО із залученням й інших заінтересованих країн, окрім членів Альянсу.

Проведений огляд декларацій за їхніми результатами дає розуміння оцінки стану міжнародного безпекового середовища з точки зору НАТО. Так, російсько-українська війна у більшості оборонних оглядів країн євроатлантичного безпекового простору визначається каталізатором руйнування світової безпеки, стану миру та стабільності в євроатлантичному регіоні. Водночас визначено зростання рівня стратегічного суперництва, що значно розширює середовище безпеки, яке необхідно стабілізувати.

Джерелом загрози визнано Росію та її агресивні дії проти України та всієї демократичної спільноти, де особливе місце займають гібридні заходи проти держав Альянсу та його союзників. Також дестабілізуюча діяльність з боку РФ вбачається у залученні до війни проти України КНДР та Ірану, що підриває встановлений світовий режим нерозповсюдження озброєння. Крім того, «партнерство без обмежень» між КНР та Росією засвідчує їхні наміри щодо зламу сучасної системи безпеки та формування нових сфер впливу.

Проведення Вільнюського саміту в липні 2023 року стало підтвердженням значення російсько-українського конфлікту і похідних від нього загроз та викликів для глобального виміру безпеки. Насамперед через запрошення до участі таких країн як: Австралія, Нова Зеландія, Японія та Південна Корея.

За підсумками саміту було прийнято низку важливих рішень, серед яких:

1) визнання РФ безпосередньою загрозою для держав-членів НАТО та союзників, порушником миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Крім того, на Росію покладено повну відповідальність за агресивну війну проти України;

2) скасування плану дій щодо членства в НАТО для України та спрощення процедури вступу з двоетапного на одноетапний процес. Разом з тим Україна взяла зобов'язання щодо посилення прозорості стосовно отриманої від союзників допомоги, подальшої модернізації сфери оборони та безпеки;

3) політичні амбіції Китаю визнано викликом для інтересів та цінностей НАТО. Загалом, у Стратегічній концепції – 2022 КНР визнано однією з небезпек для західного світу, а стратегічне партнерство між РФ та Китаєм – для глобальної

стабільності. Звичайно, відповідно до Вашингтонського договору, Індо-Тихоокеанський регіон не є фокусом інтересу НАТО, тому КНР не визначається прямою загрозою. Водночас Альянс дипломатично наголошує на необхідності підвищення власної стійкості та готовності, а також обізнаності щодо агресивної політики Китаю;

4) створення спільного консультативного органу з питань безпеки та оборони – «Рада Україна-НАТО» на заміну попередньої Комісії Україна-НАТО. Дана Рада започаткована з метою безпосередньої підтримки України під час війни, прийняття рішень щодо планування та їхньої реалізації на основі консенсусу, рівноправності учасників, зокрема України;

5) трансформування Комплексного документу допомоги на багаторічну програму допомоги Україні з метою розширення її фінансових можливостей та подальшого інституційного реформування відповідно до вимог НАТО. Програма передбачає подальшу підтримку за трьома основними напрямками: відновлення та відбудова інфраструктури, пошкодженої унаслідок війни, законодавче реформування (у питаннях, що стосуються оборонних закупівель) та набуття взаємосумісності з Альянсом. Також до заходів допомоги включено розмінування території України, реабілітація поранених сил безпеки та оборони. Водночас для набуття Україною взаємосумісності тривала спільна робота з Альянсом щодо розробки та впровадження Дорожньої карти за відповідними напрямками (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023).

Щодо розширення складу учасників Альянсу під час російсько-української війни. Для Фінляндії рішення про вступ до НАТО завжди було наповнене сумнівами у зв'язку з можливим погіршенням торгово-економічних відносин, а також з можливістю збройної ескалації з боку Росії. Це питання ніколи активно не розглядалося фінляндським суспільством, однак саме широкомасштабне вторгнення Росії на територію України спровокувало бажання посилити власну оборонну спроможність. Набувши членства в НАТО, Фінляндія не лише забезпечила себе оборонними можливостями Альянсу, але й доповнила потенціал організації, зокрема:

Фінляндська Республіка має чисельні Збройні Сили, що нараховують 280 000 військовослужбовців, 900 000 осіб – можливості резерву, що є суттєвим доповненням для військ Альянсу. Крім того, вона має неабияку артилерійську вогневу міць завдяки власному військового-промислового комплексу та закупівельним спроможностям. Так, на озброєнні Фінляндії перебувають: БМП «Patria», «AMV», «Strf 90», БТ «Leopard 2», бойові літаки «F-35», «Hawk», «McDonnell Douglas F/A-18 Hornet», а також понад 20 бойових кораблів та близько 20 вертольотів (Харчук, 2025).

Членство в НАТО ще міцніше інтегрує Фінляндію в європейському та трансатлантичному співтоваристві безпеки. Відповідно до «Government report on Finnish Foreign and Security Policy 2024», разом із партнерами з ЄС та союзниками по Альянсу вона готується до розширення агресії Росії в Європі, а також підтверджує впевненість у партнерських відносинах України та Фінляндії у сфері безпекової та оборонної співпраці (Government of Finland, 2023).

Вступ Швеції до НАТО також мав оборонні цілі. Крім того, це зумовило повне освоєння Альянсом узбережжя Балтійського моря, а також стало значною перевагою для здійснення логістичного постачання в країни Балтії та, відповідно, швидшого реагування у разі збройної загрози. Особливого значення набуває порт Гетеборг, який виконуватиме функції головного транспортного хабу ОВТ та особового складу збройних сил Альянсу. Наявність довгої берегової лінії (1600 км) сприяє тіснішій безпековій та оборонній взаємодії з такими країнами: Данія, Ісландія, Норвегія та Фінляндія.

Варто згадати щодо оборонно-промислових потужностей Швеції, номенклатура якої включає літаки-винищувачі «Gripen», БМП «CV90», САУ «Archer», протикорабельні ракети «RBS15», підводні човни класу «Gotland», а також протитанкові гранатомети «AT4», протитанкові керовані ракети «NLAW» та гвинтівки «Carl Gustav» (Болгарин, 2025).

Таким чином, розширення НАТО підтверджує практичну підготовку євроатлантичної спільноти до потенційної війни на Східному фланзі через необмежені ескалаційні наміри агресора проти інших країн Європи. Однак важливо

зазначити, що це рішення є відповіддю й на інші виклики в євроатлантичному міжнародному безпековому середовищі як, наприклад, ризик втрати сфери впливу на користь Китаю, відповідно, послаблення демократії у світі.

Не менш активним для діяльності Альянсу став 2024 рік. Так, у липні було проведено 75-й ювілейний саміт НАТО у м. Вашингтон, США. Серед чималої кількості питань значну увагу приділено прискоренню модернізації колективної оборони організації. Зазначене насамперед стосувалося збільшення інвестицій в захист Альянсу, посилення передової оборони через запровадження планів реагування нового покоління. Разом з тим оголошено про роботу з удосконалення логістичного забезпечення, переміщення військ із залученням нових країн-членів НАТО. Також серед інших рішень варто виокремити такі:

удосконалення та розбудова декількох спеціалізованих установ за стратегічними напрямками – Центр космічних операцій, Центр НАТО з питань безпеки критичної підводної інфраструктури, а також створення Інтегрованого центру кіберзахисту НАТО;

посилення Об'єднаної системи ППО і ПРО НАТО через впровадження постійного ротаційного моніторингу по всій території Альянсу, надаючи пріоритет східному флангу. Значну увагу приділено захисту від балістичних ракет, з цією метою введено в експлуатацію об'єкт протиракетної оборони берегового базування «Aegis Ashore» у н.п. Редзіково, Польща (U.S. Naval Forces Europe & Africa/U.S. Sixth Fleet Public Affairs, 2024; NATO 2024).

У питаннях допомоги для України було прийнято також декілька важливих рішень: запровадження «Ініціативи НАТО з безпекової допомоги і навчання для України» (NSATU). Зазначена програма передбачає створення штаб-квартири в м. Вісбаден (Німеччина) для координування логістики, постачання озброєння і техніки, наданої країнами-членами НАТО Україні, а також для підготовки українських військовослужбовців. Крім того, передбачено виділення допомоги з постачання обладнання та техніки військового призначення, навчання особового складу сил оборони та безпеки України на загальну суму 40 мільярдів євро упродовж року.

Для посилення практичної складової співпраці між НАТО та Україною й набуття взаємосумісності оголошено про роботу зі створення «Спільного центру Україна – НАТО з питань аналізу, освіти і підготовки» (JATEC) з метою вивчення та впровадження досвіду під час війни проти Росії.

Також на Вашингтонському саміті 2024 року затверджено інші стратегічні програми для України у межах рішень саміту в м. Вільнюс 2023 року, а саме: погоджено робочу програму щодо оборонних закупівель; представлено «Дорожню карту взаємосумісності Україна – НАТО».

Важливою складовою діяльності Альянсу з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України стало поглиблення співпраці з ЄС та країнами Великої сімки. Так, з 2016 року на постійній основі започатковані політичні діалоги, в основу яких покладено спільні декларації організацій. До цього їхня співпраця була доволі обмеженою у зв'язку з наявними спорами між окремими державами (наприклад, Туреччина – Кіпр).

Так, свого значення набуло поглиблення взаємовідносин між НАТО та ЄС за напрямом розбудови спільного інституційного підґрунтя для реагування на загострення геополітичної ситуації, військової та промислової кооперації тощо. Серед таких заходів варто виокремити: налагодження комунікації з обміну розвідданими щодо дій Росії, розвиток спільного планування та планів реагування у разі прямого вторгнення («Enhanced Forward Presence»), спільні навчання з реагування на кіберзагрози. Крім того, за підтримки НАТО та ЄС було створено Європейський центр протидії гібридним загрозам у м. Гельсінкі, Фінляндія. У 2023 році відбулося підписання Спільної декларації НАТО-ЄС щодо додаткових зобов'язань із питань спільного реагування та протидії на загрози і виклики стратегічного рівня, зокрема, що стосується протидії Росії та Китаю.

Таким чином, здійснений тренд-аналіз дав змогу виявити ключові етапи діяльності НАТО за воєнно-політичним напрямом. Водночас видається необхідним здійснити оцінку прийнятих рішень крізь призму їх реалізації та імплементації в умовах трансформації безпекового середовища з метою виявлення фактичної ефективності Альянсу.

Так, незважаючи на оновлення стратегічних цілей НАТО, актуалізацію загроз та викликів в євроатлантичному просторі, окреслених у Стратегії 2022 року, простежується низка системних слабкостей та обмежень.

Передусім варто відзначити несвоєчасність та запізнілість впроваджених змін, що дало змогу РФ накопичити необхідні ресурси та розпочати повномасштабну війну високої інтенсивності проти України. Крім того, НАТО так і не стало єдиним центром надання військової допомоги державі, яка перебуває в умовах війни у зв'язку з різними інтересами країн-членів організації, через що ці обов'язки було покладено на національні та коаліційні формати співпраці. Зазначене вкотре продемонструвало низьку спроможність НАТО діяти як військово-політичний орган поза статтею 5 Північноатлантичного договору.

Прихід до влади нової адміністрації США абсолютно змінив розподіл ресурсів у межах організації. Безпекова політика Д. Трампа вперше поставила під сумнів безумовність зобов'язань США перед НАТО та змусила країни Європи мобілізувати власні можливості, активізувати роботу з посилення сил безпеки та оборони, а також впроваджувати альтернативні національні та регіональні механізми гарантування безпеки. У контексті зазначеного варто згадати про нову стратегію США від 2025 року, яка чітко декларує політику невтручання у випадку, якщо це не є національним інтересом, «гнучкий реалізм» по відношенню до партнерів, уникнення питань, які є «тягарем» для американської спільноти. Крім того, США акцентують увагу на делегуванні відповідальності за врегулювання безпекових криз на регіональних лідерів, зокрема, що стосується Європи, яку визнано політичною складністю.

Зазначене демонструє іншу проблему, яка є більш глибоко вкоріненою в діяльності НАТО – політичну фрагментацію інтересів. Окрім США, які стали більш орієнтованими на фінансову складову у питаннях воєнної безпеки, варто згадати про позицію Угорщини щодо питань розширення Альянсу та колективної оборони:

«НАТО не має ніякого відношення до України. Україна не є членом НАТО, як і Росія. Моє завдання – забезпечити, щоб так і залишалося» (NV, 2024).

Починаючи від початку російського вторгнення на територію України, Угорщина послідовно блокує рішення щодо допомоги Україні та обмежує політичну єдність країн-членів Альянсу. Позиція Словаччини також демонструє неоднорідність у питаннях набуття Україною членства.

Попри визнання факту міждержавної війни, у Стратегічній концепції 2022 року відсутні чіткі сценарії протистояння, стримування та примусу агресора до миру. Відповідні інструменти практичного силового впливу у випадку збройного нападу на партнера також не є представленими.

Україна у межах євроатлантичного простору визначена партнером, однак залишається не інтегрованою до системи колективного захисту та стримування НАТО, відповідно знаходиться поза його безпековим простором. Також Альянсом не ухвалено рішень щодо запрошення України, надання будь-яких гарантій безпеки або ж розроблення перехідних оборонних механізмів під час протистояння РФ.

«Попередньою умовою для того, щоб це питання взагалі було на столі, є те, щоб Україна перемогла...» (РБК-Україна, 2022).

Так, організація залишається обмеженою за напрямом розроблення та впровадження критично необхідних інструментів і механізмів реагування на агресію проти країн-партнерів Альянсу.

Зазначене можна трактувати таким чином: попри визнання РФ загрозою, НАТО загалом залишається не готовим до практичних дій із завершення трансформації системи безпеки, у якій Україна становила б одну з опорних складових системи оборони Альянсу.

У частині, що стосується ядерного стримування, також простежується політична обережність. Цей інструмент визначено виключно як оборонний насамперед через загрозу подальшої ескалації з боку РФ по відношенню до країн-членів НАТО.

Напрями посилення оборонних спроможностей НАТО у період з 2022 року також свідчать про удосконалення тих векторів, які є стратегічно вразливими у війні проти РФ.

На саміті НАТО в Гаазі у червні 2025 року прийнято рішення щодо підвищення рівня оборонних інвестицій країнами-членами організації до 5% ВВП у період до 2035 року, де 3,5% буде виділятися на оперативні потреби НАТО, 1,5% – на інвестиції, спрямовані на оборонну та безпекову інфраструктуру та стійкість (НАТО, 2025a).

Передусім це пов'язано з тим, що низка країн-членів НАТО підтверджують вірогідність прямої воєнної загрози у стратегічних безпекових оглядах. Побоювання щодо ескалаційних дій РФ не є безпідставними, доказом цього є масове порушення польського повітряного простору російськими безпілотниками в ніч на 10.09.2025 (BBC News Україна, 2025).

Таке вторгнення справді можна вважати переломним моментом у російсько-українській війні, яка тепер очевидна для міжнародної спільноти, вийшла за територіальні межі України та перейшла у латентну фазу передусім для країн НАТО. Зазначений інцидент не є поодиноким випадком: 20 вересня три російських МіГ-31 увійшли в повітряний простір Естонії, де перебували орієнтовно 12 хвилин із вимкненими навігаційними системами (Reuters, 2025). Ці дії РФ не були визнані прямим актом агресії проти держав НАТО, їх класифіковано як спробу провокації з метою тестування реакції Альянсу, а також інструментом залякування та політичного тиску (Carnegie Endowment for International Peace, 2025).

Варто зауважити, що відсутність рішучих дій з боку Альянсу вже на цьому етапі дає змогу РФ здійснювати рекогностування територій та готуватися до потенційного вторгнення на одну з країн-членів організації. Так, прогнозується подальше зростання кількості інцидентів та провокацій такого формату проти НАТО, що підвищує рівень уваги з боку всієї міжнародної спільноти, зокрема РФ, щодо «політичної рішучості» застосування сили (Associated Press, 2025).

Повертаючись до питання підвищення оборонних інвестицій Альянсом, авторкою запропоновано до розгляду графік, представлений у додатку Б (рис. Б.1). За результатами аналізу оборонних видатків НАТО виявлено, що основними категоріями витрат є:

підтримання, обслуговування та забезпечення багаточисельного персоналу Альянсу;

збільшення інвестицій в інфраструктуру НАТО, що має на меті покращення цивільної транспортної мережі, а саме – залізничного сполучення, автомобільних шляхів та портів для збільшення рівня готовності у разі прямої воєнної загрози (НАТО, 2025с);

модернізація та збільшення виробництва номенклатури військової техніки та озброєння, що стосується: протиповітряної та протиракетної оборони, кораблів і літаків, бронемашин і танків, артилерійських снарядів, дронів, далекобійних ракетних систем, а також космічних і кібернетичних сил і засобів (НАТО, 2025b). Варто згадати про загальний рівень недостатності оборонно-промислового потенціалу Альянсу, що проявився у дефіциті ОВТ під час надання підтримки Україні. Крім того, чималий відсоток витрат спрямований на розвиток сучасних технологій та інновацій у військовій сфері.

Таким чином, збільшення видатків на оборону та безпеку НАТО можна оцінювати як індикатор спроб компенсувати ті стратегічні прогалини, які наявні в системі Альянсу та були сформовані у процесі довготривалої політики стримування.

Крім того, зазначені напрями інвестицій свідчать, що фінансування націлене не на безпосереднє підвищення бойової готовності, злагодження сил безпеки країн-членів НАТО, розвиток спільних тактик оборони, удосконалення єдиної системи захисту тощо, а на швидке усунення структурних прогалин та термінове відновлення базових компонентів оборони.

При аналізі військових навчань, проведених у рамках НАТО у період з 2014 до 2025 року, виявлено значне зростання їхньої кількості за різними напрямками із залученням відповідних компонентів збройних сил Альянсу (див. додаток В, рис. В.1).

Під час дослідження виявлено наступне:

Проведене дослідження ілюструє такі показники:

2014-2021 роки

Починаючи з 2014 року, у відповідь на анексію РФ Кримського півострова, кількість навчань збільшилася до 6 у середньому. Загальна залученість країн – від 20 до 24, особового складу – близько 10-18 тисяч. Україна на постійній основі брала участь у таких навчаннях, як: «Rapid Trident», «Sea Breeze», «Steadfast Jazz», «Cyber Coalition» тощо, а також у навчаннях, проведених на її території: «Об'єднані зусилля», «Три мечі» (АрміяInform, 2021).

2022 – до теперішнього часу

З початком широкомасштабного вторгнення Росії на територію України кількість навчань, особового складу та країн, які почали брати участь у багатонаціональних навчаннях НАТО, неабияк зросла.

Так, у 2022 році було проведено:

«Cold Response 2022» (тренування з підвищення взаємодії в умовах арктичного клімату на території Норвегії), де взяло участь 27 країн та 30 000 військових.

«BALTOPS 2022» (військово-морське навчання в Балтійському морі), загальна кількість країн-учасників – 16, було залучено 40 військових кораблів, 70 літаків та 7000 військових.

«Steadfast Noon» 2022 (тренування з перевірки готовності ядерного стримування НАТО у відповідь на військову агресію), залучено 14 країн, орієнтовно 60 літаків.

У 2023 році було проведено найбільші повітряні навчання «Air Defender 23», де взяло участь 25 країн, 10 000 військових та 250 літаків, а також Saber Junction 2023 з метою покращення взаємодії на суходолі із залученням 15 країн Альянсу.

У період 2024-2025 років масштаби проведення навчань збільшились: у 2024 було проведено «Steadfast Defender 2024», «Dragon 2024», «Nordic Response 2024». Наприклад, «Steadfast Defender 2024» відбулося із залученням 90 000 військовослужбовців із 31 країни-члена НАТО.

Переважає більшість військових навчань Альянсу зосереджена на таких напрямках, як:

налагодження взаємодії, взаємосумісності військ, штабів та систем управління;

реагування на гібридні прояви та кіберзахист;

захист повітряного та морського простору;

швидке розгортання військ та координація дій в умовах кризи;

операції зі стабілізації кризової обстановки;

експедиційні місії з відпрацюванням дій поза територією країн-членів НАТО.

Водночас простежується брак уваги до відпрацювання дій в умовах високої інтенсивності збройного конфлікту, моделювання тривалих та виснажливих бойових дій із застосуванням ракетних засобів, артилерії, РЕБ, БПЛА тощо.

У контексті налагодження взаємодії варто зауважити про їхню фрагментарність через акцент на штабну сумісність, координацію командувань, а не на тактичне злагодження підрозділів між усіма країнами-членами НАТО.

Крім того, недостатню увагу приділено питанням логістики: постачанню в умовах динамічного ведення бою усіма силами та засобами; забезпеченню підрозділів в умовах довготривалого оточення; а також питанням оперативного відновлення у разі руйнування або повного знищення ланцюгів постачання, відсутності електропостачання, руйнування критичної інфраструктури тощо.

Таким чином, аналіз демонструє, що інтенсивність військової підготовки НАТО підвищилася у зв'язку з російсько-українською війною. Водночас навчання та підготовка Альянсу більше орієнтована на «deterrence messaging» та управління кризами, ніж на ведення інтенсивної війни із застосуванням усіх сил та засобів. Брак уваги до новітніх методів ведення бойових дій та інструментів, які застосовуються в умовах війни на виснаження, підтверджує уповільнену адаптацію Альянсу до умов сучасного міждержавного збройного конфлікту.

Підбиваючи підсумки, НАТО як гарант колективної безпеки в євроатлантичному просторі змінило стратегічні пріоритети. Міжнародне безпекове середовище, в якому функціонує організація, визнано загрозово нестабільним у зв'язку зі збільшенням чисельності транснаціональних та багатовимірних загроз, серед яких – Росія.

Так, відповідно до фаз російсько-української війни та, породжених нею викликів і загроз у системі міжнародної безпеки, відбулася трансформація Альянсу.

Починаючи з 2014 року і дотепер зміни, які були впроваджені НАТО, можна класифікувати за двома основними напрямками: нормативно-політична трансформація та військово-політична реструктуризація, що включає:

розширення Альянсу, впровадження політики відчинених дверей;

розбудова інфраструктури на східному фланзі;

посилення військових спроможностей через збільшення витрат на оборону та чисельності військового персоналу – сил швидкого реагування;

розвиток спільного стратегічного оборонного планування;

активізація військових навчань;

розвиток та виробництво спільного ВПК, що включає проведення наукових досліджень та випробувань у сфері оборони;

загальна модернізація за напрямом інноваційних технологій, оперативного реагування на загрози та управління.

Водночас аналіз діяльності НАТО об'єктивно засвідчив:

обмеженість наявних оборонних спроможностей, зокрема озброєння та військової техніки;

несвоєчасну ідентифікацію та прогнозування безпекових ризиків, що призвело до обмеженої спроможності реагувати на загрози;

фрагментарність інтересів між країнами-членами Альянсу та низький рівень політичної волі.

Відтак еволюція організації відбувається під впливом трансформації міжнародного безпекового середовища в умовах наздоганяючої адаптації, а не послідовного стратегічного планування. За цих умов фактична ефективність НАТО в умовах російсько-української війни, здатність до протистояння потенційній загрозі збройного нападу РФ на Альянс оцінена авторкою як обмежена.

Висновки до розділу 2

1. З огляду на поставлені завдання цього дослідження, авторці вдалося окреслити низку причин та чинників, які підтверджують існування кризи в міжнародному безпековому середовищі.

Так, досліджено російсько-українську війну як подію, яка завдала остаточного зламу євроатлантичній системі безпеки. Наведену авторкою думку підтверджено через аналіз відповідних даних, а саме: міжнародних емпіричних показників, інституційних звітів країн НАТО та ЄС, а також оцінку експертів із предмету дослідження.

Серед основних проявів кризи в міжнародному безпековому середовищі авторкою виокремлено:

появу збройного конфлікту на теренах Європи, а саме російсько-української війни;

порушення одним із міжнародних акторів (Росією) низки чинних норм та принципів міжнародного права, а також міждержавних угод та договорів;

бездіяльність міжнародної спільноти у відповідь на окупацію РФ територій української держави;

низька ефективність міжнародних організацій з безпеки у врегулюванні збройного конфлікту на території України;

зростання рівня мілітаризації регіону та погіршення безпекового середовища відповідно до міжнародних емпіричних показників;

подальша ескалація російської агресії в Україні, отже, трансформування збройного конфлікту з локального (національного) в регіональний вимір;

зміна динаміки військово-безпекових відносин між суб'єктами міжнародних відносин у напрямі пошуку та формування альтернативних способів забезпечення безпеки на противагу неефективним універсальним організаціям, таким як ООН, ОБСЄ, НАТО.

2. З'ясовано, що ООН та ОБСЄ, як організації, які покликані гарантувати мир та запобігати війнам, виявилися неспроможними виконувати покладені на них зобов'язання.

Досліджено діяльність міжнародних організацій під час російсько-української війни у період 2014 року та дотепер. Так, авторкою визначено, що ООН та ОБСЄ неабияк розширили свою гуманітарну та моніторингову роль, про що свідчить започаткування таких програм, як: ЮНІСЕФ, УВКБ ООН, ПРООН та інші. Водночас розкрито безпорадність інституцій під час реалізації покладених на них функцій з підтримки миру й безпеки, запобігання агресії та забезпечення міжнародного порядку в умовах агресії РФ на території України.

Доведено, що однією з основних причин низької ефективності РБ ООН та ОБСЄ під час врегулювання збройного конфлікту між РФ та Україною є безпосереднє членство Росії в цих інституціях та можливість накладання вето.

Також авторкою окреслено низку інших чинників, які вплинули на зниження ефективності інституцій з питань врегулювання конфліктів в міжнародному середовищі. Їх вдалося класифікувати на обмеження інституційного, структурного, політичного та геополітичного характеру. Виявлено, що потенційний розвиток ООН та ОБСЄ можливий лише за умови фундаментального реформування організацій за напрямками подолання чинних стримувальних факторів, які створюють бар'єри для виконання базових функцій та мандатних повноважень, а також підривають потенціал реалізації процедур безпеки у повній мірі.

3. Авторка проаналізувала діяльність НАТО в умовах російсько-української війни за допомогою тренд-аналізу та виявила чіткі трансформації всередині організації. Так, зміни полягають, насамперед у переході Альянсу від політики «стримування» до активної мобілізації наявних сил та ресурсів з метою підготовки до можливого воєнного вторгнення з боку РФ. Зазначене також відобразилося у прийнятті нової концепції безпеки НАТО, де актуалізовано коло загроз та викликів для організації та її союзників.

Зі свого боку, авторка розглядає такі кроки, як: розгортання бойових груп на східному фланзі НАТО, збільшення витрат на оборону країнами-членами

організації, а також чисельності сил швидкого реагування, розширення північного крила – вступ Фінляндії й Швеції, впровадження нових стратегічних підходів до планування оборони Альянсу, розширення механізмів гарантування колективної оборони на випадки асиметричних загроз, поглиблення співпраці з країнами, які не є членами НАТО – як запізніла відповідь Альянсу на зміни в міжнародному безпековому середовищі, спровоковані російсько-українською війною.

Виявлено, що Україна, в умовах трансформації Альянсу, залучена до євроатлантичної системи безпеки через: збільшення форматів та платформ співпраці між НАТО та Україною, статус ЕОР, впровадження навчальних, технічних та операційних програм з метою поглиблення взаємодії з країнами-членами організації, а також реформування системи оборонного управління. Однак, незважаючи на поглиблення співпраці з НАТО за вказаними напрямками, українська держава перебуває поза операційним контуром колективної оборони НАТО та його безпекового середовища.

Заразом, проведений аналіз засвідчив, що реалізовані зусилля, спрямовані на посилення оборонних спроможностей НАТО у період з 2014 року та дотепер, не вплинули на рівень «політичної волі» Альянсу, який визначено академічною спільнотою як недостатній для застосування реальної військової сили у відповідь у разі порушення кордонів однієї з країн-членів організації.

Основні наукові положення цього розділу опубліковані в працях:

Присташ, А. (2023). Роль ООН в умовах російсько-української війни. У *Військова освіта й наука: сьогодні та майбутнє* (сс. 249–250). Київ: Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

Присташ, А. (2023). Трансформація системи міжнародної безпеки: нові виклики та загрози. *Scientific Collection «InterConf»*, (170), 13–14. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4336>

Присташ, А. (2023). Система міжнародної безпеки в умовах трансформації. У *X Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та*

молодих учених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень» (сс. 186–187). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Присташ, А. (2024). Криза сучасної системи міжнародної безпеки: питання ефективності. У *Матеріали міжнародної наукової конференції «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України»* (сс. 121–123). Львів: ISPC. <https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Conference-proceedings-04-2024.pdf>

Присташ, А. (2024). Наслідки глобалізації у сфері міжнародних відносин. У *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки: збірник конференції* (сс. 143–148). Львів: Центр міжнародної безпеки та партнерства (ISPC). https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ZBIRNYK_2024-2-1.pdf

Koppel, O., & Prystash, A. (2024). International security organizations in the face of transformation of the international security system. *Actual Problems of International Relations*, 1(160), 17–24. <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.160.1.17-24>

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ФОРМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

3.1. Мінілатеральні формати в сучасній системі міжнародної безпеки

Широкомасштабне вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 року спричинило геополітичний злам та змусило євроатлантичну спільноту відмовитися від політичної нейтральності і стримування та перейти до декларування чіткої позиції щодо російсько-українського конфлікту.

Крім того, низький рівень ефективності міжнародних організацій з безпеки підштовхнув країни євроатлантичної та європейської систем безпеки здійснити аудити наявних викликів та загроз та, відповідно, інструментів із забезпечення власної оборони в умовах кризи.

Численна кількість сформованих обмежень у притягненні Росії до відповідальності та неможливість зупинити насильницькі й загарбницькі дії щодо суверенної проєвропейської держави змусило міжнародну спільноту до активізації інших методів та напрямів підтримки України.

Керівництвом української держави було прийнято рішення щодо посилення насамперед дипломатичних зусиль із метою висвітлення подій, що пов'язані з російською агресією в Україні, і, відповідно, формування кола якомога більшої кількості союзників. Крім того, не будучи членом жодної з нинішніх військово-політичних організацій, як, наприклад, НАТО, Україна вимушена була активізувати роботу з вирішення нагальних питань у сфері безпеки та оборони через форми багатосторонньої та двосторонньої співпраці.

Водночас для деяких держав НАТО питання пошуку альтернативних шляхів підтримки України стало також критично важливим у зв'язку з розумінням існуючої фрагментації між країнами-членами. Насамперед під сумнів було поставлено політичну спроможність усіх країн Альянсу вжити відповідних заходів із забезпечення колективної безпеки у разі порушення Росією ст. 5 Північноатлантичного договору.

З іншого боку, це пов'язано з наявними спільними стратегічними пріоритетами між заінтересованими країнами, які важко вирішити самостійно в умовах глобальних трансформацій у безпековому середовищі.

Таким чином, в умовах протистояння Росії країни НАТО та ЄС активізували напрями співпраці – розбудову власної системи безпеки й оборони та всеосяжну підтримку України.

Відповідно, у межах посилення європейської колективної безпеки доцільно розглянути наявні регіональні формати та ініціативи співпраці як відповідь на подолання кризи.

Питання малих регіональних безпекових союзів уже було частково проаналізовано в попередньому дослідженні (Присташ А., 2025), де основна увага була приділена таким об'єднанням: литовсько-польсько-українська бригада, Тримор'я, формат Квадрига, Люблінський трикутник, а також Finabel та PESCO.

Разом із тим, були започатковані й інші цікаві регіональні формати співпраці, які в умовах російсько-української війни (починаючи з 2014 року), варто згадати.

«Тристороння співпраця між Великою Британією, Польщею та Україною» («British-Polish-Ukrainian Pact»). Цей формат почав розвиватися в умовах наявної загрози прямого військового вторгнення на територію України з боку Росії, про яку заздалегідь інформували служби розвідки країн-партнерів. Так, ці країни уклали між собою Пакт про співпрацю у сфері безпеки за такими напрямами: поглиблення стратегічної комунікації з метою протистояння дезінформації РФ, співробітництво у сфері кібербезпеки та енергетики (Foreign Policy Council «Ukrainian Prism», 2024).

За словами Міністра закордонних справ України Д. Кулеби, така тристороння ініціатива мала на меті створити альянс між державами, які об'єктивно оцінюють ступінь загрози з боку Росії, відповідно, об'єднати європейські країни між Атлантичним океаном, Балтійським та Чорним морями.

Незважаючи на те, що цей формат тристоронньої співпраці не є таким активним у 2025 році, на початку широкомасштабного вторгнення Росії на територію України він мав вирішальне значення. Так, завдяки попередньо

погодженим домовленостям, Велика Британія змогла у швидкі терміни організувати постачання протитанкових ракетних комплексів та надавати критично важливі розвідувальні дані України щодо переміщення збройних сил РФ, що надалі позитивно вплинуло на перебіг оборонної операції в м. Київ та боїв за населені пункти в Київській області.

Проведене «Українською призмою» дослідження щодо майбутнього альянсу між Великою Британією, Польщею та Україною свідчить про його неабиякий оборонний та безпековий потенціал. Насамперед згадана ініціатива може позитивно вплинути на зміцнення національної стійкості кожної з країн, розширити та поглибити співпрацю в оборонно-промисловій сфері, а також дасть змогу посилити баланс сил у Європі, де Україна не залишиться поза межами західного впливу (Foreign Policy Council «Ukrainian Prism», 2024).

«Європейська ініціатива з питань оборони», «European Intervention Initiative» (далі — EI2) була прийнята у 2018 році за участю 9 міністрів оборони європейських країн, серед яких: Франція, Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Данія, Нідерланди, Естонія та Португалія. Також долучилися – Фінляндія, Іспанія, Швеція, Італія.

Метою створення такого формату було утворення військової коаліції поза НАТО та ЄС, яка здатна залучити збройні сили у разі вирішення кризових/загрозливих ситуацій на будь-якому театрі бойових дій «від Сахеля до російського кордону».

Водночас вважається, що EI2 є виключно ініціативою Франції, яка прагне посилити власний вплив на теренах Європи та сформувати архітектуру безпеки, яка відповідатиме її інтересам, а саме: захист територіальної цілісності, боротьба з тероризмом, забезпечення виконання покладених обов'язків з оборони в межах НАТО та ЄС у разі міждержавного конфлікту (Ministère des Armées, 2017).

З початком повномасштабної російсько-української війни, країни в межах цієї ініціативи взяли участь у підготовці іноземних військових інструкторів та провели роботу із залучення їх до тренувальних і навчальних місій сил безпеки та оборони України.

Варто зазначити, що E12, на відміну від PESCO, є відкритою організацією та не передбачає членства в ЄС, що у випадку з Україною носить позитивний характер.

Однак, є очевидні переваги PESCO, наприклад, діяльність у межах такої організації дає змогу країнам Європейського Союзу поглиблювати співпрацю у сфері безпеки та оборони через спільне виробництво та впровадження відповідних проектів, розробку інновацій і технологій, відповідно, сприяє науково-дослідній інтеграції також.

Оборонна політика держав базується на високому рівні оперативної сумісності, що досягається через впровадження спільних стандартів, процедур, озброєння та техніки, тактик із метою поглиблення координації між силами безпеки та оборони країн.

Варто зауважити, що з моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України діяльність PESCO значно активізувалася. Так, лише у 2023 році було схвалено 11 нових проектів із питань посилення оборонних спроможностей, насамперед ППО, ПРО, кібербезпеки та медичного забезпечення (European Defence Agency, 2025).

Окремим напрямом посиленої роботи організації став розвиток сфери безпілотних систем та критичної інфраструктури, що стало особливо актуальним в умовах російсько-української війни.

Водночас у період кризи міжнародного безпекового середовища такого роду форматів та ініціатив стало більше, що потребує подальшого аналізу в контексті посилення європейського безпекового простору.

Масштабна війна на теренах Східної Європи змусила країни Європи проаналізувати наявні виклики та загрози, з якими зіштовхується Західний світ, і, відповідно, сформувавши єдину безпекову стратегію – **«Стратегічний компас безпеки та оборони для Європейського Союзу» («Strategic Compass for Security and Defence»)**, який захищає своїх громадян, цінності й інтереси та сприяє міжнародному миру й безпеці.

Варто зауважити, що згаданий документ не лише визначає вектор розвитку оборонної політики ЄС як її Стратегію безпеки, але й започатковує чіткий план дій країн-підписантів щодо посилення та подальшого розвитку спільної безпеки та кроків у разі кризових ситуацій.

Так, важливим у контексті спільних дій у сфері безпеки та оборони країн Європи визначено створення такої ініціативи як «EU Rapid Deployment Capacity» – розвиток Сил швидкого реагування, вироблення єдиної системи операційного управління військами та кібероборони, обмін розвідданими, відповідно, організація спільних військових навчання на суші та морі з метою досягнення високого рівня оперативної сумісності.

Крім того, відповідно до «**Strategic Compass**» важливим в умовах геополітичного протистояння є розвиток співробітництва із союзниками за межами ЄС. Так, стратегічного значення надано співпраці з НАТО, ОБСЄ, ООН, а також залученню країн-однорумців через поглиблення двосторонньої співпраці (Івасечко & Цебенко, 2022).

«Європейський повітряний щит», «**European Sky Shield Initiative**» (далі – ESSI), формат співпраці утворено в жовтні 2022 року в рамках НАТО. Хоч ця ініціатива не належить до оборонних проєктів ЄС, однак, вона, більшою мірою, спирається саме на країни-члени PESCO та реалізується в межах постійної структурованої співпраці НАТО-ЄС.

ESSI передбачає створення країнами-учасниками спільної інтегрованої системи протиповітряної та протиракетної оборони в регіоні. У межах захисту повітряного простору залучено системи різних країн, наприклад «IRIS-T» – німецького виробництва, «Patriot» – американського, «Arrow-3» – ізраїльсько-американського, що підтверджує формування лінійної системи протиповітряної оборони. До цієї ініціативи станом на 2025 рік залучено 23 країни Європи (Реанімаційний Пакет Реформ, 2025).

Формування такого союзу є значним кроком у посиленні оборони в регіоні, водночас це вкотре засвідчує побоювання країн Європи щодо майбутніх ескалаційних намірів Росії.

Російсько-українська війна продемонструвала масштаби використання новітніх зразків озброєння, крилатих та балістичних ракет, що підтверджує, що Європейський повітряний щит – це необхідність, спродукована умовами сьогодення.

У межах зазначеного варто зауважити, що з метою покращення обороноздатності європейських країн, держави ЄС розпочали активну роботу у сфері розвитку спільного оборонно-промислового комплексу. Так, було підписано низку угод із виготовлення ОВТ, серед яких варто згадати **«Лист про наміри щодо спільної розробки крилатих ракет наземного базування»**. Ця ініціатива об'єднала Францію, Польщу, Німеччину та Італію і стала важливим проявом готовності Європи діяти рішуче в підтримці України у її війні проти Росії (UNN, 2024).

Ініціатива «Веймар+», «Weimar+», стала відповіддю на телефонну розмову між президентами США та РФ щодо мирних переговорів у російсько-українській війні. У відповідь країни Європи чітко задекларували необхідність залучення до розв'язання питання миру самої України та забезпечення європейського представництва.

«Веймар+» став платформою для просування європейської позиції у сфері безпеки та прийняття відповідних стратегічних рішень. Мета цієї ініціативи – підтримка України у її прагненні досягти справедливого та тривалого миру у війні проти Росії (EU Neighbours East, 2025).

Здебільшого цей формат спрямований на вироблення єдиного зовнішньополітичного підходу щодо санкційної політики проти РФ, налагодження координації з питань надання необхідної підтримки Україні та сприяння роботі Коаліції можливостей.

Спільне сприйняття загрози більшістю країн євроатлантичного простору підштовхнуло до формування малих регіональних об'єднань із метою оперативності прийняття рішень у сфері безпеки. Вказані ініціативи на цей час не розглядаються як заміна колективному органу безпеки – НАТО, а більшою мірою є доповненням до наявних механізмів забезпечення європейської оборони.

Прогнозується значне зростання коаліційних та мінілатеральних форматів співпраці (Kryva, 2024).

В основі кожної з таких платформ (наявної чи потенційної) надано пріоритет таким елементам міжнародного безпекового середовища, як спільний інтерес, загроза, виклик, що, у свою чергу, визначає напрям співпраці.

Під час дослідження сучасних малих регіональних безпекових об'єднань виявлено такі напрями співробітництва: обмін розвідувальними даними та інформаційна координація, розвиток спільного ОПК, кібербезпека та протидія інформаційним атакам, повітряна оборона (виробництво, інтеграція та посилення ППО, ПРО), мобільність, логістика та інфраструктура, налагодження взаємосумісності між силами оборони та безпеки – колективне навчання, а також розроблення політико-дипломатичних механізмів із метою створення ефективних консультаційних платформ для прийняття рішень.

Під час дослідження відкритих аналітичних матеріалів провідних науково-дослідних інституцій вдалося виокремити перспективні (потенційні) малі об'єднання держав у сфері безпеки та оборони:

так, прогнозується подальше поглиблення співпраці «NORDEFSCO», де важливе місце займатиме налагодження оперативної координації між країнами Скандинавії, країнами Балтії та Фінляндією (Johnson, 2025).

«Об'єднані експедиційні сили Сполученого Королівства» розвиватимуться поза НАТО для вироблення швидкого реагування на загрози.

«Ініціатива трьох морів» – поглиблення у напрямі забезпечення оборони, розвитку інфраструктури, стійкості, зокрема економічної, а також науково-дослідна співпраця з метою розробки інновацій у сфері безпеки (Kowalski, 2025).

«Бухарестська дев'ятка» – удосконалення механізмів гарантування безпеки, координації держав, з пріоритетом на країни східного флангу НАТО (постачання ОВТ, оснащення військ, модернізація системи оборони) (McInnes, 2024).

Оборонна співпраця ЄС PESCO особливо актуальна в умовах політичної турбулентності в НАТО між США та країнами ЄС. Так, пріоритетною ціллю є розвиток практичних проєктів із ППО, ПРО, морської компоненти, проведення

військових навчань, удосконалення логістики з метою загального покращення системи реагування на загрози.

Водночас міжнародне безпекове середовище може наповнитися й новими регіональними форматами. Регіон Балтії потенційно може бути представлений безпековим союзом країн Литви, Латвії, Естонії, Фінляндії (і Швеції) (McInnes, 2024; European Court of Auditors, 2025).

У попередньому дослідженні [Prystash, 2025] основна увага приділялася перевагам такого союзу. Авторка зосередилася на виявленні спільних загроз та слабкостей для національної безпеки країн, що, так само, дає підґрунтя для подальшої співпраці між згаданими країнами з метою вироблення стійкості та забезпечення оборони в умовах наявного ворога на кордоні.

Виявлені загрози класифіковані авторкою в такі підгрупи: шпигунство та кібершпигунство; кібератаки, інформаційно-психологічна війна; нарощування військової сили та можливість військового вторгнення з боку Росії; можливість військового вторгнення з боку Білорусі; посилення співпраці між Росією та деякими країнами Глобального Півдня.

Відповідно, потенційні напрями співпраці такого формату співробітництва можуть бути зосереджені на: кібер- та інформаційній безпеці (спільні програми, ініціативи, навчання), створенні спільних розвідувальних центрів із метою запобігання загроз, виробленні мобільності військ (сил), посиленні захисту кордонів, спільні багатоцільові військові навчання.

У межах Центральної Європи міжнародні експерти розглядають потенціал формування об'єднання, представленого країнами В4, Румунією, Болгарією та Україною. Насамперед це обумовлено необхідністю створення виробничих, логістичних, ремонтних хабів, ланцюгів постачання, а також інтегруванням ППО та ПРО. Серед напрямів співпраці визначено: спільне виробництво ОПК, будівництво сховищ, укриттів, фортифікаційних споруд; координація закупівель у межах PESCO, розгортання багаторівневої системи ППО та ПРО (Müllner & Nečas, 2024).

Безпека в Чорноморському регіоні потенційно може бути посилена регіональним союзом із таких країн: Румунія, Болгарія, Туреччина, Грузія та Україна.

Так званий «Black Sea security initiatives» буде націлений на забезпечення контролю морських шляхів та комунікацій, протидію загрозам під водою та на суші, а також на енергетичну стійкість. Цей формат співпраці розглядається як відповідь на загрози з боку РФ (руйнування підводних кабелів та інфраструктури, агресія на морі).

Серед ключових напрямів співпраці визначено: впровадження ротаційного патрулювання, розвідка; створення системи захисту енергомереж та підводних комунікацій; підтримка ланцюгів постачання допомоги, наданої країнами-партнерами Україні (Nagy, 2024).

Водночас варто окреслити обмеження та загрози для регіональних безпекових ініціатив.

Є підстави вважати, що надмірне зростання кількості так званих «мінілатеральних» форматів співпраці може вплинути на усталену загальноєвропейську традицію прийняття рішень шляхом консенсусу. Зазначене обґрунтовується формуванням у безпековому середовищі різних об'єднань та груп країн з відмінними інтересами. У такому разі виникає ризик фрагментації інтересів у межах НАТО та ЄС.

Загроза ескалації також міститься в переліку загроз для такого роду об'єднань. Активна діяльність у різних операціях із підтримки – пряма чи опосередкована – може призвести до прямої конфронтації з агресором, що вплине на загальну воєнно-політичну обстановку в регіоні.

Окрім того, «мінілатеральні» формати співпраці часто мають обмежені ресурси, відповідно, потребують координації з іншими міжнародними інституціями, такими як НАТО та ЄС. Під час розвитку такого співробітництва важливо розбудовувати та розмежовувати власні механізми роботи в межах структури з метою уникнення дублювання повноважень.

Та все ж найбільшим ризиком для діяльності таких об'єднань є їхня політична вразливість, а саме: зміна урядів, політичних партій, виборчі процеси можуть призвести до зниження рівня залученості тієї чи іншої країни та, відповідно, втрати ефективності союзу/об'єднання/партнерства.

Проведений аналіз свідчить, що в міжнародному безпековому середовищі формується європейське безпекове ядро, орієнтоване на підвищення оборонних здатностей країн ЄС. Політичні події, виклики та розбіжності, які трапляються в міжнародному просторі серед країн-членів НАТО, поступово змушують країни Європи набувати автономії та посилювати можливості до реагування у сфері безпеки насамперед від США як основного гаранта оборони через очевидне лідерство держави в Альянсі.

У разі орієнтування на безпекову архітектуру з перевагою малих регіональних об'єднань у сфері безпеки варто чітко формалізувати інтереси, пріоритети, повноваження та завдання союзів. Формування оперативних інструментів дасть змогу уникнути фрагментації загальноєвропейської безпекової політики та доповнить більш широкі за своїми завданнями організації, як НАТО. Відповідно, забезпечення прозорості діяльності та сумісності з ключовим суб'єктом колективної безпеки дасть змогу запровадити спільну взаємодію з питань обміну даними, вироблення та постачання ОВТ, формування системи оборони тощо.

Зовнішньополітична діяльність України, в умовах трансформації міжнародного безпекового середовища, має бути спрямована на залучення до всіх можливих ініціатив у сфері безпеки та оборони в євроатлантичному просторі. Зазначене насамперед пов'язано з необхідністю гарантування безпеки та підтримки для держави в умовах російсько-української війни.

3.2. Коаліційні механізми взаємодії України з партнерами у сфері безпеки

Криза безпекових інституцій у системі міжнародної безпеки підштовхнула демократичну спільноту до пошуку швидких та дієвих механізмів надання допомоги. Так, в умовах розроблення стратегії підтримки України з боку західного світу, країнами НАТО було досягнуто спільних дипломатичних успіхів.

Так, під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну, першим та значним кроком з боку міжнародної спільноти стало створення коаліції, яка на сьогодні об'єднує понад 50 країн світу – «Контактна група з оборони України» («Ukraine Defense Contact Group»), також відома як «формат Рамштайн».

Згадана ініціатива стала багатостороннім переговорним майданчиком із метою погодження та координації надання військової допомоги Україні в умовах протистояння Росії. Серед країн-учасників цього формату є не лише країни НАТО та ЄС, а також Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія, Ізраїль, Катар, Йорданія, Кенія, Ліберія, Марокко, Туніс.

Деякі з представників української наукової спільноти підтверджують, що виникнення цього формату, справді, пов'язане з розбіжностями в інтересах країн-членів Альянсу, де одні підтримують Україну у її війні проти Росії, інші переслідують власні національні пріоритети та намагаються уникнути будь-якої конфронтації з агресором (GDIP Media Center, 2025).

Цікавим є погляд дослідників Інституту Центральної Європи, сфера наукових інтересів яких спрямована на дослідження актуальних соціальних, політичних та економічних питань на теренах Східної та Центральної Європи. Так, на думку польської науковиці Г. Баженової, ідея виникнення формату Рамштайн почала формуватися з початку окупації Росією Криму та підтримки нею самопроголошених республік на Сході України (Vazhenova, 2023).

Крім того, дослідники Інституту Центральної Європи Б. Сурмач, Т. Степневський, А. Зайдел вважають, що попередником такої ініціативи з метою підтримки України та її Збройних Сил у часи ескалації агресії на її територіях є

створення та виділення Північноатлантичним альянсом Трастових фондів (згаданих у р. 2.п. 3. дисертації) (Vazhenova, 2023).

Таке припущення пов'язане насамперед із військовим спрямуванням наданої допомоги, що включало: багатоцільове обладнання та прилади, зброю, логістичну та гуманітарну допомогу, а також навчання особового складу сил оборони та безпеки України з метою підвищення оперативної сумісності з НАТО тощо.

Водночас, на думку Г. М. Перепелиці, саме формат Рамштайн – перша ініціатива, в межах діяльності якої Україні почала постачатися реальна воєнна допомога з початку 2014 року (GDIP Media Center, 2025).

Загалом, події 24 лютого 2022 року змусили міжнародну спільноту до активізації власних дій у наданні міжнародної військової допомоги Україні через необхідність протистояти набагато переважаючому в економічному та воєнному потенціалі ворога.

Так, з метою швидкого подолання дефіциту в озброєнні та техніці, який існував в Україні, країни-учасники формату Рамштайн зосередили свої зусилля на закупівлі радянської військової техніки та боєприпасів радянського зразка з колишніх країн Варшавського договору, а також на постачанні важкого озброєння із країн Заходу (Vazhenova, 2023).

Кожен із самітів Рамштайн був присвячений попередньо визначеним темам та потребам України під час війни проти Росії. Бузаров А. у своїй науковій праці запропонував до огляду певну хронологічну класифікацію, відповідно до досягнутих у процесі зустрічі результатів та здобутків. Наприклад, «Рамштайн 1» – установча зустріч, оцінка та формування подальших перспектив; «Рамштайн 2» – артилерія та ракети тощо. (Institute for Applied Problems of International Relations, National Academy of Sciences of Ukraine, 2024).

Автор переконливо доводить, що така ініціатива стала феноменом у світовій політиці з погляду досягнутих результатів як єдиного міжнародного центру надання військово-технічної допомоги країні, яка перебуває в активній фазі збройного конфлікту. За словами Міністра оборони США, для країн Заходу діяльність у межах цієї ініціативи також виявила певні недоліки у власній

оборонно-промисловій базі. Однак, зазначене дало змогу активізувати роботу з удосконалення та накопичення військових спроможностей як США, так і її союзників (U.S. Department of Defense, 2025).

Таке інтенсивне та швидке технологічне вдосконалення ВПК України підвищило її авторитет перед міжнародною спільнотою, що має позитивний ефект на її інтеграційний потенціал у євроатлантичну спільноту (Institute for Applied Problems of International Relations, National Academy of Sciences of Ukraine, 2024). Передусім це пов'язано з тим, що Україна проявила здатність швидко та професійно використовувати передові західні засоби, як-от, винищувачі четвертого покоління, засоби протиповітряної оборони, а також виробляти та експлуатувати сучасні безпілотні системи (U.S. Department of Defense, 2025).

Надана військова допомога Україні, у межах координаційної діяльності Рамштайн, має відповідну класифікацію на декілька категорій, а саме:

- озброєння та військова техніка;
- матеріально-технічне забезпечення;
- логістичне забезпечення та підтримка;
- підготовка та навчання сил безпеки та оборони України за кордоном.

Так, категорія озброєння та військова техніка представлена численною номенклатурою постачання від країн-союзників, а саме:

бронетехніка, що включає танки, бойові машини піхоти, бронетранспортери, бронеавтомобілі, високомобільні багатоцільові колісні машини тощо;

засоби протиповітряної оборони, серед яких: системи малої, середньої та великої дальності, зенітні ракетні комплекси та самохідні установки, ракети-перехоплювачі, переносні зенітні ракетні комплекси, зенітні кулемети, засоби радіоелектронної боротьби тощо;

артилерійські системи: гаубиці, реактивні системи залпового вогню, самохідні артилерійські установки тощо;

авіація, що включає: літаки та гелікоптери;

БПЛА, починаючи від багатоцільових до ударних;

ракетні комплекси та боєприпаси;

легка зброя;

інші військові засоби, такі як: системи берегової охорони, авто для транспортування та ремонту техніки, медичні автомобілі, інженерна техніка та ін.

Матеріально-технічне забезпечення, отримане в рамках Рамштайн, а саме:

засоби індивідуального захисту;

засоби зв'язку та розвідки;

медикаменти та продовольство;

пально-мастильні матеріали для функціонування наданої військової техніки.

Логістичне забезпечення та підтримка, насамперед, орієнтована на організацію безпечних шляхів постачання в Україну виділеного озброєння та військової техніки. Крім того, ця категорія допомоги включає здійснення ремонту та обслуговування розконсервованого та пошкодженого ОВТ.

Як відомо, для реалізації ремонтних робіт та постачання Україні військової допомоги в стислі терміни, у країнах, що межують із нашою державою, розгорнуто спеціалізовані логістичні хаби. Також категорія логістичного забезпечення та підтримки включає відбудову зруйнованої під час російської агресії критичної інфраструктури.

За результатами дослідження О. Кабанова, Ю. Рудя та В. Лифаря, висвітлених у науковій статті «Оцінка ролі міжнародної логістичної підтримки України в контексті збройної агресії РФ», такого роду підтримка України стала новим стратегічним пріоритетом та набула надзвичайних масштабів, форми реалізації якої зосереджені на військово-логістичному, гуманітарному та інфраструктурному напрямках (Кабанова, Рудь, Лифар, 2025). Серед країн, які стали сухопутним коридором постачання різного роду допомоги для України, важливу роль відіграють: Польща, Румунія, Словаччина та Угорщина.

Підготовка та навчання українського військового контингенту за кордоном стала невід'ємною частиною допомоги від союзницьких країн.

В умовах широкомасштабної війни проти Росії Україна змушена була переоцінити власні можливості щодо організації підготовки мобілізаційних ресурсів. Насамперед, це пов'язано з постійною ракетною небезпекою та

обстрілами з боку агресора у місцях скупчення військовослужбовців Збройних Сил України.

Так, під час дипломатичних зустрічей формату Рамштайн було прийнято рішення щодо організації та проведення відповідних навчальних місій для українських військових на території навчальних центрів та полігонів країн-союзників. До проведення такого роду підготовки залучено понад 30 країн світу, серед яких: США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія, Німеччина, Франція, Польща, країни Балтії, Нордичні країни, Румунія та інші.

У підсумку, країнами-союзниками було створено декілька масштабних програм підготовки у 2022 році:

операція «Interflex» (очолювана Великобританією в кооперації з країнами Об'єднаного експедиційного корпусу та іншими союзниками. Місія вважається наступницею операції «Orbital», яка діяла в період 2015-2022 років. Здебільшого, навчання для військових України організоване на навчальних полігонах Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, а також країн Північної Європи).

«Місія Європейського союзу з військової допомоги Україні», EUMAM Ukraine (створена, зокрема, для організації та проведення індивідуальної, колективної та спеціалізованої підготовки представників Збройних Сил України, здебільшого на території Польщі, Німеччини, Іспанії тощо).

«Група сприяння безпеці Україні», «Security Assistance Group», SAG-U (програма створена під егідою США з метою координації надання різного роду підтримки Україні, зокрема, навчання українських військових здійснюється на американських базах, розташованих у Європі та США).

«Командування НАТО з підготовки та надання допомоги в галузі безпеки Україні», «NATO Security Assistance and Training for Ukraine», NSATU (ця ініціатива стала продовженням SAG-U, зосереджена на питаннях координації всієї підготовки українських військових, що відбуваються на території країн-партнерів, а також на питаннях логістики та постачання різного роду техніки та озброєння) (ArmyInform, 2025; North Atlantic Treaty Organization, 2025).

На перших етапах усі навчання, організовані на території країн-союзників, були зосереджені на проведенні базової військової підготовки українських військових у зв'язку з необхідністю швидкої підготовки великої кількості цивільного персоналу, який уперше залучений до складу сил та засобів збройних формувань та потребує набуття первинних військових навичок.

З процесом передачі Україні західного озброєння та військової техніки зросла потреба в навчанні українського персоналу правильно її експлуатувати. Відповідно, в умовах протистояння Росії напрями підготовки українських військових розширилися до таких:

- тактична підготовка;
- фахова підготовка;
- курси лідерства (підготовка сержантського складу та офіцерів);
- навчання інструкторів;
- оперативно-стратегічне планування;
- колективна підготовка та координація штабів;
- навчання з опанування іноземних зразків озброєння та військової техніки;
- підготовка пілотів;
- інформаційні операції та кібербезпеки;
- а також логістична, саперна, медична підготовка.

Загалом, починаючи з 2022 року понад 100 000 українських військових пройшли відповідне навчання за кордоном (Deutsche Welle, 2023).

У підсумку формат «Рамштайн» став, справді, першою історичною світовою платформою з надання допомоги країні, яка потерпає від агресії в рази сильнішого ворога. До того ж згадана ініціатива стала поштовхом до формування нового інструменту дипломатії – багаторівневої та різносторонньої системи функціонування низки коаліцій, кожна з яких відповідає за відповідний напрям оборонної підтримки України.

Так, у межах діяльності «Контактної групи з питань допомоги Україні» утворено такі коаліційні спроможності (Міністерство оборони України, 2025а).

«Коаліція артилерії». Ініціатива започаткована 18 січня 2024 року, до складу якої входять 14 країн, серед яких: США, Франція, Велика Британія, Німеччина, Бельгія, Люксембург, Данія, Литва, Фінляндія, Чехія, Іспанія, Польща, Туреччина, Греція.

Метою цієї коаліції є набуття Україною необхідних для протистояння артилерійських спроможностей та вогневої переваги в короткостроковій і довгостроковій перспективі для подальшого стримування та послаблення російських військ, а також для формування оперативної сумісності з країнами НАТО (Міністерство оборони України, 2025b).

У межах роботи цієї коаліції Україні поставлено M777, M102, M109, САУ «Caesar», САУ «Krab», САУ «Zuzana», САУ «Archer», САУ «Dita», PzH-2000, а також зразки радянських систем, які були на озброєнні в країн-союзників. Крім того, було передано численну кількість боєприпасів до вищезгаданих зразків ОВТ, зокрема Чехією, яка як країна-член «Коаліції артилерії», започаткувала ініціативу з постачання боєприпасів великого калібру (пострілів 155 мм).

Загалом, серед напрямів діяльності цієї Коаліції виокремлено: постачання ракетних та артилерійських систем і засобів ураження; навчання та підготовка особового складу з метою подальшої експлуатації наданого ОВТ, а також здійснення заходів бойового забезпечення військ і сил України (Міністерство оборони України, 2025b).

«Коаліція бронетанкової техніки та маневреності» розпочала роботу з березня 2024 року. Країнами-членами цієї ініціативи є Німеччина, Польща, Італія, США, Велика Британія, Канада, Франція, Чехія, Греція, Туреччина, Португалія, Швеція, Іспанія, Фінляндія.

Зазначена Коаліція має на меті забезпечити сили оборони України необхідними зразками важкого озброєння та організувати відповідне навчання для українського особового складу для подальшого використання та застосування наданої військової техніки.

У межах роботи «Коаліції бронетанкової техніки та маневреності» Україні поставлено: Leopard-1, Leopard-2, ABRAMS, Challenger, AMX-10, а також бойові

броньовані машини «YPR-765», «M113», «CVR (T)», «Pbv-302», «LAV», «M2A2 Bradley», «Marder 1A3», «M1126 Stryker», БТР «M117», «BOV-VP» та інші (Міністерство оборони України, 2025с).

Крім того, у межах діяльності Коаліції створено чотири основні напрями: постачання відповідної техніки та боєприпасів, обслуговування та ремонт, підготовка персоналу з експлуатації, а також впровадження досвіду за результатами використання в бою.

«Коаліція авіаційних спроможностей», створена 11 липня 2023 року. Вона об'єднала 14 країн, серед яких: США, Бельгія, Данія, Нідерланди, Норвегія, Велика Британія, Греція, Канада, Люксембург, Польща, Румунія, Португалія, Франція, Швеція.

Зазначена група країн об'єдналася з метою постачання Україні багатоцільових винищувачів, засобів ураження до них, а також підтримки наявного арсеналу. Водночас у межах даної ініціативи триває підготовка українських пілотів та іншого персоналу з обслуговування наданої країнами-союзниками техніки.

Результати роботи в межах цієї Коаліції є доволі обмеженими в інформаційному просторі через об'єктивні причини, заразом відомо про постачання Україні таких зразків літаків: «F-16», «MiG-29», «Су-25», «Mirage 2000» (АрміяInform, 2025; УНН 2025).

«Коаліція інтегрованої ППО та ПРО» створена 15 лютого 2024 року, серед країн-учасниць: Німеччина, Франція, Велика Британія, Данія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Бельгія, Греція, Литва, Польща, Словенія, Іспанія, Туреччина, США.

З огляду на те, що Україна постійно перебуває під масованими ракетними ударами та ударами БпЛА з боку Росії, метою Коаліції є забезпечення нагальних потреб у протиповітряній та протиракетній обороні.

Водночас ця ініціатива орієнтована на забезпечення таких напрямів підтримки: надання відповідних зразків ППО та ПРО, боєприпасів до них та проведення фахової підготовки українських військових.

За результатами роботи Коаліції України поставлено: системи «Patriot», «Samp-T», «Nasams», «Iris-T», «Hawk», «Crotale» та керовані ракети до них (Міністерство оборони України, 2025d).

«Коаліція морських спроможностей» функціонує з грудня 2023 року, до роботи залучено 18 країн, серед них: Велика Британія, Норвегія, Данія, Естонія, Іспанія, Бельгія, Болгарія, Греція, Італія, Нідерланди, Німеччина, США, Франція, Швеція, Португалія, Польща, Румунія та Туреччина. Також до сприяння в розвитку морських спроможностей залучені й інші країни, а саме: Японія, Канада, Ісландія, Фінляндія, Австралія.

У межах діяльності Коаліції триває робота з формування та посилення українських морських можливостей, забезпечення наявних потреб для подальшого протистояння агресору в довгостроковій перспективі. Також, як і в інших ініціативах, організована підготовка особового складу флотилій та морської піхоти.

На теперішній час відомо про постачання Україні кораблів та катерів, ударного озброєння, засобів спостереження та розвідки, протимінних систем. Серед яких: протимінні кораблі «Чернігів» та «Черкаси», «Mark VI», «SeaArk Dauntless», «OCEA FPB 98 Mk I», корвет типу «Ада», тральщик-шукач мін типу «Sandown» та «Alkmaar» (Міністерство оборони України, 2025e).

«Коаліція дронів» утворена в лютому 2024 року у процесі зустрічі у форматі «Рамштайн». До її складу входить 19 країн: Латвія, Велика Британія, Естонія, Італія, Нова Зеландія, Канада, Франція, Австралія, Чехія, Данія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Німеччина та Швеція.

На сьогодні дрони відіграють критично важливе значення. Російсько-українська війна продемонструвала всьому світу абсолютно нові інструменти ведення бою. Так, ця Коаліція зосереджена на забезпеченні України достатньою кількістю такого озброєння та, відповідно, набутті технологічної переваги на полі бою. За деякими даними, підтримка Коаліції у 2024 році за цим напрямом становить орієнтовно 1,8 млрд доларів США, у 2025 році заплановано виділити 2,75 млрд доларів США (Міністерство оборони України, 2025f).

«ІТ коаліція», утворена в межах Контактної групи з питань оборони України у вересні 2023 року, об'єднала 17 країн: Естонія, Люксембург, Велика Британія, Іспанія, Данія, Литва, Латвія, Бельгія, Ірландія, Ісландія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Японія.

Метою цієї ініціативи є посилення спроможностей України у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Серед товарів та послуг, які надаються країнами-союзниками: обладнання, спеціалізоване програмне забезпечення, маршрутизатори тощо (Суспільне, 2025). Постачання в межах Коаліції ІТ здійснюється під егідою Агентства НАТО з підтримки та постачання (NSPA).

За попередніми підрахунками, допомога, надана Україні в межах роботи цієї ініціативи, була здійснена в три етапи постачання, де перший оцінюється в 3,3 млн доларів США, другий – 7,5 млн доларів США, третій – орієнтовно 2 млн доларів США.

«Коаліція радіоелектронної боротьби», створена у квітні 2025 року, до складу якої увійшли: Німеччина, Туреччина, Естонія, Бельгія, Швеція, Італія, США, Велика Британія.

Метою цієї ініціативи є постачання Україні новітніх зразків РЕБ для знищення та глушіння засобів агресора під час війни, а також посилення її бойових спроможностей. В умовах широкомасштабної війни високої інтенсивності проти Росії, критично важливо захистити як сили оборони та безпеки України, місця дислокацій, так і цивільну критичну інфраструктуру, яка перебуває під постійним прицілом Москви.

Таким чином, створені ініціативи вплинули на перебіг російсько-української війни та дали змогу Україні посилити та розширити власні оборонні й бойові спроможності.

Варто зазначити, що робота України у межах згаданих коаліцій також носить інтеграційний характер. Насамперед, це пов'язано з використанням озброєння та техніки країн-членів НАТО, що впливає на набуття військової сумісності з Альянсом. З огляду на аналітичні зведення та оборонні огляди країн євроатлантичного простору, ідеться про підготовку до можливого воєнного

вторгнення з боку Росії, відповідно, значення України як відданого союзника неабияк зростає, особливо для європейської системи безпеки.

Окрім «Коаліції спроможностей» (об'єднання держав військово-політичного характеру, які працюють у напрямі посилення обороноздатності України через постачання чітко визначених зразків ОВТ), свою діяльність розпочала «Коаліція охочих».

Згадана ініціатива є неформальним об'єднанням країн-союзників, які виявили бажання надати Україні певні довгострокові гарантії безпеки в разі досягнення домовленостей про довготривале припинення вогню з метою досягнення справедливого миру. Передусім це стосується надання конкретної допомоги у відповідь на загрозу в межах закріплених договорів та погоджених домовленостей (Національне антикорупційне бюро України, 2025).

Сьогодні до складу «Коаліції охочих» входить 39 країн НАТО та ЄС (Суспільне Новини, 2025). Основними напрямками підтримки України з боку держав-учасниць цієї ініціативи є:

підтримка України у її протистоянні РФ;

розроблення та планування заходів щодо підтримки України під час мирного процесу;

планування подальшої міжнародної військової допомоги для довгострокового розвитку ЗС України.

У межах діяльності цієї ініціативи розпочалася робота зі створення та стратегічного планування Багатонаціональних сил Коаліції відповідно до чотирьох компонентів: «Сухопутна компонента», «Повітряна компонента», «Морська компонента» та компонента «Відновлення» (Ośrodek Studiów Wschodnich, 2025).

Попередньо, Багатонаціональні сили нараховуватимуть орієнтовно 50 000 військових, підпорядковані певній системі управління на всіх рівнях – штаб стратегічного рівня, оперативного та, відповідно, тактичного з кожного виду сил. Водночас заплановано створення Спільного штабу сил для безпосередньої координації та контролю заходів, спрямованих на зміцнення оборонних спроможностей України (Ośrodek Studiów Wschodnich, 2025). Однак, остаточне

розгортання таких Сил можливе лише у разі припинення бойових дій та повного припинення вогню.

Незважаючи на неабияку активність країн у межах діяльності цієї ініціативи, що включає низку зустрічей для обговорення технічних аспектів роботи організації, серед держав-учасниць існують певні суперечності. Здебільшого вони пов'язані із побоюваннями спровокувати агресора (РФ) до більших ескалаційних дій проти них як подальшої цілі.

Проявом багатосторонньої підтримки України з боку європейської спільноти стало прийняття державами Великої сімки Спільної декларації про підтримку України на саміті НАТО у Вільнюсі 12 липня 2023 року.

Зазначена рамкова угода підтвердила непохитне прагнення країн G7 забезпечити безпекову підтримку України у її війні проти Росії, а також підтвердила належність української держави до системи безпеки євроатлантичного регіону (Офіс Президента України, 2023).

Так, такі країни як: Велика Британія, Німеччина, Франція, Канада, Японія, США, Італія зобов'язалися реалізовувати різнопланову підтримку Україні через поглиблення та розширення двосторонньої безпекової співпраці.

Відповідно до тексту Декларації виокремлено такі зобов'язання від країн G7: забезпечення військових спроможностей сил безпеки та оборони України через постачання сучасного ОВТ, боєприпасів, вогневих засобів та інших ключових засобів;

підтримка та розвиток українського оборонно-промислового комплексу як у межах країни, так і можливість його виготовлення за кордоном;

здійснення підготовки особового складу сил безпеки та оборони України;

поглиблення співробітництва за напрямом обміну розвідданими, а також посилення кібербезпекових можливостей України з метою вироблення стійкості для подальшого існування в середовищі інформаційних та гібридних війн.

Крім того, країни G7 підтвердили намір підтримки економічної стабільності України, її відновлення та надання відповідної технічної та фінансової, гуманітарної допомоги. Варто зазначити, що до цієї ініціативи також приєдналися

інші держави-члени НАТО та ЄС, серед яких: Словенія, Фінляндія, Чехія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія та інші.

Також країни-підписанти цієї Декларації зобов'язалися, у разі майбутнього нападу з боку Росії, організувати зустріч у найшвидші терміни з метою проведення консультацій щодо актуальних потреб України в озброєнні та техніці в різних сферах ведення бою, а також для формування необхідної фінансової підтримки. Зазначена ініціатива стала платформою для подальшого розвитку Україною двостороннього партнерства з країнами-союзниками.

Відтак проведений аналіз такого альтернативного формату в системі міжнародної безпеки як «коаліційний» дає підстави вважати, що міжнародне безпекове середовище трансформується в бік формування регіональних союзів та малих коаліцій із питань безпеки та оборони на протипагу вже наявним формальним структурам НАТО, ООН, ОБСЄ. Варто виокремити очевидні переваги таких форматів, а саме:

- чітке орієнтування на вирішення конкретних оборонних завдань із зменшення дефіциту за найбільш важливими видами ОВТ;

- оперативне постачання міжнародної допомоги через відсутність потреби консенсусного прийняття рішень як, наприклад, в ОБСЄ та подолання складних процедур як в ООН;

- високий рівень експертності країн, які очолюють коаліції з максимальними компетенціями у відповідній сфері;

- можливість приєднання нових країн-донорів, або ж вихід з коаліції чинних партнерів без системних наслідків для конкретного формату, що відповідно не впливає на загальну динаміку та ефективність їхньої діяльності.

Зокрема для України започаткування коаліційних механізмів співпраці та її залучення не лише надало доступ до якісних зразків озброєння і техніки, але й неабияк впливає на рівень її взаємосумісності з країнами НАТО, що в інтеграційній перспективі стане значною перевагою.

Зростання кількості безпекових ініціатив, серед яких і коаліційний, також підтверджує наміри Європи розбудувати європейську систему безпеки, незалежну від рішень інших геополітичних гравців. Зазначене, насамперед, стосується:

відновлення та масштабування власного оборонно-промислового комплексу;
інституційного поглиблення співпраці між країнами-членами ЄС за різними напрямками безпеки з метою формування європейського оборонного потенціалу;
підвищення рівня оперативної взаємосумісності не лише в межах НАТО, а й поза ним;

розвитку, поглиблення співпраці та підтримки України як необхідного елемента у забезпеченні стабільності в регіоні та формуванні майбутнього міжнародного порядку;

а також для забезпечення загального європейського суверенітету та зміцнення колективної оборони, яка буде спроможна реагувати на сучасні виклики та загрози, виявлені в ході російсько-української війни.

Водночас варто виокремити вразливості у функціонуванні коаліційних типів співпраці та структурні обмеження, які відобразилися під час російсько-української війни, зокрема:

відсутність чітких юридичних зобов'язань унеможливорює обов'язкове та гарантоване надання відповідної міжнародної підтримки, що ставить під сумнів їхню надійність. Крім того, під час постачання зразків ОВТ Україні низка країн-донорів зіткнулися із проблемою нормативного оформлення наданої допомоги, що пов'язано із подоланням юридичних обмежень, закріплених у національних законодавствах держав. Зазначене неабияк ускладнює не лише процес самого постачання, але й додатково обтяжує координацію та узгодження спільних операцій, що, у першу чергу, віддзеркалюється у своєчасності необхідного ОВТ.

Варто зазначити й про політичну нестабільність згаданого формату. Так, у межах зміни урядів держав та зовнішньополітичних пріоритетів існує ризик припинення надання міжнародної підтримки, що робить коаліційний інструмент непередбачуваним у довгостроковій перспективі. Нерівномірність внесків країн-донорів також певним чином визначає залежності та може стати причиною

протиріч між суб'єктами постачання через формування домінування та асиметрії впливу в безпековому середовищі.

Наступним чинником вразливості такого формату є фрагментованість коаліцій. З метою оперативності забезпечення України озброєнням та технікою створено низку напрямів відповідно до основних засобів їхнього застосування. Водночас це породжує ризики дублювання забезпечення та численні проблеми з уніфікацією зразків ОВТ під вимоги країн-донорів, що, в умовах активної та масштабної війни проти РФ, завдає додаткового навантаження на сили безпеки та оборони.

Діяльність даного формату не вирішує питання розвитку оборонно-промислового комплексу його країн-членів в умовах обмеженості власних ресурсів та спроможностей. Відтак питання постачання ОВТ та іншої міжнародної підтримки має обмежені часові межі, що може вказувати на недовготривалість такої ініціативи.

Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що формат «Рамштайн» став ефективним та дієвим механізмом військово-технічної підтримки під час російсько-української війни, який об'єднав євроатлантичну спільноту перед обличчям спільної загрози в умовах законодавчої міжнародної обмеженості. Цей формат довів можливість акторів міжнародних відносин оперативно мобілізувати необхідні обсяги допомоги, починаючи від підготовки та навчання особового складу, обміну розвіданими до постачання важких зразків озброєння та техніки, розширення технічної та логістичної взаємодії, що особливо важливо у кризових ситуаціях. Відтак, проявив здатність заповнювати ті слабкі місця в системі міжнародної безпеки, які залишили за собою традиційні інституції. Водночас низка продемонстрованих обмежень та вразливостей формату, насамперед брак інституційного підґрунтя, робить його альтернативним та допоміжним інструментом. Перспектива подальшого існування, розвитку та поглиблення такого роду ініціатив матиме місце за умови здатності країн формувати більш усталені механізми довгострокової підтримки та стратегічного

планування з відповідним юридичним підґрунтям, які віддзеркалюватимуть чіткі зобов'язання.

3.3. Двостороння співпраця у сфері безпеки та оборони як інструмент до подолання кризи міжнародного безпекового середовища

Поглиблення співпраці у форматі двостороннього співробітництва серед країн-членів НАТО та ЄС стало відповіддю на трансформацію міжнародного безпекового середовища.

Наявні виклики та загрози, які, насамперед, стали наслідком агресивних дій Росії на теренах Східної Європи, змусили євроатлантичну спільноту шукати шляхи їхнього подолання через розвиток стратегічного партнерства та більш поглиблену двосторонню кооперацію з країнами, які становлять інтерес.

Формат двосторонньої співпраці завжди займав важливе місце у сфері міжнародного співробітництва, однак, до початку повномасштабного вторгнення напрями такої співпраці, меншою мірою, включали сферу безпеки у контексті налагодження безпосередньої взаємодії військ, посилення оборонних спроможностей, спільного виробництва ОПК та закупівель тощо, поза НАТО або інших малих регіональних формувань.

До початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України, двостороннє співробітництво обмежувалося питаннями обміну досвідом, логістичного забезпечення, оборонним плануванням, проведенням різного роду навчань та тренувальних місій, а також інституційного розвитку оборонного сектору.

Співробітництво між Україною та країнами Європейського Союзу також мали свої пріоритети двосторонньої співпраці. Передусім вони були спрямовані на розвиток військово-політичного діалогу між вищим керівництвом збройних сил, залучення та участь відповідних українських підрозділів до операцій та місій ЄС з підтримки миру тощо (Шаповалов, 2022). Водночас такі напрями співпраці не

передбачали обов'язкових зобов'язань, не мали довгострокових термінів дії укладених угод та носили переважно політичний характер.

Повномасштабна російсько-українська війна дала поштовх до якісно нового етапу розбудови двосторонньої співпраці у сфері безпеки на території євроатлантичного регіону: з Україною – з метою надання необхідної підтримки у сфері безпеки в умовах широкомасштабної агресії з боку РФ, а також між країнами НАТО та ЄС – для посилення оборонних спроможностей та рівня бойової готовності у разі безпосереднього нападу на одну з країн Альянсу. Відповідно, цілі такої співпраці значно розширилися та почали набувати стратегічного характеру, що, у свою чергу, призвело до зміни самої структури двосторонньої взаємодії.

Так, поруч з впровадженням різних багатосторонніх механізмів регіональної співпраці для подолання наслідків агресії проти України, формат двостороннього співробітництва у сфері безпеки став основою для поглиблення взаємовідносин між країнами НАТО у питаннях, які вважаються пріоритетними для інтересів тієї чи іншої сторони.

Для України, під час активної фази російсько-української війни, цей вектор, окрім того, що визначався стратегічним пріоритетом держави, став просто життєво необхідним у контексті міжнародної, військової, політичної, гуманітарної та економічної підтримки в умовах протистояння Росії у її загарбницькій війні.

Важливим кроком з боку європейської спільноти з метою надання допомоги Україні, за вищезгаданими сферами життєдіяльності, стало погодження Спільної декларації про підтримку з боку країн G7. Зазначена декларація стала основою для опрацювання та формалізації довгострокових зобов'язань та домовленостей у сфері безпеки між країнами НАТО, ЄС та Україною, оскільки, окрім країн Великої сімки, згодом до цієї Декларації приєдналось ще 24 держави.

З метою обґрунтування гіпотези щодо трансформації міжнародного безпекового середовища у бік формування альтернативних методів забезпечення безпеки, як-от поглиблення двостороннього співробітництва у сфері безпеки на заміну чинним низько ефективним міжнародним інституціям, запропоновано

розглянути кілька стратегічно важливих угод, задекларованих між Україною та її євроатлантичними партнерами, які були укладені з 2022 року.

Загалом, станом на липень 2025 року підписано 28 довгострокових міжурядових угод між Україною та країнами-союзниками у межах Спільної декларації про підтримку з боку країн G7 (дані таблиці в додатку І).

Варто зазначити, що укладені двосторонні угоди, хоч і відрізняються в своїй структурі, однак окреслюють ті самі проблемні питання, а саме: міжнародна політична підтримка України та визначення її належності до євроатлантичної системи безпеки; підвищення рівня боєздатності сил безпеки та оборони України; постачання необхідних зразків озброєння та військової техніки; підготовка та навчання особового складу збройних сил та інших підрозділів; розвиток ОПК; посилення стійкості у протистоянні інформаційним загрозам та кібератакам, захист критичної інфраструктури; боротьба з організованою злочинністю; а також фінансова та гуманітарна підтримка під час війни та після її завершення (Петруненко & Джабраїлова, 2024).

Водночас для досягнення поставлених дисертаційних завдань, вважається за доцільне розглянути кілька угод про двосторонню співпрацю у сфері безпеки з Україною для відстеження вектору розвитку партнерства між країнами з метою подальшого обґрунтування висновків щодо формування нової архітектури безпеки у євроатлантичному просторі.

Так, було обрано кілька угод, які мають стратегічне значення для України та, відповідно, здійснюють трансформаційний ефект на євроатлантичну систему безпеки, а саме з: США, Канадою, Великою Британією, Німеччиною, Францією, Польщею.

Двостороннє співробітництво між Україною та США у сфері безпеки та оборони було започатковано задовго до повномасштабного вторгнення Росії та ґрунтувалося на основі низки міждержавних договорів, що визначали військово-політичну співпрацю між країнами та носили комплексний характер. Важливою основою у врегулюванні двосторонніх відносин стало підписання «Хартії Україна-США про стратегічне партнерство», а також Стратегічної оборонної угоди між

міністерствами оборони країн, значно доповнили взяті американською стороною зобов'язання відповідно до Будапештського меморандуму. Так, США взяли зобов'язання щодо підтримки територіальної цілісності, неподільності, суверенності української держави, поглиблення співпраці з інтеграції України до євроатлантичного простору, а також започаткування різного роду програм з подолання новітніх викликів та загроз для забезпечення стабільності та миру в Європі (Дутко, 2022).

Водночас з лютого 2022 року співробітництво між Україною та США змінило свій вектор у бік союзницьких, в основі якого було закладено саме військово-політичну співпрацю.

З повномасштабним вторгненням Росії на території України й до теперішнього часу, підтримка США змінювалася в декілька різних етапів. Так, початок агресії можна ознаменувати як фазу екстреної підтримки з боку партнерів.

Керівництвом Сполучених Штатів Америки у перші дні повномасштабної російсько-української війни було застосовано так звану «Presidential Drawdown Authority» – Президентська Директива на вилучення, що передбачає швидке надання необхідної безпекової та оборонної допомоги країні-союзнику, яка перебуває у стані надзвичайної ситуації, через вилучення відповідних матеріальних засобів із запасів США.

Іншим різновидом підтримки стала програма «Ukraine Security Assistance Initiative» – Ініціатива сприяння безпеці України, що передбачає попереднє замовлення та виготовлення необхідного ОВТ (здебільшого ППО, БпЛА, важке озброєння та бронетехніка, артилерія тощо), або ж закупівля в країн-партнерів. Також серед форм допомоги відповідно до згаданої програми відноситься навчання військового персоналу й надання консультативної підтримки.

Крім того, США було застосовано програму «Foreign Military Financing», Фінансування військової допомоги США за кордоном, яка передбачає грантову підтримку союзної країни з метою закупівлі американської зброї, послуг та навчання.

У період 2022-2023 років військову підтримку в межах цих програм було збільшено. Водночас у 2024 році співпраця між Україною та США набула більш структурованого вигляду та відобразилася через підписання 10-річної Двосторонньої угоди у сфері безпеки.

Так, відповідно до взятих зобов'язань, країни домовилися щодо постійного аудиту актуальних загроз з метою посилення спільних оборонних спроможностей та підвищення рівня взаємосумісності України з НАТО. Важливим напрямом роботи визначено посилення та розбудову сил безпеки та оборони України, співпраця в сфері оборонної промисловості, розвиток відповідних програм військової освіти, надання оборонних товарів та послуг, зокрема захист критичної інфраструктури та сприяння в кіберзахисті. Крім того, серед напрямів співпраці варто згадати протидію російському ІІСО, пропаганді та дезінформації.

Згадана Угода між США та Україною містить довгострокові зобов'язання у сфері безпеки, з постійним та сталим постачанням необхідного та погодженого сторонами озброєння й техніки, а також значну фінансову підтримку. За офіційною інформацією Департаменту оборони США станом на початок 2025 року надана США військова допомога Україні оцінюється в 66.5 млрд американських доларів (Дутко, 2022).

Відповідно до звіту Національного університету оборони, надана військова підтримка Україні мала велику вагу у стримуванні більш масштабної війни за участі держав НАТО через зміну балансу військової сили української держави.

Політична підтримка України з боку США на міжнародній арені завжди була беззаперечною, залишаючись головним союзником з 2014 року країна-партнер послідовно підтримує територіальну цілісність та суверенність української держави. Водночас зі зміною Президента США підходи до надання будь-якого роду допомоги Україні зазнали змін – відбувся перегляд надання військової підтримки Україні в межах зазначених вище програм у напрямі скорочення масштабів такої допомоги (Крупеня & Логвин, 2025).

Крім того, змінилися погляди й щодо інтеграційних намірів української держави, відповідно до слів Д. Трампа вступ України до НАТО наразі не є

можливим з практичного погляду, а відновлення територіальної цілісності до кордонів 1991 року мало ймовірно (Deutsche Welle, 2023). Це, у свою чергу, значно послаблює позиції України та вплив Заходу на регіональному та на глобальному рівнях.

Разом з тим, не зважаючи на певні зміни у двосторонній співпраці між США та Україною, це стратегічне партнерство займає пріоритетне значення у боротьбі проти Росії як необхідний елемент забезпечення безпеки східного флангу НАТО (Крупеня та Логвин, 2025).

Двостороння взаємодія між Україною та Канадою в сфері безпеки носить стратегічний характер, про що задекларовано на державному рівні. Зазначена співпраця глибоко розбудована за різними сферами життєдіяльності, серед яких: військова, гуманітарна, економічна, політична, дипломатична (Президент України, 2024).

Також, між сторонами укладено «Спільну Декларацію про особливе партнерство між Україною та Канадою» (Ukraine; Canada, 1994), де визначено перші напрями та шляхи реалізації такої співпраці. Серед основних зобов'язань надано пріоритету проведення консультацій у двосторонньому та багатосторонньому форматі з питань, що становлять спільний інтерес; підтримка миру та стабільності на теренах Європи; подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; ядерне роззброєння України (Перепелиця, 2020).

Більш нова Декларація щодо співпраці доповнилася змінами щодо реагування на новітні виклики й загрози в міжнародному безпековому середовищі, серед яких – боротьба з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю, незаконним обігом зброї, наркотиків тощо.

В умовах російсько-української війни, починаючи з 2015 року, Канада вже була активно залучена до розвитку та навчання сил безпеки та оборони України у межах тренувальної місії «UNIFIER» із залученням канадських інструкторів. Також розвивалися відносини у сфері двостороннього військового співробітництва між Україною та Канадою, які реалізовувалися відповідно до Домовленостей про оборонне співробітництво між міністерствами оборони та збройними силами країн,

укладених за результатами візиту прем'єр-міністра Канади в Україну в липні 2016 року (Перепелиця, 2020).

Напрями співробітництва включали:

підготовка та навчання військового персоналу;

розвиток спільних науково-технічних досліджень в сфері безпеки та оборони;

консультативно-дорадча допомога в реформуванні в системі управління та оборонному плануванні України з метою набуття взаємосумісності з НАТО.

З початком повномасштабної війни Росії проти української держави Канада однією з перших спромоглася мобілізувати необхідну військову допомогу та підтримку, насамперед, це стосувалося постачання військового озброєння – протитанкові ракетні комплекси, стрілецька та снайперська зброя тощо. Крім того, у коаліції із США Україні було поставлено перші гаубиці «M777» та боєприпаси, а також бронетранспортери «Senator», німецькі танки «Leopard», систему «NASAMS», багатоцільові катери виробництва «Zodiac Hurricane Technologies» та інші види озброєння й обладнання, що значно підсилило оборонні спроможності України у війні проти Росії (Foreign Policy Council «Ukrainian Prism», 2024).

Безпекову угоду між Україною та Канадою у сфері безпеки у межах Спільної декларації про підтримку з боку країн G7 було підписано 24 лютого 2024 року. Відповідно до неї, задекларовано поглиблення канадсько-українських відносин не лише за напрямом безпеки та оборони, а також відновлення економіки та інтеграції, інституційне реформування та наближення до вимог та стандартів НАТО.

У межах військової підтримки Канада взяла зобов'язання щодо надання необхідної допомоги для протистояння російській агресії через виділення відповідного фінансового ресурсу, постачання та закупівля ОВТ різного цільового призначення. Крім того, Україна визнається потужним оборонно-промисловим потенціалом євроатлантичного регіону, відповідно, породжує перспективи подальшої співпраці за напрямом розбудови спільного ВПК, інвестицій та фінансової допомоги.

Зазначено важливість розвитку співробітництва між розвідувальними та контррозвідувальними службами країн, обміну інформацією у сфері безпеки та

оборони з метою своєчасного виявлення та реагування на загрози в інформаційній сфері, а також протидії диверсіям та іншим різновидам зловмисної діяльності з боку ворожих країн. Так, у грудні 2024 року додатково було підписано Угоду про загальну безпеку інформації щодо промислової безпеки та національної оборони, що зобов'язує країн-підписантів до дотримання прав та обов'язків із захисту секретної інформації під час співпраці в різних стратегічних оборонних секторах, а саме – аерокосмічній, ядерній, космічній енергетиці тощо (Government of Canada, 2024).

Такий крок також неабияк підвищує рівень військового співробітництва між Канадою та Україною за напрямом налагодження оперативної сумісності у сфері безпеки та оборони.

Крім військової допомоги у межах укладеної Угоди, важливо згадати й про політичну підтримку України на міжнародній арені. Канада є стратегічно важливим актором міжнародних відносин регіонального та глобального рівня. Вона є членом «Великої сімки» (G7) та «Великої двадцятки» (G20), а також ООН, НАТО, ОБСЄ. Як активний суб'єкт міжнародних відносин, Канада постійно та послідовно підтримує інтеграційні зусилля та дипломатичні наміри України в межах діяльності вищезазначених багатосторонніх платформ (Valiarenko, 2024).

Таким чином, угода між Канадою та Україною носить комплексний, довгостроковий характер та не обмежується лише співпрацею у сфері безпеки. Водночас вона підтверджує стратегічне значення двостороннього партнерства в умовах новітніх викликів та загроз, спричинених російською агресією. Ця співпраця стала прикладом важливості розбудови та поглиблення трансатлантичного співробітництва у сфері безпеки як єдиного шляху до подолання кризи міжнародної безпеки (Government of Canada, 2024).

Іншим багаторічним партнером України та двостороннім донором у її боротьбі за суверенність є Велика Британія. Активна та всебічна підтримка з боку країни-союзника розпочалася з 2014 року та включала безпекову сферу. Водночас, підтримку було формалізовано через підписаний Договір про співпрацю між Україною та Королівством Великої Британії і Північної Ірландії у сфері безпеки 12

січня 2024 року з метою захисту спільних інтересів із захисту міжнародного порядку, миру та безпеки у світі (Офіс Президента України, 2025).

Так, Велика Британія визначає Україну як майбутнього члена НАТО, невід'ємною частиною євроатлантичної безпеки та підтверджує наміри щодо подальшої всебічної її підтримки у досягненні цієї цілі.

Зазначена угода охоплює військову та цивільну сфери життєдіяльності України. Щодо типів взятих зобов'язань з боку Великої Британії, їх можна класифікувати на: військові, політичні, фінансові, гуманітарні та сталий розвиток (повоєнне відновлення).

За напрямом військово-політичної підтримки, ця Угода є цінною з огляду на взяті зобов'язання Великої Британії щодо:

Україна та Європа визнають стан безпеки лише за умови досягнення територіальної цілісності України відповідно до міжнародного права та Статуту ООН;

поглиблення оперативної взаємосумісності зі збройними силами країн-членів НАТО;

розвиток морського флоту України з метою підвищення її оборонних спроможностей на Чорному та Азовському морях;

забезпечення видів Збройних Сил України сучасним військовим обладнанням, де пріоритетне місце посідає протиповітряна та протиракетна оборона, засоби вогневого ураження дальньої дії, артилерійське озброєння, важке озброєння тощо;

поглиблення співпраці у сфері розвідки та кібербезпеки з метою подолання нових асиметричних загроз як в Україні, так і в євроатлантичному просторі;

розвиток співробітництва в інформаційній сфері для спільного протистояння інформаційним та психологічним атакам з боку Росії;

проведення термінової консультації у разі повторного нападу РФ для визначення та надання необхідної допомоги Україні.

У межах виконання вказаних зобов'язань Велика Британія погодилася надавати фінансову підтримку українській державі у розмірі 2,5 млрд фунтів на рік.

Крім того, 16 січня 2025 року між Україною та Великою Британією було укладено «Сторічну угоду», яка також пов'язана з Декларацією країн Великої сімки. Однак, Угода про сторічне партнерство між країнами є ширшою рамкою підтримки та містить різні галузі співпраці (Офіс Президента України, 2025).

Водночас зазначена Угода містить суттєве посилення воєнної складової підтримки, а саме: асигнування фінансової допомоги до £3 млрд щорічно та безстроково; розбудова спільних флотилій для зміцнення оборони у Балтійському, Чорному та Азовському морях; створення спільних оборонних підприємств та покращення виробничих потужностей України; створення спільних інструментів швидкого реагування на воєнні загрози через формування військових підрозділів, спеціалізованих структур.

Таким чином, між Україною та Великою Британією укладені чіткі зобов'язання щодо довготривалих двосторонніх безпекових гарантій як під час війни з Росією, так і після її завершення.

Більшість країн Європейського Союзу доклали неабияких зусиль у військово-політичній підтримці України в такий складний час. Ключові лідери союзу – Німеччина та Франція – стали важливими міжнародними гравцями в Європі в контексті протистояння агресивній війні РФ на території України, а також надійними партнерами нашої держави.

Угода про співпрацю між Україною та Францією також набула чинності у лютому 2024 року. Водночас напрям допомоги з боку країни-партнера зосереджений на поглиблення співпраці у сфері стратегічної комунікації, розвідки, розвитку протидії інформаційним маніпуляціям з боку РФ, дезінформаційним кампаніям та розробленню спільних освітніх програм для підготовки кадрів у відповідній сфері. Також Франція бере зобов'язання щодо підтримки реформ оборонного сектору в Україні, розроблення нових зразків озброєння та інвестиції в ОПК.

Варто зазначити, що як країна-лідер Коаліції артилерії та Коаліції ППО Республіка Франція й надалі підтримуватиме та посилюватиме оборонні спроможності України. У межах наданої допомоги вже було поставлено: зенітно-

ракетні комплекси «Crotale», «SAMP/T», радар Ground Master 200, багатоцільові винищувачі «Mirage 2000-5F», винищувачі «MiG-29», «F-16», САУ «Caesar», артилерійські боєприпаси, бронетранспортери «Bastion», бойові машини «AMX10 RC» та іншу військову техніку й озброєння (Defence Express, 2025).

Десятирічна двостороння Угода про співробітництво та підтримку між Україною та Німеччиною у сфері безпеки укладена 16 лютого 2024 року. Відповідно до неї, Німеччина як країна-член ООН підтримує досягнення миру та суверенітету, територіальної цілісності й неподільності України у межах кордонів, визнаних міжнародним правом від 1991 року. Для досягнення поставленої цілі ФРН взяла зобов'язання щодо надання всебічної військової та невійськової допомоги українському народу.

Німеччина, як активний суб'єкт Коаліції спроможностей, постійно збільшує масштаби військової підтримки для України з метою протистояння російській агресії в теперішній час та в майбутньому. Так, країна погодилася у довгостроковій перспективі здійснювати підготовку особового складу сил безпеки та оборони України, а саме: професійне, фахове, спеціалізоване та індивідуальне навчання для набуття українською державою високого рівня взаємосумісності зі збройними силами країн НАТО.

Як й інші країни Великої сімки, ФРН прагне сприяти розвитку та поглибленню спільного ОБК з Україною та іншими союзниками для посилення, насамперед, європейського безпекового простору.

Варто зазначити, що Німеччина стала другою країною за масштабами постачання Україні військової підтримки, яка станом на 2025 рік оцінюється приблизно в 15 млрд євро (Центр східних досліджень, 2025). Критично важлива військова допомога з боку ФРН включає: системи ППО «Patriot», «IRIS-T» та ракети до них, самохідні установки «Gepard», самохідні гаубиці «Panzerhaubitzen 2000», протитанкові гранатомети, бронетехніку, танки, артилерійські боєприпаси, малі ударні та розвідувальні безпілотні літальні апарати тощо.

Ключовим актором Центральної Європи у боротьбі за незалежність України в умовах протистояння повномасштабній агресії РФ стала Республіка Польща.

Країна-партнер відіграла важливу роль у подоланні бюрократичних та багатосторонніх міжнародних механізмів надання підтримки, у відповідності до негайних вимог війни.

Двостороння співпраця у сфері безпеки та оборони у період 2014-2021 років між Польщею та Україною відповідала національним інтересам обох держав та була зосереджена на таких політичних форматах співробітництва як «В4+Україна», «Люблінський трикутник», у військовому – тристороння бригада «LITPOLUKRBRIG».

Події 2022 року докорінно змінили формат відносин між країнами у напрямі поглиблення стратегічного партнерства та військового співробітництва. До того ж, Польща стала основним багатонаціональним логістичним вузлом, через який відбувається постачання різного роду допомоги від країн-партнерів для України. Так, на території Республіки Польща створено декілька основних майданчиків з метою підтримки України у війні проти Росії:

логістичний хаб з розташуванням в м. Жешув на базі Ряшівського аеропорту, який зосереджений на прийманні, концентрації, комплектуванні та транзиті поставок, що надаються Україні від країн-союзників;

ремонтний хаб у м. Глівіце, що слугує базою для ремонту, реконструкції та відновлення пошкодженої під час російсько-української війни військової техніки;

а також широка мережа навчально-тренувальних полігонів і центрів з підготовки особового складу сил безпеки та оборони України під егідою «EUMAM» та «JATEC».

Крім того, Польща стала одним із найбільших постачальників важкого озброєння та іншого ОВТ, серед яких: 155 мм «АHS Krab», Т-72/РТ-91, БМП-1, БРДМ-2, РСЗВ «Град», ПЗРК «Piorun», МіГ-29 та інші. Надана допомога Україні оцінюється у понад 4 млрд євро, не беручи до уваги комерційні контракти та гуманітарну підтримку (Укрінформ, 2024; Time, 2023).

8 липня 2024 року було підписано Угоду про співробітництво між Польщею та Україною у сфері безпеки відповідно до якої визначено подальшу багатокомпонентну структуру двосторонньої співпраці за політичним, оборонним

та економічним напрямками. Особливе значення у контексті оборонної кооперації надано механізмам перехоплення російських ракет та БПЛА, які рухаються в повітряному просторі України у бік Польщі (Deutsche Welle, 2024).

Також, окрім співпраці за напрямками кібер- та інформаційної безпеки, розвідки, захисту критичної інфраструктури, країни перейшли до спільного виробництва озброєння. Так, у лютому 2025 року між Українським державним виробником зброї та Polska Grupa Zbrojeniowa підписано Меморандум про виготовлення боєприпасів, артилерії, засобів ППО та бронетехніки (Reuters, 2023). Основна увага виробництва орієнтована на виготовлення великої кількості боєприпасів для 125-мм танкових гармат (Reuters, 2023).

Щодо міжнародної політичної підтримки України з боку Республіки Польщі варто зазначити, що вона є постійною та беззаперечною з погляду підтримки інтеграційних зусиль української держави до ЄС та НАТО.

Таким чином, співпраця з Польщею стала важливим операційним ядром у війні проти Росії та продемонструвала нові напрями співробітництва у сфері безпеки, ставши новою можливою моделлю архітектури для подальшої розбудови європейської оборони.

Проведений аналіз дає змогу сформулювати такі висновки. До 2022 року двостороннє співробітництво у сфері безпеки України з країнами євроатлантичного простору було переважно дорадчо-освітнім за специфікою кооперації. Військова агресія РФ у 2022 році докорінно вплинула на зміну характеру двосторонньої співпраці не лише з Україною, а загалом в межах сучасної європейської системи оборони.

Переорієнтація на стратегічне партнерство та укладання двосторонніх угод між країнами-союзниками у сфері безпеки та оборони проявили ефективність та перспективність такого формату співпраці як фундаментального елементу в новій архітектурі безпеки. Насамперед це пов'язано із можливістю швидко, системно, автономно та дієво надавати допомогу країні-донору у кризовий для неї час. Крім того, ця модель співпраці компенсує, виявлені під час російсько-української війни,

слабкості у системі функціонування традиційних міжнародних інституцій та організацій, таких як РБ ООН, ОБСЄ та НАТО, через те що:

- формалізує взяті права та зобов'язання в межах домовленостей;
- забезпечує довгострокову військово-технічну допомогу;
- дає змогу розвивати спільний ВПК та технології;
- повністю забезпечує такі компоненти як навчання, логістика, ремонт тощо;
- а також сприяє обміну розвідувальними даними, розбудові спільної кіберструктури;

Усе перелічене вище дає підстави вважати, що такі форми співпраці неабияк впливають на поглиблення операційної взаємосумісності між країнами-союзниками та їхніми військами у процесі розбудови власної системи оборони для протидії спільним загрозам та викликам.

Варто зазначити, що в умовах тривалого збройного конфлікту на теренах Східної Європи, двостороння співпраця у сфері безпеки та оборони масштабувалася до наднаціонального виміру. Передусім через те, що породила передумови до розбудови нових форм кооперації, які ґрунтуються на реальних зобов'язаннях сторін, а не на їхньому номінальному членстві.

Відповідно, сучасний стан безпекового середовища в євроатлантичному просторі можна охарактеризувати як трансформаційний, де усталені правила взаємодії між її акторами поступово змінюються. В основі такої співпраці, насамперед, закладаються принципи довіри, спільних наявних інтересів та реальна готовність до реагування на загрози.

Висновки до розділу 3

Авторка здійснила огляд сучасних форм та особливостей співпраці, які набули своєї пріоритетності в умовах кризи системи міжнародної безпеки, а саме: мінілатеральні та коаліційні форми співпраці, двостороннє співробітництво у сфері безпеки та оборони.

1. Під час розгляду особливостей мінілатеральних форматів співпраці, виявлено основні інтереси таких об'єднань, напрями співпраці, переваги та обмеження.

Як засвідчили результати дослідження, малі регіональні безпекові ініціативи стали ключовим інструментом оперативної та ефективної відповіді на загрози країн євроатлантичної спільноти. Швидкість прийняття рішень, відсутність багаторівневої бюрократії, фокусування на чітких та досяжних цілях – є очевидними перевагами, порівнюючи з міжнародними безпековими організаціями.

Спільний інтерес, який лежить в основі об'єднання, більшою мірою базується на взаємному визнанні РФ як джерела загрози для євроатлантичної системи безпеки. Водночас виклики, породжені діями Росії, є комплексними та охоплюють різні сфери життєдіяльності суспільства, що, відповідно, і визначає подальший вектор співпраці в межах регіонального союзу.

Об'єднання ресурсів в межах мінілатеральних форматів дає змогу удосконалювати та посилювати спроможності країн у сфері безпеки та оборони, де особливе місце посідає виробництво ОВТ, боєприпасів, інтеграція систем ППО та ПРО, підвищення мобільності сил, кіберзахист тощо.

Водночас авторкою виявлено низку ризиків для міжнародного безпекового середовища через надмірне зростання малих регіональних ініціатив, подолати які можливо у процесі чіткого формування цілей, функціональних обов'язків/мандатів та зобов'язань.

2. Встановлено, що коаліційні механізми співпраці – «коаліція спроможностей» та «коаліція охочих» – стали відповіддю на сформовані тенденції в безпековому середовищі у зв'язку з російсько-українською війною.

Неформальні міждержавні об'єднання країн, насамперед, продемонстрували волю та готовність країн євроатлантичної архітектури безпеки до колективного протистояння агресору. Формат «Рамштайн» уособив у собі нову та гнучку модель міжнародної співпраці, діяльність якої орієнтована не на використання класичних безпекових підходів, а на подолання конкретних криз.

З'ясовані основні принципи, розподіл повноважень та зобов'язань у межах роботи кожної з коаліцій спроможностей – є очевидним масштабність ініціативи, гнучкість та спроможність.

Для України формування такого формату співпраці стало проявом беззаперечної підтримки з боку Заходу. Крім того, входження до коаліції дає можливості налагоджувати співпрацю не лише на регіональному рівні, але й на глобальному (що стосується Японії, Австралії, Нової Зеландії, Південної Кореї).

Відстежено переваги для України в межах співпраці з країнами групи «Рамштайн». Очевидно, що це стосується інтегрування української держави до євроатлантичної архітектури безпеки через набуття нею сумісності з силами безпеки та оборони країн-партнерів. Постачання озброєння та техніки іноземних зразків, спільне виробництво, ремонт, обмін фахівцями – дає підстави вважати, що Україна є не лише споживачем послуг, але й невід'ємною частиною оборонно-промислового потенціалу Заходу.

Виявлені слабкі сторони коаліційної форми співпраці: залежність від політичної волі, внутрішньої політики держави, відсутність договірних формалізованих зобов'язань, а також нерівномірний розподіл зобов'язань серед країн коаліції, підтверджують необхідність подальшого розвитку та удосконалення організаційно-структурних механізмів забезпечення безпеки.

3. Авторкою виявлено переформатування цілей двостороннього співробітництва у сфері безпеки та оборони. Так, між суб'єктами міжнародних відносин відбулася переорієнтація на розвиток та поглиблення стратегічної двосторонньої співпраці, де важливе місце надано військово-технічній кооперації. Зазначене вплинуло на формування нового підґрунтя для архітектури безпеки, зокрема, що стосується європейської системи, де Україна втілює роль буфера та опори для подальшого розширення НАТО, ЄС на сході.

Стало очевидним, що повномасштабне вторгнення РФ на територію України змінило пріоритетність співпраці між Україною та партнерами з консультативно-дорадчого на фактичне посилення оборонного сектору. У межах зазначеного, розширення співпраці на межі всього євроатлантичного простору, а також

поглиблення взаємовідносин до рівня стратегічного дає підстави вважати Україну частиною системи оборони Заходу в цілому.

Проте, авторка схильна вважати, що розбудова таких широких та багатоцільових партнерств, зокрема, що стосується низки підписаних угод між Україною та країнами-партнерами, не створює систему з гарантування безпеки української держави під час війни проти РФ через відсутність такої складової як воєнної, тобто, застосування сили. Відтак, сформовані механізми можна класифікувати як «гарантії підтримки» України в умовах збройного протистояння агресору.

Основні наукові положення цього розділу опубліковані в працях:

Prystash, A. (2025). International security transformation: The effectiveness of small alliances in the European security architecture. *Society and Security*, 3(9), 25–29. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-3\(9\)-25-29](https://doi.org/10.26642/sas-2025-3(9)-25-29)

Prystash, A. (2025). The assessment of current threats to the national security of the Baltic States and Finland in the context of the Russian-Ukrainian war. *Modern Historical and Political Issues*, 51, 31–45. <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.31-45>

РОЗДІЛ 4. ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ОЦІНКА ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ

4.1. Оцінка міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни

Проведений аналіз діяльності міжнародних організацій з безпеки, багатосторонніх та двосторонніх форматів безпекової співпраці, які почали формуватися на противагу універсальним інституціям у період російсько-української війни, дає змогу певним чином охарактеризувати наявне міжнародне безпекове середовище.

Водночас для надання фактичного обґрунтування подальшим висновкам, вважається за доцільне розкрити ключові елементи з оцінки відповідного середовища в умовах російсько-української війни, зазначені автором у розділі першому цієї дисертаційної роботи.

Варто зауважити, що **категорія «інституційна структура безпеки»** класифікована на Євроатлантичну систему та Європейську систему безпеки.

Опис **стану системи міжнародної безпеки** побудований на огляді російсько-української війни, починаючи з 2014 року, а саме окупації Криму, як початкової події, яка призвела до неабияких зрушень у міжнародному безпековому середовищі через порушення, насамперед, міжнародного порядку, сталих принципів та норм міжнародного права.

Категорія «міжнародні правові норми та їхнє дотримання» оцінена за допомогою аналізу порушення РФ міжнародного порядку (ґрунтовно розглянута авторкою у підрозділі 2.1.). Однак з метою підвищення наочності отриманих результатів пропонується до розгляду відповідний графік предствлений у додатку Г (рис. Г.1).

Умовна кількість порушень, запропонована авторкою у додатку Г (рис. Г.1), є умовним показником, що свідчить про порушення міжнародного документу, угоди, домовленостей тощо.

Так, у 2014 році Росією було здійснено переступ 5 ключових документів: Статут ООН, Гельсінський акт, Будапештський меморандум, Женевські конвенції та ЄСПЛ.

Кожен такий переступ норм і принципів міжнародного права з боку РФ умовно додає +1 до загальної кількості порушень, тобто визначає число нових міжнародних актів у певний рік.

Так, представлений графік у додатку Г (рис. Г.1) проілюстрував динаміку порушень з боку РФ та дав загальний огляд інтенсивності агресивних дій по відношенню до сталих та загальновизнаних демократичних принципів.

Серед основних акторів міжнародних відносин визначено такі **суб'єкти**: міжнародні організації та союзи – НАТО, ООН, ОБСЄ, опосередковано країни ЄС;

Україна як бенефіціар та індикатор змін;
джерело загрози – Росія.

Категорія «інтересу» зосереджена на пріоритетах та цілях країн, союзу країн та безпекових організацій, які прямо чи опосередковано залучені в російсько-українську війну.

Відповідно, з метою визначення категорій «загроза» та «інтерес» авторка демонструє відповідні інформаційні зведення, представлені у Додатку Г (табл. Г.1 – Г.4).

Огляд продемонстрованих категорій (у деяких країнах НАТО та ЄС), здійснено відповідно до такої класифікації:

країни Балтійського моря (а саме: Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія, Польща, Німеччина, Данія, Швеція) та Норвегія – держави, які межують з РФ на північному сході представлені у додатку Г, таблиця Г.1;

глобальні союзники України та інші країни ЄС (які становлять інтерес у межах цього дослідження), (Франція, Іспанія, Італія, Велика Британія, США, Канада) – у додатку Г, таблиця Г.3;

країни, що межують з Україною (Румунія, Угорщина, Словаччина, Молдова, Туреччина) – у додатку Г, таблиця Г.4.

Помітно, що в категорії «інтерес» серед досліджуваних країн переважає територіальна цілісність та національна стійкість як фундаментальна, базова ціль держави, зовнішній пріоритет – дотримання принципів колективної безпеки в межах НАТО та стабілізація безпекової ситуації в регіоні; загрозою є РФ та її агресивні дії.

Разом з тим спостерігаються розбіжності в інтересах та трактуванні джерела загрози у деяких країнах-членах НАТО (Угорщина, Туреччина). Зазначене підтверджує наявні розбіжності всередині Альянсу, що породжує ризик подальшого дисбалансу в межах організації з питань розвитку колективної системи оборони.

Під час розгляду **категорії «загроза»** (основним джерелом якої є Росія) досліджувалися оновлені оборонні огляди країн-членів НАТО та ЄС у період з 2022 року. Авторкою у додатку Д (рис. Д.1 та Д.2) продемонстровано відповідні кругові графіки отриманих результатів відсоткового співвідношення, які дають змогу відстежити динаміку змін у міжнародному безпековому середовищі.

Відтак виявлено, що низка країн євроатлантичної спільноти адаптували свої оборонні стратегії у період з 2022 року, визначаючи РФ як нову та найбільшу загрозу для міжнародного порядку та демократії. Відповідно, повномасштабне вторгнення Росії на територію України завдало трансформаційного ефекту на сучасну систему міжнародної безпеки.

Категорія «дії сторін» – розкрита авторкою у підрозділах 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 та 3.3 цього дослідження, через докладний та послідовний огляд дій воєнного та політичного характеру, визначених суб'єктів в умовах російсько-української війни у період з 2014 року та дотепер. Проведений аналіз засвідчив, що російсько-

українська війна стала каталізатором переосмислення наявної архітектури міжнародної безпеки.

У межах цієї дисертаційної роботи Україна визначається як бенефіціар та каталізатор змін у системі міжнародної безпеки.

Відповідно, своєї важливості набуває питання аналізу трансформацій щодо трактування міжнародного безпекового середовища, загроз, національного інтересу, міжнародної співпраці та пріоритетів в умовах російсько-української війни (з 2014 року до теперішнього часу), у межах чинного законодавства України.

Зазначене досягнуто авторкою за допомогою поєднання якісного нормативно-правового аналізу з кількісними елементами контент-аналізу з метою спостереження динаміки змін термінів, підходів, концептів.

Таблиця 4.1

Документ	Безпекове середовище	Загроза	Національний інтерес
Воєнна доктрина України від 24.09.2015 № 555/2015	Набуло різкого загострення через воєнне вторгнення РФ у 2014 році	РФ та воєнні дії проти України Ризик подальшої ескалації з боку РФ	Забезпечення територіальної цілісності
	LOW	HIGH	HIGH
ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII	Системне, набуло комплексного характеру	РФ Окупація територій Гібридні загрози з боку РФ	Внутрішній: територіальна цілісність та незалежність України
			HIGH
			Зовнішній: євроатлантична та європейська інтеграція України
MEDIUM	HIGH	MEDIUM	

<p>Стратегія національної безпеки України від 14.09.2020 № 392/2020</p>	<p>Нестабільне на глобальному рівні, потреба в поглибленні міжнародної співпраці з країнами-партнерами</p>	<p>РФ як загроза для національної безпеки України</p> <p>Масштабне зростання військ РФ поблизу кордонів з Україною</p>	<p>Внутрішній: посилення оборонних спроможностей України, національна стійкість</p>
			<p>HIGH</p>
			<p>Зовнішній: набуття членства в таких міжнародних організаціях як НАТО та ЄС</p>
	<p>MEDIUM</p>	<p>HIGH</p>	<p>MEDIUM</p>
<p>Стратегія воєнної безпеки України від 25.03.2021 № 121/2021</p>	<p>Поширення гібридних загроз, постійна та безперервна оцінка актуальних загроз</p>	<p>РФ Ризик повномасштабного вторгнення</p>	<p>Внутрішній: забезпечення обороноздатності України в умовах збройного конфлікту з РФ</p> <p>Розвиток ВПК України</p>
			<p>HIGH</p>
			<p>Зовнішній: досягнення відповідного рівня взаємосумісності з НАТО</p>
	<p>HIGH</p>	<p>HIGH</p>	<p>HIGH</p>

Стратегія забезпечення державної безпеки від 21.12.2021	Комплексне, потребує вироблення національної стійкості та готовності до реагування на масштабні загрози	РФ Гібридні загрози Інформаційні атаки	Забезпечення національної стійкості як необхідний крок у забезпеченні виживання держави
	HIGH	HIGH	HIGH
Стратегічний оборонний бюлетень України від 20.08.2021 № 473/2021	Наповнене викликами, що зумовлює необхідність посилення оборонних спроможностей та реформування до стандартів НАТО	Воєнна агресія РФ Висока загроза ескалації з боку РФ	Внутрішній: посилення сил безпеки та оборони України, територіальна цілісність
			HIGH
			Зовнішній: інтеграція в НАТО
HIGH	HIGH	HIGH	

Джерело: розроблено авторкою

Пояснення до таблиці:

оцінка «LOW», «MEDIUM», «HIGH» є умовним показником, запропоноване авторкою, для позначення прямої та системної ідентифікації відповідних категорій у визначених нормативно-правових документах України. Відповідно:

«LOW» – згадується формально;

«MEDIUM» – виражено;

«HIGH» – системно та набуває чіткого формулювання.

Також авторкою у додатку Е (рис. Е.1) ілюстративно продемонстровано динаміку зміни безпеково-оборонних акцентів у стратегічних документах України (2015–2022 роки).

Проведений аналіз засвідчив еволюцію підходів до трактування українським законодавством таких категорій, як: безпекове середовище, загроза, національний інтерес у відповідності до зростання інтенсивності ескалаційних дій з боку РФ у період з 2014 року.

У період 2015-2022 років Україна розширила свої стратегії з безпеки та оборони: від визначення РФ як загрози для національної безпеки до комплексного та системного розуміння, де поруч з питаннями оборони зростає необхідність вироблення стійкості населення, посилення оборонних спроможностей у довгостроковій перспективі, а також поглиблення співпраці з країнами-партнерами та союзниками шляхом інтеграції до євроатлантичного простору – НАТО.

У нових редакціях нормативно-правових документів, які розглядаються авторкою, чітко визначається неможливість ефективного протистояння без розширеної та поглибленої координації з країнами НАТО, ЄС, G7 та іншими стратегічними партнерами у напрямках військово-технічної, військово-політичної, багатосторонньої та двосторонньої співпраці, а також у питаннях обміну розвідувальною інформацією, санкційної політики по відношенню до Росії та відновлення критичної інфраструктури.

Категорія безпекове середовище також наповнилася новим змістом – міжнародним, де воєнна оцінка постала на одному рівні з оцінкою загального стану міжнародної системи та визначенням пріоритетів кожної країни-партнера окремо, у зв'язку з потребою формування нових напрямів співпраці з союзниками як необхідного кроку для виживання держави в умовах воєнного вторгнення Росії.

Важливим напрямом зовнішньої політики української держави стало налагодження двосторонньої співпраці з країнами-партнерами у сфері безпеки та оборони.

Дані, продемонстровані у додатку Є (рис. Є.1) свідчать, що Україна, у період повномасштабного вторгнення РФ, здійснила стратегічну переорієнтацію державної політики від забезпечення виживання держави та відновлення територіальної цілісності до поглиблення інтеграції до євроатлантичного простору,

розбудови довгострокових гарантій безпеки, а також інституціоналізації наданої міжнародної підтримки від країн-союзників та партнерів.

Насамперед, це вплинуло на збільшення двосторонніх угод у сфері безпеки та оборони з країнами-партнерами НАТО та ЄС. Представлений авторкою графік підтверджує, що саме російське вторгнення у 2022 році на територію України спровокувало різке зростання кількості угод у сфері безпеки, де двостороннє співробітництво стало ключовим інструментом у відновленні оборонних спроможностей держави. Так, станом на лютий 2025 року, між Україною та її партнерами було укладено 28 двосторонніх безпекових угод (Interfax-Ukraine, 2023).

Категорія «спроможність, потенціал, готовність до застосування сили» в межах оцінки МБС розкрита через аналіз ключових джерел та міжнародних індикаторів з безпеки, а саме:

SIPRI («Trends in World Military Expenditure») – щодо витрат на оборону;

IISS («The Military Balance») – щодо оцінки збройних сил, чисельність війська, обладнання та оборонної економіки;

GFP («Global Firepower») – щодо потенційності вести бойові дії на суші, морі, повітрі;

CSIS («Center for Strategic and International Studies») – щодо аналітичної оцінки боєздатності сил РФ у 2024-2025 роках;

CRS («Congressional Research Service») – щодо поточної бойової спроможності РФ.

Варто зазначити, що неабиякої оборонної спроможності (порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення РФ на територію України) досягли європейські країни-члени НАТО.

Запропоновано до огляду додаток Ж (табл. Ж.1) зі зведеними даними спроможностей країн Балтійського регіону, а також США, Великої Британії, Франції, що демонструє цілісність в оборонних можливостях та потенціалі НАТО.

У підсумку виявлено, що НАТО значно переважає у сфері безпеки та оборони:

загальні витрати організації на оборону станом на 2024 рік склали 1,506 млрд доларів США, що становить 55% світових витрат; країни Європи (члени НАТО) загалом витратили 454 млрд доларів США. Так, 18 з 32 країн-членів Альянсу досягли щонайменше 2% ВВП на посилення власних збройних сил (Stockholm International Peace Research Institute, 2025). До 2030 року цей показник заплановано досягти 5% ВВП кожною країною-членом Альянсу, що, насамперед, вплине на потенціал для розвитку та посилення оборонної складової організації у різних сферах безпеки.

Щодо готовності до застосування сили, дії НАТО спрямовані на посилення східного флангу, компонентів сил безпеки й оборони, а також зростання витрат на колективну оборону. Зазначене, на думку авторки, свідчить про підготовку Альянсу до реагування у випадку прямого воєнного вторгнення в одну з країн-членів.

Крім того, події вересня 2025 року (численні порушення повітряного простору держав організації з боку РФ, визнані як провокації) підтверджують слабку політичну волю до реагування на гібридні загрози, відповідь на які може призвести до прямої конфронтації з РФ.

Дані щодо спроможностей РФ продемонстровано у додатку Ж (табл. Ж.2). Вони свідчать про високі бойові спроможності. Однак, повномасштабна війна проти України значно завдала шкоди матеріальним та людським ресурсам, що ставить під сумнів об'єктивність запропонованих GFP даних, а також загальну спроможність РФ вести масштабні бойові дії на кількох театрах бойових дій, зокрема проти країн-членів НАТО (Center for Strategic and International Studies, 2024; Congressional Research Service, 2024).

Однак, це не стосується обмежувальних наступальних операцій з метою політичного чи будь-якого іншого тиску на партнерів України. Так, найвірогіднішою формою подальших агресивних дій з боку РФ є гібридні, кібер- та інформаційні атаки проти країн-членів НАТО.

Проведене дослідження дало змогу охарактеризувати та здійснити оцінку міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни

відповідно до окреслених авторкою категорій. Для наочного зображення отриманих результатів запропоновано короткий огляд основних результатів.

Таблиця 4.2.

Аналітична оцінка міжнародного безпекового середовища відповідно до визначених у дисертаційному дослідженні критеріїв

Категорія	Оцінка
Стан системи міжнародної безпеки	Криза міжнародних організацій з безпеки у зв'язку з низькою ефективністю ООН, ОБСЄ в умовах розв'язання збройного конфлікту між РФ та Україною. Реформування НАТО та його розширення. Зростання ролі гнучких форматів співпраці у сфері безпеки з метою подолання нових загроз та викликів. Консолідація країн Європи з метою посилення власних оборонних спроможностей;
Суб'єкти	ООН. ОБСЄ. НАТО. Україна як каталізатор змін. РФ – джерело загрози.
Міжнародно-правові норми та їх дотримання	Системна ерозія норм міжнародного права.
Загрози	РФ та її агресивні дії.
Інтерес	Консолідована підтримка України з боку країн НАТО, ЄС та інших країн-союзників. Збереження територіальної цілісності в межах власних кордонів. Зміцнення колективної безпеки з метою відсічі гібридній агресії РФ. Посилення оборонних спроможностей.

Для РФ – дестабілізувати країни НАТО, зруйнувати мир і стабільність в євроатлантичному просторі; повернути

Україну під сферу впливу; переформатування існуючої міжнародної системи для відновлення ролі «світової супердержави»

Дії сторін	Спрямовані на досягнення визначених та задекларованих інтересів.
Інституційна структура безпеки	Формально – збережена, фактично – трансформується в напрямі створення гнучких та дієвих механізмів із реагування на багатовимірні загрози.
Спроможність, потенціал, готовність до застосування сили	НАТО: висока спроможність у довгостроковій перспективі; воля до застосування сили – низька. РФ: значні воєнізовані сили; воля щодо прямого конфлікту з НАТО – стримана; висока ймовірність гібридних атак, кібер- та інформаційних операцій проти країн НАТО; зберігається ракетно-ударний потенціал.

Джерело: розроблено авторкою на основі проведеного дослідження

4.2. SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища: військово-політичний вимір

З метою узагальнення отриманих результатів під час оцінки МБС та виявлення змін, які спричинила розпочата Росією війна проти України для загальної архітектури безпеки, здійснено SWOT-аналіз у межах дослідження.

Зазначене також зумовлене необхідністю виявлення стратегічних можливостей та орієнтирів для України для підтримки та посилення сфери національної безпеки у сфері зовнішньої політики держави в умовах сформованої безпекової ситуації.

Таблиця 4.3

**SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища
у період 2014-2025 років**

Strengths (Сильні сторони):

2014-2022

2022 – дотепер

Існування міжнародних організацій з підтримки миру, таких як ООН, ОБСЄ

Започаткування низки програм та ініціатив військово-політичного спрямування з підтримки України в межах ООН, ОБСЄ, НАТО	Об'єднання країн НАТО у боротьбі проти РФ
---	---

Розроблення програм гуманітарного спрямування з підтримки України: UNHCR, WFP, ЮНІСЕФ, УВКПЛ, WHO та інші	Надання всеосяжної допомоги українській державі (політичної, фінансової, військової, гуманітарної)
---	--

Міжнародна гуманітарна допомога Україні	Визнання РФ прямою загрозою для країн НАТО, актуалізація загроз відповідно до сьогодення
---	--

Впровадження перших дипломатичних заходів із стримування агресора (РФ) у війні проти України	Оновлення стратегій з безпеки та оборони країн НАТО та ЄС відповідно до загроз та викликів
--	--

Діяльність СММ ОБСЄ в Україні	Мобілізація військово-промислового комплексу НАТО та країн Європи
-------------------------------	---

Перезавантаження поглядів та цінностей НАТО щодо загальних підходів до системи оборони	Посилення колективної безпеки: розширення НАТО, посилення східного флангу організації, збільшення чисельності військ (сил)
--	--

Ізоляція РФ у межах євроатлантичного простору, дипломатичне відчуження

Weaknesses (Слабкі сторони):**2014-2022****2022 – дотепер**

Відсутність рішучих дій Заходу у відповідь на окупацію Криму, невизнання РФ загрозою

Неможливість притягнення агресора (РФ) до відповідальності за порушення норм міжнародного права

Обмеженість військової підтримки України у війні проти РФ

Розбіжності в інтересах серед країн-членів НАТО, дисбаланс у фінансових спроможностях з питань посилення оборонної складової Альянсу

*Бюрократія, яка заважає оперативному прийняттю рішень
Недієвість РБ ООН через право вето РФ
Низька ефективність ОБСЄ*

Продовження співпраці з РФ за різними сферами життєдіяльності

Відсутність дієвих механізмів швидкого реагування на загрози та виклики

Слабка політична позиція

Залежність країн НАТО від США

Відсутність єдиного оборонного підходу серед країн-членів НАТО та ЄС

Повільність постачання Україні ОВТ

Низький рівень бойових спроможностей, насамперед повітряної компоненти, а також ППО, ПРО

Обмеженість військово-промислового комплексу у країн-членів НАТО та ЄС

Низький рівень «політичної волі» НАТО до застосування сили у відповідь на численні провокації та ескалаційні наміри РФ

Opportunities (Можливості):

2014-2022	2022 – дотепер
Посилення військової присутності на східному фланзі НАТО та підвищення витрат на оборону (до 2% ВВП)	Зростання оборонних витрат НАТО (до 5% ВВП)
Розбудова можливостей для співпраці між збройними силами країн-членів НАТО та їхніми партнерами (військові навчання, тренування, впровадження спільної тактики бою)	Переорієнтація НАТО від «стримування» до «реагування», посилення оборонних спроможностей Альянсу
Легітимізація прав української держави через Генеральну Асамблею ООН	Утворення глобальної коаліції спроможностей (формат «Рамштайн»)
Розбудова мережевої структури для підтримки України з боку ООН та НАТО	Технологічне удосконалення системи безпеки та оборони країн-членів НАТО (кібербезпека, БпЛА, ППО та ПРО тощо)
Започаткування діалогового майданчика для переговорних процесів між РФ та Україною у межах діяльності ОБСЄ	Формування нової парадигми безпеки – створення гнучких механізмів для реагування на загрози: розвиток малих регіональних альянсів, багатостороння та двостороння співпраця у сфері безпеки та оборони, впровадження ініціатив з метою вироблення стійкості до протистояння
Моніторинг та фіксування бойових дій на сході України (Місія СММ ОБСЄ)	Інституційне оновлення країн-членів НАТО та ЄС
Повернення Чорноморського регіону у сферу інтересів НАТО	Розбудова інфраструктури (логістичної, критичної) на східному фланзі НАТО

Зміцнення трансатлантичного співробітництва (НАТО–ЄС, НАТО–G7)

Поглиблення інтеграції оборонних ринків – розвиток військово-промислового комплексу, спільне виробництво ОВТ

Посилення ролі гуманітарної допомоги

Формування європейської оборонної політики, підвищення рівня автономії ЄС у сфері безпеки та оборони

Поява нових регіональних лідерів

Загальне реформування архітектури безпеки в регіоні

Загрози (Threats):

- Поглиблення тиску з боку РФ на країни НАТО.
- Військова ескалація РФ на території країн-членів НАТО.
- Політика компромісів між ЄС та РФ.
- Послаблення ролі США в НАТО.
- Довготривала війна на теренах Східної Європи із втратою ініціативи Заходу.
- Політична фрагментація в межах війни.
- Втрата легітимності чинних норм міжнародного права.
- Відсутність структурних змін в ООН.
- Ескалація гонки озброєнь між ключовими геополітичними акторами.

Проведений SWOT-аналіз дає підстави вважати, що у період з 2014 року дотепер міжнародне безпекове середовище трансформується у більш «коаліційне» та активне у зв'язку з високим рівнем загрози з боку РФ та її агресивних дій по відношенню до України та країн НАТО.

Універсальні безпекові інституції (ООН, ОБСЄ) вимушено змінюють свій вектор діяльності у бік гуманітарної складової у зв'язку з неможливістю здійснювати функціональні обов'язки з підтримки миру в межах закріплених у статутах повноважень.

На заміну численним слабкостям у євроатлантичній архітектурі безпеки приходить послідовна та системна політика посилення оборонних можливостей, що створює підґрунтя для розвитку нових інструментів та механізмів гарантування безпеки. Водночас досліджуване середовище залишається вразливим до низки загроз та викликів, що вимагатиме від держав НАТО рішучих та активних дій у їхньому подоланні.

Таблиця 4.4

SWOT-аналіз безпекової ситуації в Україні в межах наявної системи міжнародної безпеки у період з 2014-2025 років

Сильні сторони (Strengths)	<p>Набуття бойового досвіду силами безпеки та оборони України</p> <p>Вироблення національної стійкості та високого рівня спротиву у боротьбі з РФ</p> <p>Поглиблення інтеграції в НАТО, налагодження взаємосумісності зі збройними силами країн-партнерів</p> <p>Реформування системи управління та оборони, неабияке посилення оборонного сектору держави</p> <p>Активна міжнародна позиція, лідерство у просуванні нової парадигми безпеки в загальноєвропейському просторі</p> <p>Застосування різних зразків ОВТ, отриманих у межах міжнародної підтримки, під час розбудови власної системи захисту та оборони в умовах активної фази російсько-української війни</p> <p>Багатовекторна дипломатична робота у міжнародному середовищі спрямована на зміцнення оборонних спроможностей України</p>
---------------------------------------	--

	Швидка інтеграція з країнами-союзниками з питань безпеки та оборони, формалізація зобов'язань, розвиток двосторонньої співпраці як пріоритетний напрям зовнішньої політики держави
	Удосконалення власного військово-промислового комплексу, виробництво нових зразків ОВТ
	Відсутність членства в НАТО та ЄС
Слабкі сторони (Weaknesses)	Мобілізаційна втома та чимала кількість військових втрат (безповоротні та санітарні)
	Високий рівень залежності від партнерів (фінансова, військова, гуманітарна, політична, логістична та інша)
	Повільне реформування до вимог НАТО, ЄС
	Неповна інституціоналізація та формалізація укладених двосторонніх угод, що позбавляє можливості формування цілісної та структурованої системи гарантій для України
	Втома населення України від довготривалої боротьби з агресором
	Обмеженість в ресурсах, постійна потреба у відновленні інфраструктури та економіки
	Особлива слабкість повітряно-ударної, морської компонентів ЗС України, а також ППО, ПРО, що неабияк ускладнює бойове протистояння РФ
Можливості (Opportunities)	Імплементация стандартів та вимог НАТО, ЄС, потенційне членство
	Побудова регіональних союзів, що стануть основою нової системи європейської безпеки
	Налагодження вигідних партнерств з країнами-партнерами та союзниками з ОПК

Локалізація виробництва та розвиток власного ВПК (боєприпаси, БпЛА, ППО, ланцюги постачання тощо)

Розвиток трансатлантичної співпраці

Лідерство у межах новостворених регіональних безпекових союзів у післявоєнний період

Трансформація укладених угод з країнами-партнерами у формалізовані механізми колективної безпеки

Посилення оборонних спроможностей української держави

Отримання чималих фінансових надходжень з метою посилення сил безпеки та оборони, а також повоєнне відновлення держави

Розвиток співпраці з країнами НАТО за стратегічними напрямками оборони: кібербезпека, інформаційна безпека, ШІ тощо, входження в єдину систему оборони

Загрози (Threats)

Ескалація конфлікту на інші регіони України, втрата територій

Виснаження Заходу у підтримці України у її боротьбі проти РФ, ризик «забутої війни», зменшення багатовекторної допомоги від країн-партнерів

Політичні розбіжності серед країн ЄС та НАТО

Політика компромісів між Заходом та РФ

Слабкий рівень «політичної рішучості» НАТО у війні проти РФ

Глобальна нестабільність, що спричинить зниження уваги Заходу до воєнної обстановки в Україні, відповідно, тимчасово зупинить надання різного роду підтримки

Адаптація РФ до санкцій, відновлення оборонних спроможностей

Еволюція підходів РФ до тактики ведення бою

Підрив довіри населення через використання РФ гібридних інструментів ведення війни (інформаційні атаки, дезінформація, пропаганда), а також агресивні дії в кібепросторі

Подальші повномасштабні обстріли критичної інфраструктури України, що безпосередньо впливає на морально-психологічний стан населення

Нецільове використання наданої міжнародної допомоги через корупцію та низьку ефективність державного управління, втрата довіри з боку країн-партнерів та союзників

Неможливість відновлення оборонних спроможностей держави у разі тимчасового зупинки допомоги від ключових країн-партнерів

Укладання «миру» на умовах РФ

Замороження конфлікту

Здійснений аналіз підтверджує посилення оборонного потенціалу України в умовах російсько-української війни завдяки підтримці країн-партнерів. Незважаючи на складну воєнно-політичну обстановку в країні, ця подія (агресія РФ) відчинила вікно можливостей для подальшого інтегрування України до євроатлантичного та європейського безпекового середовища.

Зміцнення сил безпеки та оборони України, їхнє масштабування, використання новітніх зразків ОВТ свідчить про високу бойову спроможність в умовах ведення війни високої інтенсивності. Зазначене підвищує авторитет держави серед міжнародної спільноти та надає безцінності українському досвіду, що насамперед вплине на подальші можливості з розширення та поглиблення співробітництва із зацікавленими країнами.

Виявлені слабкості в безпековому середовищі України дають підґрунтя для розвитку державної політики за відповідними напрямками або ж можуть трансформуватися у потенційні загрози, що безпосередньо ставлять під загрозу існування української держави як незалежного, суверенного та цілісного утворення.

Таким чином, SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища та України в умовах російсько-української війни підтверджує їхню глибоку взаємозалежність та взаємодію. Спільні дії досліджуваних суб'єктів безпосередньо впливають на перебіг російсько-української війни та подальші перспективи стабільності в нинішній системі безпеки.

Міжнародні організації з безпеки перебувають на довготривалому етапі інституційного реформування наявних багатосторонніх механізмів з підтримки миру та безпеки відповідно до виявлених проблем функціонування.

Разом з тим, події 2022 року – повномасштабне вторгнення РФ на територію України – стали каталізатором формування нових поглядів та підходів до архітектури безпеки в Європі, де українська держава займає центральне місце у зв'язку з відведеною їй роллю форпосту демократії.

Результати здійсненого аналізу у цьому дослідженні, а саме:

оцінка міжнародного безпекового середовища, яка розкриває ключові елементи, тенденції, дії міжнародних акторів, загрози та інтереси;

SWOT-аналіз, який структурує досліджувані елементи середовища у вигляді слабких і сильних сторін, можливостей та загроз;

у комплексі дали можливість для написання сценаріїв з подальших напрямів розвитку міжнародного безпекового середовища, а головне – окреслити виклики та загрози для національної безпеки, визначити місце і роль України в умовах формування нової архітектури безпеки.

Сценарії розвитку міжнародного безпекового середовища та України

Оптимістичний – «стримування, розширення та інтеграція»

За оптимістичного варіанту розвитку подій, характерним розглядається таке середовище:

такі організації як **ООН** та **ОБСЄ** в умовах чинних функціональних обмежень зосередяться на гуманітарній, відновлювальній та моніторинговій складових. Процес реформування інституцій матиме поступовий, системний та послідовний характер з метою розроблення та впровадження дієвих механізмів з підтримки безпеки у світі, які враховуватимуть висновки російсько-української війни.

НАТО як військово-політичний союз, представляючи цінності колективної оборони, зосередить свою увагу на посиленні спроможностей через розвиток повітряної, сухопутної, морської, космічної компонентів, масштабування сил швидкого реагування, зокрема на східному фланзі Альянсу, значне нарощування ОПК, а також виробленні стійкості до загроз нового покоління (гібридні, кібератаки, інформаційні операції тощо), що надасть неабиякої переваги під час подальшого протистояння РФ та країнам Глобального Півдня за розподіл сил у процесі формування глобальної архітектури безпеки. В умовах зазначеного, важливим кроком стане фактичне прийняття України до Альянсу, незважаючи на ядерний шантаж та загрозу прямого воєнного вторгнення з боку РФ.

Коаліційні та мінілатеральні формати співпраці займатимуть вагоме значення в новій системі міжнародної безпеки. Так, вбачається їхня активізація, зокрема, Балто-Чорноморських ініціатив, Люблінського трикутника, Велика Британія-Польща-Україна та інших, з набуттям рис військових союзів, де ключовою перевагою стануть спільні зобов'язання сторін у питаннях безпеки та оборони. Особливо це стосується можливого військового вторгнення на одну з країн об'єднання та відсічі ворогу.

Важливим вектором діяльності малих регіональних союзів може стати посилення оборонних спроможностей сторін за такими напрямками: підсилення ППО, ПРО, кібер- та інформаційна стійкість, розбудова та захист логістичних шляхів, спільне ОПК, налагодження взаємодії підрозділів сил безпеки та оборони, обмін розвідданими.

Двостороння співпраця у сфері безпеки та оборони розглядається як фундамент стратегічного партнерства між країнами. Укладені угоди між країнами

НАТО, ЄС та Україною будуть розширюватися та формуватимуться в систему гарантування безпеки тієї чи іншої країни у разі військової агресії з боку інших акторів міжнародних відносин.

Україна, в умовах такого розвитку міжнародного безпекового середовища, набуде повноправного членства в НАТО та ЄС і глибоко інтегрується до євроатлантичної архітектури безпеки. За цих умов слід очікувати розбудови спільного виробництва ОВК, посилення власного ВПК, збільшення кількості спільних багатонаціональних військових навчань за різними напрямками, що неабияк вплине на модернізацію сил безпеки та оборони, надалі – змусить РФ відступити від амбітних цілей з повернення України під сферу свого впливу.

Зростання кількості інвестицій, фінансової, військової та гуманітарної допомоги дасть змогу відновити втрати, отримані внаслідок війни, особливо, що стосується економічної стійкості, розмінування територій та повоєнної відбудови країни.

Незважаючи на оптимістичність представленого сценарію, вбачаються такі **виклики та загрози для України**:

питання реформування універсальних організацій та інтеграція в НАТО, ЄС є довготривалим процесом. Це жодним чином не обмежує РФ у затягуванні війни проти України, продовженні ескалації або ж збереженні потенціалу гібридної війни з низьким рівнем інтенсивності ведення бойових дій на певних напрямках. Висока вірогідність асиметричних загроз з боку РФ зберігатиметься, незважаючи на наявну та потенційну міжнародну підтримку.

Іншим викликом для України стане набуття відповідності до вимог НАТО, ЄС, що потребує глибокого інституційного реформування у короткі проміжки часу. Це, у свою чергу, породжує потенційний ризик виникнення внутрішнього соціально-економічного напруження в країні.

Реалістичний сценарій – «Контрольоване» протистояння

ООН: діяльність РБ ООН буде й надалі обмеженою через наявність в складі постійних членів РФ. Відповідно, організація й надалі відіграватиме роль форуму для багатостороннього обговорення міжнародних питань, де пріоритетне місце

займатиме російсько-українська війна. Так, окрім «політичного засудження» агресора з боку Організації, на порядку денному залишатимуться – гуманітарна допомога, фіксування різного роду порушень під час війни та формування доказової бази у разі притягнення агресора (РФ) до відповідальності.

Роль **ОБСЄ** не зазнає значної видозміни також. Організація буде й надалі платформою для дипломатичних обговорень.

НАТО і далі посилюватиме власну оборону через збільшення фінансових витрат, підготовку військ (сил), розвиток тих сфер, які виявилися найбільш вразливими та слабкими. Пріоритети у сфері безпеки Альянсу не зміняться – посилення усіх збройних компонентів, з особливою увагою на вироблення єдиної системи оборони та протистояння, виробництво ОПК, розвиток інформаційних технологій тощо.

Очікується продовження поглиблення співробітництва з країнами, які не є членами організації, зокрема з Україною, надання багатоцільової допомоги в умовах війни, повоєнна підтримка, однак без гарантій інтеграції до Альянсу.

Коаліційні та мінілатеральні формати, двостороння співпраця, в умовах низької ефективності універсальних безпекових інституцій, поступово розвиватимуться. Через значну гнучкість та відсутність бюрократії, їхня діяльність спрямовуватиметься на чітко визначені напрями діяльності, де пріоритетом буде безпека та оборона. Базовим елементом для створення, розвитку та поглиблення таких форматів співпраці буде наявність спільного інтересу та визначення загрози.

Україні й надалі надаватиметься підтримка з боку країн-партнерів, НАТО та ЄС. В умовах трансформації наявної системи міжнародної безпеки та формування нової, Україна займатиме важливе місце, про що свідчать стратегічні огляди з безпеки та оборони країн-членів Альянсу.

Кількість ініціатив у сфері безпеки із залученням України зростатиме у зв'язку з наявним бойовим досвідом, що сприятиме її інтеграції до безпекової архітектури, без прямого членства в НАТО.

Багатоцільова міжнародна підтримка створює умови для розвитку та розбудови українського ВПК з опорою на західні технології та, у деяких випадках,

виробничі потужності. Крім того, це стає окремим стратегічним напрямом для співпраці з країнами-партнерами.

Так, в умовах фінансової, військової та політичної підтримки з боку Заходу, Україна має можливість утримувати наявні бойові спроможності для подальшого протистояння РФ.

У межах зазначеного сценарію, вбачаються такі **виклики та загрози**:

РФ як джерело загрози для держави;

у зв'язку з довготривалим протистоянням зберігається загроза виснаження ресурсів;

залежність від підтримки Заходу та фінансові боргові зобов'язання;

втома партнерів від «війни на виснаження», що породжує ризик зниження інтенсивності надання допомоги Україні;

відсутність реальних та дієвих механізмів гарантування безпеки на противагу членству в НАТО.

Песимістичний сценарій – «Фрагментація, виснаження»

Розглядає міжнародне безпекове середовище, де зростає вплив авторитарних держав, зокрема РФ, і відбувається руйнування міжнародного порядку у зв'язку з ерозією міжнародного права.

Такі інституції, як **ООН та ОБСЄ**, втратять свою легітимність через блокування рішень з боку РФ (Китаю), а також через неможливість проведення реформування в динамічному безпековому середовищі.

НАТО як організація з колективної оборони зазнає регресу через політичні розбіжності в межах Альянсу, що може бути інтерпретовано як сигнал до перегляду зобов'язань у межах організації та актуалізації питання про припинення членства країнами-членами Альянсу. Зазначене стосується трактування джерела загрози, збільшення витрат на оборону та побоювань спровокувати РФ на подальші ескалаційні дії проти Заходу. Так, питання посилення оборонних спроможностей та розширення співпраці за межі Альянсу не буде пріоритетним.

Зазначене, у свою чергу, дасть змогу РФ вести більш агресивну політику, здійснювати тиск силою по відношенню до країн-членів організації, особливо проти тих, які мають спільний з нею кордон.

Відтак за песимістичним сценарієм відбудеться занепад колективної системи безпеки та демократії загалом, що призведе до зміни балансу сил в регіоні та формування нової архітектури безпеки, де лідерство матимуть країни з авторитарним режимом (КНР та РФ).

Коаліційні та мінілатеральні формати, двостороння співпраця перейдуть у стадію «замороження» через значне виснаження міжнародної спільноти як до протистояння, так і в підтримці України у її війні проти РФ. Крім того, показники економічних витрат НАТО та ЄС у період повномасштабного вторгнення Росії на територію України дадуть підстави для налагодження діалогу з РФ з метою стабілізації ситуації в Європі.

За таких подій Україна поступово втратить потенціал до протистояння через дефіцит фінансових і військових ресурсів. Рівень оснащення ОВТ зійде нанівець, оскільки власний ВПК не спроможний буде забезпечити необхідні масштаби. Зазначене безпосередньо вплине на внутрішню ситуацію в країні: зниження рівня мобілізації, зростання кількості втрат під час війни, неспроможність забезпечувати сили безпеки та оборони, відповідно, напруження й дестабілізація.

Песимістичний сценарій розвитку подій загалом наповнений численними загрозами та викликами для існування України як самостійного суб'єкта в межах міжнародного безпекового середовища. Передусім це стосується втрати підтримки Заходу, подальшого перебування поза межами євроатлантичної архітектури безпеки та відсутності приналежності до будь-якої системи безпеки як такої, що призведе до масштабних наступальних дій Росії, захоплення нових територій та знищення української нації.

Найбільшою загрозою за таким сценарієм визначено повернення України під сферу впливу РФ, втрата суверенності та національної ідентичності.

Варто зауважити, що серед експертів з дослідження проблематики міжнародної безпеки розглядалися й більш критичні потенційні сценарії з

довгостроковою перспективою, за яких між НАТО та РФ може виникнути збройний конфлікт.

Так, такі аналітичні установи як Institute for the Study of War, Danish Defence Intelligence Service, Belfer Center розглядають можливість прямого воєнного вторгнення на одну з країн НАТО в середньому через 3-5 років.

Разом з тим, дослідники окреслюють і умови, за яких це може статися, головною з яких є – замороження війни в Україні та перехід російсько-української війни в позиційну фазу, що дасть можливість РФ оновити та наростити сили. Серед країн Альянсу, які безпосередньо знаходяться перед такою загрозою, виокремлено країни Балтії (Saradzhyan, 2025; Global Watch, 2025; The Gaze. 2025; NV. Ukraine, 2025).

Інноваційний – «Формування нової безпекової архітектури»

В умовах трансформації міжнародного безпекового середовища, розглянуто один із сценаріїв, за якого діяльність міжнародних акторів призведе до створення системи безпеки нового типу. Це може включати створення форматів та об'єднань у сфері безпеки, зосереджених на технологіях та інноваціях, багатоцільових методах швидкого реагування тощо.

Так, **ООН** може зосередитися на структурному реформуванні та впровадженні механізмів з підтримки миру у світі. У разі неможливості реалізації змін в межах Організації нинішнього типу, можливе створення нового формату, наприклад, «Коаліції демократії», «Об'єднання демократичних держав» тощо.

ОБСЄ може розширити сприйняття безпеки у світі, актуалізуючи наявні загрози та виклики. У контексті зазначеного, вірогідне переформатування організації з фокусом на інформаційно-технологічну складову, де важливе значення набуде забезпечення кібербезпеки, інформаційної безпеки, критичної інфраструктури тощо.

Діяльність **НАТО**, ймовірно, набуде технологічного спрямування, де основними напрямками стане розвиток космічних сил, ШІ, а також кіберсфери. З метою посилення оборонних спроможностей та підтримки ідеї колективної безпеки, можливий вступ нових членів, зокрема України. Так, діяльність сил

безпеки та оборони орієнтуватиметься на превентивне відбиття загрози за ключовими сферами безпеки з метою уникнення прямої конфронтації.

Коаліційні та мінілатеральні формати, двостороння співпраця

Розглядається поглиблення таких форм співпраці. Насамперед це стосуватиметься формування співробітництва з метою виконання чітко визначених, локальних, оперативних завдань з орієнтацією на сферу безпеки та оборони. Такі формати кооперації базуватимуться на спільних загрозах та інтересах, що передбачатиме об'єднання за відповідними сферами. У контексті зазначеного, важливим буде науково-дослідна діяльність, технологічний розвиток, виробництво ОПК, створення спільних сил реагування, спеціалізованих центрів тощо.

Україна, в умовах розвитку технологій та інновацій у сфері безпеки, інтегрується в безпекову архітектуру та матиме можливість їх реалізовувати й впроваджувати в систему оборони. Що, у свою чергу, пов'язано з наданими зобов'язаннями від країн-партнерів у процесі підписання угод про співпрацю щодо підтримки та посилення бойових спроможностей українських сил безпеки та оборони.

У разі продовження російсько-української війни, Україна може стати майданчиком для тестування та апробації нових безпекових рішень Заходу. Так, держава буде активно залучена до євроатлантичних ініціатив та набуде технологічної експертності у сфері безпеки.

Проведений сценарний опис ілюструє, що незважаючи на подальший перебіг подій у міжнародному безпековому середовищі, Україна зіткнеться з викликами та загрозами, навіть за оптимістичних умов (що передбачає набуття членства в НАТО).

Важливо зазначити, що жодна з організацій чи країн-партнерів не спроможна гарантувати виконання зобов'язань щодо забезпечення безпеки української держави, навіть за умов юридичної формалізації відповідних угод. Очевидним прикладом є нереалізовані зобов'язання та домовленості, закріплені Будапештським меморандумом від 1994 року.

Так, забезпечення національної безпеки держави має бути орієнтоване на розбудову багаторівневої стратегії з реагування. У межах цього дослідження, передусім, пропонується інтегрувати поняття «міжнародне безпекове середовище» до основних документів з довгострокового планування державної політики у сфері національної безпеки.

Наприклад, у п. 57 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України від 30.07.2021 зазначається щодо необхідності покращення МБС, однак зміст цього поняття не визначено, як і в низці інших стратегічних документів держави, що продемонстровано у додатку 3 (табл. 3.1).

Відповідно, вказана категорія не є нормативно наповненою та не несе концептуального змісту, що унеможлиблює ефективне виконання зовнішньополітичних цілей держави за вказаним напрямом.

Так, нами запропоновано загальні доповнення до положень документів України у сфері безпеки та оборони щодо МБС:

закріпити дефініцію «міжнародне безпекове середовище» на національному рівні, де стратегічним пріоритетом визначити «сприяння у покращенні МБС навколо України через інтеграцію до міжнародних та регіональних ініціатив у сфері безпеки та оборони»;

окреслити категорії з оцінки МБС та інституційні механізми його забезпечення;

розширити категорію «загрози та виклики» з урахуванням спільних загроз для системи євроатлантичної безпеки з метою визначення та розширення спільних напрямів для співпраці з країнами-партнерами. Відтак законодавчо закріпити зовнішньополітичну функцію України у формуванні МБС;

Довідково. Зокрема, п. 57 Стратегії про зовнішньополітичну діяльність України: розширити співпрацю з регіонального до глобального виміру (ООН, країни Великої сімки, трансатлантична співпраця); не обмежувати безпекове середовище держави лише Чорноморським регіоном, урахувати безпеку в Балтійському просторі, а також безпекові питання в Арктиці, глобальну інфраструктуру як крок до забезпечення «мережевої безпеки».

у питаннях забезпечення внутрішньої безпеки закріпити МБС як один із ключових чинників для гарантування стабільності держави;

в документах оборонного характеру – передбачити забезпечення оборони не лише власними спроможностями, а через розвиток та поглиблення партнерств, союзів, колективних ініціатив.

Серед країн-партнерів, які становлять стратегічний пріоритет для української держави у процесі формування міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни, варто орієнтуватися:

Таблиця 4.5

Країна	Перевага країни	Спільний інтерес	Військово-політична зацікавленість України
США	<ul style="list-style-type: none"> - Глобальний лідер; - наявність сучасних технологій в сфері безпеки та оборони - основний постачальник ОВТ, фінансовий партнер. 	<ul style="list-style-type: none"> - Збереження стабільності в євроатлантичному просторі; - стримування РФ; - загроза союзу РФ-КНР. 	<ul style="list-style-type: none"> - Постачання ОВТ (авіація, ППО, далекобійна зброя, надання розвідданих); - забезпечення кібер- та інформаційної безпеки; - потенційний гарант безпеки.
Канада	<ul style="list-style-type: none"> - Трансатлантичний партнер; - беззаперечна підтримка України з 2014 року; - значна фінансова підтримка; - тиск на РФ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Збереження стабільності в євроатлантичному просторі; - захист демократії, прав та свобод; - протистояння країнам авторитарного режиму (РФ, КНР). 	<ul style="list-style-type: none"> - Інвестиції в критичну інфраструктуру; - постачання ОВТ; - обмін досвідом; - поглиблення санкційної політики проти РФ.
Велика Британія	<ul style="list-style-type: none"> - Лідер з питань безпеки та оборони в межах Європи; - багатоцільова підтримка України в межах двосторонньої співпраці; - мобільність; - високий рівень спроможностей. 	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення безпеки в Чорному та Балтійському морях; - підтримка міжнародного порядку та балансу сил; - протидія РФ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Повоєнна відбудова України; - постачання ОВТ; - навчання особового складу сил безпеки та оборони України; - посилення військово-морського флоту України; - поглиблення двосторонньої співпраці у сфері безпеки та оборони;

			- потенційний гарант безпеки.
Німеччина та Франція	<ul style="list-style-type: none"> - Економічне лідерство ЄС; - ключові постачальники ОВТ; - широка мережа навчальних центрів з підготовки українських військових; - високий рівень спроможностей. 	<ul style="list-style-type: none"> - Протистояння РФ; - зміцнення європейської системи оборони; - розвиток ОПК 	<ul style="list-style-type: none"> - Ключові донори повоєнної відбудови України; - постачання ОВТ (ППО, артилерія, важка броньована техніка); - потенційні гаранти безпеки; - підтримка інтеграційних зусиль України; - підтримка та захист критичної інфраструктури України; - постачання розвідданих.
Польща	<ul style="list-style-type: none"> - Найближчий союзник по кордону; - розміщення військової інфраструктури на території Польщі (логістичний та ремонтний хаб, навчальні центри); - багатоцільова підтримка (постачання ОВТ). 	<ul style="list-style-type: none"> - Протидія РФ; - безпека в Східній Європі; - регіональна співпраця. 	<ul style="list-style-type: none"> - Підтримка інтеграційних зусиль України; - спільні проекти в сфері безпеки та оборони; - транспортний коридор до Європи; - підтримка та підсилення бойових спроможностей України.
Країни Балтії	<ul style="list-style-type: none"> - Спільні багатовекторні навчання в сфері безпеки та оборони; - постійна та послідовна підтримка України; - мобільність; - кіберцентр НАТО. 	<ul style="list-style-type: none"> - Спільний ворог на кордоні; - протидія РФ у просуванні на східний фланг НАТО. 	<ul style="list-style-type: none"> - Підтримка інтеграційних зусиль України; - спільна регіональна безпекова співпраця; - посилення кіберпростору; - протидія інформаційним атакам.
Скандинавські країни	<ul style="list-style-type: none"> - Значний технологічний потенціал країн; - високий рівень фінансової та військової підтримки; - обмін розвідданими. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стимування РФ в регіоні Балтійського моря. 	<ul style="list-style-type: none"> - Посилення кіберпростору; - постачання ОВТ (БПЛА, ППО, артилерія, авіація); - спільні безпекові регіональні ініціативи.
Туреччина	<ul style="list-style-type: none"> - Технології у сфері оборони; - фінансова підтримка; - торгівля, зернова ініціатива. 	<ul style="list-style-type: none"> - Баланс сил у Чорному морі; - захист підводних комунікацій 	<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток військово-морського флоту; - багатоцільова підтримка.
Іспанія та Італія	<ul style="list-style-type: none"> - Значний потенціал спроможностей 	<ul style="list-style-type: none"> - Протистояння РФ; 	<ul style="list-style-type: none"> - Підтримка інтеграційних зусиль України;

	(повітряна та морська компоненти); - мережа навчальних центрів з підготовки особового складу.	- баланс сил у Середземномор'ї.	- багатоцільова підтримка України; - спільні безпекові ініціативи в ОПК; - протидія дезінформації та пропаганді з боку РФ.
Румунія	- Союзник по кордону; - військова допомога; - логістичний коридор; - мережа навчальних центрів з підготовки особового складу.	- Протидія РФ; - безпека в Східній Європі; - регіональна співпраця; - баланс сил в Чорному морі.	- Відновлення критичної інфраструктури; - лобювання інтересів України перед міжнародною спільнотою; - формування безпекових регіональних ініціатив; - розмінування Чорного моря; - постачання ОБТ.
Японія	- Гуманітарна підтримка України; - країни G7; - технологічні спроможності.	- Підтримка демократії.	- Багатоцільове інвестування; - трансатлантичне партнерство; - поглиблення санкційної політики проти РФ; - участь у повоєнному відновленні України; - постачання технологій.
Південна Корея	- Багатоцільова підтримка України; - постачання ОБТ; - технології у сфері безпеки.	- Протидія авторитарним режимам (РФ, КНР, КНДР).	- Посилення кіберпростору; - участь у повоєнному відновленні України; - постачання ОБТ та технологій.

Джерело: розроблено авторкою на основі аналізу стратегічних документів відповідних країн

Підсумовуючи, Україна має бути активно залучена до роботи усіх міжнародних ініціатив:

універсальних безпекових організацій (ООН, ОБСЄ) з метою просування позиції держави, забезпечення гуманітарної підтримки, моніторингу та фіксування правопорушень під час російсько-української війни тощо;

коаліційних та мінілатеральних форматів, поглиблення двосторонньої співпраці з країнами-партнерами – для розширення власних можливостей з інтегрування в безпекову архітектуру Європи. Зазначене у майбутньому дасть

змогу виробити гарантії з підтримки України в протистоянні агресору у разі відсутності чітких гарантій з безпеки.

У контексті зазначеного, важливо розвивати та поглиблювати співробітництво з тими країнами, які мають спільний інтерес, а головне – загрозу. Оцінка стану міжнародного безпекового середовища продемонструвала, що саме протистояння гібридним загрозам з боку РФ, КНР, країн Глобального Півдня буде стратегічною ціллю євроатлантичної безпекової архітектури. Відтак розбудова співпраці за таким «сценарієм» стане в основу нової системи безпеки.

Поглиблення інтеграції з НАТО має бути невід’ємною частиною зовнішньої політики української держави, незважаючи на те, чи стане вона його членом. Насамперед співпраця з країнами організації сприяє модернізації ВПК, посиленню сил безпеки та оборони, а також дає змогу удосконалювати систему оборони за технологічними сферами безпеки. Крім того, у випадку потенційного членства в НАТО, набутий рівень взаємосумісності з країнами Альянсу стане беззаперечною перевагою.

З метою посилення власного ВПК, важливо розвивати спільні виробничі та технологічні платформи з партнерами як в Європі, так і заохочувати до ліцензійного виробництва західних зразків ОВТ в Україні. Це, у свою чергу, передбачає розроблення чіткої дорожньої карти з реформування ОВК, впровадження грантових програм, а головне – гарантування прозорості механізмів публічних закупівель, об’єктивного аудиту з метою зниження корупційних ризиків.

В умовах повномасштабної війни проти РФ стало очевидним, що стійкість Збройних Сил України забезпечується мобілізаційним, фінансовим, військово-технічним ресурсом. Отже, питання співпраці з країнами-партнерами за напрямом постачання ОВТ (зокрема, систем ППО, ПРО, артилерії, важкої техніки та боєприпасів), зовнішнього фінансування – є пріоритетними. Сучасна війна вимагає негайних рішень, відповідно, лише висока інтеграція з країнами-партнерами дозволить забезпечити наявні та прогнозовані потреби.

Висновки до розділу 4

1. Авторкою запропоновано оцінку міжнародного безпекового середовища в умовах війни Росії проти України.

Проведене дослідження дало змогу системно охарактеризувати поточний стан системи міжнародної безпеки та її трансформацію через окреслення національних інтересів (внутрішніх та зовнішніх), актуальних загроз, дій та спроможностей, визначних у дисертаційному дослідженні, суб'єктів.

Значної уваги приділено питанню міжнародного порядку, а саме порушенням загально визнаних принципів та норм міжнародного права, що дало обґрунтування та стало доказом для формування висновку про наявну кризу МБС та її інституцій у сфері безпеки.

За допомогою деталізованого огляду категорій «інтерес» та «загроза» окреслено низку спільних цінностей та пріоритетів між Україною та її партнерами, що надає валідності подальшим напрямкам розвитку та поглиблення співпраці з метою протистояння РФ та відновлення стабільності в регіоні.

Критично важливим для оцінки МБС та подальшого розроблення сценарних описів стало вивчення категорії «спроможність, потенціал, готовність до застосування сили».

Зважаючи на результати оцінки МБС, авторка приходить до висновку, що система міжнародної безпеки в умовах російсько-української війни стала нестабільною, наповненою численними викликами та загрозами та перебуває на стадії трансформації.

Значного розбалансування система зазнала через низьку ефективність міжнародних організацій у сфері безпеки (ООН, ОБСЄ) при запобіганні агресивним діям РФ. Крім того, визначено, що російсько-українська війна загострила протистояння між Заходом та авторитарними країнами з питання – формування нової безпекової архітектури – для Глобального Півдня, підтримки чинного порядку – для демократичних держав.

Україна, в умовах трансформації МБС, змінила свої позиції та з об'єкта безпеки стала її суб'єктом, ставши центром для формування нових оборонних ініціатив та об'єднавши Західну спільноту.

Визначено формування альтернативних підходів із забезпечення безпеки, де вагоме місце поруч з НАТО посідають коаліційні, мінілатеральні формати співпраці та двостороннє співробітництво, особливо на території ЄС. Зазначене підтверджує посилення європейської системи безпеки та прагнення країн ЄС набуті необхідної самостійності з питань гарантування власної безпеки та оборони, не обмежуючись НАТО.

Так, виявлені у ході аналізу елементи з оцінки МБС та їх охарактеризування стали об'єктивною основою усього дисертаційного дослідження, а також забезпечили аналітичну прозорість зібраних матеріалів для проведення SWOT-аналізу.

2. Здійснений у дисертаційному дослідженні SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища у період 2014-2022 років дозволив не лише виявити сильні та слабкі сторони у системі міжнародної безпеки, а й дослідити динаміку змін, що свідчать про її значну трансформацію.

У контексті зазначеного, авторкою виявлено, що слабкості (загрози) в МБС негативно впливають на усіх її суб'єктів, зокрема на Україну, та підвищують вірогідність песимістичних сценаріїв розвитку в системі, що становить науковий інтерес. Разом з тим, сильні сторони породжують перспективи до удосконалення безпекового середовища через посилення колективних зусиль акторів міжнародної системи в сфері безпеки та оборони.

Для України, виявлені сильні сторони МБС визначають подальші можливості інтегрування до євроатлантичного безпекового простору та регіональні процеси, відповідно, лягають в основу формування стратегічних напрямів зовнішньополітичної діяльності держави в умовах подолання наявних викликів та загроз.

Зазначене, у свою чергу, підтверджує системну взаємодію в МБС, де Україна функціонує та фактично інтегрована до систем євроатлантичної та європейської

безпеки як її суб'єкт. Відповідно, врегулювання безпекової ситуації в Україні дозволить стабілізувати загальну обстановку в регіоні, що може бути досягнуте лише за рахунок спільних зусиль визначених акторів міжнародних відносин, а саме – країн-членів НАТО, ООН, ОБСЄ та інших партнерів.

Авторкою запропоновано відповідні рекомендації з підсилення національної політики безпеки України, зокрема:

пріоритети держави у контексті посилення оборонних спроможностей в умовах російсько-української війни;

законодавчі ініціативи з інтегрування категорії «міжнародне безпекове середовище».

Основні наукові положення цього розділу опубліковані в працях:

Prystash, A. (2025). Analytical Instruments to Assess the Condition of the International Security Environment: Strategic Reviews, Global Indexes and Estimation Criteria. *Society and Security*, (5(11), 50–54. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-50-54](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-50-54)

ВИСНОВКИ

1. Авторкою здійснено узагальнення класичних та сучасних підходів до визначення поняття «міжнародна безпека». Розкриття змісту цього поняття дало розуміння сутності, принципів та механізмів забезпечення миру й порядку у світі, відповідно до історичних епох. Еволюція підходів до трактування зазначеної категорії забезпечила логічну послідовність дослідження та допомогла встановити методологічні рамки для подальшого аналізу.

Так, міжнародна безпека вбачається авторкою як базова ціль спільноти, досягнення якої передбачає розроблення, створення та впровадження низки заходів у системі міжнародних відносин для підтримки миру та стабільності у світі.

Сучасні підходи до трактування поняття «міжнародна безпека» не обмежуються його класичним сприйняттям, а враховують ключові сфери життєдіяльності спільноти, що підтверджує його різнобічність.

Разом з тим, війна на території Східної Європи, геополітичні зміни, поява нових акторів міжнародних відносин – засвідчили необхідність актуалізації поняття, відповідно до подій сьогодення. Що насамперед передбачає врахування нових загроз та викликів гібридного прояву, таких як кібер- та інформаційні атаки, ІІІ тощо.

2. Під час дослідження сутності поняття «міжнародне безпекове середовище» вдалося з'ясувати, що ця категорія є похідним поняттям від міжнародної безпеки. Воно відображає: сформовані тенденції, взаємовідносини між акторами міжнародних відносин, джерела загроз та виклики, тобто – конкретизує умови, в межах яких реалізується міжнародна безпека.

Відтак міжнародне безпекове середовище розглядається як стан міжнародних відносин, який визначається сукупністю умов, чинників та обставин, сформованих під впливом глобальних та регіональних загроз і викликів, в межах яких взаємодіють її суб'єкти з питань підтримки та забезпечення міжнародної безпеки. Зазначена категорія характеризується як динамічна та передбачає врахування низки даних.

Під час дослідження методики з оцінки міжнародного безпекового середовища, нами виявлено відсутність єдиного підходу та критеріїв до оцінки визначеної категорії.

У межах цього дослідження з метою виявлення ключових елементів для оцінки МБС авторкою розглянуто низку документів оборонного та безпекового планування країн євроатлантичного простору, де ця категорія вживається найчастіше.

Відтак запропоновано такий перелік необхідних елементів для визначення стану МБС:

- стан сучасної системи міжнародної безпеки та рівень стабільності;
- суб'єкти міжнародних відносин;
- інтереси суб'єктів (внутрішні та зовнішні);
- джерела загроз;
- дії суб'єктів.

Водночас авторкою запропоновано до урахування такого елементу як «воєнна могутність суб'єктів, потенціал та спроможність до застосування сили», що дає можливості для прогнозування подальших тенденцій розвитку міжнародного безпекового середовища.

Для об'єктивності оцінки відповідного середовища, виявлена необхідність використання глобальних емпіричних індикаторів у поєднанні з експертною та фаховою оцінкою з наряду дослідження, що дає змогу надати валідності результатам.

3. Авторкою досліджено російсько-українську війну, відповідно до фаз – Гібридна агресія (2014-2021 роки) та Повномасштабне вторгнення (2022 – дотепер) – як подію, яка спричинила кризу в системі міжнародної безпеки.

Доведення наступні:

збройна агресія РФ проти України супроводжувалася порушенням низки загальновизнаних принципів та норм міжнародного, гуманітарного та кримінального права, двосторонніх та багатосторонніх зобов'язань, зокрема норм безпеки окремих міжнародних інституцій. Однак, міжнародна спільнота не

спромоглася притягти агресора до відповідальності у період 2014-2021 років та завадити повномасштабному вторгненню РФ у 2022 році.

Так, російсько-українська війна проявила відсутність чітких механізмів з гарантування та підтримки безпеки у світі, а також слабкість ключових міжнародних інституцій, які у межах своїх функціональних обов'язків покликані забезпечувати мир та порядок.

Іншим підтвердженням кризи системи міжнародної безпеки визначено розбудову та поглиблення партнерства між країнами авторитарного режиму, а саме – РФ, КНР, КНДР, Іран. Така співпраця, зокрема у сфері безпеки та оборони, спричинила злам у сформованому безпековому середовищі та посилила геополітичне протистояння.

Під час дослідження ключових стратегій з безпеки та оборонних оглядів країн НАТО та ЄС також виявлено зміни, які є сигналом видозмін у сталому безпековому середовищі, спричиненому агресією РФ проти України. Передусім це стосується трансформації безпекових пріоритетів та підходів країн євроатлантичного простору з метою стабілізації міжнародного безпекового середовища.

Так, результати дослідження свідчать, що 65% країн НАТО та 52% країн Європейського Союзу визначають основним дестабілізаційним чинником в євроатлантичній архітектурі безпеки – гібридні дії РФ, відповідно, джерелом загрози – РФ. Закріплення зазначеного на стратегічному рівні держав є першим ознаковим проявом дисфункції системи міжнародної безпеки.

Аналіз глобальних емпіричних показників також дає підтвердження тезі щодо кризи СМБ, що пов'язано із:

- зростанням рівня милітаризації у світі, зокрема через російсько-український збройний конфлікт;

- зростанням чисельності активних локальних збройних конфліктів у світі, витрат на ОВТ;

- розповсюдженням різних типів озброєння та зниженням контролю над озброєнням і роззброєнням; а також зниженням глобального показнику миру.

4. Під час аналізу діяльності міжнародних та регіональних організацій у сфері безпеки та оборони в умовах тривалої війни РФ проти України ідентифіковано таке:

порушення Статуту ООН одним із країн-членів РБ ООН, а саме агресивні дії Росії проти України, спричинили загальносвітовий прецедент та завдали нищівної шкоди авторитету Організації. У період з 2014 та дотепер ООН не спромоглася ні притягти суб'єкта насильства до відповідальності, ні виключити зі списку постійних членів Ради Безпеки через відсутність відповідного механізму.

Однак, з метою відновлення лояльності суспільства до ООН як центрального елементу в сучасній системі міжнародної безпеки організація посилила діяльність за іншими напрямками:

Генеральна Асамблея стала новою багатосторонньою платформою, орієнтованою на засудження агресії РФ та її дій перед міжнародною спільнотою, що є інструментом з політичної мобілізації підтримки України;

Посилення гуманітарної підтримки України через впровадження низки ініціатив, що стало особливо важливим в умовах значних бойових та санітарних втрат під час конфлікту;

Розбудова правозахисних механізмів, які орієнтовані на фіксування воєнних злочинів РФ на території України та поза нею, формування та наповнення реєстру збитків та фінансової шкоди завданих українській державі, а також ініціатива зі створення трибуналу щодо злочинів агресора.

Авторкою досліджено діяльність ОБСЄ в умовах російсько-української війни. Так, виявлено важливість Спільної моніторингової місії ОБСЄ у період 2014-2021 років, яка посприяла загальній воєнно-політичній обстановці на Сході України. Також відзначено посередницьку роль з питань врегулювання конфлікту в межах Тристоронньої контактної групи. Однак, наявність серед членів організації РФ спричинила зупинку функціонування інституції та втрату нею ролі безпекового переговорника. Так, ОБСЄ видозмінило напрями діяльності у межах правозахисної та гуманітарної діяльності.

У контексті дослідження діяльності НАТО, авторка приділила увагу військово-політичним змінам в організації у період російсько-української війни.

Помічено посилення спроможностей Альянсу в умовах російсько-української війни (з 2014 року та дотепер):

політична сфера:

повернення організації до її основного призначення – забезпечення колективної оборони та мобілізації країн-членів інституції;

поглиблення співпраці НАТО-ЄС, G7, а також з країнами, які не є членами організації, зокрема з Україною;

прийняття «Стратегічної концепції НАТО-2022» з актуалізацією загроз та викликів для євроатлантичної безпекової спільноти, де РФ – джерело загрози.

Розширено механізми реагування ст. 5 Північноатлантичного договору;

розширення Альянсу, вступ нових країн – Швеції та Фінляндії;

збільшення загальних видатків на оборону;

сфера безпеки та оборони:

посилення східного флангу через нарощування чисельності військ сил в регіоні;

повернення Чорноморського регіону до сфери безпекових інтересів;

зростання чисельності багатонаціональних військових навчань із залученням країн-партнерів НАТО на суші, морі, повітрі;

удосконалення механізмів із забезпечення оборони за напрямом ППО, ПРО, кібер- та інформаційної безпеки;

створення нових та удосконалення наявних спеціалізованих установ з протидії загрозам, де пріоритет надано розвідувальній діяльності, критичній інфраструктурі (включно з підводною) та космічному простору.

Окремо варто зауважити про всеосяжну підтримку України та залучення її до безпекового простору Альянсу, впровадження низки ініціатив у сфері безпеки та оборони з метою посилення спроможностей української держави та сумісності з Альянсом.

Так, співпраця між НАТО та Україною реалізується в межах таких програм та ініціатив:

мережі трастових фондів;

«Платформа Україна – НАТО з протидії гібридній війні»;

«Спільний консультаційний орган з питань безпеки та оборони – Рада Україна-НАТО»;

Процес планування та оцінки програми «Партнерство заради миру»;

«Група консультативної підтримки з питань стійкості»;

«Програма обміну даними про повітряну обстановку»;

«Робочий план Військового комітету з Україною»;

«Програма оцінки оперативних спроможностей та зворотного зв'язку»;

«Спільна робоча група Україна-НАТО з питань реформи» (JWGDR);

«Спільна робоча група з військово-технічного співробітництва» (JWGDTС);

«Об'єднаний центр аналізу, підготовки та освіти НАТО-Україна» (JATEC);

«Безпекова допомога та підготовка для України» (NSATU);

а також:

Програма НАТО «Розбудова доброчесності»;

«Наука заради миру і безпеки»

Програма НАТО з удосконалення військової освіти (DEEP).

Водночас авторкою виявлено, що напрями посилення спроможностей Альянсу у сфері безпеки та оборони є спробою компенсувати прогалини, сформовані під час тривалої «політики стримування», та проявом наздоганяючої адаптації до умов трансформації міжнародного безпекового середовища.

5. З'ясовано, що в умовах протидії гібридним загрозам РФ міжнародна спільнота, зокрема країни євроатлантичного безпекового простору, взяли вектор на розвиток та розбудову альтернативних способів співпраці у сфері безпеки з метою посилення обороноздатності в умовах низької ефективності універсальних інституцій.

Відтак пріоритету надано мінілаторальним форматам співпраці, коаліційним механізмам взаємодії та двосторонньому співробітництву. Авторкою означено, що

такі форми міжнародної співпраці будуть в основі нової безпекової архітектури в межах євроатлантичного безпекового простору, зокрема між країнами Європи та Україною, як необхідний елемент гарантування безпеки та оборони.

У межах зазначеного, досягнуто неабияких успіхів з розбудови широкої мережі підтримки України – формат «Рамштайн», який об'єднав вісім коаліцій із забезпечення потреб ЗС України та ініціативу «Охочих».

Виявлено, що розбудова співпраці в межах малих регіональних військових об'єднань сприяє: посиленню оборонних спроможностей країн-учасників в межах чітко визначених сфер безпеки, швидкості прийняття рішень, впровадженню оперативних інструментів з реагування на виклики та загрози.

Двостороння співпраця в сфері безпеки та оборони набула своєї пріоритетності у зв'язку з необхідністю формалізувати взяті зобов'язання з підтримки. Насамперед це стосується України. Водночас стала очевидна переорієнтація характеру кооперації між країнами, де стратегічної пріоритетності набула військова підтримка.

Виявлено значне зростання кількості угод між країнами-партнерами та українською державою за такими напрямками співробітництва: багатоцільова підтримка, що передбачає постачання необхідного озброєння та техніки, підготовка особового складу сил безпеки та оборони, надання розвідувальної інформації, посилення кіберстійкості та інформаційного захисту, фінансова підтримка, відновлення критичної інфраструктури, повоєнне відновлення.

Також з'ясовано, що двостороннє співробітництво у тому його прояві, яке ми спостерігаємо сьогодні, не є інструментом гарантування безпеки України від РФ, а лише відображає систему підтримки з боку країн-підписантів.

6. У межах дослідження, авторкою здійснено оцінку міжнародного безпекового середовища в умовах російсько-української війни.

Оцінка ґрунтується на:

огляді стану системи міжнародної безпеки в період вторгнення РФ на територію України;

встановлених порушеннях міжнародно-правових норм РФ;

з'ясованих під час аналізу стратегічних концепцій та оборонних оглядів країн НАТО інтересів (внутрішніх та зовнішніх) визначених суб'єктів;
виявлених загрозах для суб'єктів, які становлять інтерес дослідження;
проаналізованих діях відповідних суб'єктів;
виявлених спроможностях та потенціалі суб'єктів у сфері безпеки з урахуванням глобальних емпіричних індикаторів.

Проведене дослідження дало змогу дослідити умови та обставини, в яких реалізується система міжнародної безпеки, виявити каталізатори, які вплинули на її трансформацію та обґрунтувати відповідні висновки.

Відтак міжнародне безпекове середовище перебуває на стадії трансформації у зв'язку зі зміною балансів сил та формуванням нових блоків «Схід» та «Захід», ерозією міжнародного права та формуванням нових форм й механізмів забезпечення безпеки, що пов'язано з довготривалою війною РФ проти України.

Під час проведеного дослідження виявлено повернення силової політики у систему міжнародної безпеки, де пріоритет надається військовій могутності та спроможностям держави. Так, відзначено зростання ролі ОПК, нарощення ресурсів, посилення кіберпростору та інформаційної стійкості, де ключове місце посідає міжнародна співпраця та підтримка.

У межах трансформацій МБС відзначено зростання ролі коаліційних, мінілатеральних форматів співпраці та двостороннього співробітництва. Водночас виявлено значну стагнацію сталих інституцій, а саме ООН та ОБСЄ. Зазначене також підтвердило набуття європейською системою безпеки самостійності у зв'язку з наявною фрагментацією інтересів серед країн НАТО.

7. SWOT-аналіз міжнародного безпекового середовища, зокрема України, визначено авторкою як необхідний перехідний етап між оцінкою наявного стану системи міжнародної безпеки та розробленням подальших сценарних описів і, відповідно, практично-орієнтованих рекомендацій.

Проведений аналіз став аналітичною рамкою дослідження, яка дала змогу систематизувати сильні та слабкі сторони МБС та України, можливості й загрози в умовах російсько-української війни.

Результати SWOT-аналізу дали розуміння сформованим взаємозв'язкам у системі міжнародної безпеки, зафіксувати зміни та трансформації. Так, виявлено видозміну міжнародної реакції на війну РФ проти України:

у період 2014-2021 років – відсутність реального стримування агресора та невизнання факту війни, що дали змогу РФ накопичити чималий військовий потенціал для повномасштабного вторгнення в Україну;

у період з 2022 року – мобілізація міжнародної спільноти, активна підтримка України, формування нових способів співпраці з метою протистояння гібридній агресії РФ.

SWOT-аналіз безпекового середовища в умовах трансформації МБС підтвердив набуття українською державою суб'єктності в межах євроатлантичної та європейської системи безпеки.

Підтверджено й те, що російсько-український збройний конфлікт локального рівня завдав геополітичної трансформації, породивши формування силових блоків, де ключові актори міжнародних відносин з метою реалізації своїх інтересів намагаються розширити сфери впливу через залучення та підтримку слабших партнерів.

Результати SWOT-аналізу авторкою зображено в сценарному описі розвитку МБС, який містить: оптимістичний, реальний, песимістичний та інноваційний сценарії. Зазначене дало змогу окреслити потенційні виклики та загрози для України за різних варіантів розвитку подій, а також визначити стратегічні орієнтири у процесі реалізації державою зовнішньої політики.

8. Авторкою запропоновані відповідні практично-орієнтовані рекомендації, які можна класифікувати на законодавчі зміни та, власне, поглиблення співпраці з країнами-партнерами з метою ефективного протистояння РФ.

Виявлено відсутність визначення «міжнародного безпекового середовища» в документах стратегічного та оборонного планування держави, що знижує можливість досягнення зовнішньополітичних інтересів держави. Так, авторкою розглянуто ключові нормативно-правові документи, у яких вважається за доцільне зробити відповідні доповнення.

Також, з огляду на оцінку міжнародного безпекового середовища та проведений SWOT-аналіз, окреслено напрями та формати міжнародної співпраці, а також виокремлено групу країн, які можуть становити інтерес для України з метою подолання загроз та викликів. Зазначене досягнуто за допомогою урахування таких категорій, як «перевага країни», «спільний інтерес», «військово-політична зацікавленість України».

У загальному, результати дослідження свідчать про те, що Україна має бути залучена до всіх наявних та потенційних форматів співпраці у сфері безпеки та оборони в межах євроатлантичного простору. У межах зазначеного, простежується позитивна динаміка інтегрування держави до євроатлантичної (через поглиблення трансатлантичної співпраці) та європейської систем безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

AP News. (2025). US and allies accuse North Korea and Russia of flagrantly violating UN sanctions in military deals. *AP News*. <https://apnews.com/article/3ada38bfc312ccd4b9bb6551bb671195>

ArmyInform. (2025, Лютий 11). «Геймченджери» війни: у Міноборони розповіли, які артсистеми посилили вогневу міць ЗСУ. <https://armyinform.com.ua/2025/02/11/gejmchendzhery-vijny-u-minoborony-rozpozily-yaki-artsystemy-posylyly-vognevu-micz-zsu/>

ArmyInform. (2025, Лютий 17). НСА ТУ та JАТЕС: як працюють нові структури НАТО, що допомагають Україні. <https://armyinform.com.ua/2025/02/17/nsatu-ta-jatec-yak-praczuuyut-novi-struktury-nato-shcho-dopomagayut-ukrayini>

Aron, R. (1966). *Peace and war: A theory of international relations*. Doubleday.

Associated Press. (2025, September 24). Europe has a Russian drone problem. Here are ways it could be solved. *AP News*. <https://www.apnews.com/article/russia-nato-drones-estonia-latvia-lithuania-50636d55bff486b74e73ab947076744f>

Atlantic Council. (2015). *Hiding in plain sight: Putin's war in Ukraine*. Atlantic Council.

Atlantic Council. (2016–2018). *The Kremlin's Trojan Horses*. Atlantic Council.

Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5–26.

Bazhenova, H. (2023, May 31). The Ramstein Group: Prerequisites for creation and role in ensuring Ukraine's military capabilities (Part 1). Institute of Central Europe. <https://ies.lublin.pl/en/comments/the-ramstein-group-prerequisites-for-creation-and-role-in-ensuring-ukraines-military-capabilities-part-1/>

BBC News Україна. (2025, вересень). NATO member Estonia says three Russian jets violated its airspace. *BBC News Україна*. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjeyn8n014wo>

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (M. Ritter, Trans.). Sage.

Bell, D. (1988). *The end of ideology: On the exhaustion of political ideas in the fifties* (2nd ed.). Harvard University Press.

Blank, S. (2016, July 3). Putin's dream: To make the Black Sea a Russian lake. *Newsweek*. <https://www.newsweek.com/putin-dream-black-sea-russian-lake-476321>

Brzezinski, Z. (1997). *The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives*. Basic Books.

Brzezinski, Z. (2004). *The choice: Global domination or global leadership*. Basic Books.

Bugajski, J., & Doran, P. (n.d.). *Black Sea in focus: Russia's strategy in Southeastern Europe*. Center for European Policy Analysis. https://www.academia.edu/23683482/BLACK_SEA_RISING_Russias_Strategy_in_Southeast_Europe

Busygina, I. (2022, February 18). *Russia and Ukraine: Prospects for war?* *Russian Analytical Digest*, 276. Center for Security Studies, ETH Zürich. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD276.pdf>

Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.

Caldara, D., & Iacoviello, M. (2023). *Geopolitical Risk Index (GPR)*. Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://www2.bc.edu/matteo-iacoviello/gpr.htm>

Carnegie Endowment for International Peace. (2025, September 25). *Taking the pulse: Should NATO have shot down Russian planes violating Estonian airspace?* <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2025/09/taking-the-pulse-should-nato-have-shot-down-russian-planes-violating-estonian-airspace?lang=en>

Carr, E. H. (1939). *The twenty years' crisis, 1919–1939*. Macmillan.

Center for Global Studies “Strategy XXI”. (2023). *Безпекові вакууми як наслідок війни Росії проти України: оцінка впливу і можливі шляхи подолання*. <https://geostrategy.org.ua/analitika/analitichna-zapyska/bezpekovi-vakuumu-yak-naslidok-viyny-rosiyi-proty-ukrayiny-ocinka-vplyvu-i-mozhlyvi-shlyahy-podolannya>

Center for Security Studies. (2022, 18 лютого). *Russian Analytical Digest, No. 276: Russian military build-up around Ukraine – Part 1*. ETH Zürich. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD276.pdf>

Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2024, September 25). Russia's battlefield woes in Ukraine. <https://www.csis.org/analysis/russias-battlefield-woes-ukraine>

Chitadze, N., Vdovychenko, V., & Albu, N. (2024). *Geopolitical situation in the Black Sea region and possible scenarios of the future development*. International Black Sea University. https://www.researchgate.net/publication/380845582_Geolitical_situation_in_the_Black_Sea_region_and_possible_scenarios_of_the_future_development

Congressional Research Service. (2024, August 12). Russian military performance and outlook (CRS Report IF12606). <https://www.congress.gov/crs-product/IF12606>

Council on Foreign Relations. (2025). *Global Conflict Tracker (GCT)*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker>

Deutsche Welle. (2014, December 15). *EASA investigates incidents with military aircraft on EU borders*. Deutsche Welle. <https://surli.cc/vvtcaz>

Deutsche Welle. (2023). Трамп: Україна не поверне всі землі, а вступ у НАТО – нереалістичний. <https://www.dw.com/uk/tramp-ukraine-ne-poverne-vsi-zemli-a-vstup-u-nato-nerealisticnij/a-71590945>

Deutsche Welle. (2023). Як українські військові навчаються за кордоном. <https://www.dw.com/uk/ak-ukrainski-vijskovi-navcautsa-za-kordonom/a-71642492>

Deutsche Welle. (2024, July 7). Безпекова угода з Польщею: збиття ракет РФ, літаки і “Український легіон”. <https://www.dw.com/uk/bezpekova-ugoda-z-polseu-zbitta-raket-rf-litaki-i-ukrainskij-legion/a-69595968>

Devex. (2022, March 15). *The state of humanitarian aid in Ukraine*. <https://www.devex.com/news/the-state-of-humanitarian-aid-in-ukraine-102681>

End CRSV. (n.d.). *UN Security Council: Conflict-related sexual violence (guidebook)*. <https://www.endcrsv.org/uk/guidebook/%D0%BE%D0%BE%D0%BD%D0%B7%D0%BF/>

Erciyas, A., & Soydemir, A. (2022). Transformation of the EU Common Security and Defence Policy after 2014 regarding Ukraine crisis. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(41), 1–30. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1061410>

Estonian Foreign Intelligence Service. (2024). *International security and Estonia 2024*. <https://www.valisluureamet.ee/en/>

EU Neighbours East. (2025). *Visegrád Group on Ukraine peace talks: Ukraine must receive strong security guarantees*. <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/grupa-vejmar-shhodo-myrnyh-perehovoriv-ukrayina-povynna-otrymaty-potuzhni-garantiyi-bezpeky/>

European Commission. (2025). *Joint white paper for European defence readiness 2030*. European Defence Industry Directorate. <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/30b50d2c>

European Court of Auditors. (2025). *Annual report 2025*. <https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2025-04>

European Defence Agency. (2024). *Defence data 2023–2024*. European Defence Agency. (Оригінальний файл: *eda---defence-data-23-24---web---final.pdf*)

European Defence Agency. (2025, May 27). *EU agrees 11 more PESCO projects, looks to next phase*. <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2025/05/27/eu-agrees-11-more-pesco-projects-looks-to-next-phase>

European Parliament. (2013). *Common Security and Defence Policy*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060102/04A_FT\(2013\)060102_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060102/04A_FT(2013)060102_EN.pdf)

European Platform for Democratic Elections. (2024, November). *In troubled waters: The OSCE in times of war*. EPDE. https://epde.org/wp-content/uploads/2024/11/Beitrag-OSTEUROPA-Thomas-Vogel_Troubled-Waters.pdf

European Union. (2003). *A secure Europe in a better world: European security strategy*. Council of the European Union. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf>

Falk, R. A. (2003). The decline of normative restraint and the weakness of international law. *International Journal of Social Science and Business*, 6(4), 496–501.

Federal Ministry of Defence of Germany. (2024). *National security and defence industry strategy*. <https://www.bmvg.de/resource/blob/5873628/138fddf8112609dfdc3ea44a52ba9195/dl-national-security-and-defence-industry-strategy-data.pdf>

Financial Times. (2024, May 12). [Article title unavailable]. <https://www.ft.com/content/a1a242c3-9000-454d-bec7-c49077b2cc6c>

Fukuyama, F. (2004). *State-building: Governance and world order in the 21st century*. Cornell University Press.

Horbulin, V. P. (2017). *The World Hybrid War: Ukrainian Forefront [PDF]*. National Institute for Strategic Studies. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/GW_engl_site.pdf

GDIP Media Center. (2025, Травень 29). «Світовий порядок після завершення Третьої світової війни» [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=dR7H-BrYVik>

Global Firepower. (2025). 2025 World Military Strength Rankings. <https://www.globalfirepower.com/>

Global Watch. (2025, March 3). Is Russia preparing for war with NATO? https://globalwatch.info/en_GB/articles/gc7/features/2025/03/03/feature-02/Is-Russia-preparing-for-war-with-NATO?utm

Government of Canada. (2024, December 3). Canada signs General Security of Information Agreement with Ukraine. <https://www.canada.ca/en/public-services-procurement/news/2024/12/canada-signs-general-security-of-information-agreement-with-ukraine.html?utm>

Government of Canada. (2024, October 10). Canada – Minister of National Defence mandate priorities: Procurement and military support for Ukraine.

<https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/proactive-disclosure/mnd-mandate-priorities-10-october-2024/procurement.html>

Government of Denmark, Ministry of Defence. (2023). *Security and defence policy of the Kingdom of Denmark until 2035*. https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/rsa/-regeringens_security-policy-report_uk_web-.pdf

Government of Finland. (2023). *Government report on Finnish foreign and security policy*. <https://valtioneuvosto.fi/en/foreign-and-security-policy>

Government of France. (2022). *Revue nationale stratégique 2022*. Secrétariat général de la défense et de la sécurité nationale. <http://www.sgdsn.gouv.fr/publications/revue-nationale-strategique-2022>

Government of Sweden. (2024). *Defence Resolution 2025–2030*. Government Offices of Sweden. <https://www.government.se>

Government of the United Kingdom. (2021). *Global Britain in a competitive age: The integrated review of security, defence, development and foreign policy*. HM Government. <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>

Hobbes, T. (1994). *The moral and political works of Thomas Hobbes*. Oxford University Press.

Hobbes, T. (1996). *Leviathan* (R. Tuck, Ed.). Cambridge University Press.

Institute for Economics & Peace. (2024). *Global Peace Index 2024: Measuring peace in a complex world*. <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-web.pdf>

Institute for Strategic & Political Consultancy (ISPC). (2024). *[Діючі проєкти Трастових фондів НАТО в Україні]*. <https://www.ispc.org.ua/archives/3965>

Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. (n.d.). *The Encyclopedia of Modern Ukraine*. <https://esu.com.ua/article-65124>

Interfax-Ukraine. (2023, May 23). Україна вже має 28 двосторонніх безпекових угод з партнерами, на їх основі треба створити систему гарантій безпеки для миру в Україні і Європі – Зеленський. <https://interfax.com.ua/news/general/1050480-amp.html?utm>

International Committee of the Red Cross. (1980). *Convention on prohibitions or restrictions on the use of certain conventional weapons which may be deemed to be excessively injurious or to have indiscriminate effects*. https://www.icrc.org/en/download/file/109604/dp_consult_8_1980_convention_on_certain_conventional_weapons_ccw_web.pdf

International Criminal Court. (1998). *Rome Statute of the International Criminal Court*. United Nations. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

International Institute for Strategic Studies. (2024). *Iranian missile deliveries to Russia: Escalating military cooperation in Ukraine*. <https://www.iiss.org/online-analysis/missile-dialogue-initiative/2024/09/iranian-missile-deliveries-to-russia-escalating-military-cooperation-in-ukraine>

Johnson, S. (2025, September 24). Swedish, Polish forces simulate defence of Gotland amid Baltic tensions. *Reuters*. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/swedish-polish-forces-simulate-defence-gotland-amid-baltic-tensions-2025-09-24/>

Kelsen, H. (1948). *Peace through law*. University of North Carolina Press.

Kempe, F. (2025, February 14). *Dispatch from Munich: Trump has put European history in motion again*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflection-points/dispatch-from-munich-trump-has-put-european-history-in-motion-again/>

Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence: World politics in transition*. Little, Brown.

Kolarz, S. (2023). *Cohabitation with the aggressor: Russia stymies OSCE operations*. Polish Institute of International Affairs (PISM). <https://www.pism.pl/publications/the-osce-and-the-war-in-ukraine>

Konarzewska, N. (2016). *A new balance of power in the Black Sea? Central Asia–Caucasus Analyst*. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13393-a-new-balance-of-power-in-theblack-sea?.html>

Kowalski, P. (2023). The Three Seas Initiative, its fund and its support for Ukraine in terms of theory. *Security & Defence*, 0(189647), 0–2. <https://securityanddefence.pl/The-Three-Seas-Initiative-its-fund-and-its-support-for-Ukraine-in-terms-of-the-theory%2C189647%2C0%2C2.html>

Kryva, L. (2024). *Effectiveness of international cooperation of the Lublin Triangle*. *Pakistan Journal of Criminology*, 16(3), 835–850. <https://www.pjcriminology.com/wp-content/uploads/2024/05/53-Effectiveness-of-International-Cooperation.pdf>

Larrabee, F. S., & Flanagan, S. J. (2016). *The growing importance of Black Sea security*. RAND Corporation. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2016/07/the-growing-importance-of-black-sea-security.html>

LB.ua. (2014, March 27). *UN General Assembly confirms Ukraine's territorial integrity (Resolution 68/262)*. https://lb.ua/news/2014/03/27/261031_genassambleya_oon_podtverdila.html

Lytvynenko, O. (2017). *Information component in the modern hybrid war against Ukraine: Challenges and threats*. *Ukrainian Studies Almanac, cmop*. 171–174.

Machiavelli, N. (1998). *The Prince*. Cambridge University Press.

McInnes, C. (2024, March). *The Bucharest Nine – Enhancing security on NATO's eastern flank*. German Marshall Fund of the United States (GMFUS). <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-03/The%20Bucharest%20Nine-%20Enhancing%20Security%20on%20NATO%E2%80%99s%20Eastern%20Flank.pdf>

Ministry of Foreign Affairs of Latvia. (n.d.). *Latvia's foreign and security policy yearbook*. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia. <https://www.mfa.gov.lv/en>

Ministry of National Defence of the Republic of Poland. (2023). *Strategic defence review*. Ministry of National Defence. <https://www.gov.pl/web/diplomacy/global-security>

Morgenthau, H. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. Knopf.

Müllner, V., & Nečas, K. (2024). The Bucharest Nine part of NATO's eastern flank: An analysis of military investment on equipment. *Vojenské rozhlédy*, 33(3). <https://doi.org/10.3849/2336-2995.33.2024.03.003-026>

Munich Security Conference & Kantar Public. (2024). *Munich Security Index 2024*. Munich Security Conference.

Nagy, T. A. (2024, March 18). *The Bucharest Nine: Enhancing security on NATO's eastern flank*. German Marshall Fund of the United States. <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-03/The%20Bucharest%20Nine-%20Enhancing%20Security%20on%20NATO%E2%80%99s%20Eastern%20Flank.pdf>

National Academy Press. (1992). *Technology and war: The next 75 years*. National Academies Press. <https://nap.nationalacademies.org/read/5838/chapter/1>

NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2016). *Russia's footprint in the information environment of Ukraine*. <https://stratcomcoe.org/publications>

NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2018). *Russia's footprint in the information environment of Ukraine II*. <https://stratcomcoe.org/publications>

NATO. (2014, April 1). *Wales Summit Declaration*. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm

NATO. (2014, March 2). *Statement by the North Atlantic Council on the situation in Ukraine*. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_112107.htm

NATO. (2015, February 5). *NATO Secretary General welcomes ceasefire monitoring in Ukraine*. https://www.nato.int/cps/in/natohq/news_114274.htm

NATO. (2024, July 10). *NATO missile defence base in Poland now mission ready*. <https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2024/07/10/nato-missile-defence-base-in-poland-now-mission-ready>

NATO. (2024, July 15). *Washington Summit Declaration*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm

Nordic-Baltic Cooperation Report. (n.d.). *Year of Nordic-Baltic cooperation*. Ministry of Foreign Affairs of Denmark. <https://um.dk/en/foreign-policy/nordic-baltic-cooperation>

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2019). *Building Integrity: Self-Assessment and Peer Review Report — Ukraine*. <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/storage/app/sites/134/building-integrity.pdf>

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2022). *Strategic concept 2022*. <https://www.nato.int/strategic-concept>

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2023, July 12). *Vilnius Summit Communiqué*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm?selectedLocale=uk

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2025). *NATO–Ukraine Council meeting: Official statement*. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_235900.htm?selectedLocale=uk

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2025). *Press conference by the NATO Secretary General following the NATO–Ukraine Council*. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_235867.htm

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2025). Topics: NATO – Ukraine relations. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm

North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2025, September 19). *NATO member Estonia says three Russian jets violated its airspace*. Reuters. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/nato-member-estonia-says-three-russian-jets-violated-its-airspace-2025-09-19/>

North Atlantic Treaty Organization, & Russian Federation. (1997). *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm

Norwegian Intelligence Service (NIS). (2025). *Focus 2025*. <https://www.etjenesten.no>

NV. (2024). *Orban opposes Ukraine's membership in EU and NATO*. <https://english.nv.ua/nation/orban-opposes-ukraine-s-membership-in-eu-and-nato-50525026.html>

NV. Ukraine. (2025). *Russia eyes future operations against NATO states, ISW analysts say*. <https://english.nv.ua/nation/russia-eyes-future-operations-against-nato-states-isw-analysts-say-50520816.html?utm>

Office of the President of Ukraine. (2024, February 24). *Agreement on Security Cooperation between Ukraine and Canada*. <https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89233>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (1975, August 1). *Helsinki Final Act* [PDF]. <https://www.osce.org/files/f/documents/f/d/15968.pdf>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2021). *A peaceful presence: The first five years of the OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine* [PDF]. https://www.osce.org/files/f/documents/4/6/491220_0.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2022). *Special Monitoring Mission to Ukraine*. <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/513427>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (n.d.). *Support Programme for Ukraine*. <https://www.osce.org/uk/support-programme-for-ukraine>

Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW). (2025, July 14). *The “Coalition of the Willing”, security guarantees to Ukraine: less ambitious, more pragmatic?* https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2025-07-14/coalition-willing-security-guarantees-ukraine-less-ambitious-more?utm_source=chatgpt.com

Parliamentary Assembly of the Mediterranean. (2024). *How the Russian Federation, Iran and North Korea are evading international sanctions*. <https://pam.int/wp-content/uploads/2024/03/PAM-Background-Note-How-the-Russian-Federation-Iran-and-North-Korea-are-evading-international-sanctions.pdf>

Peters, A. (2024). Power, procedures, and periphery: The UN Security Council in the Ukraine war. In *The UN Security Council and the maintenance of peace in a changing world* (pp. 278–298). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009423458>

Prystash, A. (2025). International security transformation: The effectiveness of small alliances in the European security architecture. *Society and Security*, 3(9), 25-29. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-3\(9\)-25-29](https://doi.org/10.26642/sas-2025-3(9)-25-29)

Public Broadcasting Service (PBS). (2022, March 24). *U.N. Security Council defeats Russia humanitarian resolution on Ukraine that would omit fault*. <https://www.pbs.org/newshour/world/u-n-security-council-defeats-russia-humanitarian-resolution-on-ukraine-that-would-omit-fault>

Reuters. (2023, April 6). Україна та Польща спільно вироблятимуть снаряди для радянських танків. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/ukraine-poland-produce-soviet-era-tank-shells-together-2023-04-06>

Rousseau, J.-J. (1997). *The social contract* (V. Gourevitch, Ed.). Cambridge University Press.

Saradzhyan, S. (2025, June 5). Would Russia attack NATO and, if so, when? *Belfer Center for Science and International Affairs*. <https://www.belfercenter.org/research-analysis/would-russia-attack-nato-and-if-so-when?utm>

Shlapak, D., & Johnson, M. (2019). *Russia's hostile measures in Europe: Understanding the threat*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1793.html

Smith, J. (2023). Rethinking the legal order: International law and global governance. *Global Constitutionalism*, 12(3), 1–22. <https://doi.org/10.1080/20531702.2023.2264085>

Smolianiuk, V. F. (2018). International security. In I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, & M. H. Zhelezniak (Eds.), *The Encyclopedia of Modern Ukraine*. Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. <https://esu.com.ua/article-65124>

State Security Department & Defence Intelligence and Security Service of the Republic of Lithuania. (n.d.). *National threat assessment*. <https://vsd.lt/en>

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2014–2024). *SIPRI Yearbook: Armaments, disarmament and international security*. SIPRI. <https://razumkov.org.ua/vydannia/sipr>

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2024). *SIPRI Military Expenditure Database*. <https://www.sipri.org/databases/milex>

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2025). SIPRI Yearbook 2025 – Summary. https://www.sipri.org/sites/default/files/2025-06/yb25_summary_en.pdf

Swain, A. (2023). Environment and security in the 21st century. *Environment and Security*, 1(2). <https://doi.org/10.1177/27538796221149609>

Swedish Centre for East European Studies (SCEEUS). (2021). *Achievements and limitations of the OSCE's Special Monitoring Mission to Ukraine*. <https://sceeus.se/en/publications/achievements-and-limitations-of-the-osces-special-monitoring-mission-to-ukraine/>

The Gaze. (2025). In case of war in Ukraine, freezing: Russia may attack Baltic countries – DGAP report. <https://thegaze.media/news/in-case-of-war-in-ukraine-freezing-russia-may-attack-baltic-countries-dgap-report?utm>

Toucas, B. (2017). *NATO and Russia in the Black Sea: A new confrontation?* Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/nato-and-russia-black-sea-new-confrontation>

U.S. Department of Defense. (2025, January 9). Secretary of Defense Lloyd J. Austin III holds press conference following Ukraine Defense Contact Group meeting, at Ramstein Air Base, Germany [Transcript].

https://www.war.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/4025352/secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-holds-press-conference-following-ukrain/?utm_source=chatgpt.com

U.S. Department of Defense. (2025, January 9). Ukraine Fact Sheet – January 9, 2025. <https://media.defense.gov/2025/Jan/09/2003626080/-1/-1/1/UKRAINE-FACT-SHEET-JAN-9-2025.PDF>

U.S. Naval Forces Europe & Africa / U.S. Sixth Fleet Public Affairs. (2024, December 6). *U.S. Aegis Ashore missile defense system Romania holds change of command ceremony*. U.S. Fleet Forces Command. <https://www.usff.navy.mil/Press-Room/News-Stories/Article/3987100/us-aegis-ashore-missile-defense-system-romania-holds-change-of-command-ceremony/>

UK Government. (2024). *Landscape with ruins: Reflections on European security*. <https://www.gov.uk/government/speeches/landscape-with-ruins-reflections-on-european-security>

Ukraine to NATO. (2023, August 5). *Освіта та бойова підготовка за стандартами НАТО: Тренувальні місії НАТО — перемога над противником починається з навчання на полігонах*. <https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/trenuvalni-misii-nato-peremoha-nad-protyvnykom-pochynaietsia-z-navchannia-na-polihonakh/>

Ukraine to NATO. (2023, July 10). *Освіта та бойова підготовка за стандартами НАТО: Програма удосконалення військової освіти*. <https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/prohrama-udoskonalennia-viyskovoii-osvity/>

Ukraine to NATO. (2023, May 20). *Пріоритети для партнерів: особливий формат співпраці з Альянсом*. <https://ukrainetonato.com.ua/novyny/priorytety-dlya-partneriv-osoblyvyi-format-spivpratsi-z-aliansom/>

Ukraine to NATO. (2023, May 20). *Пріоритети для партнерів: особливий формат співпраці з Альянсом*. <https://ukrainetonato.com.ua/novyny/priorityty-dlya-partneriv-osoblyvyi-format-spivpratsi-z-aliansom/>

United Nations Development Programme (UNDP). (1994). *Human development report 1994: New dimensions of human security*. Oxford University Press.

United Nations General Assembly. (2016–2020). Resolutions on the situation of human rights and the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine). United Nations. Included resolutions: 71/205 (2016); 72/190 (2017); 73/194 (2018); 73/263 (2018); 74/17 (2019); 74/168 (2019); 75/192 (2020).

United Nations Office for Disarmament Affairs. (1980). *Convention on Certain Conventional Weapons*. <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/conventional-arms/legal-instruments/convention-certain-conventional-weapons>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. (2022, June 29). *FAQ: What is the mandate of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine?* [PDF]. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/FAQs-on-the-IICIU-29-June-2022_UA.pdf

United Nations Security Council. (2014, March 1). *Security Council meeting record S/PV.7138* [Meeting record]. United Nations. <https://www.un.org/securitycouncil/en/meetings-records>

United Nations Security Council. (2015, July 29). *Draft resolution S/2015/562* [Draft resolution]. United Nations. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_562.pdf

United Nations. (1945). *Charter of the United Nations*. United Nations. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

United Nations. (1949). *Geneva Conventions of 12 August 1949 and Additional Protocols of 1977 and 2005*. International Committee of the Red Cross. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl>

United Nations. (1968). *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*. United Nations. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1970/03/19700305%200017%20AM/Ch_XXVI_02.pdf

United Nations. (1994, December 5). *Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (S/1994/1399)*. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_1994_1399.pdf

United Nations. (2014, February 28). *Letter dated 28 February 2014 from the Permanent Representative of Ukraine to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/2014/136)*. United Nations

UNN. (2024, March). *France, Germany, Italy and Poland signed deal on jointly developing long-range missiles*. <https://unn.ua/news/frantsiia-nimechchyna-italiia-ta-polshcha-pidpysaly-uhodu-pro-spilne-stvorennia-krylatykh-raket-velykoi-dalnosti-reuters>

Wæver, O. (2007). Securitization and desecuritization. *International Security*, 31(3), 66–98.

Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.

Wendt, A. (2005). How not to argue against state personhood: A reply to Lomas. *Review of International Studies*, 31(2), 357–360.

Wolfers, A. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.

Аналітичний центр «Adastra». (2023). *Трансформація політики безпеки ЄС: збільшення автономії чи збереження пріоритету НАТО?* <https://adastra.org.ua/blog/transformaciya-politiki-bezpeki-yes-zbilshennya-avtonomiyi-chi-zberezhennya-prioritetu-nato>

Андріянова, Н. (2023). НАТО та Україна: безпекові аспекти інтеграції. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*, 3(79), 89–96. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2023-3-79/89-96>

АрміяInform. (2021, November 30). *30 років міжнародної співпраці Збройних Сил України*. <https://armyinform.com.ua/2021/11/30/30-rokiv-mizhnarodnoyi-spivpraczi-zbrojnyh-syl-ukrayiny/>

АрміяInform. (2025, Травень 27). Нідерланди передали всі обіцяні винищувачі F-16: скільки літаків отримала Україна. <https://armyinform.com.ua/2025/05/27/niderlandy-peredaly-vsi-obiczyani-vynyshhuvachi-f-16-skilky-litakiv-otrymala-ukrayina/>

Богданович, В. Ю., Ільяшов, О. А., Комаров, В. С., & Олексіюк, В. В. (2021). Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені І. Черняхівського*, 2(72), 33–39.

Болгарин, І. (2024, September 10). *Bofors, CV90, Jas 39 Gripen: Історія шведської оборонної промисловості*. Mezha Media. <https://oboronka.mezha.ua/bofors-cv90-jas-39-gripen-istoriya-shvedskoj-i-oboronnoji-promislovosti-304724/>

Бочарніков, В. П., & Свєшніков, С. В. (2019). *Безпекове середовище 2030* [Монографія]. Майстер книг.

Буряченко, О. (2023). Російсько-українська війна як фактор порушення та еволюції світової безпекової рівноваги. *Політикус*, (2), 73–84. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-2.11>

Васильєв, Г. В. (2014). Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Я. Мудрого»*. Серія: Політологія, 2(21), 155–166. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2014_2_18

Вереша, Р. В. (2025). Загрози та виклики сучасної світової архітектури безпеки та роль НАТО. *Вісник міжнародного права та порівняльного правознавства*, 32(3), 125–149. https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/32%283%29_2025-125-149.pdf

Верховна Рада України. (1998, January 14). *Про ратифікацію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією* (Закон № 13/98-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/go/13/98-%D0%B2%D1%80>

Верховна Рада України. (2018). *Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

Власюк, О. С. (2018). *Геополітичні аспекти національної безпеки*. НІСД.

Гай-Нижник, П. П. (2022). *Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 pp.): Періодизація*. Baltija Publishing. <https://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6282/13317-1?inline=1>

Гончар, М. (2023). Безпекові «вакууми» як наслідок війни Росії проти України: оцінка впливу і можливі шляхи подолання [Аналітична записка]. *Центр глобалістики «Стратегія XXI»*. <https://geostrategy.org.ua/analitika/analitichna-zapyska/bezpekovi-vakuumu-yak-naslidok-viyny-rosiyi-proty-ukrayiny-ocinka-vplyvu-i-mozhlyvi-shlyahy-podolannya>

Горбулін, В. П., & Качинський, А. Б. (2010). *Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки* [Монографія].

Горбулін, В., & Литвиненко, О. В. (2009). *Політика національної безпеки України: актуальні виклики — адекватні відповіді. Стратегічна панорама*,(2). https://chtyvo.org.ua/authors/Lytvynenko_Oleksandr_Valeriiiovych/Polityka_natsionalnoi_bezpeky_Ukrainy_aktualni_vyklyky_adekvatni_vidpovidy

Демкович, Я. (2023). *Спільна політика безпеки та оборони ЄС в умовах російсько-української війни* [Кваліфікаційна робота]. Український католицький університет. <https://er.uscu.edu.ua/items/1c088cf5-a265-46a9-bc40-758157865733>

Житник, О. М. (2018). Майбутнє безпекове середовище в контексті державного стратегічного планування: концептуальний підхід. *Право та державне управління*, 4(33), 144–149. http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2018/26.pdf

Загурська-Антонюк, В. Ф. (2020). Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу. *Інвестиції: практика та досвід*, 13–14, 103–109. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.13-14.103>

Івасечко, О., & Цебенко, О. (2022). Нова оборонна стратегія ЄС «Стратегічний Компас». *Baltija Publishing*. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-6>

Кабанова, О. О., Рудь, Ю. Л., & Лифар, В. В. (2024). Оцінка ролі міжнародної логістичної підтримки України в контексті збройної агресії РФ. *Modern Economics*, (48), 54–61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15467487>

Кабінет Міністрів України. (2018, October 31). *Постанова № 941 «Про затвердження Порядку проведення оборонного огляду Міністерством оборони»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941-2018-%D0%BF>

Кабінет Міністрів України. (2023). *Концепція забезпечення національної стійкості* (Постанова № 530 від 12 травня 2023 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2023-%D0%BF>

Калюжна, Н. Г. (2023). Методи прогнозування еволюції безпекового середовища. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 1(126), 13–30. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(126\)02](https://doi.org/10.31617/3.2023(126)02)

Капітоненко, М. (2016). Managing the Ukrainian crisis: A challenge for European security. *Wschód Europy. Studia Humanistyczno-Społeczne*, 2, 103–115. <https://doi.org/10.17951/WE.2016.2.2.97>

Кінаш, Н. Б. (2022). Міжнародна безпека як фактор формування національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 9, 138–141. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/138>

Клименко, А. (2019, Жовтень 30). У фокусі: Росія vs НАТО в Чорному морі. Чорноморська проблема Північно-Атлантичного Альянсу. *Чорноморська безпека*, (3(35)). Геостратегія. <https://geostrategy.org.ua/chornomorska-bezpeka/chornomorska-bezpeka-3-35/842>

Коваль, О. А. (2024). *Фінансове забезпечення військового потенціалу України в умовах євроатлантичної інтеграції* (Дисертація доктора філософії, спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Військовий інститут. <https://scc.knu.ua/zdobuvach-phd?id=336214>

Копійка, О. (2016). *Міжнародні організації*. ІМВ.

Коппель, О. (2018). Трансформація міжнародної системи та виклики глобальної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 137, 21–29.

Манжола, В. М. (2016). *Міжнародна безпека: теоретичні підходи та сучасні виклики*. ІМВ.

Михайловський, В. (2021). Міжнародний правовий механізм забезпечення прав людини. *Міжнародне право*, 4, 26–35.
[https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(117\)03](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(117)03)

Міністерство закордонних справ України. (2019). *Хронологія відносин Україна — НАТО*. Посольство України при НАТО. <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato>

Міністерство закордонних справ України. (2020). *OSCE: Роль України у ОБСЄ*. <https://vienna.mfa.gov.ua/osce/5043-osce-role>

Міністерство оборони України. (2020). *Наказ № 484 «Про порядок організації та здійснення оборонного планування...» від 22.12.2020*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-21>

Міністерство оборони України. (2025, Березень 5). FPV-бомбери, розвідники: чим Коаліція дронів забезпечує Сили оборони для технологічної переваги над ворогом. <https://mod.gov.ua/news/fpv-bomberi-rozvidniki-chim-koalicziya-droniv-zabezpechuye-sili-oboroni-dlya-tehnologichnoyi-perevagi-nad-vorogom>

Міністерство оборони України. (2025, Квітень 4). Очищення звільнених територій та допомога на фронті: як Україні допомагає Коаліція розмінування. <https://mod.gov.ua/news/ochishhennya-zvilnenih-teritorij-ta-dopomoga-na-fronti-yak-dopomagaye-ukrayini-koalicziya-rozminuvannya>

Міністерство оборони України. (2025, Лютий 11). «Західні» САУ, 155 мм калібр, «чеська ініціатива»: як Коаліція артилерії посилює вогневу міць України. <https://mod.gov.ua/news/zahidni-sau-155-mm-kalibr-cheska-inicziativa-yak-koalicziya-artileriyi-posilyuye-vognevu-micz-ukrayini>

Міністерство оборони України. (2025, Лютий 18). Patriot, SAMP/T, IRIS-T: як Коаліція інтегрованої ППО та ПРО допомагає Україні захищати небо.

<https://mod.gov.ua/news/patriot-samp-t-iris-t-yak-koalicziya-integrovanoyi-ppo-ta-pro-dopomagaye-ukrayini-zahishhati-nebo>

Міністерство оборони України. (2025, Лютий 27). Від Т-72 до АBRAMS: чим забезпечує Сили оборони Коаліція бронетехніки та маневреності. <https://mod.gov.ua/news/vid-t-72-do-abrams-chim-zabezpechuye-sili-oboroni-koalicziya-bronetehniki-ta-manevrenosti>

Міністерство оборони України. (2025, Січень 29). Мінні тральщики, катери, дрони: чим забезпечує Україну Коаліція морських спроможностей. <https://mod.gov.ua/news/minni-tralshhiki-kateri-droni-chim-zabezpechuye-ukrayinu-koalicziya-morskih-spromozhnostej>

Національний інститут стратегічних досліджень. (2016). *Системна криза*. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-09/sustemna_kriza-a24f7.pdf

Національний інститут стратегічних досліджень. (2022, Липень 1). *Результати Мадридського саміту НАТО 29–30 червня*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-madrydskoho-samitu-nato-29-30-cheravnja>

Національний інститут стратегічних досліджень. (2023, Липень 12). *Результати Вільнюського саміту НАТО 11–12 липня 2023 року*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-vilnyuskoho-samitu-nato-11-12-lypnja-2023-roku>

Національний інститут стратегічних досліджень. (2025). *Саміт Шанхайської організації співробітництва в Тяньцзіні*. <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/samit-shankhayskoyi-orhanizatsiyi-spivrobotnytstva-v-tyantszini>

Нікітін, А. (2024). Міжнародна безпека як чинник національної безпеки держави. *Морська безпека та оборона*, 1, 50–56. <https://doi.org/10.32782/msd/2024.1/06>

Офіс Президента України. (2023, Липень 12). Спільна декларація про підтримку України. <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277>

Офіс Президента України. (2025, Січень 16). Угода про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії. <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-storichne-partnerstvo-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchen-95461>

Перепелиця, Г. (2012). *Міжнародні конфлікти: природа, типологія, шляхи врегулювання*. Київ.

Перепелиця, Г. (2015). *Україна – Росія: війна в умовах співіснування*. Стилос. <http://resource.history.org.ua/item/0014648>

Перепелиця, Г. (2020). Особливе партнерство України і Канади в безпековій та оборонній сферах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (41), 58–72. https://www.researchgate.net/publication/342952347_Osoblive_partnerstvo_Ukraini_i_Kanadi_v_bezpekovij_ta_oboronnij_sferah

Петруненко, Я., & Джбраїлов, Р. (2024). Соціально-економічний аспект угод про співробітництво у сфері безпеки, підписаних між Україною та іншими країнами. *Право*, 2(84), 54–63. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.2.6>

Президент України. (2014, Травень 13). *Указ Президента України №339/2014 «Про виведення українських військ з Криму та Севастополя»*. <https://www.president.gov.ua/documents/3392014-16568>

Президент України. (2020). *Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» № 392/2020*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>

Президент України. (2021). *Стратегія воєнної безпеки України «Військова безпека – складова національної безпеки» № 121/2021*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021>

Президент України. (2024, February 24). Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Канадою. <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89233>

Присташ, А. (2024). Стратегічна концепція НАТО 2022 — місце України. У *Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених... «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка»*

(сс. 360–361). Військовий інститут КНУ ім. Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

Пунда, В. (2023). Шлях до російсько-української війни. *Уроки російсько-української війни*, 2, 38–45. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-22-2-38-45>

РБК-Україна. (2022). *Столтенберг озвучив умову членства України в НАТО*. <https://www.rbc.ua/rus/news/stoltenberg-ozvuchiv-umovu-chlenstva-ukrayini-1669813208.html>

Реанімаційний Пакет Реформ. (2025, January). *Як Україна може посилити європейську протиракетну ініціативу Sky Shield*. <https://rpr.org.ua/news/yak-ukraina-mozhe-posulyty-ievropeysku-protyraketnu-initsiatyvu-sky-shield/>

Самусь, М. (2019, жовтень 30). «Російське море»: нова реальність для України і НАТО; Технологія витискування НАТО. *Чорноморська безпека*, 3(35). Геостратегія. <https://geostrategy.org.ua/chornomorska-bezpeka/chornomorska-bezpeka-3-35/842>

Свешніков, С. В., Бочарніков, В., Мазуренко, І., & Ковальчук, П. А. (2023). Загальнотеоретичні основи досліджень безпекового середовища. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ*, 1(77). <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-1/283250>

Солодкий, С., Лимар, О., Саєнко, Я., & Інститут світової політики. (2016). *Безпека перехідного періоду: Як протидіяти агресії з обмеженими ресурсами*. Главком. <https://glavcom.ua/publications/bezpeka-perehidnogo-periodu-yak-protidiyati-agresiji-z-obmezhenimi-resursami-386268.html>

Україна; Канада. (1994, March 31). Спільна Декларація про особливе партнерство між Україною та Канадою. https://zakon.rada.gov.ua/go/124_002

Укрінформ. (2024). Польща надала Україні понад 4 мільярди євро військової допомоги. <https://www.ukrinform.ua>

УНН. (2025, February 14). F-16, Mirage 2000, Су-25, МіГ-29: скільки, та які літаки отримали Україна з початку 2022 року. <https://unn.ua/news/f-16-mirage-2000-su-25-mih-29-skilky-ta-yaki-litaky-otrymaly-ukrayina-z-pochatku-2022-roku>

Харук, А. (2025, June 12). Фінляндія передала Україні нову засекречену зброю. *Militaryni*. <https://militaryni.com/uk/news/finlyandiya-peredala-ukrayini-novu-zasekrechenu-zbroyu/>

Храбан, І. А. (2008). *Конфігурація європейської безпеки в контексті реалізації національних інтересів України (воєнно-політичний аспект)* [Автореферат дисертації д-ра політичних наук]. Національний інститут проблем міжнародної безпеки, РНБО України.

Центр дослідження безпекового середовища «Прометей». (n.d.). *Безпекове середовище та тенденції розвитку*. <https://prometheus.ngo/environment>

Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. (2021, January 27). *Трастові фонди НАТО в Україні: на шляху до сталого миру на Донбасі*. <https://cacds.org.ua/трастові-фонди-нато-в-україні-на-шляху>

Центр оборонних стратегій. (2020, грудень). *Штормове попередження: зростаючі загрози в Чорноморському регіоні* [PDF]. <https://defence.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya/CDS-Shtormove-poperedzhennia-ukr.pdf>

Чарських, І. (2022). Інкорпорований мейнстрімом: конструктивізм в теорії міжнародних відносин. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*, 11, 57–76. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.11.57-76>

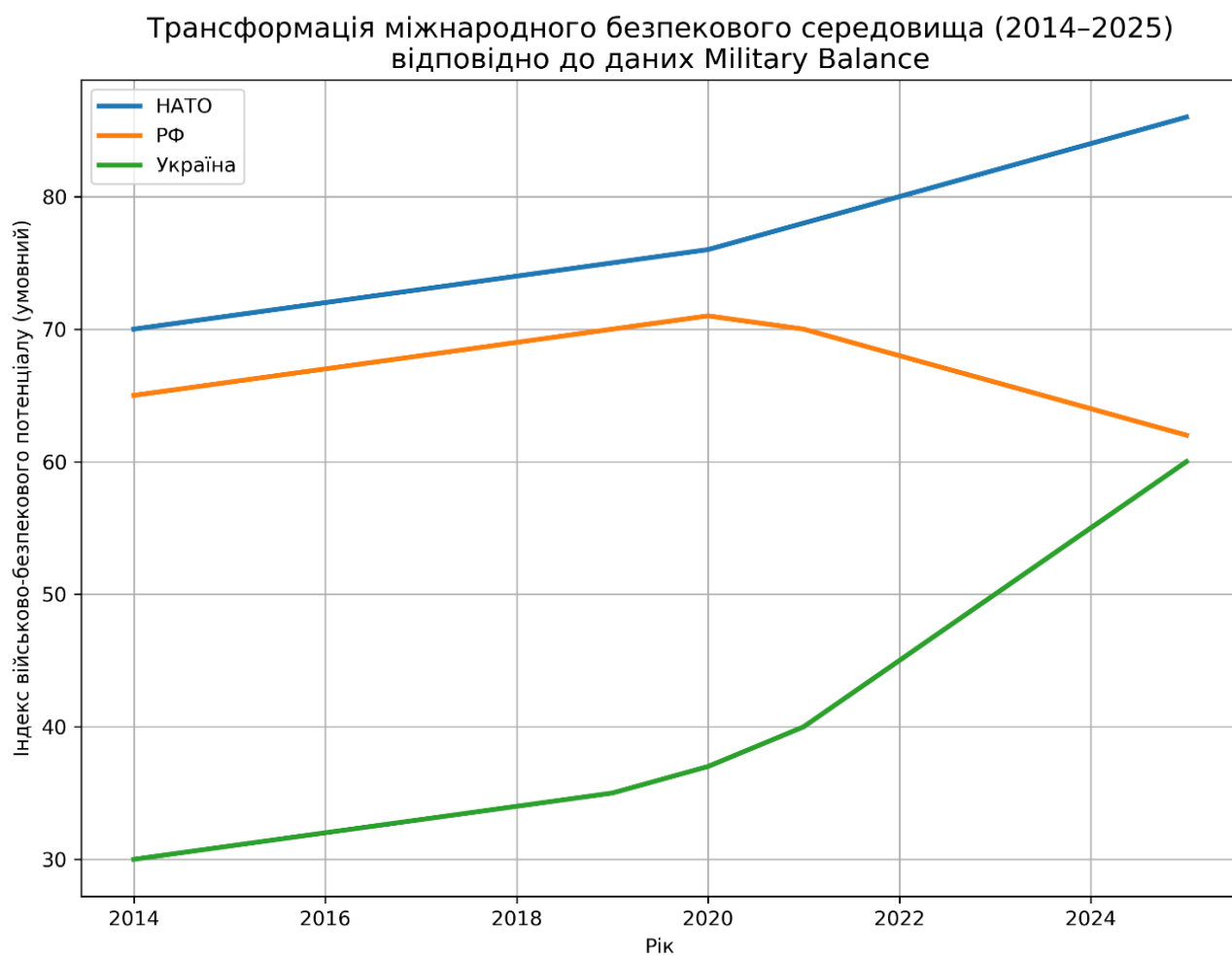
Швечикова-Плавська, Ю. П. (2021). *Механізми формування національної стійкості держави у сфері безпеки* (Дисертація доктора філософії). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. https://scc.knu.ua/upload/iblock/007/dis_Shvechykova-Plavska%20Y.P.pdf

Шпура, М. І., Андріянова, Н. М., & Комолаєва, Т. М. (2016). Аналіз оборонно-технічного співробітництва України з НАТО в рамках трастових фондів. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені І. Черняхівського*, 3(58). <https://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/126074>

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Огляд показників Military Balance

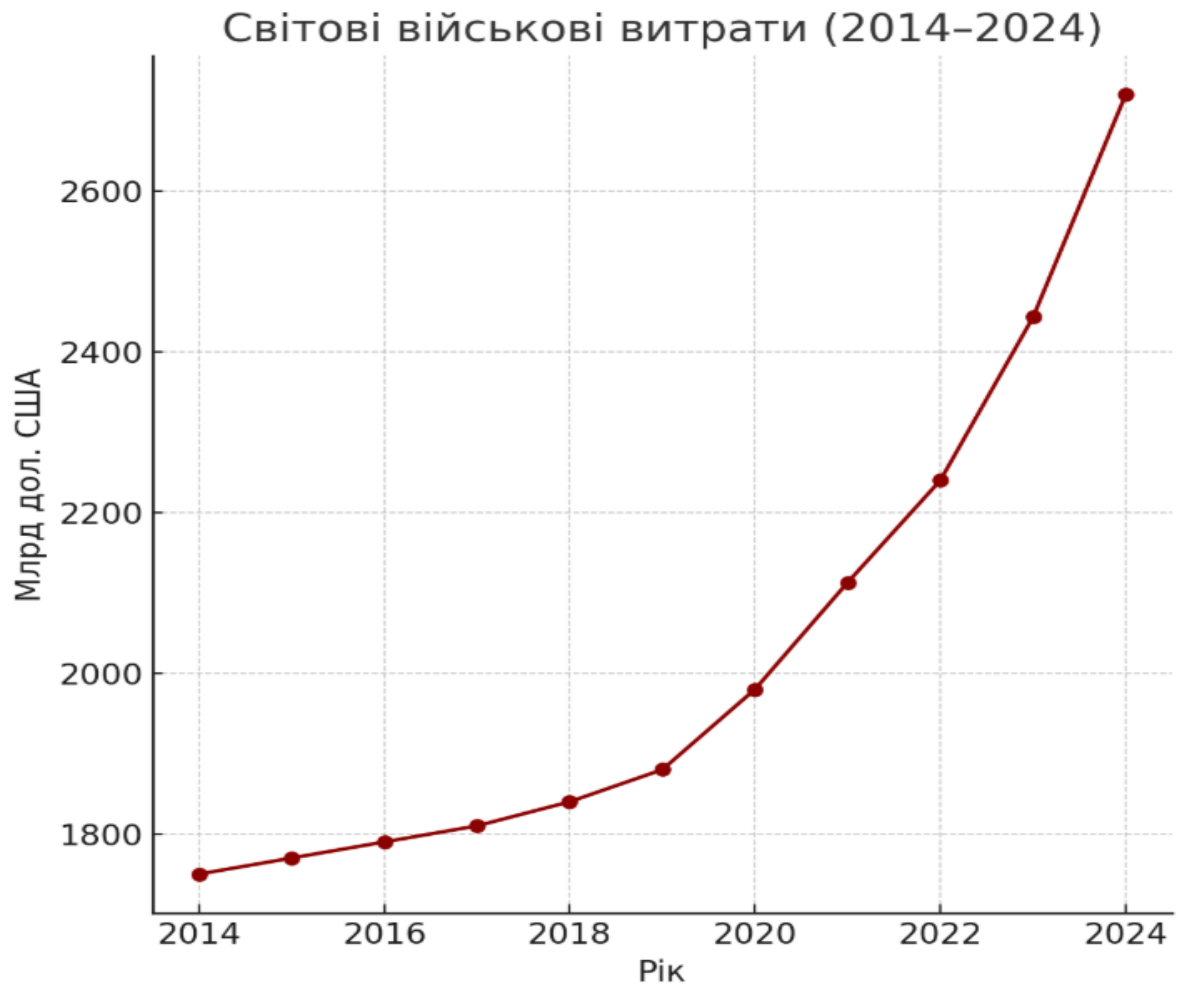
Джерело: створено авторкою на основі джерела: Military Balance та за допомогою технічного інструменту ШІ

Рис. А.2. Глобальний індекс миру, позиція України

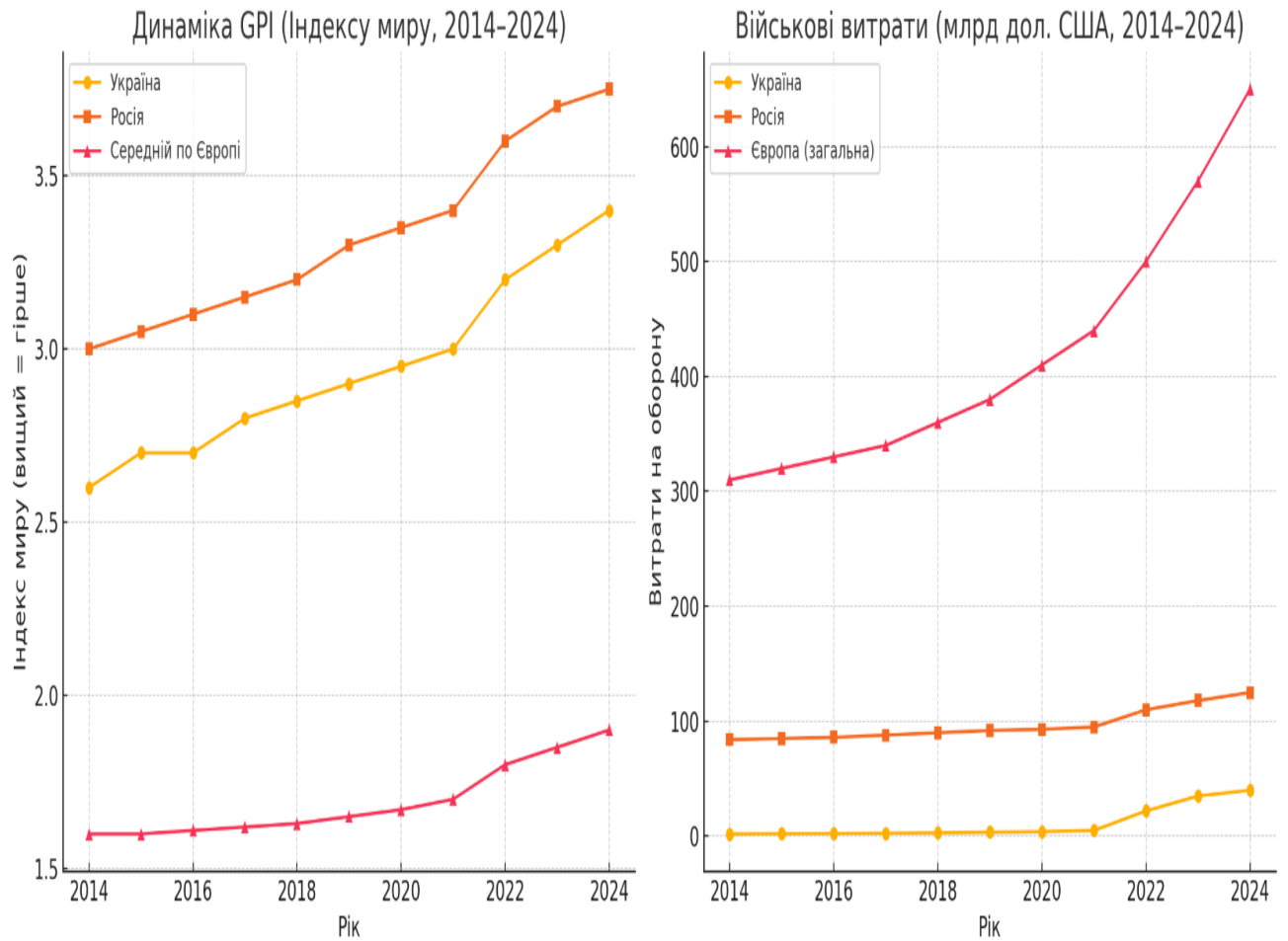
Джерело: створено авторкою на основі джерела: *Institute for Economics & Peace*

Рис. А.3. Показники військових витрат у світі у період 2014-2024 років

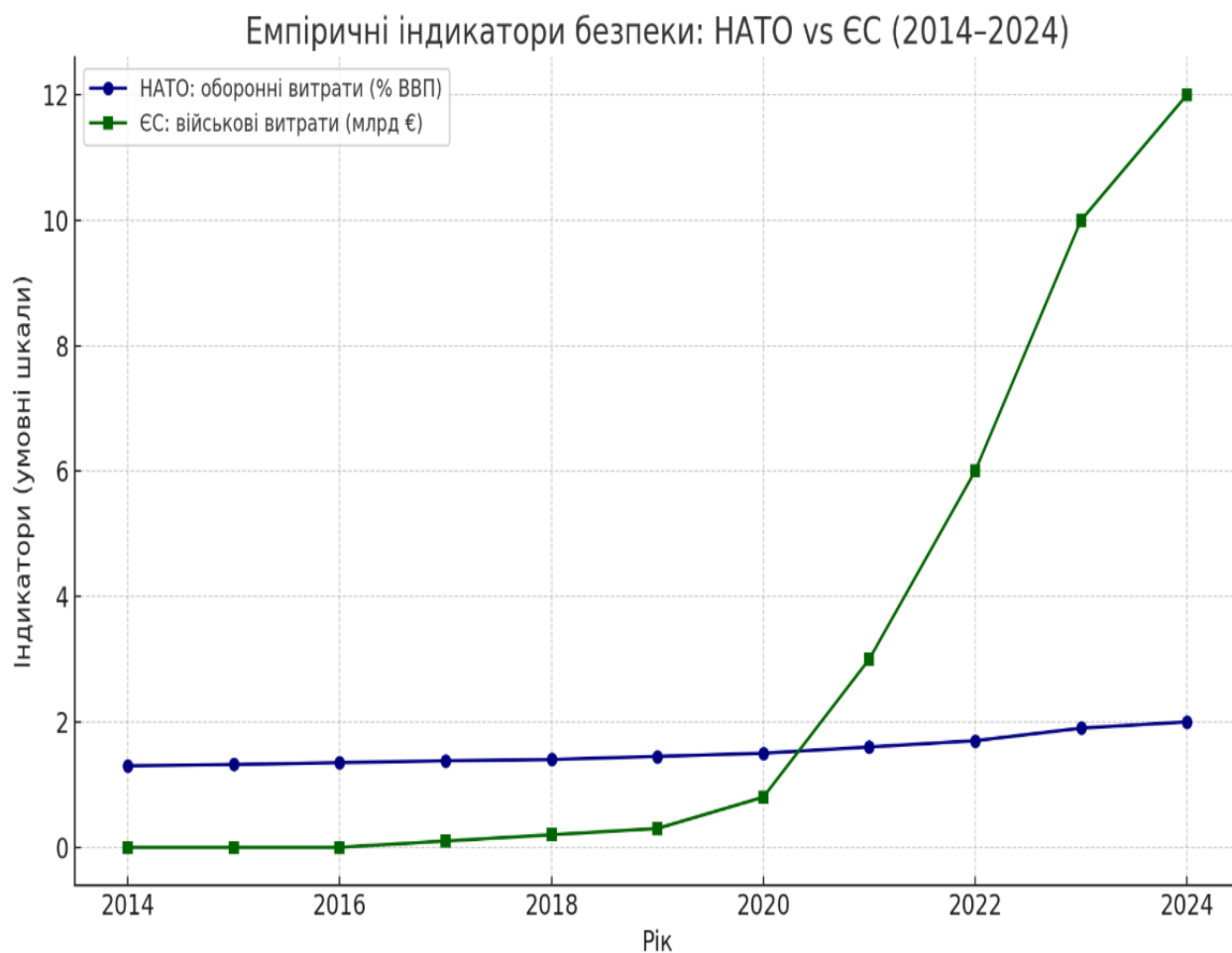
Джерело: створено авторкою на основі джерела: *Stockholm International Peace Research Institute, 2014-2024*

Рис. А.4. Показники Глобального індексу миру та військових витрат в динаміці

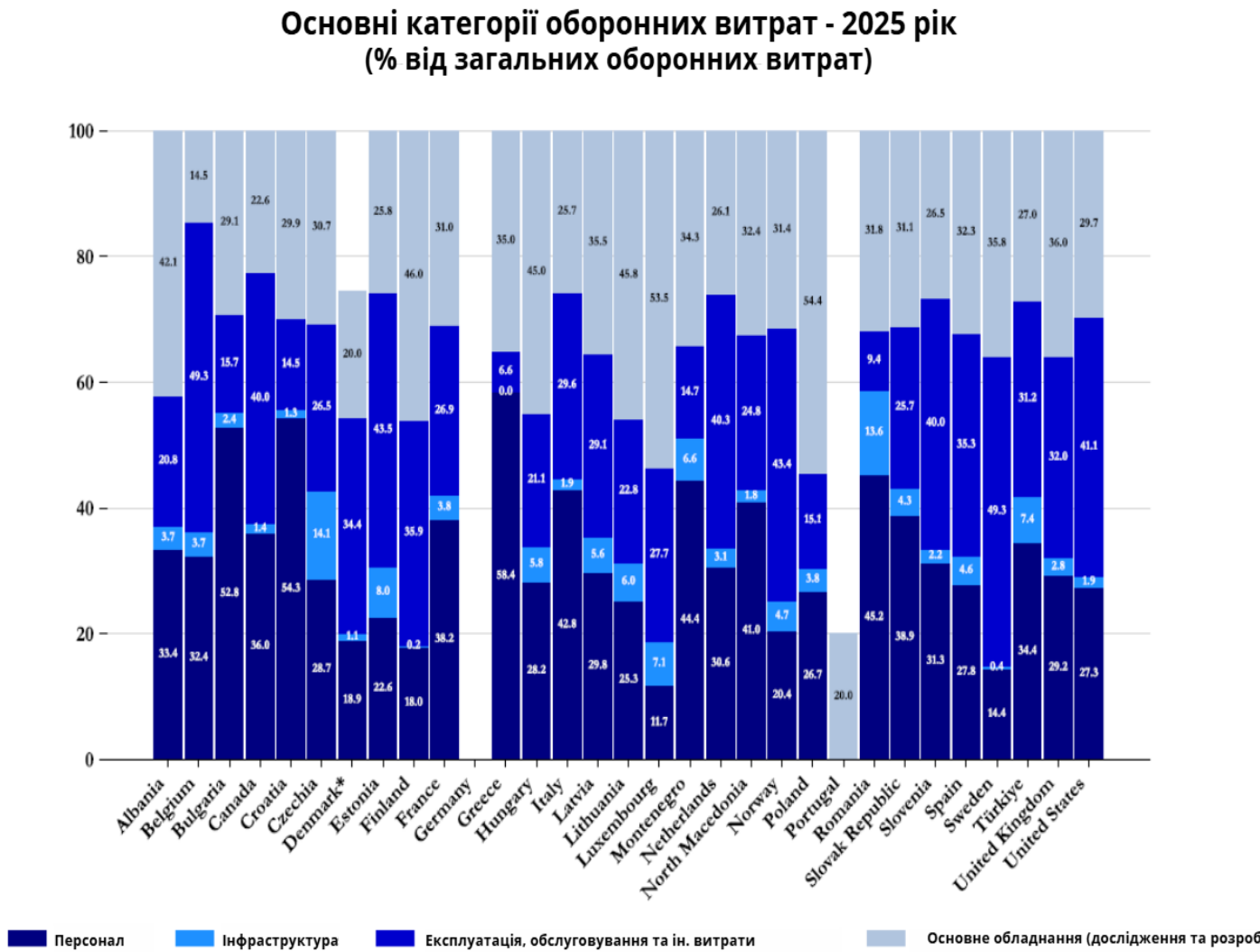
Джерело: створено авторкою на основі джерела: GPI та SIPRI

Рис. А. 5. Показники оборонних витрат країн-членів НАТО та ЄС

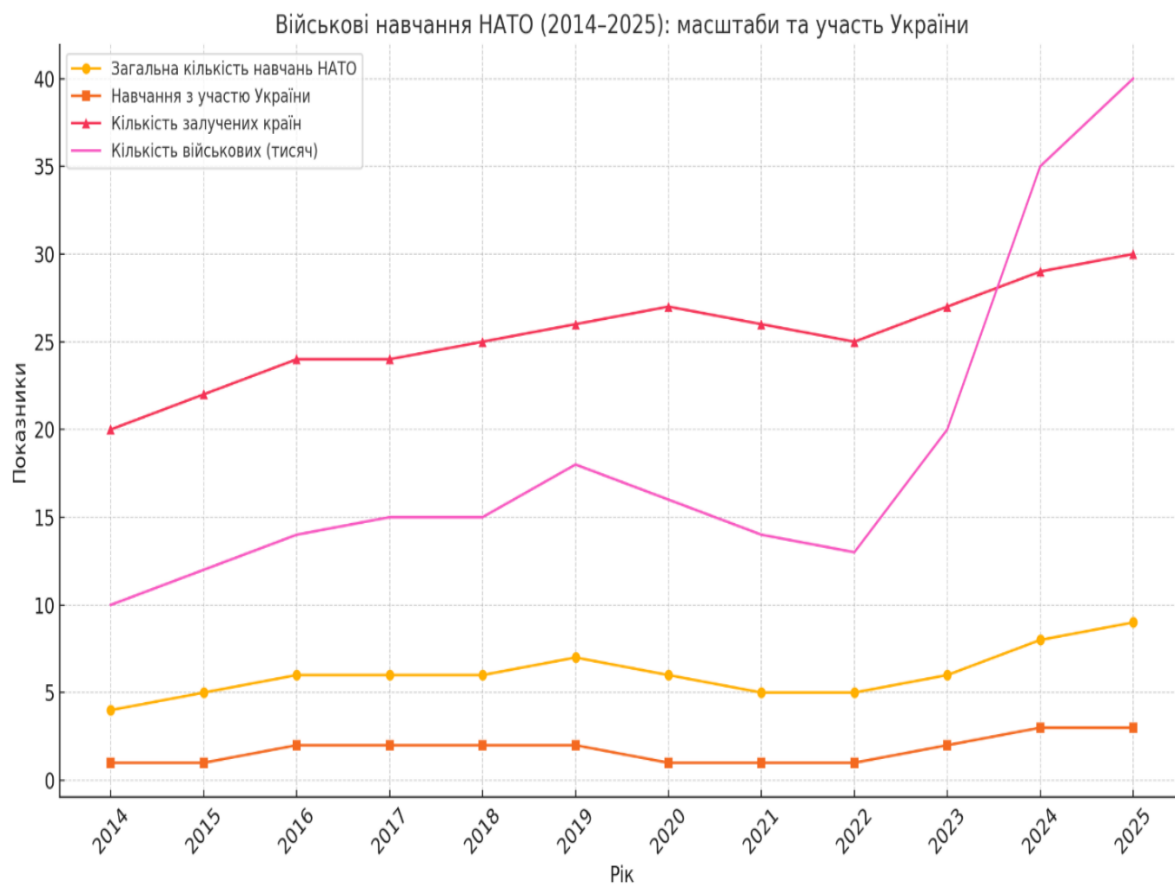
Джерело: створено авторкою на основі джерела: GPI та SIPRI

Рис. Б.1. Основні категорії оборонних витрат країн НАТО, 2025 рік

Джерело: адаптовано з NATO. (2024). *Defence expenditure of NATO countries (2014–2024)*. NATO Public Diplomacy Division.

Рис. В.1. Багатонаціональні військові навчання НАТО

Джерело: створено авторкою за допомогою аналізу узагальненої інформації із використанням технічного інструменту ШІ

Рис. Г.1. Графік порушення РФ міжнародних нормативно-правових норм

Джерело: розроблено авторкою

Інформаційні зведення щодо трактування міжнародною спільнотою таких категорій, як «інтерес» та «загроза»

Таблиця І.1. Міжнародні організації з безпеки

Організація	Документ оборонного (безпекового) планування	Інтерес	Росія як загроза
НАТО	Strategic Concept 2022	Внутрішній: підтримка колективної безпеки, територіальної цілісності Альянсу. Зовнішній: підтримка міжнародного порядку та стабільності.	Джерела: Росія, КНР, Іран. За співвідношенням суб'єктів (що є джерелом загрози та її ціллю): симетричні та асиметричні загрози.
ЄС	A Strategic Compass for Security and Defence (2022)	Збереження національної стійкості	Росія та її гібридні інструменти тиску.
	Joint White Paper for European Defence Readiness 2030	Достатній потенціал стримування для запобігання війні, відбудова європейської оборони.	Росія. Геополітичне суперництво.
ООН	Резолюції Генасамблеї ООН (2014, 2022–2023)	Внутрішній: збереження легітимності як міжнародної організації з підтримки миру. Зовнішній: захист принципів ООН.	Агресія РФ. Підрив колективної системи безпеки та міжнародного порядку. Порушення прав людини в Україні.

ОБСЄ	<p>Гельсінський заклучний акт (1975) і Паризька хартія (1990) Мандат Спеціальної моніторингової місії Рішення Постійної ради ОБСЄ (з 2022 р)</p>	<p>Внутрішній: збереження ролі ОБСЄ як платформи для діалогу з врегулювання конфліктів в Європі. Зовнішній: моніторинг дотримання принципів безпеки, демократичних стандартів, прав людини.</p>	<p>РФ. Руйнування довіри до інституції.</p>
------	--	---	---

Джерело: розроблено авторкою

Таблиця Г.2. Країни Балтійського моря та ті, що безпосередньо
межують по суші

Країна	Документ оборонного (безпекового) планування	Національний інтерес	Загроза
Литовська Республіка	National Threat Assessment (2022-2025)	Внутрішній: національна стійкість, територіальна цілісність. Зовнішній: міжнародна роль у контексті стримування РФ.	Росія, загроза прямого воєнного вторгнення
Латвійська Республіка	National Defence Concept (2022-2025)	Внутрішній: національна стійкість, територіальна цілісність. Зовнішній: повна інтеграція в систему оборони НАТО.	
Естонська Республіка	National Security Concept / National Defence Strategy (2022-2025)	Внутрішній: суверенність, територіальна цілісність. Зовнішній: гарантування колективної безпеки з боку НАТО (запобігання окупації).	
Республіка Польща	National Security Strategy (2022)	Внутрішній: територіальна цілісність. Зовнішній: регіональне лідерство у стримуванні РФ.	

Данія	Foreign and Security Policy Strategy (2023)	Внутрішній: посилення стійкості. Зовнішній: стійкість ЄС та НАТО.	Регіональна нестабільність спричинена агресивними діями Росії, загроза для простору Балтійського моря.
Фінляндська Республіка	Government Defence Reports (2022-2024)	Внутрішній: суверенність та територіальна цілісність. Зовнішній: інтеграція в колективну оборону НАТО.	РФ та можливість прямого воєнного вторгнення.
Королівство Швеція	Defence Resolution (2024–2025)	Внутрішній: відновлення оборонних спроможностей. Зовнішній: інтеграція в колективну оборону НАТО.	Наслідки війни в Україні. РФ.
Федеративна Республіка Німеччина	Bundeswehr Defence Policy Guidelines (2023)	Внутрішній: відновлення боєздатності та ВПК. Зовнішній: європейська безпека	Військова активність РФ. Дефіцит ОБТ.
Королівство Норвегія	Future Acquisitions for the Norwegian Defence Sector (2022–2029)	Захист Арктики, морські шляхи та енергетична інфраструктура (континентальний шельф).	Джерело: РФ. Дії: активність в арктичній зоні; кібератаки на критичну інфраструктуру; підливний вплив.

Джерело: розроблено авторкою

Таблиця Г.3. Глобальні союзники та інші країни ЄС (які становлять інтерес у межах цього дослідження)

Країна	Документ оборонного (безпекового) планування	Національний інтерес	Загроза
Французька Республіка	Loi de programmation militaire 2024-2030 et haute intensité	Внутрішній: територіальна оборона, національна стійкість. Зовнішній: підтримка євроатлантичної системи безпеки.	Росія як загроза європейській стабільності. Китай – довгостроковий конкурент.
Королівство Іспанія	Plan de Inversión en Defensa 2022–2030	Внутрішній: територіальна цілісність, безпека морських та повітряних комунікацій, національна стійкість. Зовнішній: внесок в НАТО та ЄС.	Росія та її ворожі дії (симетричні та асиметричні загрози).
Італійська Республіка	Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa	Внутрішній: територіальна цілісність. Зовнішній: внесок в НАТО та ЄС, стабільність у Середземномор'ї.	Росія як головна загроза для європейської безпеки.
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	Defence Command Paper 2023 Integrated Review Refresh 2023	Підтримка євроатлантичної безпеки, збереження глобального впливу.	Багатовимірні загрози від РФ, КНР.
Сполучені Штати Америки	National Defense Strategy 2022 та супутні	Підтримка Європи, стримування великих держав,	КНР. Високотехнологічні загрози.

	документи (NPR, NDS)	захист глобальних інтересів.	Регіональні конфлікти (російсько-українська війна).
Канада	Defence Policy Review 2022	Трансатлантична підтримка й внесок у НАТО.	Загрози для порушення встановленого міжнародного порядку. Незаконне вторгнення РФ як загроза системі глобальної безпеки. Іноземне втручання.

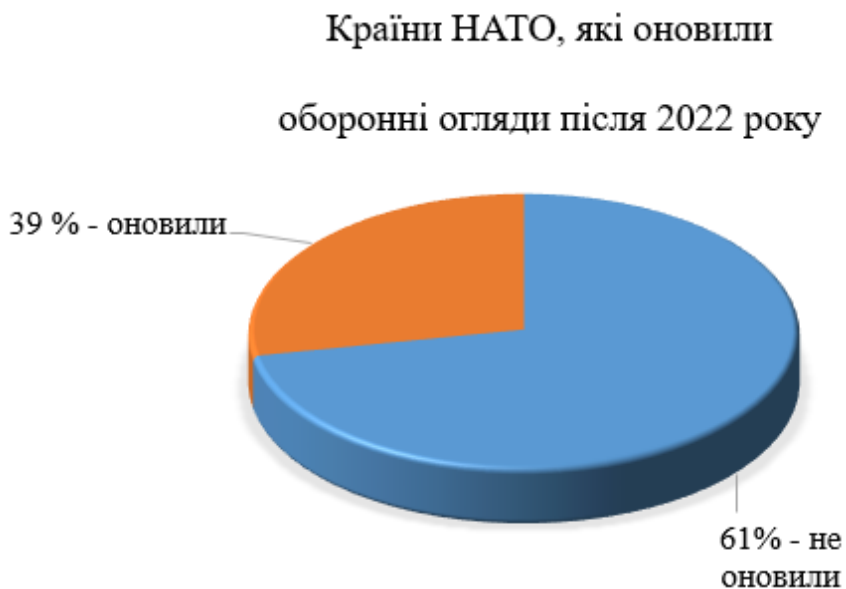
Джерело: розроблено авторкою

Таблиця Г.4. Країни, що межують з Україною

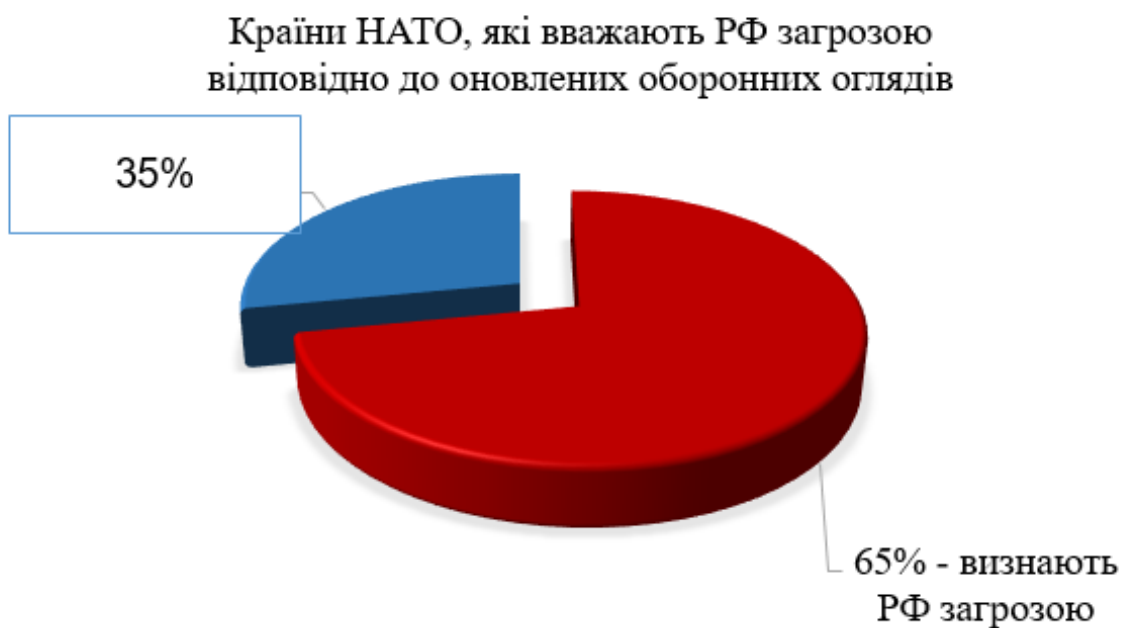
Країна	Документ оборонного (безпекового) планування	Національний інтерес	Загроза
Румунія	Strategia Națională de Apărare a Țării (2020–2024)	Внутрішній: територіальна оборона, захист Чорноморського регіону. Зовнішній: захист східного флангу НАТО, стримування РФ.	Росія та її військова присутність у Чорному морі, Придністров'ї.
Угорщина	Zrínyi 2026 Defence and Force Development Program	Внутрішній: національна стійкість, захист угорської меншини. Зовнішній: політика балансу між НАТО та РФ.	Міграція. Тероризм. Економічна нестабільність. РФ не визначається загрозою.
Словаччина	Defence Strategy of the Slovak Republic (2021)	Внутрішній: територіальна цілісність, захист критичної інфраструктури. Зовнішній: активна підтримка НАТО та ЄС.	РФ та її ворожі дії.
Молдова	National Security Strategy	Внутрішній: суверенність та стабільність. Зовнішній: співпраця з НАТО, інтеграція до ЄС.	Присутність РФ у Придністров'ї. Гібридні атаки
Турецька Республіка	National Security Policy Document	Внутрішній: територіальна цілісність, боротьба з тероризмом. Зовнішній: баланс між НАТО та РФ.	Курдське питання. Ситуація в Сирії, Кавказі. Міграція.

Джерело: розроблено авторкою

Рис. Д.1. Загальні результати оновлення оборонних оглядів країнами НАТО

Показники щодо визначення РФ як загрози країнами Альянсу

Джерело: розроблено авторкою на основі аналізу оборонних оглядів країн-членів НАТО

Рис. Д.2. Загальні результати оновлення оборонних оглядів країнами ЄС

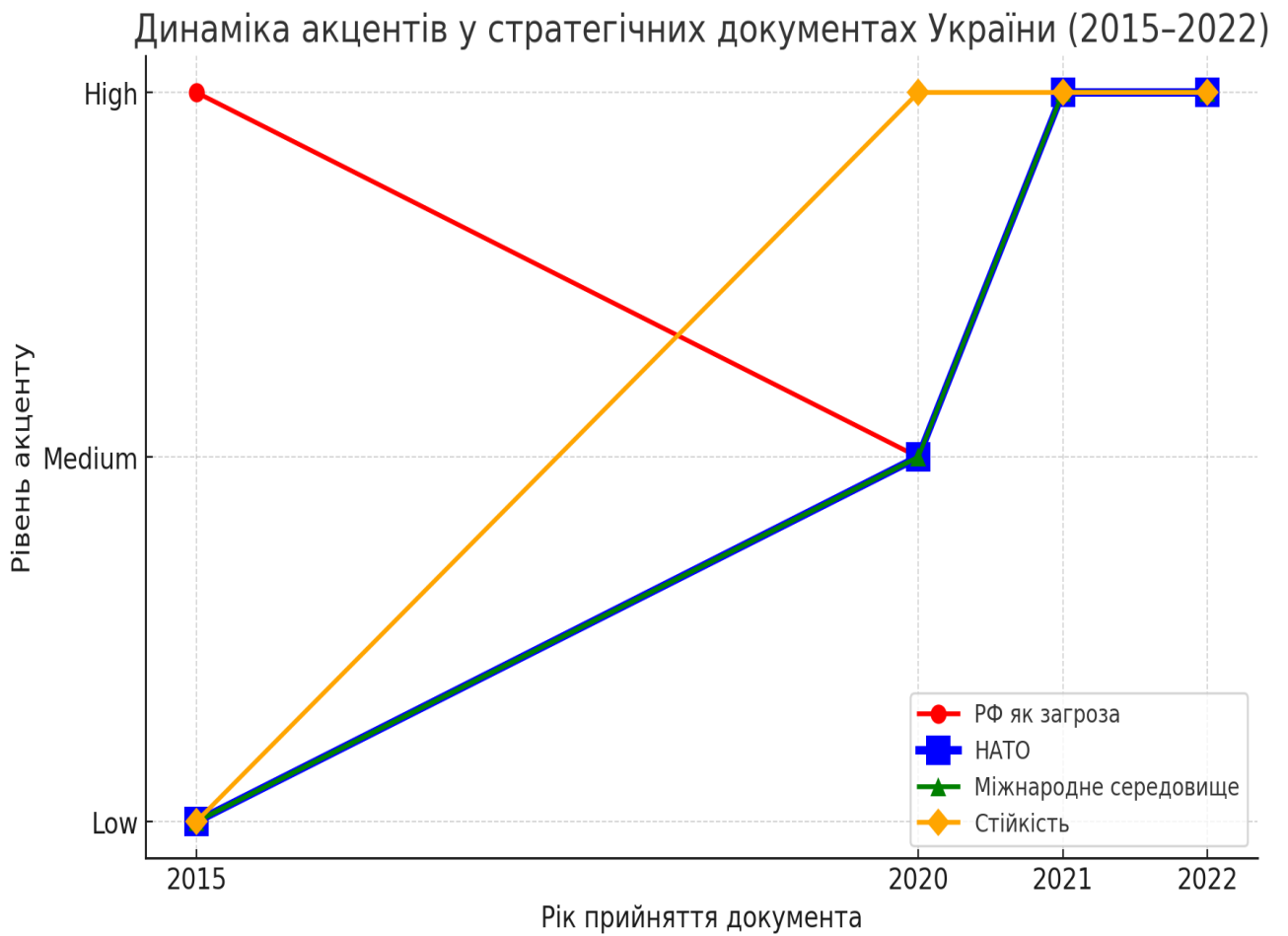

Показники щодо визначення РФ як загрози країнами ЄС

Джерело: розроблено авторкою на основі аналізу оборонних оглядів країн ЄС

Рис. Е.1. Динаміка зміни безпеково-оборонних акцентів у стратегічних документах України (2015–2022 роки)

Джерело: розроблено авторкою на основі аналізу стратегічних документів України за допомогою інструментів Python та ШІ

Рис. Є.1. Динаміка укладення двосторонніх безпекових угод України

Джерело: розроблено авторкою на основі відкритих джерел

Табл. Ж.1. Зведені дані щодо спроможностей деяких з країн-членів НАТО

Країна	GFP Rank (2025)	GFP Score (PwrIndx)	Ключові показники
США	1	0,0744	Оборонний бюджет: близько 895 млрд дол. США. Активний персонал: 1 328 000. Резерв: 799 500. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 4640 танків, 392 900 транспортних засобів, 671 САУ, 641 РСЗВ, 1212 буксирувана артилерія; повітряна – 13 043; морська – 440.
Велика Британія	6	0,1787	Оборонний бюджет: близько 72 млрд дол. США. Активний персонал: 184 000. Резерв: 924 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 227 танків, 38 200 транспортних засобів, 71 САУ, 29 РСЗВ, 126 буксирувана артилерія; повітряна – 631; морська – 109.
Франція	7	0,1878	Оборонний бюджет: 55 млрд дол. США (на 2025 рік заплановано близько 65 млрд дол. США). Активний персонал: 200 000. Резерв: 26 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 215 танків, 110 932 транспортних засобів, 96 САУ, 9 РСЗВ; повітряна – 976; морська – 129.
Німеччина	14	0,2601	Оборонний бюджет: 50 млрд дол. США (на 2025 рік заплановано близько 80 млрд дол. США). Активний персонал: 181 600. Резерв: 34 000. Компоненти (загальна кількість):

			сухопутна – 296 танків, 83 260 транспортних засобів, 134 САУ, 33 РСЗВ; повітряна – 584; морська – 61.
Польща	21	0,2575	Оборонний бюджет: 48,7 млрд дол. США; Активний персонал: 202 100. Резерв: 350 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 614 танків, 23 138 транспортних засобів, 677 САУ, 196 РСЗВ; повітряна – 479; морська – 62.
Швеція	27	0,4835	Оборонний бюджет: 13 млрд дол. США. Активний персонал: 24 400. Резерв: 32 900. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 110 танків, 6795 транспортних засобів, 26 САУ; повітряна – 169; морська – 308.
Данія	45	0,8109	Оборонний бюджет: 8 млрд дол. США. Активний персонал: 20 000. Резерв: 12 000. Воєнізовані: 51 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 44 танки, 3856 транспортних засобів, 19 САУ, 8 РСЗВ; повітряна – 117; морська – 50.
Норвегія	39	0,6679	Оборонний бюджет: 11 млрд дол. США. Активний персонал: 33 440. Резерв: 20 100. Воєнізовані: 40 500. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 36 танки, 11 441 транспортних засобів, 28 САУ; повітряна – 109; морська – 48.
Фінляндія	48	0,8437	Оборонний бюджет: 7 млрд дол. США. Активний персонал: 24 000.

			Резерв: 870 000. Воєнізовані: 54 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 200 танків, 11 704 транспортних засобів, 107 САУ, 667 буксирувана артилерія, 76 РСЗВ; повітряна – 163; морська – 264.
Литва	88	1,9075	Оборонний бюджет: близько 3 млрд дол. США. Активний персонал: 23 000. Резерв: 104 000. Воєнізовані: 15 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 1263 транспортних засобів, 21 САУ, 54 буксирувана артилерія; повітряна – 9; морська – 14.
Латвія	99	2,1246	Оборонний бюджет: близько 2 млрд дол. США. Активний персонал: 17 250. Резерв: 36 000. Воєнізовані: 12 500. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 1848 транспортних засобів, 47 САУ; повітряна – 7; морська – 18.
Естонія	107	2,2917	Оборонний бюджет: близько 2 млрд дол. США. Активний персонал: 7 700. Резерв: 78 800. Воєнізовані: 10 000. Компоненти (загальна кількість): сухопутна – 1685 транспортних засобів, 36 САУ; повітряна – 5; морська – 8.

Джерело: розроблено авторкою за допомогою даних з GFP, 2024 рік

Табл. Ж.2. Зведені дані щодо спроможностей РФ

Країна	GFP Rank (2025)	GFP Score (PwrIndx)	Ключові показники
Росія	2	0,0799	<p>Оборонний бюджет: близько 126 млрд дол. США.</p> <p>Активний персонал: 1 320 000.</p> <p>Резерв: 2 000 000.</p> <p>Компоненти (загальна кількість):</p> <p>сухопутна – 5750 (у готовності – 4025) танків, 131 527 транспортних засобів, 5168 САУ, 3005 РСЗВ, 8505 буксирувана артилерія;</p> <p>повітряна – 4292;</p> <p>морська – 419.</p>

Джерело: розроблено авторкою за допомогою даних з GFP, 2024 рік

Таблиця 3.1. Зміст поняття «міжнародне безпекове середовище» у стратегічних документах України

Документ	Прогаolini
Закон України «Про оборону України» (за редакції 2022 року)	Визначає функції держави із забезпечення оборони, однак не містить визначення МБЗ
Закон України «Про національну безпеку України» (від 2018 року)	Декларує основні принципи у сфері забезпечення безпеки, однак відсутнє визначення МБС
Стратегія зовнішньополітичної діяльності України (від 2021 року)	Зазначено щодо наміру держави покращення МБС, зміст поняття – відсутній
Стратегія національної безпеки (від 2020 року)	МБС – згадується опосередковано
Стратегія воєнної безпеки (від 2021 року)	Згадується безпекове середовище держави (національний вимір), МБС – відсутнє
Стратегічний оборонний бюлетень України (від 2021 року)	Визначено зміст поняття «безпекове середовище», МБС – відсутнє

Джерело: розроблено авторкою на основі аналізу згаданих нормативно-правових документів держави

Двосторонні угоди у сфері безпеки та оборони
укладені між Україною та країнами-партнерами (станом на кінець 2025)

№	Країна (підписано)	Основні напрями співробітництва
1	США (підписано)	Довгострокове партнерство в обороні, допомога, тренування, стандарти НАТО
2	Велика Британія (підписано)	Довгострокова підтримка, військова та оборонна співпраця
3	Німеччина (підписано)	Спільна оборонна підтримка, військова допомога
4	Франція (підписано)	Військова допомога, оборонні проєкти, підтримка модернізації ЗСУ
5	Польща (підписано)	Тісна співпраця у сфері безпеки й оборони
6	Італія (підписано)	Військова та безпекова підтримка
7	Канада (підписано)	Оборонна співпраця, підтримка ЗСУ
8	Нідерланди (підписано)	Оборона, тренування, допомога ЗСУ
9	Японія (підписано)	Безпекова підтримка, розвиток оборонної здатності
10	Іспанія (підписано)	Безпекова та оборонна угода, підтримка ЗСУ
11	Норвегія (підписано)	Оборонне співробітництво
12	Фінляндія (підписано)	Оборонна співпраця, розвідка, виробництво боєприпасів
13	Литва (підписано)	Підтримка України, оборонні проєкти
14	Латвія (підписано)	Оборонне співробітництво
15	Естонія (підписано)	Безпекова та оборонна підтримка
16	Румунія (підписано)	Оборонна співпраця
17	Чехія (підписано)	Оборонна допомога, співпраця
18	Словенія (підписано)	Оборонна допомога, тренування
19	Швеція (підписано)	Оборонна підтримка
20	Бельгія (підписано)	Постачання F-16 та оборонна допомога
21	Данія (підписано)	Оборонна взаємодія
22	Португалія (підписано)	Співробітництво у сфері безпеки

23	Ісландія (підписано)	Оборонна та безпекова угода
24	Ірландія (підписано)	Безпекова співпраця
25	Люксембург (підписано)	Підтримка оборони України
26	Албанія (підписано)	Оборонна співпраця
27	Греція (підписано)	Оборонна допомога та підтримка реформ
28	Іспанія (підписано)	Оборонна угода з підтримкою ЗСУ

СТАТТІ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Prystash, A. (2024). Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна безпека». *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 3(20), 34–45. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-34-45>
2. Koppel, O., & Prystash, A. (2024). International security organizations in the face of transformation of the international security system. *Actual Problems of International Relations*, 1(160), 17–24. <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.160.1.17-24>
3. Prystash, A. (2025). The assessment of current threats to the national security of the Baltic States and Finland in the context of the Russian-Ukrainian war. *Modern Historical and Political Issues*, 51, 31–45. <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.31-45>
4. Prystash, A. (2025). International security transformation: The effectiveness of small alliances in the European security architecture. *Society and Security*, 3(9), 25–29. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-3\(9\)-25-29](https://doi.org/10.26642/sas-2025-3(9)-25-29)
5. Prystash, A. (2025). Analytical Instruments to Assess the Condition of the International Security Environment: Strategic Reviews, Global Indexes and Estimation Criteria. *Society and Security*, (5(11), 50–54. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-50-54](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-50-54)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Присташ, А. (2023). Трансформація системи міжнародної безпеки: нові виклики та загрози. *Scientific Collection «InterConf»*, (170), 13–14. <https://archive.interconf.center/index.php/conferenceproceeding/article/view/4336>
7. Присташ, А. (2023). Система міжнародної безпеки в умовах трансформації. У *X Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень»* (с. 186–187). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка.

8. Присташ, А. (2023). Сутність поняття «міжнародна безпека». У *Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка»* (с. 421–422). Київ: Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

9. Присташ, А. (2023). Роль ООН в умовах російсько–української війни. У *Військова освіта й наука: сьогодення та майбутнє* (с. 249–250). Київ: ВІ КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

10. Присташ, А. (2024). Наслідки глобалізації у сфері міжнародних відносин. У *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки: збірник конференції* (сс. 143–148). Львів: ISPC. https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ZBIRNYK_2024-2-1.pdf

11. Присташ, А. (2024). Стратегічна концепція НАТО 2022 — місце України. У *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* (с. 360–361). Київ: ВІ КНУ імені Тараса Шевченка. <https://viknu.mil.gov.ua/science.html>

12. Присташ, А. (2024). Криза сучасної системи міжнародної безпеки: питання ефективності. У *Матеріали міжнародної наукової конференції «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України»* (с. 121–123). Львів: ISPC. <https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Conference-proceedings-04-2024.pdf>

13. Prystash, A. (2025). European security at risk – resource and capacity mobilization. У *VII Міжнародна наукова конференція «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: переформатування геополітичного ландшафту»* (с. 146–149). Lviv: ISPC. <https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/Conference-proceedings-04-2025.pdf>